

Doktori (PhD) értekezés

Androvicz Gábor

2023

**NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
RENÉSZETTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Androvicz Gábor

A budapesti rendőrség humán viszonyai, 1873–1939

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Prof. Dr. Sallai János r. ezredes

.....

Témavezető aláírása

Budapest, 2023

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
A témaválasztás indoklása.....	4
A tudományos probléma megfogalmazása.....	5
Kutatási hipotézisek.....	7
Kutatási módszerek és célkitűzések	8
A dolgozat felépítése	9
A releváns szakirodalom áttekintése	10
1. A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY SZOLGÁLATI VISZONYAI	15
1.1. Pest és Buda önkormányzati rendőrségei és a fővárosi rendőrség államosítási folyamata (1861-1881).....	15
1.1.1. Az önkormányzati rendőrségek korszaka	15
1.1.2. A fővárosi rendőrség államosításának folyamata	17
1.2. A személyi állomány tagozódása 1881–1939 között	19
1.3. A személyi állományba történő felvételi követelmények és előmeneteli viszonyok	22
1.4. A rendőri szolgálat ellátásának körülményei a dualizmuskori főkapitányi jelentések tükrében	40
1.5. A rendőri életpálya dokumentálása: a minősítési eljárás.....	45
1.6. „A rend katonája” – Katonai vonások a rendőrség szolgálati és személyi viszonyaiban	50
1.7. A fejezet összegzése	57
2. A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY SZAKKÉPZÉSE	59
2.1. A rendőri szakképzés bevezetése körüli viták.....	59
2.2. A rendőri szakképzés 1881 és 1918 között	63
2.2.1. Rendőrtisztviselők.....	63
2.2.2. Őrszemélyzet.....	69
2.2.3. Detektívek	77
2.2.4. Az első világháború időszaka	79
2.3. A rendőri szakképzés 1919 és 1939 között	81
2.3.1. Az oktatás újjászervezése 1919 után.....	81
2.3.2. Az őrszemélyzet kiképzése a két világháború között	85
2.3.3. A rendőri őrszemélyzet különleges szolgálati ágainak képzése	94
2.3.4. Rendőrtisztviselők és detektívek oktatása az országos szaktanfolyamok rendszerében	100
2.4. A személyi állománynak szervezett egyéb képzések	113
2.5. A rendőri szakképzést segítő egyéb intézmények és folyóiratok	118
2.6. A fejezet összegzése	121

3. A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY ILLETMÉNYEI ÉS JAVADALMAZÁSA ...	123
3.1. Rendszeres pénzbeli illetmények és egyéb juttatások	123
3.2. A nyugdíj	139
3.3. Az egyenruha-ellátás	142
3.3.1. Az egyenruha biztosításának módjai a dualizmus időszakában	142
3.3.2. Államkincstári egyenruha-ellátás 1920–1939 között.....	145
3.4. A segélyezés különböző formái.....	150
3.4.1. Testületi és társadalmi segélyezés	150
3.4.2. Önsegélyezés.....	156
3.5. A fejezet összegzése	160
4. A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY ÉLETKÖRÜLMÉNYEI	162
4.1. A rendőr magánélete és családja	162
4.1.1. A rendőr mint magánember helye a korabeli társadalomban	162
4.1.2. Nősülés.....	167
4.1.3. Gyermeknevelés.....	172
4.2. Lakáskörülmények.....	174
4.2.1. Laktanyák és őrszobák	175
4.2.2. A rendőrök egyéni lakhatási nehézségei.....	178
4.2.3. Rendőrlakások a Citadellán	180
4.2.4. A rendőrök lakhatási gondjai és megoldási kísérletek az 1920-as években	182
4.2.5. Az állami rendőrség országos építkezései	186
4.2.6. Rendőr lakótelepek – kertvárosi falanxok?.....	188
4.2.7. A nyugállományba helyezett rendőrök lakóhelyének kérdése.....	192
4.3. Rendőri egészségügy	193
4.3.1. A rendőrorvosi szolgálat kialakulása	193
4.3.2. Felvételi vizsgálat és időszakos alkalmassági vizsgálatok	194
4.3.3. A beteg rendőrök gyógykezelése	196
4.3.4. A rendőri szolgálattal összefüggő betegségtípusok	199
4.3.5. A rendőrség egészségügyi viszonyainak fejlődése a két világháború között	203
4.3.6. A rendőri családtagok betegbiztosításának reformja: az ORBA	207
4.4. A fejezet összegzése	214
A KUTATÓMUNKA ÖSSZEGZÉSE	216
Összefoglalás	216
Új tudományos eredmények	219
A kutatási eredmények gyakorlati felhasználhatósága	220
FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK	222
MELLÉKLETEK JEGYZÉKE	239
Mellékletek	241
A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉKE	256

BEVEZETÉS

„A közigazgatás általában – s így a rendőrség is – elsősorban emberek és nem szervezet kérdése. Mindenféle szervezeti racionalizáció hiábavaló és kárbavesztett, ha az intézményt megjelenítő személyek nem érzik át, hogy a jó közigazgatás egyúttal nemzetvédelem is. A közigazgatást jogszabályokkal, szervezeti intézkedésekkel és hivatali apparátusokkal csak keretezni lehet. A tényleg érvényesülő erő azonban a keretet betöltő egyének minőségétől függ. Hogy ez a minőség a legjobb legyen, azt a nemzet érdeke kívánja. Ez pedig minden áldozatot megérdemel.”¹

A témaválasztás indoklása

Történészként, kutatóként közel 10 éve dolgozom a Rendőrmúzeumban, kezdetben tárlatvezetői, majd 2017-től muzeológusi munkakörben. A szakmailag hiteles tudásátadás biztosításához, illetve a műtárgyak történeti háttérének megismeréséhez munkám során elengedhetetlennek tartottam a magyar rendőrség-történet írott forrásainak kutatását, illetve a modern rendészettörténeti szakirodalom ismeretét, nyomon követését. A történeti munkák feltérképezésekor azt tapasztaltam, hogy a hazai rendőrség-történeti kutatások még számos, korábban nem vagy csak ritkán kutatott részterület feltárásával adósa maradtak a tudományos életnek. Ilyen témakör az 1945 előtti magyar rendőrség-történeti „alulnézeti”, a rendőrség szervezetét és intézményeit működtető „fogaskerekek”, azaz a személyi állomány tagjainak vizsgálata szolgálati és életkörülményeiken keresztül.

A rendészettörténetet is magába foglaló rendészettudomány definiálására ezidáig számos kísérlet történt. Katona Géza megfogalmazása szerint: *„A rendészettudomány interdiszciplináris képződmény, amelyet a tudományfejlődés ellentétesen ható tényezői, a tudományspecializáció és a tudományintegráció hozott létre, s aminek tárgya a rendészet. Ez különböző tényezők harmonikus együttesét követeli meg: a szervezet, a személyi állomány és a rendészeti tevékenység módszerei”*.² Ezen megállapításból kiindulva úgy gondolom, hogy a rendészettudománynak törekednie kell a rendészet múltjának minél részletesebb, objektív megismerésére is, amennyiben a tudományosság egyik alapjaként a történeti tapasztalat szolgál. Bár véleményem szerint a múlt és a jelen történéseinek, állapotainak összehasonlítása,

¹ Takáts Sándor (1938): Egyéni racionalizáció a rendőri szolgálatban. *Magyar Rendőr*, 15. szám, 344. old.

² Katona Géza (2003): A rendészet fogalma és tagozódása. *Magyar Rendészet*, 4. szám, 11–19. old.

párhuzamba állítása és az ebből történő értékítélet-alkotások sok esetben könnyen tévútra vezethetik a kutatót, mindazonáltal a személyi állomány tagjainak alapvető szociális igényei, a hivatásbeli előmenetel lehetőségének biztosítása és az elismerés, megbecsültség igénye minden korszakban fennálló jelenség, amelynek ignorálása szervezetten belüli problémákat generálhat: *„A szervezethez való viszony, mint minden viszony, kölcsönösségen alapul. Nem lehetséges tartósan lojalitást elvárni az alkalmazottaktól, ha a szervezet nem lojális velük, ha nem értékeli a munkájukat, ha kiszolgáltató helyzetekbe kényszeríti, vagy egyszerűen csak sodorja őket”*.³

A tudományos probléma megfogalmazása

Az 1867. évi kiegyezést követően az Osztrák-Magyar Monarchiában a rendészeti feladatok a két társország belügyének minősültek, rendészeti modelljeik azonban lényegében megegyeztek, ugyanis mindkettő a korabeli európai (kontinentális) modellt követte.⁴ Ennek megfelelően az Osztrák Császárságban és a Magyar Királyságban a rendfenntartás két fő pilléren nyugodott, a csendőrségen és a rendőrségeken, melyet kisebb speciális rendészeti szervezetek egészítettek ki (pl. határrendőrség, pénzügyőrség, államfői testőrségek). Az 1881-ban létrehozott, kettős alárendeltségben – a belügyi és a honvédelmi tárca irányítása alatt – működő Magyar Királyi Csendőrség vidéken, az önkormányzati és állami rendőrségek pedig a városokban tartották fenn a rendet.

Magyarország rendőrsége a dualizmus korában két csoportra oszlott: állami és önkormányzati rendőrségekre. Míg a városok önkormányzatai irányítása alatt álló rendőrségek képezték a magyarországi rendőrségek gerincét (elsősorban működési területük és összlétszámuk szempontjából), állami rendőrségek ott működtek, ahol az állam kiemelt fontosságot tulajdonított a rendfenntartásnak, illetve annak közvetlen felügyeletének. A dualizmus időszakában összesen három ilyen, törvényi rendelettel létrehozott állami rendőrség létezett: a

³ Molnár Katalin–Szakács Gábor–Krémer Ferenc–Valesicsák Imre (2010): A rendészeti foglalkozási kultúra átalakítása – stratégiai koncepció. *Rendészeti Szemle*, 58. szám, 279. old.

⁴ Az európai rendőrségek szervezeti felépítését, működését és jogi szabályozását tekintve a modern rendészet két fő modellt, kontinentális és angolszász rendszert különböztet meg egymástól, amelyek egészen a múlt század közepéig megőrizték hagyományos struktúrájukat. Európában alakult ki a modern államrendőrség első, a hadseregről levált formája, francia-porosz minta alapján, amely a kontinentális rendészeti modell alapjának tekinthető. A kontinentális államok jogrendszerének az írott alaptörvény a sajátja, melyek gyakran rendelkeznek a rendészeti szervek működéséről is. A közigazgatás, államigazgatás javarészt centralizált, így a rendőrség is hierarchizált rendszerben felépülő, a központi hatalom irányítása alatt álló szervezet, amely felé az elsődleges elvárás a közbiztonság igényeihez való alkalmazkodás, további jellemzője a „felülről lefelé” építkezés elve Ezen államokban beszélhetünk államrendőrségről. Christián László (2011): A rendészet alapvonalai, önkormányzati rendőrség. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 52–55. old.; Finszter Géza (2018): Rendészettan. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 41. old.

budapesti állami rendőrség (melynek hivatalos megnevezése 1932-ig többször változott), valamint az 1919-ig funkcionáló Magyar Királyi Határrendőrség és a Fiumei Állami Rendőrség. A municipális (önkormányzati) vidéki rendőrségek többsége csekély létszámú, képzetlen, a kívánalmak alatt teljesítő rendőrközegekből állt, az egyes városok hatóságai mind önálló szolgálati és szervezési szabályzattal, egyenruhával és fegyverzettel rendelkeztek, s működésük nem volt mentes a helyi politikai érdekektől. Az 1860-as években ilyen volt Pest és Buda rendőrsége is, azonban 1873-as állami irányítás alá helyezésükkel új korszak vette kezdetét. A centralizáció hatására a századfordulóra a budapesti államrendőrség szervezeti felépítésében, intézményeinek működésében és hatékonyságában már követendő példaként állt a vidéki rendőrségek előtt, és az 1919 után államosított országos testületen belül is megőrizte különálló státusát.

A történeti feldolgozáshoz szükséges források összehasonlíthatatlanul nagyobb száma miatt kutatásom a fentiekre való tekintettel a budapesti rendőrségi személyi állomány humán viszonyainak feltárására szorítkozik, amely a testület eredményes működését, valamint társadalmi megítélését illetően is fontos tényezővel bír. A „humán viszonyok” – amely mint gyűjtőfogalom a rendészettörténet vonatkozásában Parádi József írásaiban jelent meg először az 1990-es években – körében „nem csupán a képzési, képzettségi állapotokat és a pénzügyi juttatásokat, hanem az érintett személyi állomány egészségügyi, kulturális, szociális helyzetét is vizsgáljuk [...] „A humán viszonyok érvényesülésének alapeleme maga a személyi állomány, ahol ezek a viszonyok realizálódnak.”⁵ Ez a fogalomkör a budapesti rendőrség vonatkozásában a személyi állomány képzési-képzettségi állapotának, munkakörülményeinek (pl. felvételi követelmények, előmeneteli lehetőségek, fluktuáció), szociális ellátottságának (pl. jövedelem, illetmények, nyugdíj, egészségügyi ellátás, lakhatási viszonyok) és társadalmi életének (pl. családalapítás- és fenntartás) vizsgálatát foglalja magába. A felsorolt, egymással szorosan összefüggő részkomponensek összessége alakítja ki egy rendőri karrierív, mai kifejezéssel „életpályamodell” képét, amely az állományba történő felvételtől a nyugdíjazásig, vagy akár még tovább tart (lásd özvegyi juttatások).

⁵ Parádi József szerk. (1996): A magyar rendvédelem története. Budapest, Rendőrtiszti Főiskola, 195. old.; A „humán viszonyok” kifejezés használatával kapcsolatban lásd még Nagy György (2008): A Határrendőrség humán viszonyai 1945-1946. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 17. szám, 37–50. old.; Parádi Ákos (2014): Határőrizet, rendőrség és humán viszonyok a polgári magyar állam két világháború közötti időszakában. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 39-42. szám, 99–118. old.

A vizsgált időszak kezdetének 1873-at jelöltem meg, amely az egy évvel korábban megszülető főváros⁶ rendőrségeinek egyesítését és működésének kezdetét jelenti, ugyanakkor feltétlenül szükséges az előzmények megismeréséhez az 1860-as évekre is visszatekinteni. A kutatás záró időpontjaként feltüntetett 1939-es évszám a későbbi, háborús időszakra vonatkozó források hiánya vagy egyoldalúsága miatt indokolt (a szolgálati és szervezeti szabályzatok nagyobb mérvű változásról nem számolnak be, illetve a szaksajtó tartalma fokozatosan a háborús propaganda kiszolgálójává válik), azonban egyes részterületek esetében itt is elkerülhetetlen volt az 1940-es évekre való kitekintés (pl. a rendőri egészségügyi reformok fejlődése, illetményviszonyok alakulása). A közel hetven esztendőt felölelő történeti periódusban a budapesti rendőrség szervezete, intézményrendszere, szociális ellátórendszere és szakképzési modellje olyan fejlődésen ment keresztül, amelyek biztosították a testületnek a modern polgári társadalom viszonyainak megfelelő, európai színvonalon történő működését.

A kutatás fókuszának megtartása érdekében vizsgálatom elsősorban a dualizmus és a két világháború közötti időszakra szorítkozik, így nem szándékozom foglalkozni e két nagy történelmi korszak közé ékelődő, minősített időszaknak tekinthető Tanácsköztársaság alatti, alapvetően idegen eredetű, a Vörös Hadsereg kiegészítő részét képező Vörös Őrség szolgálati és személyi viszonyaival. A területi korlátokra való tekintettel a budapesti rendőrség erősen strukturált, és meglehetősen heterogén személyi állományának vizsgálata a tényleges rendőri munkát végző, a rendészeti feladatokkal kapcsolatba hozható egyenruházott tisztviselők, végrehajtó őrszemélyzet és detektívek állománycsoportjaira korlátozódik, így a többi, adminisztratív, pénzügyi, illetve egyéb kiegészítő háttérmunkát végző rendőrségi alkalmazottak köre nem képezi vizsgálatom tárgyát.

Kutatási hipotézisek

A budapesti rendőrség humán viszonyainak vizsgálata során alapkutatásom az alábbi felállított hipotézisek mentén történt:

1. A tárgyalt korszakban a rendőri hivatás a változó körülményekhez igazodó, következetes feltételrendszer mentén kialakított, kiszámítható életpályát nyújtó állami közszolgálati állásnak tekinthető.
2. A személyi állomány tagjainak szociális problémái kihatottak a mindennapi szolgálatellátásra, ezért a rendőrség irányítóinak legfontosabb feladatai közé tartozott a

⁶ 1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről

rendőröket hivatásukban megtartó szociális intézkedések előkészítése, kidolgozása és végrehajtása.

3. A kormányzati, a rendőrségi és a polgári sajtó is nyomon követte a rendőrség személyi állományának szociális körülményeit, felhívta a figyelmet és javaslatokat tett az ezekkel kapcsolatos problémák megoldására.
4. A rendőri őrszemélyzet tagjai számára a rendőrség szakképzési rendszere biztosította a korábbi alacsony társadalmi helyzetükből való kitörést, a szervezeten belüli előmenetelüket, továbbá anyagi és szellemi tekintetben a kispolgársághoz-középosztályhoz történő felzárkózásukat.

Kutatási módszerek és célkitűzések

Történeti tárgyú kutatásomhoz az adatgyűjtés során könyvtári, levéltári, múzeumi gyűjtemények és internetes adatbázisok forrásait használtam fel, melyek két csoportra bonthatók. Az egyik a rendőrség normáit szabályozó dokumentumok (törvények, rendeletek, szolgálati utasítások, stb.). Az eddigi kutatások jelentős része csupán ezen forrástípusok ismertetésére szorítkozik. A kritikai szempontú kutatáshoz azonban elengedhetetlen más, a valós helyzetet bemutató források (személyes beszámolók, jelentések, statisztikai adatok, rendőrségi szakcikkek) feltárása és bemutatása is. Kutatásomban fokozott figyelmet fordítottam a korábban forrástípusként szinte egyáltalán nem alkalmazott rendőrségi szakfolyóiratok vizsgálatára (kvalitatív módszer), ugyanis ezek a periodikák mindig az aktuális helyzetről, többek között a szervezeten belüli problémákról tudósítanak, továbbá egy-egy szakmai kérdés esetén vitafórumként is szolgáltak. Szintén megbízható forrásokként tekintek a rendőrség személyi állományára vonatkozó statisztikákra és a belügyminiszter felé küldött éves főkapitányi jelentésekre (kvantitatív módszer): ezek az adatok azért mutatják be hitelesen a személyi állományon belüli valós viszonyokat, mert a rendőrség első embere nem egy tökéletesen működő, mindenfajta hibától mentes testület prezentálásában volt érdekelt, hanem az általa jelzett hiányosságok, megoldásra váró problémák – kormányzati úton történő – megoldásában. Kutatásomban tehát a kvalitatív és a kvantitatív módszer párhuzamos alkalmazásával törekszem a rendelkezésre álló források felhasználásával és értelmezésével objektív következtetéseket levonni.

A kutatás fő célja az 1945 előtti magyar rendőrség történetének egyik eddig kevésbé kutatott aspektusának, a legnagyobb létszámmal rendelkező budapesti rendőri állomány személyi és szociális viszonyainak, életkörülményeinek feltárása, a rendőrségen belül működő

humánpolitikai elvek és intézkedések vizsgálata. A kutatás témájának átfogó, kvantitatív módszereket is alkalmazó vizsgálatára azonban még nem került sor. Vizsgálatomban szeretnék minél több információt kinyerni a személyi állomány összetételéről, életkörülményeiről a szervezeten belül mobilitás mértékéről és a szakképzés színvonaláról, amelyek együttesen hozzájárulhatnak a rendőrség múltjának megismeréséhez, és a történeti tradíciók folytán pozitív példaként hatva a testület hivatástudatának erősödéséhez. A téma teljesebb megismertetésére törekvő, hiánypótlónak tekinthető alapkutatás a rendészettörténet kutatóin és a rendőrképzésben résztvevő oktatói mellett a magyarországi társadalomtörténet kutatói körében is érdeklődésre tarthat számot.⁷

A dolgozat felépítése

A disszertáció bevezető részében röviden ismertetem témaválasztásom indoklását, a kutatással összefüggő tudományos problémát, kutatásom célját, hipotéziseit és módszertanát, illetve a releváns szakirodalom historiográfiai áttekintését. A tényleges kutatás első fejezete történeti előzményként az 1861 és 1873 közötti időszak pesti és budai önkormányzati rendőrségeinek működését mutatja be, illetve a fővárosi rendőrség 1873 és 1881 közötti államosításának és belügyminisztériumi kezelésbe vételének folyamatát. A következő két részfejezet a személyi állomány 1881 és 1939 közötti struktúráját, majd hosszabban az egyes állománycsoportokba történő felvételi követelmények és előmeneteli lehetőségek kérdését taglalja. Újabb két részfejezet foglalkozik a budapesti rendőrök szolgálatellátásában felmerülő problémákkal a dualizmus időszakában, illetve egy minősítési táblázat tanulságait elemzem a két világháború közötti időszakból. A fejezet utolsó részfejezete a rendőrség mint polgári szervezet katonai vonásait gyűjti össze. A második fejezet és annak részfejezetei a rendőri szakképzés kialakulását, az annak létjogosultsága körüli vitákat, állománycsoportok szerinti fejlődését és az országos szaktanulmányi rendszer rendeleti úton történő kiépítését ismerteti. Külön részfejezetek tárgyalják a budapesti rendőr őrskemélyzet speciális szolgálati ágainak képzési formáit, a személyi állomány részére szervezett egyéb képzéseket, valamint a rendőri szaklapok edukációs szerepét. A harmadik fejezet a rendőri szolgálat anyagi javadalmazását és a kialakult illetményrendszer elemeit mutatja be. A fix összegű fizetési formák és az ingyenes juttatásokon kívül az egyes részfejezetek kiemelten foglalkoznak a nyugdíj kérdésével, az egyenruha-ellátás

⁷ Perényi Roland Budapest dualizmuskori bűnözéstörténetet feldolgozó munkájában a hiányos források kapcsán említi meg, hogy ezidáig még nem történt kísérlet a rendőrség mint testület társadalomtörténetének feldolgozására. Perényi Roland (2012): A bűn nyomában. A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896-1914. Budapest, L'Harmattan, 167. old.

formáival, a rendőrök családtagjairól történő gondoskodásról, az egyes állománycsoportok körében szerveződő, egyesületekbe tömörülő önszegélyezés jelenségével, másrészt a civil társadalom részéről nyújtott anyagi támogatásokkal. A fejezet utolsó része a rendőrök megfelelő javadalmazásáról szóló szakmai értekezésekbe és kormányzati vitákba enged betekintést. A negyedik fejezet a rendőrség-történet kutatóinak látókörébe ritkán kerülő életkörülmények vizsgálatát foglalja magába, olyan sarkalatos egzisztenciális kérdéseket járva körbe, mint a családalapítás, nősülés, gyermeknevelés, a rendőr és családjának pozíciója a társadalom szövetében, a lakhatás és lakásszerzés kérdése, illetve a rendőri egészségügyi ellátórendszer fejlődése. Az előbbieken felsorolt négy fejezetet a kutatás összegzése zárja, amely a levont következtetések és összefüggések tükrében egyúttal megválaszolja az előzetesen felállított hipotézispontokat, valamint ismerteti a kutatás új tudományos eredményeit.

A releváns szakirodalom áttekintése

A kutatás elméleti keretének körvonalazásakor elsődlegesen az 1873 és 1939 közötti magyar rendőrség történeti feldolgozásaiban megjelenő történetírói szemléletek áttekintése szükséges. A történeti összefoglalások kronológiájának kezdőpontja az 19. század végéig nyúlik vissza. 1892-ben, a vármegyei közigazgatás államosításának törvényi szabályozását követően egy fiatal győri rendőrtisztviselő, a 24 éves Rédey Miklós (később budapesti főkapitány-helyettes) a városi rendőrségek újjászervezésének elősegítésére mintegy 27 vidéki rendőrség szervezetét, a bennük felmerülő hibákat és hiányosságokat vizsgálta.⁸ Endrődy Géza gyulai rendőrkapitány 1898-ban monografikus művében gyűjtött össze minden elérhető adatot a municipális rendőrségekről. Bár a szerző előszavában keserűen jegyzi meg, hogy több helyen elzárkóztak a megkeresésétől, „*mint úttörő munka mindenestre használható kézikönyve lesz a jövő történetírójának*”.⁹ Tisza Miksa szepesváraljai rendőrkapitány tízéves kutatómunkát követően 1913-ra állította össze a vármegyék által megküldött levéltári és egyéb írott források alapján a magyarországi rendőrségek történetét. Kötetének 1925-ben Pécsen megjelent második kiadása az első világháború és az azt követő forradalmak rendészeti vonatkozásait, továbbá az egységes magyar állami rendőrség 1919. évi megszületését is nyomon követi, azonban munkájában kevésbé hangsúlyosan jelenik meg a budapesti rendőrség intézménye.¹⁰ Az első hivatalos

⁸ Rédei Miklós (1892): Magyarország városi rendőrsége és annak újjászervezése tekintettel a közigazgatás államosítására. Győr, Surányi János Könyvnyomda-intézete

⁹ Endrődy Géza szerk. (1898): Magyarország rendőrsége az államosítás előtt. Gyula, Dobay János Könyvnyomdája

¹⁰ Tisza Miksa (1913): Magyarország rendőrségének története. Igló, Szepesi Lapok Nyomdával; Tisza Miksa (1925): Magyarország rendőrségének története. 2. bővített kiadás. Pécs, Haladás

rendőrségi történeti feldolgozásra a fővárosi rendőrség 1873-as államosítását követően mintegy fél évszázadot váratott magára. 1923-ban Baksa János rendőr főtanácsos, *A Rend* című rendőri folyóirat szerkesztője és Vécsey Leó hírlapíró, a *Magyarország* rendőri rovatvezetőjének gondozásában jelent meg a budapesti államrendőrség 50. évfordulójára a *Rendőrségi Almanach*, amely címével ellentétben nem pusztán adattár, hanem nagyrészt a fővárosi testület történetére koncentrált történeti feldolgozás. Szintén ebben a kötetben olvasható Dorning Henrik tanulmánya a vidéki rendőrségek államosításának történeti folyamatáról.¹¹ Ennek mintegy szerves folytatásának tekinthető a szintén jubileumi alkalomból összeállított *A 40 éves budapesti detektívtestület jubiláris albuma* Vécsey Leó szerkesztésében, amely az európai hírnevet kivívó szervezet történeti ismertetése mellett személyes hangvételű visszaemlékezéseket is tartalmaz.¹² Az 1945 előtti rendőrség-történet legalaposabb feldolgozása 1942-ben jelent meg Borbély Zoltán és Kapy Rezső szerkesztésében. A közel 600 oldalas összefoglaló munka nagyrészt a *Rendőrségi Almanach* kiegészítése, „a hatvanas évektől visszamenően a Buda visszafoglalását követő előidőkhöz és 1923-tól napjainkig egybegyűjtve és mintegy egészségesebb keretbe foglalva a fővárosi rendőrség történetének eddig feldolgozott adatait az olvasóközönség és a jövőidőkhöz történő történetíró számára”.¹³ A kronológia a szervezet története mellett külön fejezeteket szentel a fontosabb rendőri intézményeknek, utolsó részében pedig statisztikai adatokat közöl a testület 1942. évi tevékenységéről. A felsorolt munkák mellett a két világháború közötti rendőri szakajtóban is fellelhetők rendőrség-történeti vonatkozású cikkek, tanulmányok, amelyek a szervezet fejlődését hangsúlyozták.¹⁴

1945 után gyökeres szemléletváltás történt a rendőrség-történet kutatásában. A pártállam által diktált emlékezetpolitika mindenfajta szervezeti kontinuitást és rokonságot megtagadott a korábban működő rendészeti szervekkel. A prekoncepciókkal terhelt rendőrség-történeti narratívában csak az 1945 utáni rendőrségről, illetve az 1919. évi Tanácsköztársaság Vörös Őrségéről szóló publikációk jelentek meg. Hollós Ervin, több pártállami propagandaanyag szerzőjének az „ellenforradalmi” rendőrséggel kapcsolatos írásaiban csak a politikai rendőrség

¹¹ Baksa János szerk. (1923): *Rendőrségi almanach*. Budapest, Stephaneum

¹² Vécsey Leó szerk. (1926): *A 40 éves budapesti detektívtestület jubiláris albuma*. Budapest, M. Kir. Államrendőrség Detektívtestülete

¹³ Borbély Zoltán – Kapy Rezső szerk. (1942): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Budapest, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 11. old.

¹⁴ Lásd például Dorning Henrik (1929): *A budapesti rendőrség vázlatos története 1848-tól 1928-ig*. *Rendőrség*, jubileumi szám a rendőrség államosításának tizedik évfordulója alkalmából 9–27. old.

tevékenységeit ismertette.¹⁵ Pintér István ismeretterjesztő könyvében a szerző elfogultsága és az egyoldalú forrásközlés következtében szintén a párt által elvárt negatív rendőrségkép rajzolódik ki.¹⁶ Kivételt képez Katona Géza első világháborúig tartó történeti összefoglalója a hazai közbiztonsági szervekről, amelyben felhívja a figyelmet arra, hogy „*az új szocialista közbiztonsági szervezet és tevékenység, létrejöttének forradalmi körülményei ellenére, számtalan tényezőkön keresztül kapcsolódik az elmúlt korszakokban kialakult közbiztonság-védelmi tevékenységhez*”.¹⁷ Tárgyának újszerűsége miatt említésre méltó még Szilvási Ferenc laktanyatörténeti könyve, amely azonban szintén nem illelhető a politikamentesség vádjával.¹⁸

A rendszerváltást követően, a tudományos szabadság égisze alatt újabb lendületet vett a magyar rendőrség történetének feltárása. Az új szellemi alkotóműhelyként megalakult Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagjai tanulmányaikat a Rendvédelem-történeti Füzetek sorozatában publikálják, továbbá – Parádi József szerkesztésében – tankönyv formájában elkészítették a magyar rendvédelem-történet szintézisét. A több kiadást is megélt kötet ismerteti a „katonai és polgári fegyveres őrtestületek” kialakulását, fejlődését és szervezeti jellemzőit, hiányossága azonban, hogy mélyebb kritikai analízisre nem vállalkozik, továbbá nem tartalmaz szakirodalmi- és forráshivatkozásokat.¹⁹ 1995-ben a BRFK Tudományos Bizottsága gondozásában, történészek és levéltárosok feltáró kutatásának eredményeként látott napvilágot a fővárosi rendőrség történetét 1914-ig feldolgozó monográfia, amely bevezetőjében jogos kritikát fogalmaz meg az eddig felvázolt történeti munkák szemléletét és tudományos megalapozottságát illetően: „*A XX. századi rendészet irodalmában viszonylag kevés a tudományos igényű megírt munka, inkább tájékoztató, népszerűsítő jellegűek. Többnyire tendenciózusság jellemzi őket attól függetlenül, hogy a második világháború előtt vagy után születtek. Ugyanakkor adatgazdagságuk és a bennük összegyűjtött ismeretanyag gyakran forrásértékű, illetve forráspótló*”.²⁰ A kritikai szemlélet igényét fogalmazza meg Finszter Géza is, aki szerint a rendészet történetének feltárásában eddig követett, leíró jellegű módszerek mellett arra is keresni kell a választ, hogy „*a múltban*

¹⁵ Hollós Ervin (1971): Rendőrség. csendőrség, VKF 2. Budapest, Kossuth Könyvkiadó; Beránné Nemes Éva – Hollós Ervin szerk. (1977): Megfigyelés alatt...Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből 1920–1944. Budapest, Akadémiai Kiadó

¹⁶ Pintér István (1973): Rendnek muszáj lenni...Budapest, Táncsics Kiadó

¹⁷ Katona Géza (1984): Közbiztonság-védelem Magyarországon az I. világháborúig. Budapest, BM Könyvkiadó, 4. old.

¹⁸ Szilvási Ferenc (1986): Rendőrlaktanya a Mosonyiban (1886–1986). Budapest, BM Könyvkiadó

¹⁹ Parádi József szerk. (1996): A magyar rendvédelem története. Budapest, Rendőrtiszti Főiskola

²⁰ Czaga Viktória et al.(1995): A fővárosi rendőrség története (1914-ig). Budapest, Budapesti Rendőr-főkapitányság, 9. old.

milyen tényezők befolyásolták a rendészeti struktúrák és azok funkcióinak alakulását, melyek voltak a legitimációs források”.²¹ A külföldi rendőrség-történeti könyvek többsége is a klasszikus narratív történetíró eszközökkel él a rendőri intézmények ismertetésekor. Kivételt képez Raymond B. Fosdick 1915-ben publikált összehasonlító kutatása az európai nagyvárosi rendőrségek szervezetéről, intézményeiről és működésükről. Ennek keretében külön fejezeteket szentelt az egyes testületek tisztviselői és legénységi állományának anyagi, szociális és előmeneteli körülményeinek bemutatására, részletes statisztikai adatokkal alátámasztva.²² Fontos megemlíteni, hogy a rendőrség személyi állományának vizsgálatára külföldi vonatkozásban is kevés példa akad. Kutatásom során mindössze két ilyen monográfiával találkoztam, amelyek az angolszász rendészeti modellt képviselő brit rendőrség múltjának humán viszonyait dolgozza fel.²³

Modernkori rendőrség-történeti szakirodalmunk a kutatott időszak (1873–1939) tekintetében az komoly hiátusokkal rendelkezik, elég csak összevetni a korabeli rendfenntartás másik oszlopának számító Magyar Királyi Csendőrség történeti feldolgozásaival, amelyek többé-kevésbé átfogó képet nyújtanak az 1945-ben megszüntetett testületről.²⁴ Ezzel szemben korunk legnagyobb létszámú rendészeti szervezetének történetéről nem született kritikai munka az 1914 és 1945 közötti időszokról. Az 1945 előtti magyar rendőrség személyi és szociális viszonyok vizsgálatában a legtöbb publikáció Parádi József nevéhez fűződik, aki tankönyvében és tanulmányaiban is értekezik a humán viszonyok aspektusairól a rendőrség és a csendőrség vonatkozásában.²⁵ Ezen gyűjtőfogalom alatt „nem csupán a képzési, képzettségi állapotokat és

²¹ Finszter (2018) 393. old.

²² A kutatásban szereplő európai városok: London, Liverpool, Manchester, Birmingham, Glasgow, Edinburgh, Párizs, Lyon, Berlin, Hamburg, Bréma, Drezda, München, Stuttgart, Köln, Bécs, Budapest, Róma, Brüsszel, Amszterdam és Rotterdam. Fosdick, Raymond B. (1915): *European Police Systems*. New York, The Century Co.

²³ Emsley, Clive (2009): *The Great British Bobby. A History of British Policing from the 18th Century to the Present*. London, Quercus; Klein, Joanne (2010): *Invisible Men. The Secret Lives of Police Constables in Liverpool, Manchester, and Birmingham, 1900–1939*. Liverpool University Press

²⁴ A csendőrség történetének feldolgozásai kapesán az alábbi monográfiák emelhetők ki (kronológiai sorrendben): Szakály Sándor: *A magyar tábori csendőrség 1938–1945* (Budapest, 1990); Csapó Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881–1914* (Pécs, 1999); Kaiser Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között* (Pécs, 2002); Kocsis Tibor – ifj. Kocsis Tibor: *A Magyar Királyi Csendőrség és a Szombathelyi III. Csendőrkerület igaz története 1867–1945* (Szombathely, 2012). Parádi József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881–1945* (Budapest, 2012). E kötetek mellett említhetők még a SzBMRTT Rendvédelem-történeti Füzetekben megjelent csendőrség-történeti írások, illetve a Magyar csendőrség-történeti tanulmányok (Budapest, 2015) című kötet.

²⁵ Parádi József (1997): Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. *Rendészeti Szemle*, 4. szám 101-109. old.; Uő. (2007): Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 16. szám, 90–93. old.; Uő. (2008): A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 17. szám, 57–64. old.; Uő. (2010): A polgári magyar állam rendvédelmi testületeinek humán viszonyai 1867–1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 22. szám, 92–114. old.; Uő. (2012): Az egységes állami

a *financiális juttatásokat, hanem az érintett személyi állomány egészségügyi, kulturális, szociális helyzetét*” is vizsgálja.²⁶ A humán viszonyok ezek alapján magukba foglalják az állomány képzettségét és képzését, valamint ellátottságát és társadalmi életét. Parádi mellett meg kell említeni Sallai János és Szakács Gábor 1945 előtti rendőri szakképzéssel foglalkozó tanulmányait.²⁷ Kutatásom során a statisztikai forrásokat felvonultató hadtörténeti tárgyú, ugyanakkor társadalomtörténeti megközelítésű munkák követendő példát nyújthatnak, bár ezen írások kizárólag a tisztikar tagjaival foglalkoznak.²⁸

fizetési rendszer és a szakterületi rendfokozati rendszerek a polgári magyar állam rendvédelmében. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 26. szám, 105–119. old.

²⁶ Parádi (1996) 195. old.

²⁷ Szakács Gábor (1995): A rendőrképzés helyzete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 6. szám, 104–121. old.; Sallai János (2016): Rendőr-, rendőraltszít-, rendőrtörzsaltiszt-képzés a m. kir. rendőrség államosítása után. *Magyar Rendészet*, 6. szám, 169–178. old.; Sallai János (2017): A magyar rendészeti képzés története 1922-2017. In Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes szerk.: Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat. 86–123. old.

²⁸ Szakály Sándor: A magyar katonai elit 1938–1945 (Budapest, 1987); Hajdu Tibor (szerk.): A magyar katonatiszt (1848–1945) (Budapest, 1989); Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918 (Budapest, 1993); Hajdu Tibor: Tisztikar és középosztály. Ferenc József magyar tisztjei (Budapest, 1999); Zádori Szilvia: Életmód, életkörülmények és mentalitás a magyar katonatiszt-családoknál a 20. század első felében. (Doktori disszertáció, Budapest, 2012)

1. A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY SZOLGÁLATI VISZONYAI

1.1. Pest és Buda önkormányzati rendőrségei és a fővárosi rendőrség államosítási folyamata (1861-1881)

1.1.1. Az önkormányzati rendőrségek korszaka

Az 1860-ban kiadott Októberi Diploma rendelkezései értelmében az uralkodó, Ferenc József császár visszaállította Magyarországon az alkotmányos intézményrendszert. Ennek keretében az osztrák rendőrhatóságok mellett – azokat hamarosan háttérbe szorítva – megjelentek a városi önkormányzati (a korabeli szóhasználatban: municipiális) rendőrségek. A későbbi fővárosi államrendőrség alapját és magvát az 1861 elején újjászervezett pestvárosi rendőrség adta. A városi tanács az új szervezet élére általános szótöbbséggel a jogász-hivatalnok Thaisz Eleket választotta, aki ezt követően – kisebb megszakításokkal – 1884-ig maradt hivatalában.²⁹ A rendőrfőkapitány a város vezető tisztségviselői közé tartozott, évi 2400 forintos fizetésénél csak a főpolgármester jövedelme volt magasabb (évi 3000 forint).³⁰

A pesti rendőrség 1861-ben 330 emberrel kezdte meg működését, azonban a nagyjából 150 ezer lelket számláló városban mindössze 242 fő látott el tényleges közterületi szolgálatot, így egy rendőrré nagyjából 625 lakos jutott. A rendőrség személyi állománya három csoportra tagolódott. A testület felső körét képező fogalmazói állományba az alábbi hivatali beosztások tartoztak: a városrészenként szervezett három alkapitányság és egy mezei kapitányság vezetői, egy titkári feladatkört ellátó segéd, tíz írnok, egy toloncügy-kezelő, egy házgondnok, egy vásárfelügyelő és egy másodfelügyelő. A felsorolt állásokra jelentkező pályázók többsége rendelkezett valamilyen felsőfokú végzettséggel (pl. bölcsészdiplomával, ügyvédi vizsgával) és nyelvismerettel (latin, német, ill. magyarországi nemzetiségi nyelvek, mint pl. tót, oláh). A főkapitányság keretébe sorolt másik szervezeti egység a kapitányi hivatal végrehajtó közegeinek számító rendbiztosok csoportja volt, 138 térbiztossal, 2 fabiztossal és két hűsbiztossal.³¹ Részükre Pest városa 1863-ban szolgálati utasítást adott ki. Az ebben foglaltak szerint a rendbiztosok kötelesek voltak állandó szolgálatot ellátni, a számukra kijelölt területeken pedig alapos hely- és személyismerettel rendelkezni.³² A törvény betartatásához

²⁹ Thaisz Elek (1820–1892): az egyesített Budapest első és egyetlen választott főkapitánya. Utódait a dualizmus időszakában az uralkodó, a Horthy-korszakban pedig az államfő (kormányzó) nevezte ki.

³⁰ Czaga Viktória et al.(1995): A fővárosi rendőrség története (1914-ig). Budapest, Budapesti Rendőr-főkapitányság, 54. old.

³¹ Ua. 159–162. old.

³² Szolgálati utasítás a pestvárosi rendbiztosok számára (1864). Pest, Egyesült Ny., 4. és 8. old.

ismerniük kellett azt a mintegy kilencven bűncselekménytípust, amelyek fenyítő eljárást vontak maguk után – a közcsendháborítástól az emberölésig bezárólag.³³ A végrehajtó-karhatalmi feladatokat a laktanyában elhelyezett rendőrkatonaság, a poroszlói (németesen: darabont) őrség látta el. A legénység 100 közporoszlóból állt, akiket parancsnokuk, a poroszlóőrmeister tizedesei útján irányított. A külterületi szolgálatot a testület kiegészítő jellegű lovas alakulata, összesen 20 közhuszár és 20 mezei kerülő látta el, élükön a huszárőrmeisterrel és a mezei biztossal. A tűzvédelmi feladatokkal a szintén a poroszlói állományba sorolt 8 toronyőr volt megbízva.³⁴ A poroszlók felvételekor az iskolázottság nem számított szempontnak, az állomány egynegyede – legalábbis egy közös kérvényükön szereplő aláírásaik alapján – írástudatlan volt.³⁵ Előnyben részesültek a honvédmúlttal rendelkező (tehát politikailag megbízható), valamint a nős jelentkezők – utóbbi indoklása szerint azért, hogy „*az őrszemélyek a vallástalan vagy más kicsapongó nőszemélyekkel élés által állomásaikat vagy helyheztesüket be ne szennyezzék*”.³⁶

A hivatali személyzetet, azaz a fogalmazói kart és a hadnagyokat előzetes jelölésük után a közgyűlés, az írnokokat pedig a városi tanács nevezte ki. A poroszlói személyzetet, valamint a rendbiztosok alkalmazása felől a városi tanács döntött, a főkapitány jogköre ugyanis csak a kiválasztásra és a felfogadásra korlátozódott.³⁷ A rendőrség fentebb vázolt hivatali struktúrája a kiegyezést követően sem változott. 1871-ben már 687 fő dolgozott a pesti rendőrség állományában a tisztviselőktől a szolgálkig bezárólag, továbbá mellettük 101 díjnok, azaz napidíjas irodista volt alkalmazásban.³⁸ Hiába történt 1870-ben jelentős mértékű létszámszaporítás, a biztosok körében tapasztalt hanyag szolgálatellátás miatti gyakori elbocsátások jelentős fluktuációt okoztak az állományban. Az ellenük lefolytatott fegyelmi eljárásokban a vádpontok között leggyakrabban a megbízhatatlanság, korrupció, adóssághalmozás és a hatalommal történő visszaélés szerepelt.³⁹ Baksa János rendőrség-történeti monográfiájában így foglalta össze ezt az időszakot: „*A rendőrség személyzete akkor nem a legmegbízhatóbb elemekből toborzódott, a rendbiztosok legtöbbször a »betyárból lesz a legjobb pandúr« elv alapján került rendőri szolgálatba és legfőbb kötelességüknek a*

³³ Ua. 16–38. old.

³⁴ Czaga et al. (1995) 158. old.

³⁵ Hasonló példaként hozható fel a budai városrész egyik darabontőrmestere, aki azért nem vett fel írástudó embert, mert meggyőződése szerint „*a betűvetés az első lépés a huncutsághoz*”. Az utolsó budai darabont (1898). *Rendőri Lapok*, 4. szám, 42. old.

³⁶ Czaga et al. (1995) 158. old.

³⁷ Ua 159. old.

³⁸ Ua. 53–54. old.

³⁹ Ua. 192. old.

*kártyabarlangok, kéteshírű mulatók s tánchelyiségek busás jövedelmet és sápot hajtó »ellenőrzését« tartották. A büntettekkel, a betörővilág alakjaival csak annyiban foglalkoztak, hogy közös lebujaikba és korcsmákba jártak velük, egyik-másikkal barátságot tartva fenn és ezek azután a nagyobb bűneseteknél, ahol a rendőrség meglehetősen laza tekintélye megkívánta a sikert, a kezükre jártak és másrészt a védelmükre keltek, ha a korcsmai söpredék megtámadta és meg akarta verni a rendbiztosot.*⁴⁰ A személyi állomány stabilizálása érdekében a közporoszlók soraiból az értékesebbnek ítélt („jó magaviseletű”, „józan”, „buzgó” jelzővel illetett) közegeknek – a főkapitány ajánlásával megtámogatva – lehetőségük nyílt előléptetés útján rendbiztosi állásba jutni.⁴¹

A budai rendőrség működésében a legnagyobb problémát szintén a biztosi és poroszlói állomány alacsony színvonalú szolgálatellátása jelentette, amelyben az is közrejátszhatott, hogy szolgálati viszonyaik és anyagi helyzetük az egész korszakban rendezetlenek maradtak. 1861 után a budai városvezetés a kapitányi hivatal újjászervezésekor a rendbiztosokat csak ideiglenes minőségben nevezték ki, így szolgálatukért fizetést sem kaptak, s még a hivatali esküt sem tették le. A városrészi albírószágok jelentései szerint nem törődtek szolgálatukkal, nem tartottak éjjeli őrzásokat, s „csak önmaguk előnyét” keresték. Kérdéses ugyan, hogy kifogásolt működésük miatt estek el a magasabb javadalmazástól, vagy annak hiányából fakadt hanyagságuk, az mindenesetre tény, hogy 1872-ben fizetésük nem érte el még a pesti poroszlók szintén csekély, havi 30 forintos díjazását sem. A városi tanács a fizetésemelést kért folyamodványukat elutasította, s helyette az alkalmankénti jutalmazást gyakorolta velük szemben.⁴²

1.1.2. A fővárosi rendőrség államosításának folyamata

1872-ben, a városegysítési törvény előkészítésekor a főbb vitapontok között szerepelt a rendőrség kérdése is. A politikai rivalizálással tarkított felszólalásokban tényként kezelt jelenség volt a testület elmaradottsága. A kormánypárti képviselők – nyugat-európai példákra hivatkozva – a városrészek rendőrségeinek állami felügyeletében és kezelésében látták a megoldást a hosszú ideje húzódó problémára.⁴³ Az állami szervezés melletti érvként szölt az ország központjának számító Pest és Buda 270 ezres lélekszáma is. A Buda-Pest fővárosi

⁴⁰ Baksa János szerk. (1923): Rendőrségi almanach. Budapest, Stephaneum, 23. old.

⁴¹ Czaga et al. (1995) 186. old.

⁴² A közgyűlés 1869-ben például kegyesen tíz forint jutalmat szavazott meg az egyik rendbiztosnak, aki három éven át ingyen szolgálta a várost, s egy alkalommal négy bűnözőt fogott el egyszerre. Ua. 183–184. old.

⁴³ Ua. 197. old.

törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló 1872. évi XXXVI. törvénycikk kimondta, hogy „*Buda és Pest sz. kir. fővárosok, valamint Ó-Buda mezőváros és a Margit-sziget, ez utóbbiak Pest vármegyéből kikebelezetvén, Buda-Pest főváros név alatt egy törvényhatósággá egyesítettnek*”. A törvény 20. §-a értelmében a főváros területén „*a rendőrséget egységes szervezettel az állam fővárosi rendőrség neve alatt saját közegei által kezeli*”. Ez a passzus egyúttal jelezte, hogy mindez csak átmeneti rendelkezésnek tekinthető: „*...azon esetre, ha a főváros egyesítéséig ezen a fővárosi rendőrsegről szóló törvény meg nem alkottatik, a tényleges egyesítés napjától kezdve a rendőrség végleges rendezéséig a főváros jelenlegi rendőri közegei közvetlenül a belügyminiszter hatósága alá helyeztetnek, aki a rendőri közegek feletti fegyelmi joggal, valamint kinevezésük és előmozdításuk jogával ruháztatik fel és felhatalmaztatik, hogy a rendőri ügyekben való fellebbezést a fővárosra nézve ideiglenesen szabályozza*”.⁴⁴

A fővárosi rendőrség tényleges állami kezelésbe vétele csak a városeyesítés követően, mintegy egyéves előkészítő munka után, 1873. december 15-én történt meg. Az átvétel során a három város egyesített rendőri állományát 699 fő (43 tisztviselő, 12 díjnok, 7 hivataloszolga, 209 biztosi személyzet, 382 gyalogrendőr, 21 lovas rendőr és 25 kültelki kerülő) alkotta. A Belügyminisztérium a fennhatósága alá került terület állományviszonyairól részletes jelentést kért a három főkapitánytól. Az általuk benyújtott dokumentumokhoz mellékelték a szolgálati táblázatot is, amely a fontosabb személyi adatok mellett tartalmazta a rendőrségnél eltöltött szolgálati időt, a budai főkapitány pedig még a nyelvismeretet is feltüntette. Thaisz jelentésében azt írta, hogy a pesti tisztviselők nagy része átvehető, azonban a 182 rendőrbiztos közül csak 25, a 278 fős poroszlóorségből pedig csak egyetlen (!) őrmester átvételét javasolta.⁴⁵ Az újonnan megalakult fővárosi rendőrség főkapitányává Thaisz Eleket választották meg, aki széleskörű munkáltatói jogkörrel rendelkezett: ő bírált el minden személyzeti ügyet, a rendőrök és szolgák felvételét és elbocsátását, ő írhatta felterjesztést a belügyminiszter felé a rendőrség fizetését és költségeit, illetve a megüresedett tiszti helyek betöltésére tett javaslatait illetően.⁴⁶

Az államosítás végleges és hosszútávú megvalósítása azonban egészen 1881-ig váratott magára. Az átmeneti időszak fővárosi rendőrsége – pontos szervezeti, szolgálati és hatásköri szabályozók és iránymutatások hiányában – nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A városeyesítést követő közel egy évtized tapasztalatai a budapesti rendőrség államosításának

⁴⁴ 1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről

⁴⁵ Czaga et al. (1995) 210. old.

⁴⁶ Ua. 213. old.

mielőbbi keresztülvitelére sarkallták a törvényhozást. Az 1881. április 12-én kihirdetett és július 1-jén hatályba lépett XXI. törvénycikk értelmében „*Budapesten »fővárosi rendőrség« elnevezés alatt, egységes szervezettel rendőrség állíttatik fel, melyet saját közegei által az állam kezel, - melynek működési köre az 1872. évi XXXVI. tc. alapján megalakult főváros összes bel- és külterületére terjed ki*”.⁴⁷ Ez a törvény biztosította azokat a jogi kereteket, amelyek elengedhetlen feltételei voltak egy modern nagyvárosi rendőrség eredményes működésének.⁴⁸

1.2. A személyi állomány tagozódása 1881–1939 között

A budapesti államrendőrség fiatal testületnek számított az európai nagyvárosok rendőrségei között. Párizs 1667-ben, Berlin 1808-ban, London 1829-ben, Bécs 1872-ben állította fel saját, állami kezelésben lévő rendőrségeit, ezért természetesnek vehető, hogy az 1881. évi törvényben véglegesített rendőri szervezetet külföldi minták alapján alkották meg: „[...] az ötvenes évekig Magyarországon egyáltalán ismeretlen volt egy »egységet és erőt képviselő modern rendőrszervezet«. Hazánkban ugyanis a rendőri szolgálatot a városokban pandúrok, hajdúk, darabontok teljesítették – ők képezték a municzipális rendőrséget, mely semmi tekintetben sem felelt meg egy jogállamban támasztható követelményeknek. Erélytelen, képzetlen és hasznavehetetlen szolgálattal volt ez, de nem rendőrség”.⁴⁹ A budapesti rendőrség személyi állományát a főkapitány irányításával az alábbi állománycsoportok alkották:

- 80 fős tiszti személyzet (rendőrtisztviselők, rendőrfelügyelők, rendőrorvosok, gyakornokok, kezelési közegek) és 55 díjnok,
- 620 fős egyenruházott őrszemélyzet (555 gyalogos és 65 lovasrendőr), valamint 50 civil ruhás polgári biztos,
- 7 fős szolgaszemélyzet.⁵⁰

A testület szervezetének kialakításakor nagyrészt a bécsi rendőrséget tekintették mintának, amely pedig a párizsi rendőrség struktúráját honosította meg. Ezek alapján a rendőrség személyi állománya működése tekintetében, informális megnevezésük szerint intéző és végrehajtó rendőrségre oszlott. Az 1881. évi XXI. törvénycikkben ez a felosztás még nem szerepelt, és

⁴⁷ 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről

⁴⁸ A hazai rendőrség-történeti szakirodalom képviselői egyaránt datálják 1873-tól és 1881-től a budapesti állami rendőrség megszületését. Sallai János tanulmányában e régóta húzódozó kérdést találóan oldja fel hasonlatával: „*Mint ahogy a gyermeknek is van születésnapja és megkeresztelése, úgy a fővárosi rendőrségnek van egy születésnapja, 1873, és egy megerősítése, az 1881. XXI. törvény kihirdetése.*” Sallai János (2022): 140 éves-e a BRFK, és ha igen, akkor miért nem. In *Magyar Rendészet*, 1. szám, 226. old.

⁴⁹ Rédey Miklós (1894): A fővárosi államrendőrség I. *Rendőri Lapok*, 1. szám, 6. old.

⁵⁰ 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről; Dorning Henrik (1929): A budapesti rendőrség vázlatos története 1848-tól 1928-ig. *Rendőr*, jubileumi szám 11. old.

hivatalosan csak az 1890-es években találkozhatunk először ezekkel a fogalmakkal.⁵¹ Az intéző és végrehajtó rendőrség hivatali elkülönítése Pázmándy Dénes említett könyvében az Európában elsőként államosított párizsi rendőrségnél jelenik meg: „...az *elsőt police administrative*, a másodikat *police active-nak*, vagy, ami inkább szokott, *Police Municipale-nak* nevezik. E hivatali megosztás azonban, jól megjegyezve, csak a *Préfecturán* alól kezdődik, mert a *Főnökségben* ép úgy összpontosul az intéző, mint a végrehajtó rendőrség [...] A polgári elem a *Préfecturában*, a katonai elem a *Police Municipale-ban* van képviselve, s ezen testek külön főnökök alatt állván, biztosítva van mindegyiknek az egymásba nem ütköző önálló működés”.⁵² A budapesti rendőrség esetében ez a különállás csak látszólagos volt, hiszen a végrehajtó rendőrség funkciójából fakadóan az intéző rendőrség alárendeltségében működött – az egységesség a főkapitány személyében valósult meg, aki közvetlen vezetője volt a rendőri testületnek.

Az intéző rendőrség a rendőri ügyekben rendelkező, ítélkező és intézkedő rendőri és közigazgatási hatóság volt. Állományát az egyes ügyköröknek megfelelően fogalmazó, számvivő⁵³ és segédhivatali (kezelő) tisztviselők alkották, az említett „szakok” vagy „karok” szerint elkülönülő rendfokozati megnevezésekkel (ld. 2. és 3. számú táblázat).⁵⁴ Az intéző rendőrség intézményi szinten a főkapitányságból és a kerületi kapitányságokból állt, élükön egy-egy rendőrtanácsosi vagy kerületi kapitányi rendfokozatú tisztviselővel. A főkapitányság négy ügyosztályra volt beosztva: az elnöki osztályra, a közigazgatási osztályra, a bűnügyi osztályra, valamint a fogház- és toloncügyosztályra. A főkapitány alárendeltségében külön szakhivatalként működött a főorvosi hivatal, amelynek vezetője, a rendőri főorvos felügyelete alatt állt a rendőri kórház. A kerületi kapitányságok működési területüket illetően Budapest közigazgatási kerületeihez igazodtak.⁵⁵ A felsorolt rendőrségi intézményekben a tisztviselők elsősorban irodai munkát végeztek, a külső (városi) szolgálat esetükben rendkívüli szolgálatnak számított. A fogalmazó tisztviselők napi feladatai közé tartozott a szabályok, rendeletek, a rendőri közegekre nézve pedig utasítások alkotása, továbbá a legkülönfélébb bírósági és

⁵¹ A kettős terminológiát a rendelkezésre álló források szerint első ízben Concha Győző jogtudós használta az angol rendőrség szervezetének leírására, ahol az intéző rendőrség a békebírák, a végrehajtó rendőrség pedig a konstáblerek (*constables*) csoportját jelölte. Concha Győző (1888): *Ujkori alkotmányok*. II. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 103 old.

⁵² Pázmándy Dénes (1876): *A brüsseli és a párisi rendőrség*. Budapest, Kilián Frigyes Egyet. Könyvkereskedése, 33–34. old.

⁵³ Az államrendőrség mellé rendelt számvivőség csak 1902. január 1-jén kezdte meg működését. Baksa (1923) 87. old.

⁵⁴ Palágyi Kálmán szerk. (1905): *Kézikönyv a rendőrségi őrszemélyzet részére*. Budapest, Pátria, 126–127. old.

⁵⁵ A budapesti fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése az 1894. évben (a továbbiakban az 1895 és 1900 között készült statisztikák röviden: *Működés*) (1895) 12-13. és 40. old.

adminisztratív teendők ellátása (pl. jegyzőkönyvek, végzések, határozatok készítése, jelentések írása, más hatóságokkal történő levelezés, engedélyek kiadása, felhívások, értesítések és bizonyítványok kiállítása). A kezelési szakban dolgozó tisztviselők végezték a számviteli munkákat, a pénzkezelést és könyvelést, az iratok iktatását, kiadását és irattározását. Az 1894. évi főkapitányi jelentés megemlíti továbbá a főkapitányság alárendeltségében az alkalmazottak (altiszti minőséggel bíró kézbesítők és végrehajtók, továbbá hivatalsszolgák és díjnokok) és a szerződéses személyzet (könyvondász, gépész, motozónók, vegyész, fényképész) csoportjait.⁵⁶

A végrehajtó rendőrség szervezetenként a Mosonyi utcai rendőr-főparancsnokság alá tartozott. Feladatát képezte a törvények, a miniszteri és törvényhatósági rendeletek végrehajtása, az intéző rendőrség rendelkezéseinek foganatosítása, az ezek ellen vétő személyek bekísérése vagy feljelentése, és általában a külső önálló rendőri szolgálat ellátása. *„Ezenkívül hivatása az is, hogy szabályellenességeket, hiányokat, fogyatkozásokat az illetékes hatóságnak előjárói útján bejelentse. Végül kötelessége, hogy az előjáróitól, felelősöktől vett utasításokat pontosan, lelkiismeretesen, ellentmondás nélkül teljesítse”.*⁵⁷ A végrehajtó rendőrség élén a belügyminiszter által kinevezett rendőrfőparancsnok állt, akinek alárendeltségébe tartozott a csapattiszti (későbbi nevén felügyelői) kar, a gyalogos és lovas állománycsoportból álló őrszemélyzet, a detektívtestület, továbbá a főparancsnoksághoz beosztott csapatszámvivő és a rendőrségi állatorvos is.⁵⁸ Az 1881 után megjelent belügyminiszteri és főkapitányi rendeletek, valamint a gyakorlati tapasztalatok hatására az 1890-es évekre alakult ki a budapesti rendőrség fentebb vázolt szervezeti formája, amely egészen a dualizmus végéig érvényben maradt, illetve alapjául szolgált az 1919 után egyesített országos rendőrség szervezeti tagolódásának.

Klebelsberg Kuno belügyminiszter 1922. április 11-én léptette életbe – az 1919-es törvényerejű államosító rendelet végrehajtásaként – az új szervezeti és szolgálati szabályzatot, amely rögzítette az állománycsoportok tagozódását és az alá-fölérendeltségi viszonyokat. Az új hivatalos nevén Magyar Királyi Állami Rendőrség irányítása és egysége a belügyminiszter személyében koncentrált, mint legfelsőbb felügyelő és ellenőrző hatóság. A teljes személyi állomány két nagy kategóriára oszlott:

- Egyenruha- és fegyverviselésre jogosított személyzet:

⁵⁶ Ua. 48. old.

⁵⁷ Laky Imre (1906): Rendőrközegek tankönyve. Budapest, Pátria, 348. old.

⁵⁸ Palágyi (1905) 127. old.

- fogalmazói kar tisztviselői,
- felügyelői kar tisztviselői,
- őrségi személyzet.
- Polgári ruhás és fegyverviselésre nem jogosított személyzet:
 - a rendőrség működését kiegészítő detektívszemélyzet (a detektívek itt már a tisztviselői kategóriában szereplő alkalmazottak, akik a kezelő tisztviselőkkel egy csoportba tartoznak, de külön létszámot alkotnak),
 - a rendőrség működését támogató főiskolai képzettségű szakszemélyzet (orvosok, stb.) és a középiskolai képzettségű számvevőségi szakszemélyzet, mindkét csoport tisztviselői minőségben,
 - az irodában működő kezelési szakbeli alkalmazottak,
 - a kézbesítők és szolgák, egyéb, tisztviselői minőséggel nem bíró polgári ruhás alkalmazottak, illetve a szükséghez képest alkalmazott napidíjasok.⁵⁹

A rendőrség országos államosításának mintegy három esztendő felölelő gyakorlati végrehajtásának záróakkordjaként a kiadott rendelet időtállóan bizonyult. Az 1922-ben megállapított szervezeti tagozódást a részben különálló státust élvező budapesti rendőrség vonatkozásában a szolgálati szabályzat későbbi kiadásai egészen 1943-ig változatlan formában közltek, mígnem 1944 nyarán bekövetkezett a testület „katonásítása” (ld. 1.6. alfejezet).⁶⁰

1.3. A személyi állományba történő felvételi követelmények és előmeneteli viszonyok

Az 1881. évi XXI. törvénycikk kihirdetésével hiába ment végbe a szervezeti és hatásköri szabályozás, az új budapesti államrendőrség a régi állománnyal működött tovább. A főkapitányi tisztséget továbbra is az a Thaisz Elek töltötte be, akinek neve a közvélemény számára összefonódott a korrupcióval és a hatósági visszaélésekkel. *„Az egyetemi ifjúság és a nagyközönség szégyenletes, lealacsonyító pályának tekintette a rendőri pályát, melyre intelligens, jobb érzésű ember nem léphet. Amikor a fővárosi rendőrséget szervezték, nem is igen kaptak embereket sem a tiszti, sem az írnöki vagy a rendőri állásokra, úgyhogy legnagyobb részt a régi városi rendőrség tág lelkiismeretű embereit alkalmazták itt is”*.⁶¹ A személyi állomány szervezésekor nehezen találtak jelentkezőket a meghirdetett rendőri

⁵⁹ 39.820/1921. B. M. rendelet. A m. kir. állami rendőrség szervezetének és szolgálatának szabályozása

⁶⁰ Barcza Pál (1943): A magyar királyi állami rendőrség szervezete és ügyvitele. 8. kiadás. Budapest, a M. Kir. Rendőrség országos szaktanfolyamainak kiadása, 77–78. old.

⁶¹ Baksa (1923) 27. old.

állásokra, így jobb híján a „*már korhadásnak induló gerendákból s többé-kevésbé korrumpált, igen gyakran erőszakoskodásra nagy hajlandósággal bíró*” fővárosi rendőrség tagjai maradtak meg a testületnél.⁶² A kormány Török János temesvári polgármester személyében találta meg azt az erőskezű közigazgatási tisztviselőt, akinek irányítása alatt sikerült leszámolni a rendőrségen belüli visszaélésekkel, és kezdetét vehette a reorganizáció folyamata. Felkérését követően az új főkapitány nagyobb külföldi tanulmányútra indult, és megismerkedett Párizs, London, Berlin és Bécs jóval fejlettebb rendőrségeivel. Tapasztalatait később a hazai rendőri intézmény fejlesztésére használta fel. A rendteremtés hónapjai után új, szakmailag és erkölcsileg is megbízható emberekkel töltötte be a megüresedett státusokat. Egyrészt átmentette a régi rendszer értékesnek és tehetségesnek tartott tisztviselőit, másrészt a korabeli jogászvilág egyes tagjait is sikerült megnyernie, hogy állást vállaljanak az újjászervezett rendőrségnél.⁶³

Az állami tisztviselők kinevezésének feltételeit az 1883. évi I. törvénycikk határozta meg. A minősítési törvény a közigazgatási szakba sorolt rendőrtisztviselői állások többségének betöltéséhez felsőfokú végzettséget írt elő. A jelentkezőknek ügyvédi oklevéllel, államtudományi vagy jogtudományi tudorsággal, vagy legalább a 4 éves jogakadémiai tanfolyam elvégzésével és államtudományi államvizsgával kellett rendelkezniük.⁶⁴ A felvételt nyert pályázók a felsőfokú végzettségüktől függetlenül – tehát akár államtudományi, akár jogtudományi államvizsgával, akár mindkettővel rendelkeztek – rendfokozat nélkül, díjnoki minőségben működhetnek a különböző szolgálati beosztásokban. Gyakorlati felkészítésük abból állt, hogy egy-két éven keresztül, többnyire előadók mellett, napidíjas segédként dolgoztak, így szerezték meg az elengedhetetlen speciális rendőri szakismereteket.⁶⁵ A kezelő és számvevőségi tisztviselők állománycsoportjába szintén csak előzetes díjnokoskodás után lehetett bekerülni. 1910-ben dr. Boda Dezső főkapitány tovább szigorított a minősítési törvényben előírt alkalmazási feltételeken, és arra sarkallta a fiatalabb tisztviselőket, hogy szerezzék meg a jogtudományi doktorátusi végzettséget is. A szigorítás egyben presztízkérdést is jelentett: „[...] *már külsőségekhez is kell fogunk, amikor védekezünk a folytonos lekezelés ellen és a doktor cím és ranggal kell igyekeznünk dokumentálni, hogy a mi képzettségünk is a*

⁶² Laky Imre (1926): Rendőrökről rendőröknek. Laky Imre emlékkönyve. Budapest, Ráth, 58. old.

⁶³ Baksa (1923) 41. old.

⁶⁴ A törvény a rendőr tisztikar legnagyobb csoportját képező fogalmazó karbeli tisztviselőkre vonatkozott. A rendőri számvetési tisztviselők, segédhivatali alkalmazottak és rendőrorvosok esetében természetesen nem a jogi végzettség, hanem a foglalkozásuknak megfelelő felsőfokú diploma megléte volt az előfeltétel. Parádi József (1997): Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. *Belügyi Szemle*, 4. szám, 105. old.; 1883. évi I. törvénycikk a köztisztviselők minősítéséről

⁶⁵ Dorning Henrik (1922): A rendőrség intézményének fejlődése. Különös tekintettel a magyar királyi állami rendőrségre és a magyar rendőri szakoktatásra. Budapest, Budapesti Hírlap Ny., 12. old.

legmagasabb rendűből való. A közvélemény mégis csak bizonyos áhítatos elfogódottsággal van telve a doktor cím iránt, s egy olyan testületet, melynek tisztikara túlnyomólag doktorokból áll, talán még sem lehet a jövőben wachtmeisterekkal vagy pandúrokkal – készakarva vagy nem – összetéveszteni”.⁶⁶ A budapesti rendőrtisztviselőkről nem áll rendelkezésre átfogó demográfiai elemzés, így származásukat tekintve sem bocsátkozhatunk általánosításokba. Hivatalba kerülésük közös kiindulópontja a jogi diploma megléte, amelyet nem kizárólag csak középosztálybeli családi háttérrel és köztisztviselői, hivatalnoki vagy értelmiségi felmenőkkel rendelkezve lehetett megszerezni.⁶⁷ Az állami tisztviselői státus anyagi biztonságot, kiszámítható életpályát és természetesen társadalmi rangot jelentett. 1869 és 1925 között a közszolgálati alkalmazottak és a szabad foglalkozásúak csoportjának számaránya a kereső lakosságon belül 5.3 %-ról 17.4 %-ra emelkedett – míg a főváros lakossága kb. háromszorosára, addig e csoport tagjainak száma csaknem tízszeresére nőtt, mindez a központi adminisztráció kiépülésével és egyebek mellett a közlekedés, hírközlés fejlődésével magyarázható.⁶⁸ A dualizmus időszakában a középosztály magasfokú önreprodukciója mellett a budapesti rendőrtisztviselői kar esetében az alsóbb társadalmi körökből érkezők számára is elérhető volt a felfelé irányuló társadalmi mobilitás, amelyet annak két, nagy karrierívét befutott tagjának életpályája is alátámaszt. Dr. Baksa János (1878-1957), egy keszthelyi kályhaműves gyermeke, aki államtudományi államvizsgáját követően 1904-ben csatlakozott napidíjasként a fővárosi rendőrséghez, 15 esztendő alatt érte el a főtiszti kategóriába sorolt rendőrtanácsosi rendfokozatot, 1935-ben főkapitány-helyettesé, három évvel később pedig a Magyar Királyi Rendőrség vidéki főkapitányává nevezték ki.⁶⁹ Másik személyünk, dr. Kelety Géza (1874-1952) édesapja, Keller János kolozsvári szabó volt, aki fiát a helyi unitárius főgimnáziumba járatta. Kelety Géza felsőfokú tanulmányait már Budapesten folytatta, ahol elvégezte a jogi kart. 1900. március 31-én veszik fel a budapesti államrendőrséghez gyakornoknak. 1902. március 27-től fizetés nélküli segédfogalmazó, 1907. március 20-tól valóságos segédfogalmazó, 1909. június 20-tól rendőrfogalmazó. Az első világháború kitörésekor, 1914 júliusától rendőrkapitány. 1917 augusztusában az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal

⁶⁶ A rendőrség doktorai (1910). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 13. szám, 151. old.

⁶⁷ Király Sándor tanulmányában a szülők foglalkozásának vizsgálatát hangsúlyozza a hazai felsőoktatásba bekapcsolódó gyermekek vonatkozásában: „...a szülőknek megvolt rá az igényük, hogy taníttassák gyermeküket, s ennek érdekében komoly áldozatokat is hajlandók voltak vállalni. Bizonyos társadalmi rétegek jelenléte az egyetemeken, s a különböző időszakokban ennek a megjelenési aránynak a változásai mutatnak rá igazán a társadalmon belüli mozgások valódi irányaira.” Király Sándor (2015): A társadalmi mobilitás lehetőségei a Horthy-korszak felsőoktatási rendszerében. *Gerundium: egyetemtörténeti közlemények*, 3-4. szám, 48. old.

⁶⁸ Szabolcs Ottó (1963): Budapest tisztviselőrétegei az ellenforradalmi rendszer első évtizedében. In: *Tanulmányok Budapest múltjából XV.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 602. old.

⁶⁹ Ernyes Mihály (2020): Akik a Magyar Királyi Rendőrség vidéki főkapitányai voltak 1932-1944. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 59–60. szám, 30–31. old.

rendőri osztályának élére került. 1918. szeptembertől valóságos rendőrtanácsos. 1922. április 15-én, 23 év szolgálatot követően, 48 éves korában kapta meg rendőrtiszti pályafutása csúcsát jelentő főkapitány-helyettesi kinevezését.⁷⁰

1885 után Török János főkapitány reformtörekvéseinek egyik legfontosabb eleme volt az őrszemélyzet „*értelmi niveauját*” magasabb szintre emelése, ennek érdekében kialakításra került a rendőrséghez történő felvétel követelményrendszere is. Az 1892-ben főkapitányi rendelet formájában kiadott új szervezési és szolgálati szabályzat átgondolt irányelvei többek között meghatározták a rendőrnek alkalmas emberek körét is. A szabályzat értelmében a fővárosi rendőrség legénységi állományához az a személy jelentkezhett, aki az alábbi feltételeknek megfelelt:

- magyar állampolgárság,
- 23-40 év közötti életkor,
- tökéletes egészség és erős testalkat,
- feddhetetlen előélet,
- írni-olvasni tudás (írásbeli jelentések szerkesztésére),
- elért altiszti rang a katonaságnál.⁷¹

A felsorolt kritériumok mellett előnyt élvezett az a jelentkező, aki „*magasabb fokú értelmiséggel*”⁷², azaz valamilyen speciális ismerettel, pl. több nyelvtudással bírt (elsősorban a korabeli Magyarország területén beszélt nyelvek), aki ismerte a főváros helyi viszonyait, továbbá aki korábban a csendőrségnél szolgált, és onnan önként kíván átlépni a rendőrséghez.⁷³

⁷⁰ Kinevezés rendőrségi gyakornokká, 1900. március 31.; Kinevezés fizetés nélküli rendőrségi segédfogalmazóvá, 1902. március 27.; Kinevezés valóságos rendőrségédfogalmazóvá, 1907. március 20.; Kinevezés rendőrségi fogalmazóvá, 1909. június 20.; Főkapitányhelyettesi cím adományozása, 1922. április 15. (Kelety-hagyaték, Rendőrmúzeum dokumentumgyűjteménye); Áthelyezések a rendőrségnél (1917). *Az Est*, 194. szám, 7. old.; Előléptetések a rendőrségen (1918). *Magyarország*, 221. szám, 8. old.

⁷¹ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára. II. füzet (1893). Budapest, Athenaeum, 8–9. old.

⁷² Ugyan sem az elvárt szellemi követelményeket, sem az előnyt biztosító ismereteket nem határozza meg pontosan a szabályzat, az elvárások nagyjából az elemi iskola 6 osztályának feleltek meg. Rédey szerint fölösleges meghatározott iskolai végzettséghez kötni a jelentkezést; ahogy nincs olyan ember, aki rendőrnek születik, úgy „*az iskola maga nem képez senkit sem rendőrré, arra való a rendőri iskolázás, a szakképzés...*”. Rédey Miklós (1916): A rendőri szolgálat vezérfonala. Budapest, Pátria, 5. old.

⁷³ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 9. old.

A katonai előélet kritikus fontossággal bírt a felvételnél, ennek hiánya kizáró oknak számított. Hosszútávon olyan emberekre volt szükség a testületnél, akik önfegyelmet tudtak tanúsítani az emberpróbáló szolgálat során, hozzászoktak a hierarchikus alá-fölérendeltségi viszonyhoz, a parancsokhoz és azok feltétel nélküli végrehajtásához, és a magukkal hozott katonai előképzettségekre, mint alapokra lehetett építkezni. Ideális esetnek számított, ha a rendőr közvetlenül a katonai évek kitöltése után került a rendőrséghez, és még nem „puhult el” a civil életmódban: *„Aki már egyszer kiment a polgári életbe, az többé-kevésbé megszokta a kényelmet, teste elveszti lassanként a katonaságnál kifejlett rugékonyságát és ellenállóképességét, elszokik a fegyelmezettségtől, ami pedig a rendőrségnél egyike a legfontosabb tényezőknek. Ha nagy meleg van, az árnyékot keresi, télen siet a kályha mellé, szélviharban szalad hazafelé, esőben legalább is a kapu alá húzódik. Pihenőre akkor tér, mikor jólesik és így tovább. Parancsoktól elszokik. Szóval nem az már, aki a katonaságnál volt”*.⁷⁴ A követelmény egész pontosan az altiszti rang elérését jelölte ki, amely egy újabb felvételi szűrőnek számított: *„Aki háromévi katonai szolgálata alatt nem lesz altisztté, vagy akit idő előtt bocsátanak el, az rendesen valami testi vagy erkölcsi hibában leledzik, tehát aggályos az alkalmasság tekintetéből”*.⁷⁵ Különösen alapos orvosi alkalmassági vizsgálat várt a csendőri múlttal rendelkezőkre. Bár jó ajánlólevélnek számított a szigorú fegyelmi szabályok alatt álló testületben töltött szolgálati idő, a tapasztalat azt mutatta, hogy a jelentkezők többsége valamilyen rokkantság miatt hagyta ott a csendőrséget.⁷⁶

A rendőri állás betöltésére a meghirdetett felvételi napokon lehetett jelentkezni a főparancsnokság laktanyájában, a szükséges igazolványok (születési anyakönyvi kivonat, katonakönyv vagy elbocsátó-levél, nem közvetlenül a katonaságtól történő átlépés esetén községi erkölcsi bizonyítvány) bemutatásával. Ezt követte a rendőrorvosi vizsgálat és a főparancsnoki meghallgatás. Amennyiben a jelentkező alkalmasnak találtatott, felvételi elismervényt kapott és előjegyzésbe került. A felvétel behívás útján, előjegyzési sorrendben történt, figyelembe véve a fentebb írt előnyökkel rendelkezők elsőbbségét. Végezetül a behívott jelentkező két tanú jelenlétében kötelezte magát arra, hogy legalább három éven át a testület kötelékében marad, majd a főkapitány vagy helyettese előtt szóban és írásban letette a szolgálati esküt. Ezzel ideiglenes felvételt nyert, és elkezdődött hat hónapos próbaszolgálat a legénység tartalékosztályában. A próbaidő alatt a rendőrújoncnál tapasztalt szellemi vagy magatartásbéli

⁷⁴ Rédey (1916) 3. old.

⁷⁵ Rédey (1916) 4. old.

⁷⁶ Rédey (1916) 5. old.

alkalmatlanság miatt bármikor, indoklás nélkül elbocsátható volt. Véglegesítés esetén a próbaidő beszámításra került a rendes szolgálati időbe.⁷⁷ Amennyiben mindhárom lépcsőfokot – az előzetes jelentkezést, valamint az elméleti oktatást és a gyakorlati képzést – sikeresen teljesítette, a rendőrnek jelentkezőt véglegesítették állásában, s inntől fogva önálló szolgálatra is alkalmazható volt. Főkapitányi kinevezés útján a rendőr egy adott osztályparancsnok (főfelügyelő, lovasfelügyelő vagy kerületi felügyelő) osztályához került beosztásra, gyalogos állományú esetén II. osztályú rendőr, lovas állományú esetén lovasrendőr rendfokozatban. A lovas állományban csak azt a rendőrt alkalmazták, aki jártas volt a lovaglásban, és egy szolgálati lovat saját költségén (!) be tudott szerezni.⁷⁸ A próbaidős képzés hat hónapja adta a későbbi rendőri szolgálat alapját, és jó esetekben kialakította a rendőrtanoncban a hivatástudatot: *„Ekkor ütök ki, hogy a pályára lépőnek van-e hozzá hajlama, kedve, rátermettsége. Ha nincs, ha nem érez magában kedvet a hivatásra, ne legyen rendőr. Kelletlen, kedvetlen ember nem oda való, aztán meg megrontja még a társait is. Azért sokkal jobban teszi az ilyen ember, ha még időben visszalép és másfelé keresi a boldogulása útját. Ily alapon a rendőri szolgálat bármikor felmondható és szívesen is fogadják a felmondást, semhogy úgy kelljen később elbocsátani”*.⁷⁹

A főkapitányi jelentések minden évben táblázatos statisztikai kimutatásokat közöltek az őrszemélyzet (köztük a próbaidős rendőrök) létszámáról, a rendőrök legmagasabb iskolai végzettségéről, családi állapotukról, vallásukról, valamint korábbi polgári foglalkozásukról (amennyiben nem közvetlenül a honvédségből, közös hadseregből vagy a csendőrségből léptek át), utóbbi kimutatásában a „földműves”, „iparos”, „kereskedő” és „értelmi foglalkozású” kategóriákkal találkozhatunk. Az utánpótlást jelentő próbarendőrök – bár felvételükkor alapos orvosi vizsgálatokon mentek keresztül – átlagosan 40-50%-át bocsátották el a testülettől utólag kiderült testi vagy szellemi fogyatékoság miatt, amely az éves fluktuáció nagy részét tette ki.⁸⁰ Az ő képzésük így hiábavaló anyagi és időbeli ráfordítást jelentett. A negatív tendenciák sorát növelte, hogy a legénység magasabb értelmi szinten álló (legalább középiskolai végzettséggel rendelkező) tagjai az 1890-es években még nem tekintették életpályának a rendőri hivatást, rendőri feladataikat csak addig látták el, míg valamilyen jobb (elsősorban több fizetéssel

⁷⁷ A rendőrségnél már korábban szolgálatot teljesítő, onnan önként kilépett vagy nyugdíjaztatott személy újbóli felvétele esetén már nem kellett újabb próbaszolgálatot teljesítenie. Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 10–11. old.; Rédey (1916) 7. old.

⁷⁸ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 12–14. old.

⁷⁹ Rédey (1916) 8. old.

⁸⁰ Működés (1897) 19. old.

kecsegtető) állás nem került kilátásba számukra. 1896-ban például 117 középiskolai végzettségű rendőr hagyta ott a szolgálatot.⁸¹ A közvélemény szemében népszerűtlen, sokszor csupán a gúny céltáblájaként szolgáló testület emiatt folyamatos létszámhiánnyal küzdött: „*Thaisz Elek főkapitánysága alatt megesett, hogy midőn a király látogatását várta Budapest, a dunaparti zsákoló munkásokból kellett napszámra rendőröket felfogadni és rendőri felügyelet mellett rövid időre rendőrmundérba bújtatni. Bizony gyakran előfordult, hogy az őrző rendőr mellől a pótló rendőr megszökött ruhástól együtt*”.⁸² Rendszeres időponthoz kötött újoncfelvétel nem volt, a főparancsnok a létszámhiány arányában vette fel nap-nap után a szolgálatra alkalmasnak tűnő jelentkezőket, akik már felvételük napján egyenruhát kaptak és utcai őrszemes szolgálatba álltak, hogy a gyakorlatban szükséges tudnivalókat a kiadott napiparancsokból sajátítsák el. Az alulfizettség, a fizikumot és az idegrendszert egyaránt megterhelő szolgálat természetesen vonta maga után a nagymértékű fluktuációt és az iskolázottabb rétegből származók távolmaradását.

A fent vázolt körülmények miatt a dualizmus időszakában, s azt követően is a legénységi állomány többsége jellemzően vidéki paraszti környezetből érkező, 4-6 elemi iskolai osztályt végzett emberekből állt. Laky Imre oktatófelügyelő találóan összegezte a közvélemény által elvárt „műveltebb elemek” hiányának okait: „*Szeretném én látni azt a 8 gimnáziumot végzett, érettségit tett embert, ki kiállana 20 fok hidegben és birkózna szesztől alaposan elázott, piszokban meghömpölygött egyénekkal s aki kitenné magát a közönség alsóbb rétegei ellenszenvének? Bizony hamarosan sutba dobná ő a rendőr-mundért! Rendőrnek csak az az elem való, amiből van, mert a rendőrnek edzett szervezetű, a nép nyelvét ismerő oly erős embernek kell lenni, ki meg tud küzdeni az időjárás szeszélyeivel, a bűnözők ellenszegülő támadásával*”.⁸³

Török János főkapitány egyik nagyformátumú reformja volt a detektívintézmény meghonosítása Budapesten. A közbiztonsági állapotok és a rendőrség erkölcsi megítélésének romlása következtében felszámolta a korábbi polgári biztosok állományát, megtartva közülük az értékesebb elemeket. 1885. december 17-én Tisza Kálmán belügyminiszter 4996/eln. 5. szám alatti rendeletével a főkapitány 28 ideiglenes minőségű detektívet nevezett ki a budapesti főkapitányságra, akik 1886. január 1-jén foglalták el hivatalukat, majd egy hónappal később

⁸¹ Uo. 67.

⁸² Laky (1926) 67. old.

⁸³ Ua. 71. és 105–106. old.

újabb nyolc detektív lett kinevezve és beosztva „különleges szolgálattételre”. Az első detektíveket nagyjából azon polgári biztosok közül mentették át, akik nagy tapasztalattal rendelkeztek, és „*akiket nem fertőzött meg az avult s a pandúrvilág emlékeként megmaradt intézmény korrupciója*”.⁸⁴ A megtartott, értékes biztosok mellett megjelentek a polgári pályáról érkezett elemek is. A detektívosztály intézménye 1886. április 17-én állt fel. Kinevezett vezetője, Splényi Ödön báró kapitány detektívfelügyelői címet kapott. Ő készítette el az addig szervezetében és működésében szabályozatlan osztály számára az első szolgálati szabályzatot, amely 1888. július 1-jétől lépett életbe. E szerint a detektívosztály a budapesti rendőrség őrszemélyzetébe tagozódott részeként a főkapitányság szakszolgálata és segédintézménye volt, „*feladata a főkapitányi hivatalt, a kerületi kapitányságokat, a bejelentési hivatalt, valamint a tolonckezelő hivatalt a közbiztonság és közrend fenntartása érdekében a figyelő, a megelőző és felfedező tevékenység közvetlen gyakorlása által hathatós erővel támogatni*”.⁸⁵ Az idézett első szabályzat még nem felelt meg a gyakorlati követelményeknek, ezért több változtatáson esett át. A második 1890-ben kiadott szabályzat már nem detektívosztálynak, hanem detektívtestületnek nevezte az új szervet. A detektívtestület önálló nyomozást nem folytathatott, csak a bűnügyi előadók szigorú és pontos utasításai alapján végezheték munkájukat.⁸⁶ A harmadik, 1893-ban kiadott detektívszabályzat bizonyult a véglegesnek, s ez már egységesen rendelkezett a testülethez történő felvétel követelményeiről.

Detektívnek jelentkezhetett minden 24–40 év közötti magyar állampolgár, aki kifogástalan előélettel és egészségi állapottal bírt, tökéletesen tudott írni és olvasni, valamint Budapesten kellő személy- és helyismerettel rendelkezett. Előnyt jelentett valamilyen idegen nyelv ismerete és a korábbi rendőri szolgálat. A detektívek esetében nem volt elvárás a katonaviseltség. A detektívjelöltet a főkapitány jóváhagyásával egy próbaévre vették fel, az ezt követő véglegesítésről a belügyminiszter döntött. Az oktatásért a testületet vezető detektívfelügyelő felelt.⁸⁷ A detektívek esetében a természetes adottságok és készségek legalább olyan nagy súllyal bírtak a nyomozómunkában, mint az elméleti tudás, amelyet a számukra kiadott szolgálati utasítás tartalmazott. 1895-től a detektívek létszáma már lehetővé tette a szakosodást, a speciális csoportok kialakítását, amelyek különféle ügytípusokra specializálódtak.⁸⁸ A

⁸⁴ Vécsey (1926) 17.

⁸⁵ Ua. 16–19. old.

⁸⁶ Ua. 20. old.

⁸⁷ Krecsányi Kálmán (1894): Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye, kiegészítve a székesfővárosi m. kir. állami rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal. Budapest, szerzői kiadás, 71–73. old.

⁸⁸ Működés (1896) 34. old.

századfordulót követően, Krecsányi Kálmán detektívfőnök irányítása alatt – akinek vezetése alatt a testület fénykorát élte – a jelentkezők többségében már az átlagnál magasabb műveltséggel, gyakran érettséggel rendelkező, több nyelven beszélő emberek voltak, mivel a létszámemelések alkalmával fontos szemponttá vált, hogy csak érettségit tett vagy jogvégzett, lehetőleg értelmiségi pályáról érkező emberekkel egészítse ki a testületet.

Az évek során a rendőri vezetők körében az az álláspont alakult ki, hogy a detektívállást nem szükséges feltétlenül érettségi bizonyítványhoz kötni: „*Az ilyen apró fizetéses állásra, amelyre még előmenetel sincs, kvalifikált, illetve bizonyítványos ember vagy kényszerűségből megy, vagy pedig ideiglenesen, átmenetileg. A szorultságból pályát választó, vagy pályáját változtató emberanyag pedig sohasem volt valami kitűnő. Aki pedig ideiglenesnek, átmenetnek tekinti, szintén nem fogja ellátni hivatását ambícióval, mert minden gondolata az, hogy szabaduljon s előre léphessen. Ez pedig már mégsem lehet cél akkor, ha a közbiztonság érdekeinek akarunk használni*”.⁸⁹ Ez persze nem azt jelentette, hogy ne lett volna szükség az intelligensebb elemekre. A közönséges bűnesetek nyomozásához és a bűnüldözői munkához elegendő tehetséges ember mutatkozott a rendőr őrszemélyzet soraiban is, „*a subtilisebb [finomabb], kényesebb feladatokkal operáló detektívlétszámban azonban hiatusok vannak. Kívülről kell pótolni az iskolázott művelt osztályból – és bizony akkor is alapos rosta után, mely még a speciális rátermettséget és hivatottságot is keresi...*”⁹⁰ Bár a detektívjelölteket így javarészt a rendőri őrszemélyzet tagjai közül válogatták ki, az 1911. évben foganatosított 60 fős létszámnövelés alkalmával a kinevezett újoncok a legkülönbözőbb foglalkozási területekről érkeztek. Volt köztük gazdász, kereskedő, katonatiszt, mechanikus, vasúti tisztviselő, jegyző és iparos is, legtöbbjük középiskolai végzettséggel, érettségi bizonyítvánnyal, többféle nyelvismerettel rendelkezett. Az alkalmasnak látszó jelentkezők esetében a detektívtanfolyam elvégzése után, vizsgaeredményük alapján született döntés arról, hogy alkalmasak-e a „*nehéz, felelősségteljes, a fizikumot, a szellemi képességeket és idegerőket néha bizony roskadásig lekötő*” detektívszolgálatra. Ez a „vérfrissítés” jó hatással volt a nyomozószolgálat működésére, amelyben kulcsfontosságú volt, hogy „*különböző társadalmi állásúak s foglalkozásúak tétessenek részesévé a detektív munkának, speciális tudásuk és ismereteik alkalomadtán éppen ebben a tevékenységi körben nagyon is jól felhasználhatók lévén*”.⁹¹

⁸⁹ Pályázat detektív állásra (1910a). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 23. szám, 265. old.

⁹⁰ Pályázat detektív-állásra (1910b). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 24. szám, 276. old.

⁹¹ A budapesti detektívtestület fejlesztése (1911). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 34. szám, 427. old.

A Tanácsköztársaság megszűnését követően, 1919. augusztus 9-én kezdték meg a közigazgatás helyreállítását. Csak ebben a hónapban három különböző kormány követte egymást. Az antant katonai bizottsága ellenőrzés alá vonta a rendőrség és csendőrség újjászervezését, emellett a rendőrség munkáját a megszálló román katonaság is erősen gátolta. Mindeközben már javában folyt a rendőr őrszemélyzet gyarapítása, amely fokozatosan 3386 főre emelkedett, ugyanakkor a testület személyi megtisztítása céljából annak minden tagja igazoló eljárás alá vétetett.⁹² A törvényes állapot helyreállítása után vehette csak kezdetét a rendőrség reorganizációja, minthogy azonban a magyar törvényhozás csak 1920-ben kezdte meg működését, erről rendeletileg kellett intézkedni. A kormány az 1918 júliusában, Wekerle Sándor akkori miniszterelnök és belügyminiszter által benyújtott törvényjavaslatot alapul véve 1919. október 1-én, az 5047/1919. sz. kormányrendelet alakjában kihirdette a magyarországi rendőrségek államosítását, amely az 1920. évi I. törvénycikkkel nyert törvényhozási jóváhagyást.⁹³ A rendőrség további fejlődését alapjaiban meghatározó rendelet értelmében a törvényhatósági jogú és rendezett tanácsú városokban a rendőrhatósági jogokat inentől a m. kir. állami rendőrség gyakorolta, a rendőri szolgálatot pedig annak állami közegei látták el. Ezt a rendelkezést a belügyminiszter egyes községekre és községi csoportokra is kiterjeszthette. Az új szervezetbe a budapesti államrendőrség és az 1906-ban létrehozott Magyar Királyi Határrendőrség is beolvadt, így az új elnevezésű „Magyar Királyi Állami Rendőrség” egységes létszámot alkotott.⁹⁴ Az új, országos rendőrség gyakorlati működésének megszervezése hosszú időt ölelt fel, és csak 1921-ben fejeződött be. Az ország belső területe csak 1919. november közepén, a Tiszántúl 1920 márciusában, végül Pécs és Baja környéke csak 1921 augusztusában szabadultak fel a román és jugoszláv megszállás alól.⁹⁵

A rendőrség területi szerveződésével párhuzamosan jelentkezett az égető igény a világháború folyamán súlyos mértékben megfogyatkozott őrszemélyzet létszámának feltöltésére. A világháború után csupán néhány száz rendőr maradt Budapesten. *„Pótolni kellett őket, válogatás nélkül, abból az anyagból, amely immel-ámmal, nem annyira rendőri pályára, mint inkább napszámos munkára jelentkezett.”*⁹⁶ Patay József a fővárosi tanosztályparancsnokság

⁹² 1920. évi XI. törvénycikk az állami, államvasúti és vármegyei tisztviselőkre és egyéb alkalmazottakra vonatkozó egyes intézkedésekről. A törvény 3. §-a értelmében azokat a rendőri alkalmazottakat, akik a forradalmi időkben (1918. október 31. után) neveztek ki a rendőrség kötelékébe, vagy alkalmaztattak bármilyen minőségben, s ezt megelőzően állami alkalmazásban nem álltak, a törvény hatálybalépésekor azonnal, de legkésőbb 1920. július végéig mindenfajta anyagi kompenzáció nélkül el kellett bocsátani.

⁹³ 1920. évi I. törvénycikk. Az alkotmányosság helyreállítására irányuló rendelkezések

⁹⁴ 5047/1919. M. E. rendelet. A rendőrség államosítása

⁹⁵ Baksa (1923) 237. old.

⁹⁶ Laky (1926) 160. old.

oktató altisztjének beszámolója szerint Budapesten 1919 végére a tömeges felvételekkel mintegy 4000 főre nőtt a legénység létszáma, amelynek háromnegyede újonnan érkezett a testülethez. A kormány 1920 novemberében ideiglenes hatállyal módosította a budapesti őrszemélyzet szervezeti szabályzatát. A behívott újoncrendőrök elméleti és gyakorlati kiképzésük idejére a rendőri tartalékhoz, vagy közvetlenül a tanosztályhoz kerültek beosztásra. Ideiglenes alkalmazásukat – az általános felvételi követelmények teljesítését követően – két évre emelték fel, amelynek első hat hónapjában folyt elemi kiképzésük. Az újonc ezalatt a „próbaidős rendőr” címet viselte, s amennyiben a követelményeknek megfelelt, ideiglenes minőségű másodosztályú rendőrré nevezték ki. A testületben maradás még ekkor sem volt biztosított: *„akár felfogásuk vagy ítélőképességük fogyatékoságai, akár meg nem felelő magaviseletük miatt”* a rendőri állásra alkalmatlannak talált próbaidős vagy másodosztályú rendőröket indoklás nélkül, bármikor elbocsáthatták. A két év leteltével az el nem bocsátott személyeket véglegesítették, addigi ideiglenes alkalmazásukat beszámítva rendes szolgálati idejükbe.⁹⁷ A tanosztálynál ekkoriban az újoncfelvétel naponta történt. A felvételi követelményeknek eleget tett jelentkezők minden hónap elsején vonultak be a Mosonyi utcai laktanyába. Az 1921. évi főkapitányi jelentés szerint az újoncok felvételekor arra törekedtek, hogy a budapesti rendőrség *„lehetőleg a vidék józan, a főváros lelki fertőjétől még mentes elemből toborzódjék”*. Ennek megfelelően a rendőr őrszemélyzet 88%-a korábbi földműves foglalkozásúakból állt. A vidék embere azonban ugyanazért a fizetésért szívesebben szolgált a lakóhelyéhez közelebb fekvő és olcsóbb megélhetést biztosító városokban, mint Budapesten, az ipari és egyéb szakmunkásokat pedig megbízhatatlan, opportunistáknak tartották, akik *„a rendőri pályát csak átmeneti megélhetésnek nézik, s mihelyt jobb elhelyezkedésre van kilátás, még fegyelmi árán is menekülnek”*.⁹⁸

A rendőri őrszemélyzet gerincét alkotó altiszti kar újjászervezése is ekkor vette kezdetét. Erre azért volt szükség, mert a Tanácsköztársaság fennállása alatt az a káros gyakorlat alakult ki, hogy a rendőrellenőri, illetve az őrmesteri rendfokozat helyébe lépett rendőr főellenőri állások már pusztán az eltöltött szolgálati idő számbavételével, vizsga nélkül elérhetővé váltak, anélkül, hogy az altiszti teendők ellátására ténylegesen képesítve lettek volna – a vizsgázott altisztet így semmi nem különböztette meg a régebb óta szolgáló rendőröközegtől. A 4048/1921. B. M. sz. rendelet ezen rendfokozatok és korábbi illetményeik meghagyása mellett ideiglenes jelleggel

⁹⁷ 64.552/1920. VI. a. B. M. rendelet. Őrszemélyzet próbaidejének, ideiglenes alkalmazásának meghosszabbítása

⁹⁸ Jelentés a budapesti államrendőrség 1921. évi működéséről (a továbbiakban az 1900 után készült statisztikák röviden: Jelentés) (1922) 194. old.

címzetes (tehát magasabb fizetéssel nem járó) rendőr őrmesteri, rendőr törzsőrmesteri és rendőr felügyelő-helyettesi állásokat (rendfokozatokat) rendszeresített. Az őrszemélyzet ezen címzetes tagjai alkották az új altiszti kart. Az állások betöltéséhez szükséges feltételek az új állásokban az alábbiak voltak:

- címzetes rendőr őrmester: olyan rendőr, rendőr ellenőr vagy rendőr főellenőr, aki az altiszti vizsgát sikeresen letette, s őrszoba- (őrség-) parancsnoki teendők ellátására alkalmas,
- címzetes rendőr törzsőrmester: olyan rendőr főellenőr, aki a címzetes rendőr őrmesternél felsorolt feltételek mellett a budapesti m. kir. állami rendőrségnél rendszeresített rendőr őrmesteri vizsgát letette,
- címzetes rendőr felügyelő-helyettes: olyan címzetes rendőr törzsőrmester, aki előljáróinak egybehangzó véleménye szerint osztályparancsnoki (felügyelői) teendők ideiglenes ellátására is alkalmas, továbbá a szolgálatban és a magánéletben is kifogástalan magatartást tanúsít.⁹⁹

A trianoni békeszerződés magyar fegyveres testületeket érintő rendelkezése 1922-ben a rendőrség egyenruha- és fegyverviselésre jogosult tagjainak létszámát 12 ezer főben maximalizálta, amelyből legfeljebb 1500 fő lehetett tiszt, azaz fogalmazói és felügyelő karbeli tisztviselő. A meghatározott összlétszámba nem számítottak bele a detektívek, az orvosok és az irodai (számvevőségi és kezelési) alkalmazottak. A feltölthető létszámon kívül a kormányhatározat rendelkezett arról is, hogy a szolgálati kötelezettség az egyenruhás tisztviselők esetében 20, míg a legénységi állomány tagjainál 6 évre terjedjen. A katonaságnál eltöltött előzetes szolgálatból legfeljebb 10, illetve 3 évet számíthattak be.¹⁰⁰ Szintén 1922 elején, a különböző fegyveres testületek illetményrendszerének egységes szabályozásakor a rendőri őrszemélyzet rendfokozatai az alábbiak szerint módosultak:

- próbaidős rendőr (a szolgálatba lépés napjától),
- ideiglenes minősítésű rendőr (a szolgálatba lépés 7. hónapjától),
- rendőr (a szolgálatba lépés 3. évétől),

⁹⁹ Laky Imre szerk. (1921): Szervezési és egyéb szabályzatok. Budapest, Pátria, 14–15. old.; Baksa (1923) 247. old.

¹⁰⁰ 1922. évi VII. törvénycikk a m. kir. állami rendőrség és a m. kir. csendőrség létszámának kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról

- rendőr őrmester (a szolgálatba lépés 7. évétől),
- rendőr törzsőrmester (a szolgálatba lépés 9. évétől),
- rendőr főtörzsőrmester (a szolgálatba lépés 11. évétől),
- III. osztályú rendőr felügyelő-helyettes (az eddigi címzetes őrmester),
- II. osztályú rendőr felügyelő-helyettes (az eddigi címzetes törzsőrmester),
- I. osztályú rendőr felügyelő-helyettes (az eddigi címzetes felügyelő-helyettes).¹⁰¹

A rendőrséghez történő felvétel követelményei a korábbiakhoz képest számottevően nem változtak. Bár Magyarországon Trianont követően megszűnt az általános hadkötelezettség, a rendőrségnél – ragaszkodva a biztos alapokhoz – továbbra is csak katonai kiképzésben részesültek (esetleg korábban csendőrként szolgálók) jelentkezhetnek, azonban a belépési korhatárt 21 évre szállították le, a lovasrendőri állás betöltéséhez pedig már nem volt szükséges saját lóval rendelkezni, amelynek beszerzése ekkor már az államkincstár terhére történt. Benedek Géza budapesti rendőrfelügyelő, a tanosztály vezetője 1928-ban ismeretterjesztő írásában részletesen mutatja be az újoncfelvétel folyamatát. A rendőrújonc felvétele kizárólag személyes jelentkezés alapján történhetett a Mosonyi utcai rendőr-főparancsnokság újoncfelvételi irodájában, minden hétköznap reggel 8 órakor. A jelentkezőknek az alábbi dokumentumokat kellett magukkal hozniuk: személyi okmányok, keresztlevél, községi erkölcsi bizonyítvány, katonakönyv. Minden jelentkezőről egy felvételi lap készült, amelyre az adminisztrációs teendőkkal megbízott altiszt felvezette a személyi adatokat, a helyszínen megállapított testmagasságot, a polgári foglalkozást, illetve a katonaidő alatt viselt rendfokozatot és a csapattestet. A felvételi lap felső részén található feladat értelmében a jelentkezőnek egy néhány soros feljelentést kellett írnia valamilyen előre megadott kihágási ügyben (pl. személyfuvarozás közben dohányzó bérkocsis, vagy részeg ember feljelentése), ennek kidolgozását követően nagy vonalakban véleményt lehetett alkotni a pályázó szellemi képességeiről és írásbeli készségéről. Ezt követően az adminisztrációs altiszt a jelentkezőket a rendőrfőparancsnok elé vezette, aki személyesen is megismerlélte őket, átnézte felvételi lapjaikat, kérdéseket intézett hozzájuk, majd rendőrorvosi vizsgálatra küldte őket. Az itt kapott sorsdöntő szakvélemény alapján az egészségügyileg alkalmasnak ítélteteket felvették, illetve behívásra előjegyezték. A múlt keserű tapasztalatai miatt a megmaradt jelentkezők felvételi lapjait az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalhoz küldték tovább priorálásra. Ez az óvintézkedés arra szolgált, hogy a rendőri egyenruhát büntetett előéletű személy magára ne

¹⁰¹ 35.000/1922. VI. a. B. M. sz. utasítás. Őrszemélyzet rendfokozatai

ölthesse. A felvett pályázóknak nem volt garantált, hogy próbaidejüket azonnal megkezdhetik, mert a létszámüresedés arányában és a jelentkezés időrendi sorrendjében kapták meg behívójukat. Ilyenre minden negyedévben került sor, amikor a tanosztálynál elkezdődött egy-egy rendőrképző tanfolyam. A behívott újoncokat első napjukon felszerelték, továbbá megismertették őket a házirenddel és a nyilvántartások elkészítésével, és rendszerint másnap történt meg a jegyzőkönyvezett eskütétel egy magasabb rangú intéző tisztviselő előtt.¹⁰²

A rendőr főtörzsőrmesternél magasabb rendfokozatba történő előmenetel már nem valamilyen meghatározott szolgálatban eltöltött idő függvénye volt. Az altiszti karba való bekerülés, azaz a III. osztályú rendőrfelügyelő-helyettesi rendfokozat eléréséhez a rendőri szolgálat terén már kellő tapasztalattal bíró személynek külön tanfolyamot kellett hallgatnia, majd sikeres vizsgát tennie. A már törzsaltiszti kategóriába tartozó II. osztályú rendőrfelügyelő-helyettesi rendfokozatba lépés előfeltétele szintén a továbbképzés volt, amely az ehhez kapcsolódó tanfolyami keretek között történt. A II. osztályú rendőrfelügyelő-helyettes előmenetele nem volt további tanfolyam és vizsga elvégzéséhez kötve. Budapesten I. osztályú rendőrfelügyelőhelyettesé azt a II. osztályú felügyelőhelyettest nevezhették ki, akit a főparancsnok elnöklete alatt tartott osztályparancsnoki értekezlet arra egyhangúlag érdemesnek talált, míg a kerületi főkapitányságok őrszemélyzeténél a kinevezés az őrszemélyzeti főfelügyelő véleménye alapján történt, ehhez azonban a belügyminiszter előzetes engedélye kellett.¹⁰³ 1931-ben a rendőrség őrszemélyzetének törzsaltiszti kategóriája az új alhadnagyi rendfokozattal bővült. 10 új alhadnagyi állás került rendszeresítésre, amelyeket a belügyminiszter a budapesti főkapitányság (5 fő) és az egyes vidéki rendőrkerületek (1-1 fő) között osztott meg (ugyanakkor a rendőrfelügyelő-helyettesi állások számát szintén ennyivel csökkentette). Rendőralhadnaggyá csak az a súlyosabb fegyelmi büntetéssel nem sújtott, társai közül szolgálati kiválóságával kiemelkedő I. osztályú rendőrfelügyelő-helyettest lehetett kinevezni, aki legalább 12 éven át teljesített szolgálatot az őrszemélyzetben, s ebből legalább 3 évet töltött el az I. osztályú rendőrfelügyelő-helyettesi rendfokozatban.¹⁰⁴

¹⁰² A rendőri eskü szövege az alábbi volt: „*Én N. N. esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához és Magyarország kormányzójához hű leszek, Magyarország törvényeit és törvényes szokásait, valamint az alkotmányos kormány rendeleteit megtartom, hivatali eljáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm és hivatali kötelességeimet pontosan és lelkiismeretesen teljesítem. Isten engem úgy segítse!*” Benedek Géza (1928): Ujjoncfelvétel a rendőrségen. *Rendőr*, 17. szám, 9–10. old.; 39.820/1921. B. M. rendelet. A m. kir. állami rendőrség szervezetének és szolgálatának szabályozása

¹⁰³ Barcza Pál (1928): A magyar királyi állami rendőrség szervezete és ügyvitele. Budapest, A M. Kir. Állami Rendőrség Országos Szaktanfolyamainak kiadása, 41–42. old.

¹⁰⁴ Tíz rendőralhadnagyi állást szerveznek (1931). *Rendőr*, 7. szám, 128. old.

1933-ban a belügyminiszter rendelkezésére a rendőrséghez felvételt nyertek próbaideje egy évre nőtt, ideiglenes minőségű alkalmazásuk pedig ezzel együtt három esztendőben lett megállapítva. Mindez elősegítette a véglegesítés előtt álló rendőrök még alaposabb megválogatását, törekedve a fizikai és szellemi kiválóságra. 1936-ban már időszerűvé vált az őrszemélyzet előléptetési szabályainak részleges módosítása is. Korábban a véglegesített rendőrök a betöltött szolgálati évek szerint a főtörzsőrmesteri rendfokozatig automatikusan kerültek a magasabb zsoldfokozatba, amely egyúttal mindig címváltozással is járt, az őrszemélyzet előmeneteli rendszere tehát a fokozatos előléptetés gyakorlatát követte. Ezt még a minősítés sem befolyásolta, csupán az számított feltételnek, hogy a rendőr ne legyen kizárva az előléptetésből és ne álljon fegyelmi vizsgálat alatt. Már 10 évi szolgálattal, minden vizsga nélkül elérhető volt a főtörzsőrmesteri rendfokozat, s ezzel az őrszemélyzet – az altisztjelöltek kivételével – elérte a ranglétra legmagasabb fokát. Az előmeneteli lehetőség ilyenfajta lezárulása gyakran közönyhöz és fásultsághoz vezetett, amelyek könnyen a rendőri szolgálat hátrányára válhattak. Emiatt 1933 nyarán a belügyminiszter – takarékosági szempontoktól is vezérelve – további rendelkezésig beszüntette az őrszemélyzeti és altiszti kinevezéseket, valamint a fokozatos előléptetéseket és a magasabb illetménybe utalásokat.¹⁰⁵

Az 123.400/1936. B. M. sz. rendelet módosította az őrszemélyzet tagjaira vonatkozó felvételi és előléptetési szabályokat. A próbarendőrnek jelentkezés felső korhatárát 26 évre szorították le, a katonaviseltségen és az erős fizikumon túl pedig új kritériumként jelentkezett a nőtlen családi állapot – szolgálatuk első öt évében a rendőrök nem is folyamodhattak nősülési engedélyért. A próbaszolgalat maximális időtartama három és fél évre módosult, melynek közvetlen letelte előtt orvosi vizsgálatnak kellett igazolnia, hogy a próbarendőr alkalmas a további szolgálatra. Az „ideiglenes” és a „véglegesített” rendőr feletti rendfokozatok betöltésének feltételei az alábbiak szerint változtak:

- rendőr őrmester: legalább 4 év szolgálat véglegesített rendőr rendfokozatban, a szolgálat utolsó 2 évében „előléptetésre alkalmas” minősítéssel,
- rendőr törzsőrmester: legalább 6 év szolgálat őrmesteri rendfokozatban, a szolgálat utolsó 3 évében „előléptetésre alkalmas” minősítéssel (kivételes esetben 5 év szolgálat után is elérhetővé vált, amennyiben az őrmester az előkészítő tanfolyamot jeles

¹⁰⁵ Ganzler Árpád (1936): Az őrszemélyzet előléptetése és rendfokozatai. *Magyar Rendőr*, 1. szám, 11–12. old.

eredménnyel elvégezte, és az ezt követő vizsga eredménye, valamint minősítése szerint altiszti kiképzésre kiválóan alkalmas volt),

- rendőr főtörzsőrmester: legalább 5 év szolgálat törzsőrmesteri rendfokozatban, a szolgálat utolsó 3 évében „előléptetésre alkalmas” minősítéssel (kivételes esetben 3 év szolgálat után is elérhetővé vált, a fentebb írt feltételek mellett).¹⁰⁶

Az altisztek kategóriájában ekkor rendszeresítették a meglévő rendőralhadnagy mellett a rendőrtiszthelyettesi rendfokozatot.¹⁰⁷ Tiszthelyetessé azt a legalább két éve rendőr főtörzsőrmesteri rendfokozatban szolgálatot lehetett előléptetni, aki az altisztképző tanfolyamot is elvégezte. Utóbbi képesítés hiányában kivételes kinevezés történhetett, legalább 24 éves szolgálattal az őrszemélyzet kötelékében. Az alhadnaggyá történő kinevezéshez 5 éves tiszthelyettesi szolgálat szükségeltetett, továbbá, hogy az altiszt *„összegyéniségénél, valamint példás magatartásánál fogva a legmagasabb őrszemélyzeti rendfokozat betöltésére alkalmas”* legyen. Mindkét altiszti rendfokozat 3-3 zsoldfokozatra tagolódott. Az előléptetés a főtörzsőrmesteri, illetve a tiszthelyettesi rendfokozatból mindig csak a legalsóbb zsoldfokozatba történhetett. A várakozási idő az egyes zsoldfokozatokban 3-3 év volt.¹⁰⁸ Az előléptetés rendszere és a rendfokozatok megnevezései 1944 nyaráig nem változtak.¹⁰⁹

A fogalmazói és felügyelő karbeli tisztviselők alkalmazási feltételeiről és képzéséről 1922-ben kormányrendeletek egész sorozata rendelkezett. A rendőri állomány ezen két szakában csak a rendőrtisztviselői tiszti vizsgát tett személyt lehetett véglegesíteni. A testülethez felvételt nyert tisztviselő-jelöltek ideiglenes minőségű próbaszolgálatos segédfogalmazói (X. fizetési osztályú), illetve segédfelügyelői (XI. fizetési osztályú) minőségben kezdték meg egyéves próbaszolgálatukat, amelyet valamelyik állami rendőrhatalóságnál kellett teljesíteniük, illetve ennek végeztével felvételi vizsgát tenniük. Így kerülhettek be az országos szaktanfolyamok keretében a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyamra. Az egyéves tanfolyamot tiszti vizsga zárta, s az ezen elért eredmény alapján nyerte el véglegesítését és helyét a tiszti rangsorban. A próbaszolgálatra bocsátás feltételei között szerepelt az általános törvényi rendelkezés mellett a

¹⁰⁶ 123.400/1936. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrség őrszemélyzetének előléptetési szabályzata

¹⁰⁷ A rendőrtiszthelyettesi elnevezést már a rendőr őrszemélyzet illetményrendezésének tárgyában kiadott 4.000/1936. M. E. sz. rendelet bevezette, egyben megállapította azt is, hogy a rendőrség őrszemélyzeti tagjai a rendfokozati csoportonként megállapított illetményekhez előléptetés alapján jutnak. Barcza Pál (1939): A magyar királyi állami rendőrség szervezete és ügyvitele. 3. kiadás. Budapest, Stádium, 64. old.

¹⁰⁸ Az őrszemélyzet addigi rendfokozati rendszeréből a III., II. és I. osztályú rendőrfelügyelő-helyettesi rendfokozatokat megszüntették, és a rendőrtiszthelyettesi rendfokozat 3., 2. és 1. zsoldfokozatába sorolták. 123.400/1936. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrség őrszemélyzetének előléptetési szabályzata

¹⁰⁹ Barcza (1943) 78–86. old.

21 és 30 év közötti életkor, a nőtlen állapot, az erős testalkat és egészséges szervezet, valamint a rendezett anyagi körülmények. A fogalmazói karhoz pályázóknál további felvételi követelményként írták elő (a már ismertetett 1883. évi minősítési törvényben leírtaknak megfelelően) a jog- és államtudományi tanulmányok valamely magyar egyetemen vagy jogakadémián történt szabályszerű elvégzését és a jog- vagy államtudományi államvizsga sikeres letételét, vagy pedig a jog- vagy államtudori oklevél megszerzését. A felügyelői karba pályázóknál valamely hazai középiskolában szerzett érettségi vizsga vagy az ezzel egyenlőnek értékűnek számító szakiskola vagy katonai (hadapród) iskola képesítő vizsgájának meglétét írták elő.¹¹⁰ Az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos segédfogalmazók és segédfelügyelők egyenruhát nem viselhettek¹¹¹, fegyverhasználati joguk nem volt, önállóan nem tevékenykedhettek és állásukból indoklás nélkül, bármikor elbocsátásra kerülhettek.

A testületen belüli előmeneteli lehetőségeket figyelembe véve 1918-tól kezdődően a detektív-pálya bírt a legnagyobb mobilitással – a jelenséggel Tátrai Viktor széleskörű forrásbázissal dolgozó tanulmánya foglalkozik mélyrehatóan, amely a detektívek 1918 előtti ambivalens társadalmi helyzetét emeli ki. Bár a költségvetési törvények a detektívek állását a tisztviselők közé sorolták, a társadalmi valóság mégis azt mutatta, hogy a rendőrségen belül nem tekintették őket tisztviselőknak: a létszámkimutatások klasszifikációiban, valamint a narratív leírásokban is külön, a tisztviselőknak törvényileg szabályozott fizetési osztály nélküli kategóriát alkottak.¹¹² A detektívek számára az 1918. évi őszirózsás forradalom alatt a rendőrség alkalmazottai körében eszközölt tömeges „csillaghullás” keretében nyílt meg az út a tisztviselői státus felé: a belügyminiszter a IX. fizetési osztályba 100 detektívfelügyelőt, a VIII. fizetési osztályba 46 detektív-főfelügyelőt nevezett ki.¹¹³ Dietz Károly, Budapest akkori rendőrfőkapitánya visszaemlékezésében így indokolta meg a „forradalmi” személyzetpolitikai reformot: *„A detektív helyzete igen furcsa volt a múltban. Tisztviselői, inkább fogalmazói munkát végzett (mindenesetre nagyobb mértékben, mint a kezelő tisztviselők) és mégsem*

¹¹⁰ 3720/1922. M. E. rendelet. A rendőri szolgálat fogalmazói és felügyelői szakában való alkalmazáshoz szükséges kellékek és ezek joghatálya

¹¹¹ A próbaszolgálatos fogalmazók és felügyelők részére 1923 októberétől engedélyezték az egyenruha és fegyver (kard) viselését. Ideiglenes minőségüket a köpenyre és a zubbonyra vart aranypaszomány, illetve kék posztószövetcsík jelölte. 175.337/1923. B. M. rendelet. Egyenruházati szabályzat az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos m. kir. állami rendőrségi segédfogalmazók és segédfelügyelők részére

¹¹² A detektívtestületen belül tisztviselői rendfokozattal kizárólag a detektív-főnök és annak helyettese bírt, ugyanis a korabeli kinevezési gyakorlat szerint ezeket az állásokat a fogalmazói, ritkábban a csapatbiztosokból áthelyezett tisztviselőkkel töltötték be. Lásd például Bokelberg Ede szerk. (1911): Budapesti Utmutató. Rendőrségi zsebkönyv. Budapest, Pallas Részvénytársaság, 15. old.; Tátrai Viktor (2021): Társadalmi határok átlépése: a detektívek kollektív mobilitása. *Fons*, 2. szám, 198. old.

¹¹³ Hivatalos rész (1918). *Budapesti Közlöny*, 262. szám, 2–3. old.

tekintették tisztviselőknak őket. Mint Mohamed koporsója lebegett ég és föld között: olyanformán foglaltak helyet a szolgák és tisztviselők közé beiktatva. Ezt az állapotot nem tartottam és nem tarthattam igazságosnak. Keresztülvittem, hogy tisztviselői státusba kerültek, sőt megnyílt előttük a hatodik díjosztály is. Minden álmuk soha nem remélt mértékben egyszerre valóra vált: megszűnt lealázó, se ide, se oda tartozóságuk, és – már szép pozítiót jelentő – magas díjosztály is nyílt meg előttük”.¹¹⁴ Több, nagyívű karriert befutó detektív tisztviselő kezdte pályáját alacsonyabb társadalmi helyzetből. Futó Imre 1904 augusztusában jelentkezett a rendőrséghez. Próbarendőrként a főparancsnokság éjszakai ügyeletére osztották be, ahol telefonkezelői feladatot bízta rá. 1906 szeptemberében, a detektívtestület létszámbővítésekor mint polgári ruhás rendőrt a főkapitányságra vezényelték. 1907 májusában detektívvé nevezték ki. 1911 augusztusában már detektívcsoportot vezetett, 1918 novemberétől pedig megkapta detektívfőfelügyelői kinevezését. Nemes Sándor 1908-ban csatlakozott a detektívtestülethez, két évvel később már csoportvezető, 1918-tól pedig már mint detektívfőfelügyelő, a bizalmi és lopási főcsoport vezetője. Az orvosi egyetemet végzett, majd a *Pesti Hírlap* bűnügyi riportereként hírnevet szerző Hetényi Imre 1914 januárjában kapott személyesen Tisza István miniszterelnöktől állásajánlatot a rendőrséghez, ahol rögtön detektívfelügyelői, majd még abban az évben detektívfőnök-helyettesi pozícióba lépett, tízéves rendőri szolgálat után pedig főkapitány-helyettesé nevezték ki.¹¹⁵

A detektívállások betöltésének feltételei a többi állománykategóriához hasonlóan szintén 1922-ben módosultak. Az erre vonatkozó miniszterelnöki rendelet értelmében detektívnek csak 24 és 40 év közötti, feddhetetlen előéletű, egészséges és a rendőrorvosi vélemény szerint detektívszolgálatra alkalmas magyar állampolgár nevezhető ki. Iskolai végzettségként az 1883-as minősítési törvényben foglaltak szerinti „négy gymnasialis vagy reáltanodai vagy polgári iskolai négy osztálynak szabályszerű bevégezése” volt az előírt követelmény. A rendőri őrszemélyzet tagját csak akkor lehetett detektívvé kinevezni, ha kötelezően vállalt szolgálati idejét (3-6 év) már betöltötte, és a felsorolt feltételeknek megfelelt. A felvételt nyert pályázók kinevezése rendszerint a legelső, XI. fizetési osztályba, ideiglenes minőségben történt.¹¹⁶

¹¹⁴ Dietz Károly (1920): Októbertől – augusztusig. Emlékirataim. Budapest, Dr. Rác Vilmos Könyvkiadóvállalata, 38–39. old.

¹¹⁵ Egy magyar mesterdetektív mesterművei (1939). *Az Est*, 90. szám, 7. old.; Nemes Sándor detektívfőfelügyelő húszéves szolgálati jubileuma (1928). *Rendőrr*, 50. szám, 6. old.; Dr. Hetényi Imre főkapitányhelyettes ünneplése (1931). *Rendőrr*, 21–22. szám, 375. old.

¹¹⁶ 9720/1922. M. E. rendelet. A m. kir. állami rendőrségnél alkalmazott detektívektől megkívánható elméleti és gyakorlati képzettség megállapítása és az ezzel kapcsolatban intézkedések

1.4. A rendőri szolgálat ellátásának körülményei a dualizmuskori főkapitányi jelentések tükrében

Kezdetben sem Pest-Buda önkormányzati rendőrségei, sem az 1873-ban létrehozott fővárosi rendőrség nem készített statisztikákat saját tevékenységéről – a fiatal, átalakulófélben lévő szervezet mindezt nem tekintette feladatának, és nem is kapott ilyen megbízást.¹¹⁷ A Budapest közigazgatási bizottsága részére készített havi és féléves jelentések csak kivonatosan és általánosságban ismertették a rendőrség működését. A belügyi kormányzat már az 1881. évi rendőrségi törvény tárgyalása során elismerte, hogy jelentősen fejleszteni kell a fővárosi rendőrség működésének hatékonyságát ahhoz, hogy a rohamosan növekvő Budapest rendészeti igényeinek megfeleljen. A törvény végrehajtásáról szóló, 1884 júliusában kiadott belügyminiszteri utasítás rendelkezett először a rendőrség működésével kapcsolatos évenkénti tájékoztatásról és annak írásos rögzítéséről.¹¹⁸ Budapest centralizált szerepe révén a társadalom részéről is igény mutatkozott a főváros gazdasági-szociális életének, s ezen belül a területén működő rendőrség tevékenységének és munkájának megismerésére.¹¹⁹ Ezt követően több, mint tíz év elteltével, 1895 szeptemberében jelent csak meg az első jelentéskötet 309 oldalas könyvformátumban, miután Hieronymi Károly belügyminiszter az 1894. évi költségvetés tárgyalása alkalmával történt felszólalásában tett ígéretet arra nézve, hogy a következő évtől fogva – a többi európai nagyvároshoz hasonlóan – Budapest rendőrségének működéséről is összegző, részletes hivatalos jelentés fog kiadásra kerülni.¹²⁰

A főkapitányi jelentések mindegyik kötete külön fejezeteket szentelt a fővárosi rendőrség feladatának, szervezetének és szolgálatának ismertetésére. Az első, 1894. esztendőről szóló jelentés a későbbi kötetekhez képest jóval részletesebben foglalkozik a rendőri állomány személyi viszonyaival, noha a kötet előszava szerint e tárgy nem tartozik szorosan a kiadott jelentés keretébe, bemutatása mégis fontos: „*A fővárosi rendőrséggel szemben egyes személyek épp úgy, mint a közönség gyakran oly kívánalmakkal és követelésekkel lépnek fel, oly panaszokkal és sérelmekkel állanak elő, melyekből kitűnik, hogy ezen intézménynek sem feladata, sem hatásköre, sem segédeszközei felől kellőképpen tájékozva nincsenek. [...] [A jelentés] egyúttal módot kíván nyújtani arra, hogy működését mindenki igazságosan ugyan, de egyszersmind méltányossággal bírálhassa meg*”.¹²¹ A hiteles forrásnak tekinthető évkönyveket

¹¹⁷ Czaga et al. (1995) 53. old.

¹¹⁸ 43.972/1884. B. M. sz. rendelet a fővárosi rendőrség számára kiadott Utasítás tárgyában

¹¹⁹ Czaga et al. (1995) 69. old.

¹²⁰ Működés (1895) III–IV.

¹²¹ Uo.

részletes statisztikai adatokkal és táblázatba foglalt kimutatásokkal prezentálták a kormány felé. Ezek az adatok első olvasásra száraz hivatali jelentések benyomását kelthetik, a szerzők által közbeszúrt magyarázó szövegrészekkel együtt azonban már magasabb publicisztikai színvonalat képviselnek.¹²² Az évkönyvek hitelességét erősíti az is, hogy nem hagyja figyelmen kívül a testületben tapasztalható hiányosságokat, és nem próbál valótlan, idealizált képet festeni az állomány működéséről. A jelentések rávilágítanak ezen hiányosságok összefüggéseire, továbbá ötletekkel, megoldási javaslatokkal állnak elő a kormányzat számára. Rudnay Béla főkapitány a 1899. évre vonatkozó jelentését így mutatta be Széll Kálmán belügyminiszternek: *„Ezen jelentésben igyekeztem híven beszámolni a vezetésem alatt álló testület működéséről, feltárni az itt-ott jelentkező nehézségeket, melyek netalán zavarólag hatottak a testület működésére. Igyekeztem továbbá ezen nehézségek elosztatása, - de egyáltalán a rendőri szolgálat javítása érdekében javaslatokat is tenni, egyes felmerült zavaró körülményekre nézve pedig Nagyméltóságod magas beavatkozását kértem ki”*.¹²³

A budapesti rendőrség hatásköre alá tartozó területet az 1881. évi rendőrségi törvény, valamint 1889-ben az Újpest és Rákospalota, 1912-ben pedig a Kispest, Erzsébetfalva és Pestszentlőrinc községek fővároshoz csatolásáról szóló törvények állapították meg.¹²⁴ Az összesen 28 366 hektárnyi terület rendészeti szempontból óriásinak számított, az európai nagyvárosok közül egyedül a londoni rendőrség területe (30 217 hektár) múlta felül a budapestiét.¹²⁵ Tagoltság szempontjából Budapest szintén a második helyen állt Európában a századfordulón, 2092 utca, út és tér helyezkedett el területén, ebből a szempontból csak Bécs volt tagoltabb 2287 közterülettel. A főváros terjeszkedésének intenzitását jelzi, hogy 1898 és 1899 között, mindösszesen egy év alatt az építkezések, a telekszabályozások és felosztások következtében 607 új utca és út épült ki.¹²⁶ Míg 1894-ben a rendőrségi kerületek nagyságuk és határaik tekintetében megegyeztek a közigazgatási kerületekkel (egy kerület pedig Újpest és Rákospalota községek területét foglalta magába), az *„amerikai arányokban fejlődő nagyváros”* idővel túlhaladta ezt a beosztást. A külterületeken folyó építkezések az egyes kerületeket aránytalanul nagyra tették, egyre nőtt a földrajzi távolság a rendőrkapitányságoktól, így a

¹²² Az első kettő, 1894. és 1895. évet tárgyaló kötetek statisztikai, illetve táblázatos adatai még sok pontatlanságot tartalmaznak, amely a korábbi rendőrségi havi jelentéseknél jóval terjedelmesebb évkönyv gyermekbetegségének tekinthető.

¹²³ Jelentés (1900) Előszó

¹²⁴ 1889. évi XLVI. törvénycikk a Budapest fővárosi rendőrség hatáskörének kiterjesztéséről Uj-Pest és Rákospalota községek területére; 1912. évi LX. törvénycikk a Budapest székesfővárosi m. kir. államrendőrség hatáskörének Erzsébetfalva, Kispest és Pestszentlőrinc községek területére való kiterjesztéséről

¹²⁵ Bécs rendőrhatalom területe 18 007 hektár, Berliné 6061 hektár volt. Működés (1897) 1. old.

¹²⁶ Jelentés (1900) 1. old.

periférián élő lakosság és a hatóságok csak nagy idővesztéssel tudott kapcsolatba lépni egymással. A nagymérvű, ugyanakkor rendszertelen városfejlődés következtében hiába jelentkezett a külterületek lakosságának igénye a rendőri jelenlételre, az elégtelen létszám miatt a közbiztonságot ezeken a részeken nem tudták szavatolni.¹²⁷ Különösen nagy gondot jelentett például Újpest és Rákospalota rendőrőrszemekkel történő ellátása: „...a mai őrség (2 altiszt, 36 ember) teljességgel elégtelen s különösen oly számításal, mint az eddig vétetett alapul, t. i. a legénységnek több mint felül próbarendőr vétetett fel a költségvetésbe, holott tudvalevőleg a próbaidős rendőrök önálló külső szolgálatot nem is tehetnek. 36 emberből őrszemet kiállítani, meg őrzésként tartani is, a lehetetlenséggel határos. Azért azután oly kevés itt az őrszem is, hogy szinte nem volna csoda, ha a közbiztonsági állapotok rosszabbra fordulnának ennek következtében. Hiszen ha a területet és lakosságot Budapesthez hasonlítjuk, úgy e két község területére legalább is 120-150 rendőr kellene s nem 38. Azért esik meg azután az, hogy a nagyobb esemény előfordultakor a székesfővárosból kell küldeni megerősítést, csak hogy a rendőrség megállhassa helyét. Efféle kiségités pedig, ha egyszer kétszer megjárja is, de állandó jellegű semmiképp sem lehet. Feltétlenül szükséges tehát az újpesti ker. kapitányság őrszemélyzetének a szaporítása”.¹²⁸ A közbiztonsági tapasztalatok és a bűnügyi statisztikák ismeretében azonban bizonyossá vált, hogy a budapesti rendőrség területi hatáskörét ki kell terjeszteni a környékbeli községekre is, amelyek „valóságos menhelyeivé váltak a fővárosból kipusztult kétes existenciának, kik onnan minduntalan beportyáznak a városba. Betörések, zsebtolvajlások, pénzhamisítások, parasztfogdosó szélhámoságok végszálai rendszeren ez extraterritorium műhelyeibe vezetnek vissza”.¹²⁹

A rendőri állomány Budapest lakosságának gyarapodásával sem tudta felvenni a versenyt, amely főként az I., VI., VIII., IX., X. kerületekben, valamint Újpesten, Rákospalotán és az abból önállósult Pestújhelyen volt tapasztalható. Amíg a belterületeken a növekedés intenzitása 20 %-ra tehető, addig a külterületeken 60-80 % között mozgott, helyenként a 100 %-ot is megközelítette. Ezt a gyors demográfiai emelkedést a fővárosi lakáshiány és a nehezebb megélhetési viszonyok miatt kitelepült személyek adták, de többségüket továbbra is Budapesthez kötötte munkája, így továbbra is részei maradtak a főváros személyforgalmának.¹³⁰ A főkapitányi jelentésekben e hosszú éveken keresztül visszatérő

¹²⁷ Működés (1898) 3. old.

¹²⁸ Ua. 63.

¹²⁹ Jelentés (1910) 8. old.

¹³⁰ Jelentés (1911) 8. old.

problémát a kormány nem tudta orvosolni. 1896 és 1906 között, azaz mintegy tíz éven keresztül egyáltalán nem emelték a rendőr őrszemélyzet rendszeresített létszámát, s az ezt követő, több szakaszban végrehajtott „szaporítás” sem hozta meg a kívánt eredményt. Amíg 1897-ben a rendőri terület 674 486 fős lakosságára jutó, külszolgálatot teljesítő egyenruhás rendőr létszámaránya 1:500 (1 rendőrrre 500 lakó) volt, 1907-ben a közel egymilliós főváros lakóira ugyanez az arányszám volt érvényes (2073 rendőrrel). Az utolsó fennmaradt, 1921. évre vonatkozó statisztika (amely már az időközben Budapesthez csatolt Erzsébetfalva, Kispest és Pestszentlőrinc községeket is a rendőrhatósági területhez sorolja) már valamivel kevesebb, 1:450 arányt közöl.¹³¹

A rendőri szolgálat megfelelő ellátása rendkívüli terhet jelentett mind az intéző, mind a végrehajtó rendőrség számára. A fentebb részletezett, rendőri ellenőrzés alatt álló terület kevés őrszem között oszlott meg, a túlterheltség miatt pedig a rendőrök feltűnően rövid szolgálati időt töltöttek a testületnél. A főkapitányi jelentések adatai szerint a rendőrök többsége 5-15 évet töltött szolgálatban, 20 esztendő feletti szolgálati időt pedig csak az állomány töredéke ért el (ld. 6. számú táblázat). Az őrszemélyzet tagjainak elsődleges feladata a kerületi kapitányságokon a külső szolgálat (őrszem, őrjárat) és a tartalékszolgálat ellátása volt, továbbá felügyeleti szolgálatot teljesítettek még az országgyűlésnél, vasutaknál, postahivataloknál, az orfeumokban, dalcsarnokokban, ünnepeken, országos vásárok alkalmával, vámoknál, piacokon, bankoknál, hitelintézeteknél, takarékpénztáraknál, a helyi érdekű vasutak indulóházainál, marhavásárokon, zálogházaknál, adóhivataloknál, temetéseknél, barakkoknál, tőzsdénél, színházaknál, a Városligetben, jégpályán, mulatóhelyeken, menházaknál és számtalan más helyszínen. *„Mivel annyi rendőr nincs, hogy mindenhová szabály szerint egy rendőr küldhető lenne, ki kell küldeni azt a rendőrt 8-10 felé is, úgy hogy dacára annak, hogy az előző szolgálatában talán kifáradt, bevonulása után azonnal más szolgálatba megy anélkül, hogy pihenője lenne. Nemcsak pihenője nincs, hanem szabadnapját is minden kárpótlás nélkül elveszik tőle akárhányszor csak azért, hogy a szolgálatot kifogástalanul lehessen végezni”*.¹³²
„Így a rendőr hivatása ma is a legfárasztóbbak egyike. Csak esélyek, egy nagyobb bérharc,

¹³¹ Működés (1898) 8. old.; Jelentés (1908) 8. old.; Jelentés (1921) 7. old.; A végrehajtó rendőrséghez tartozó detektívtestület hasonló emberhiánnyal küzdött: *„... a tulajdonképpeni nyomozó és megfigyelő szolgálatra csak negyven detektív áll rendelkezésre, ezek 26 906 megbízást kaptak. A negyven detektív mindegyikének tehát 672 nyomozati ügyben kellett ez év folyamán eljárnia akkor, amikor egy-egy nyomozati megbízásnak lelkiismeretes és pontos teljesítése hetekre köthet le egy munkaerőt. A kapott megbízásokban teljes eredménnyel járt el 13 909 esetben, kiderített 10 687 gyanúsítottat és előállított 1508 egyént”*. László Berthold (1908): Jelentés egy „jelentés”-ről. *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 25. szám, 294. old.

¹³² Működés (1896) 51. old.

hirtelen felvetődő utcai mozgalmak kellenek és a rendőr szakadatlanul szinte pihenés nélkül 24-36 óráig áll szolgálatban".¹³³ Szükség esetén az utcán posztoló rendőröket irodai és kézbesítői munkára is befogták, ugyanis a csekély számú díjnokok, kézbesítők és hivataloszolgák kiegészítésére éveken át az őrszemélyzetből vontak el rendőröket munkájuk megsegítésére. 1898-ban az őrszemélyzetnek csak 3,3 %-a szolgált 20 éven felül, míg 5 év alatt az összlétszám 53,9 %-a.¹³⁴ 1899-ben csak ketten rendelkeztek 30 évet meghaladó szolgálattal, „*s ez a két ember is csak úgy jutott hosszabb szolgálati évekhez, hogy más irányú használhatóságuk következtében rövid ideig voltak őrszemek. Altiszt korokban pedig jobbra irodai munkát végeztek s ilyenéknép egészségüket és testi épségüket s erejüket megőrizhették, azonban még így is most már csak könnyebb szolgálatra alkalmazhatók*". A 20 éven felül szolgáló 57 ember „*csekély kivétellel, mind törődött ember, aki külső szolgálatra már képtelen*".¹³⁵ Ezek az arányszámok a későbbi években is érvényesek maradtak. 1909-ben a húsz éven felül szolgálók létszamaránya 4 %-ot tett ki, míg az őrszemélyzet 48 %-a még öt évet sem töltött a testületnél, így gyakorlatilag újoncszámba menő személyek adták a rendőri őrszemélyzet zömét.¹³⁶

A napról-napra szaporodó munkavégzés az alapvetően irodai munkát végző, de rendkívüli esetekben (bérharcok, sztrájkok, tüntetések, ünnepek alkalmával) külső szolgálatot is ellátó tisztviselők szervezetét és idegrendszerét is igénybe vette, többségük húsz-huszonöt év után felmondta a szolgálatot a túlfeszített munka és az éjszakai szolgálatok miatt.¹³⁷ 1899-ben a fogalmazó tisztviselők, csapattisztek és kezelőtisztek összesített szolgálati táblázata szerint 95 %-uk 20 év alatt szolgált, 30 éves szolgálattal pedig senki nem rendelkezett (ld. 5. számú táblázat).¹³⁸ Az egyre növekvő munkateher a főkapitányság összesített ügyforgalmának bemutatásában is jól látható: „*A 81 fogalmazó tisztviselő mindegyikére esik 6833 ügydarab, illetve a 39 írnokot is beleszámítva 4612 (1898-ban 6242, illetve 4230). A munkateher tehát tisztviselőnként 392 (sic!) darabbal emelkedett az elmúlt évhez képest, holott már az is túlterhelés számba ment. Tekintetbe véve már most, hogy a tisztviselői kar mennyire meg van terhelve még külső szolgálatokkal is, amelyeknek ellátási ideje alatt az ügydarabok elintézése és feldolgozása szünetel, s tekintetbe véve, hogy a félmilliót meghaladó ügyforgalmat ennek*

¹³³ Jelentés (1908) 13–14. old.

¹³⁴ Működés (1899) 11. old.

¹³⁵ Jelentés (1900) 9. old.

¹³⁶ Jelentés (1910) 12. old.

¹³⁷ A szolgálati évek tekintetében hosszú időn keresztül csak egy ember érte el a nyugdíjtörvényben előírt negyvenéves szolgálatot. Engelbach Károly rendőrtanácsos, a tolonc- és fogházügyosztály vezetője még 1853-ban, a Bach-rendszer alatt kezdte pályáját, és negyvenöt évnyi szolgálat után vonult nyugdíjba 1899-ben. Ua. 43. old.

¹³⁸ Ua. 5. old.

*dacára csak 3716 hátralékkal bonyolították le, a rendőrtisztviselői kar megfeszített szorgalmáról s kitartó munkásságáról szólani ezek után felesleges”.*¹³⁹

Felmerülhet a kérdés, hogy a budapesti rendőrség létszámának legnagyobb részét képező őrszemélyzet 1890-1910-es évek közötti – a rendkívül részletes statisztikai adatoknak köszönhetően kvantitatív módon körülírható – szolgálatellátásának körülményei hogyan változtak a két világháború közötti időszakban. 1921 után a főkapitányi jelentéseket tartalmazó kötetek kiadása (valószínűleg anyagi okok miatt) megszűnt, így összegző kimutatások híján csak forrástörödékekből lehet megkísérelni választ adni például a létszámbeli feltöltöttség kérdésére és a szolgálatban eltöltött évek számára. 1925-re az őrszemélyzeti létszám már meghaladta a 4000 főt, azonban ezt követően – bizonyára kormányzati megszorításokból fakadóan – 1935-1936-ig stagnálás, majd ismét lendületes emelkedés figyelhető meg (ld. 1. számú táblázat). Feltételezhető, hogy a létszámadatok az államilag engedélyezett mértéket mutatják, amelyet a rendőrség vezetői sikeresen fel is töltek, hiszen míg korábban az újoncfelvételt nem kötötték konkrét időponthoz, addig az 1920-as évekre szabályozott formát öltött, és évente már csak 3-4 alkalommal történtek behívások az előjegyzett jelentkezők köréből. Az 1930-as években megszigorított felvételi követelmények (pl. az életkori határok szűkítése) is arra engednek következtetni, hogy a rendőrség „megengedhette magának” a testületbe pályázók alaposabb megrostálását. Mindazonáltal a szolgálat fizikai és mentális terhei továbbra is akadályt képeztek a hosszú életpálya megvalósításában – ehhez nyilván hozzájárult az a körülmény is, hogy 1919-1920 után a budapesti őrszemélyzet javarészt lecserélődött. A jutalmazás és elismerés egy formájának tekinthető főkapitányi dicsérő okirat adományozásakor több esetben jelenik meg indokként a 25 éves szolgálati idő betöltése. A *Magyar Rendőr* 1936 és 1938 közötti híradásait áttekintve a három esztendő alatt az őrszemélyzetből összesen 54 fő részére adományoztak 25 év, illetve 2 fő részére 30 év szolgálatot méltató főkapitányi dicséretet.¹⁴⁰

1.5. A rendőri életpálya dokumentálása: a minősítési eljárás

A budapesti rendőr őrszemélyzet tagjainak szolgálatvégzésének minőségét, fejlődését és előmenetelét a feljebbvalók folyamatosan ellenőrizték és véleményezték. Az állomány nyilvántartására az úgynevezett „anyakönyvi lapok” szolgáltak, amelyek összessége képezte az „anyakönyvi állományt”. Az anyakönyvi lapok az évente összeállított minősítési táblázatokból,

¹³⁹ Ua. 25. old.

¹⁴⁰ Lásd például: Dicséretes rendőri intézkedések (1938). *Magyar Rendőr*, 8. szám, 184. old.

a dicséretes jegyzékéből, a büntetési jegyzőkönyv-kivonatokból, illetve a katonai igazolványi könyvekből tevődött össze.¹⁴¹ A véglegesített rendőrökről a főparancsnok helyettese, a rendőroktató és az illetékes osztályparancsnokok állították ki a minősítési táblázatokat minden év januárjában az előző esztendőről.¹⁴²

A minősítési táblázat a rendőr egyéniségének „fotográfiája” volt, a benne feltüntetett, évről-évre gyarapodó véleményezések és adatok pedig a teljes szolgálati idején át elkísérték. A minősítés eredményeit elsősorban a kinevezéseknél, tanfolyamokra vezényléseknél és fegyelmi ügyek keletkezésekor vették figyelembe. A rendőrt minősítéskor a rá háruló feladatok és a vele szemben támasztott követelmények szempontjából vizsgálták meg, amely rendkívül nehéz feladat volt. A minősítést végzők súlyos felelősséggel bírtak, hiszen ítéletüknek komoly következményei lehettek, ezért a minősítési eljárás alatt lelkiismeretes körültekintésre, tárgyilagosságra és jó emberismeretre volt szükség. A táblázatban megfogalmazott kérdéspontoknak mintegy összegezniük kellett a rendőrrel szemben támasztott összes követelményt, egyértelmű vezérfonalat adniuk arról, hogy milyen elvek érvényesüljenek „a kiképzésnél, ellenőrzésnél, a rendőri szellem ébrentartásánál”, illetve a rájuk adott válaszokkal együtt jelezniük azt, hogy milyen emberi tulajdonságok fejlesztését tartják fontosnak, és melyeket károsnak. A minősítés eredménye szolgált arra, hogy a minősített személy éves munkáját értékelve feljebbvalói megdicsérjék vagy megdorgálják, ám mindkettőt azzal a céllal, hogy a rendőrben a szolgálat iránti készséget, törekvést és szorgalmat fejlesszék. *„Ebből a számontartásból meg fogják érezni, hogy parancsnokaikban nem a megtorlás szelleme él, hanem a jóindulatú javítási szándék. Érezni fogják, azért foglalkoznak személyükkel olyan körültekintéssel, mert nem tekintik őket a testület életében felesleges ötödik kerékként. Rájönnek, hogy azt az állást, amit betöltenek, meg kell becsülniök.”*¹⁴³

Az őrszemélyzet tagjainak ellenőrzése tulajdonképpen már tényleges rendőri szolgálatuk előtt megkezdődött: a felvételre jelentkezéseknél a testület megvizsgálta, hogy a pályázó hol élt addig, hogyan teljesítette katonai szolgálatát, volt-e korábban bármi miatt büntetve. Az újonctanfolyam a laktanyai elhelyezés következtében szintén állandó és szigorú ellenőrzés alatt működött. A vizsgát követően a tényleges szolgálatba állított rendőr életének nagyobbik része

¹⁴¹ Gazdászkezelési utasítás a székesfővárosi m. kir. államrendőrség őrszemélyzetének főparancsnoksága és alosztályai részére (1901). Budapest, Franklin, 22. old.

¹⁴² Laky (1906) 359. old.

¹⁴³ Tallián József (1930): Az őrszemélyzeti minősítésekről. *Magyar Rendőr*, 51–52. szám, 1001–1002. old.; Vékásy Lajos (1935): Minősítés előtt. *Magyar Rendőr*, 24. szám, 15. old.

az őrszobán és az őrhelyén telt. Itteni magatartását és viselkedését a hierarchia különböző szintjein álló személyek ellenőrizték: az őrszobaparancsnok, a szolgálatvezető, az ellenőrző tiszt, az osztályparancsnok, a felüellenőrző főfelügyelő, a főparancsnok, és az esetenként megbízott külön ellenőrző. Mindemellett megvizsgálták a szolgálaton kívüli – és arra természetesen gyakran kiható – körülményeket is: a lakókörnyezetet, a családi körülményeket, otthonát és anyagi viszonyait.¹⁴⁴ Az alapos utánajárás egyszerre volt a rendőr egyéni és a testület érdeke is, ugyanakkor a minősítőknak mérlegelniük és értelmezniük kellett az ellenőrzés során tapasztaltakat: „...az észlelt szolgálati mulasztások, kiváló teljesítmények, a közönség köréből érkezett panaszok, felügyeleti és fegyelmi vizsgálatok, az alacsonyabb rendfokozatú elöljárók véleménye, a havi legénységi oktatáson a feleltetés és a magánélet megfigyelés még nem mindig elegendő ahhoz, hogy hibátlan és a való helyzetnek mindenben megfelelő minősítést adjak. Keresnem kell azokat az okokat is, amik a minősített esetleges különleges helyzetét, állapotát előidézték” – írja Vékásy Lajos budapesti rendőrfelügyelő.¹⁴⁵

Hogyan történt a minősítés folyamata? A tényleges értékelés előtt az illetékes osztályparancsnok meghallgatta évközi tapasztalataikról az őrszobaparancsnokot, a szolgálatvezetőt és a beosztott tiszteket, majd a hallottakat saját észrevételeivel kiegészítve írta meg a minősítést. Ezután a magához rendelt minősített rendőrrel elöljárói jelenlétében közölte a minősítés eredményét, kiemelve azokat a körülményeket, amik elismerést vagy kifogást vontak maguk után. Vékásy rendőrfelügyelő emberséges elbírálást javasolt: „Még a leggyengébb rendőrnél is meg kell hagyni a reményt, hogy erős akarattal és szorgalommal lényegesen javíthat helyzetén. A megfenyített rendőrt javulásra és kitartásra buzdítjuk, amennyiben pedig a megkívánt három évi kifogástalan szolgálata már megvan, figyelmeztetjük, hogy joga van fenyítéseinek törlését kérni.”¹⁴⁶

A kutatás során a budapesti őrsemélyzet levéltárban őrzött fennmaradt fegyelmi iratanyagában egyes személyi ügyekhez az illető minősítési táblázatát is csatolták. E dokumentumtípus tartalmát, felépítését és kérdéssorát egy budapesti rendőr törzsőrmester 1927 és 1941 között vezetett minősítési táblázatán keresztül mutatom be.¹⁴⁷ Simon 14. József 1898-ben született a Fejér vármegyei Rácalmásán. 1927. január 2-án nyert felvételt a rendőrséghez (az „esküdtel

¹⁴⁴ Az ellenőrzés nem hiányzott (1936). *Magyar Rendőr*, 3. szám, 61. old.

¹⁴⁵ Vékásy (1935) 15. old.

¹⁴⁶ Uo. 16. old.

¹⁴⁷ BFL VI.13.b 698/F.1942.

napja” rovatban szereplő dátum). Ezen év végén, ideiglenes minősítésű rendőri rendfokozatban rögzített adatai szerint korábbi polgári foglalkozása földműves, vagyontalan, római katolikus vallású, családi állapotát tekintve nős, egy leány apja. Esküvétele előtt állami szolgálatban nem állt, katonai képzettsége és rendfokozata „gyalogos”, egyedüli jelvényes kitüntetése a Károly-csapatkereszt. 4 elemi iskolát végzett, csak magyarul ír és beszél. Csapó Béla tanosztályparancsnok véleményezése szerint Simon külső megjelenése kevésbé előnyös, magaviselete példás, „jellemtulajdonságai” között a „*fegyelmezett, szorgalmas, zárkózott*” jelzők szerepelnek. Írása és fogalmazása csak elégséges, szellemi képessége és felfogása gyenge, utóbbi megállapítást támasztja alá 1927. június 30-án megtartott képesítő vizsgájának eredménye is, amellyel 20 társa közül ő csak a 18. rangszámot érte el.

A minősítési táblázat a továbbiakban mindegyik szolgálatban eltöltött évnek 1-1 oldalt szentelt, így a Simon 14. József személyével kapcsolatos kérdések is megsokasodtak. A tanosztályról kikerülve a tartalékosztályban, majd a III. kerületi osztály 84-es számú őrszobájához beosztva őrzáratokon teljesített szolgálatot, jó eredménnyel. Szerény vizsgaeredménye ösztönzőleg hathatott rá, ugyanis osztályparancsnoka, Wolkenberg Gyula rendőr főfelügyelő csak pozitívan nyilatkozott személyéről: külső megjelenése itt már „igen előnyös”, modora „igen rokonszenves”, jelleme „komoly, törekvő, önérzetes, szorgalmas”, magatartása a szolgálatban „igen buzgó, mindig fegyelmezett”, szolgálaton kívül „kifogástalan”, előjáróival szemben „ragaszkodó, szolgálatkész, tisztelettudó”, bajtársaival szemben „igen jó bajtárs”, a civilekkel pedig „megfontolt és mindig tapintatos”. Mindezen tulajdonságait összegezve véglegesítésére „kiválóan alkalmasnak” találták, így 1928-ban rendőri rendfokozatba nevezték ki, megjegyezve: „Igen jó rendőrnek ígérkezik”. 1929-ben nyilvános főparancsnoki dicséretben részesült a XVI. közlekedési tanfolyam vizsgáján elért „kitüntetéses jeles” eredményéért, valamint a tanfolyam hallgatása alatt tanúsított odaadó szorgalma elismeréséül (mindez szerepel a minősítési táblázathoz tartozó *Dicséreték jegyzéke* című űrlapon). 1930-ban úszótanfolyamot végzett. 1931-ben egy évnyi időtartamra áthelyezték a lovasosztályhoz, ahol őrzáratait és szolgálatát jó eredménnyel végezte. 1932. április 21-én visszahelyezték a III. kerületbe, ahol az 120. számú őrszobához tartozó őrszemszolgálatot látott el, ezt is jó eredménnyel. 1933. január 1-jén őrmesterré nevezték ki. 1934-től aggasztó változások álltak be Simon 14. József szolgálatellátásában. Két alkalommal is más őrszobára helyezték át, ahol már csak „megfelelő eredménnyel” látta el őrszemszolgálatát. Külső megjelenése ekkor már „kevesbé előnyös”, modora „kevesbé rokonszenves”, jelleme „kevesbé fegyelmezett”, magatartása a szolgálatban „közömbös”, szolgálaton kívül csak „megfelelő”. Ebben az évben

két fenyítésben is részesült. Június 19-én őrszemszolgálatára alatt egyik feljebbvalója, Szilványi Jenő rendőrfelügyelő tetten érte, ahogy egy nővel társalog, ezért egy szabadnapjától megvonták. Október 27-én délben, szabadnapján betért a kerületének egyik kocsmájába, ahol – osztályparancsnoka szigorú tilalma ellenére – mintegy öt órán keresztül borozott és kártyázott, ezért a rendőrfőparancsnok előtti kihallgatásán négy napra elzárásra ítélték. Osztályparancsnoka értékelésében elmarasztalóan írt róla: „*Erélytelen, gyenge intézkedésű, nehéz felfogású, kényelmes*”. 1935-ben (ekkor már a 85. számú őrszobán) ugyancsak kevés javulást mutatott fel, előljáróival szemben már „*kevésbé ragaszkodó*”, 1936-os értékelése végén az alábbi olvasható: „*Szorgalom tekintetében kifogás alá esik és felületes – hanyag!*” A felettesi intés hatására 1937-ben, bár modora és jelleme továbbra is hagyott kívánnivalót maga után, szolgálatban „*buzgó, tevékeny*”, szolgálaton kívül „*kifogástalan*” jellemzést kapott, azonban szolgálatát még fenntartásokkal kezelték: „*Teljesen megjavult – jól intézkedik és nagy szorgalmat fejt ki, de iszákossága miatt megbízhatatlan*”. 1938-ban tartós javulást és szorgalmat mutatott, bár alkoholproblémája miatt kisebb mértékű fenyítésben részesült, miután egyik szabadnapján ittas állapotban tért haza, és a neki kaput nyitó házfelügyelőnőt becsületsértő kifejezésekkel illette. Az incidensből feljelentés született, amit bár később a megsértett nő visszavont, mégis Simon 14. három szabadnapja bánta. Valószínűleg tanult múltbéli hibáiból, az 1939. évi jellemzése szerint végig „*nagyon szorgalmas munkát végzett*”. 1940-ben törzsőrmesterré léptették elő, minősítése pedig ismét csak pozitív tulajdonságokat tartalmazott, ezeket összegezve „*megbízhatónak és igen szorgalmasnak mutatkozott*”. Utolsó fennmaradt, 1941. évi minősítésében előzetesen már altiszti kiképzésre is alkalmasnak találták (hiszen rendfokozati sorrendben előbb rendőr főtörzsőrmesterré kellett előléptetni). Simon 14. József 1942. június 25-én személyesen a főkapitánynak címzett levelében kérelmezte korábbi három fenyítésének törlését személyi törzslapjáról, lévén 4 év és 4 hónap óta nem volt fenyítve. Előljárója ugyanezen a napon a rendőr-főparancsnokság felé küldött levelében támogatta beosztottja kérelmét, „*nevezett rendőrtörzsőrmester a fenyítéseinek elszenvédése óta a szabálytalanságok elkövetésétől magát visszatartotta és a szolgálatát igyekszik törekvő módon teljesíteni*”. Török János rendőr főparancsnok bizonyára átlapozta Simon 14. minősítéseit, válaszlevelében megjegyezte: „*Rendőri szolgálati ideje alatt váltakozó szorgalmú és minősítésű rendőr volt, az utolsó fenyítése óta azonban már 4 év telt el s ezalatt az idő alatt jó, illetőleg igen jó minősítést érdemelt ki*”. A rendőrség fegyelmi szabályzata lehetővé tette ennyi év elmúltával a korábbi fenyítések törlését, így a főparancsnok teljesítette Simon 14. József kérelmét.

1.6. „A rend katonája” – Katonai vonások a rendőrség szolgálati és személyi viszonyaiban

Az 1881. évi XXI. törvénycikknek a rendőrség szervezetét érintő egyik paragrafusára szerint: „A fővárosi rendőrség polgári intézmény, melynek őrségi személyzete azonban belső szervezetében szigorú katonai fegyelmi szabályok alatt áll. Működésében e személyzet a felelősektől nyert utasítások szerint jár el [...]”.¹⁴⁸ Az egyenruházott, fegyveres rendőri őrség tagjai ennek megfelelően gallérhajtókáikon nem a katonaságnál és a csendőrségnél rendszeresített hatágú csillagokat, hanem a polgári egyenruhás rendészeti szerveknél (pl. pénzügyőrség) alkalmazott ún. jelvényrózsát (rosetta) viseltek. Milyen mértékben volt jelen a katonai szemléletmód a korabeli rendőrség mint polgári intézmény narratívájában, identitástudatában, szervezeti struktúrájában és személyi viszonyaiban?

A rendfenntartás katonai alapon történő szervezése az Árpád-korig nyúlik vissza. Ekkor jelent meg a *pristaldus* tisztsége, amely eredetileg olyan törvényszolgát jelentett, aki a bűnnyomozásokkal és a tettesek előállításával voltak megbízva, és Laky Imre történeti értekezése szerint a rendőrök magyarországi őseinek tekinthetők. A török hódoltság idején a legtöbb magyar város kiváltságait elvesztve végvárrá alakult, s az igazságszolgáltatás és a közigazgatás katonai mintára szerveződött meg. A rendfenntartást a városkapitány és hadnagyai által irányított zsoldosok és városkatonák végezték, létszámuk a külső veszélyek mértékétől függően változott.¹⁴⁹ A későbbi évszázadokban a *pristaldus* tisztség megnevezése *poroszlóra* módosult, és egészen az 1870-es évekig a katonailag szervezett rendőrcsapat tagját értették alatta.¹⁵⁰ A régi pesti poroszlókat olykor darabontoknak is hívták, amely szintén katonai eredetű: az erdélyi fejedelmek korában a hadjáratokban portyázó szolgálatot teljesítő egységek tagjait hívták így.¹⁵¹ 1849 után a Bach-rendszer alatt működő császári csendőrezredek (zsandárság) és a Bécsből „importált” rendőrhatóságok katonailag szervezett, központi igazgatás alatt álló fegyveres alakulatok voltak. Az 1920-as években született rendőrségtörténeti írások értékítéletükben vegyes képet festenek a Bach-rendőrségről. A magyarság elnyomatásában aktívan közreműködő, s inkább a kormány politikai, mint a lakosság közbiztonsági érdekeit szolgáló testületet számos érzelmi alapú kritika érte. Rédey Miklós ugyanakkor rámutat arra, hogy a rendőrség intézményét hazánkban az osztrák abszolutista uralom teremtette meg: „...az osztrák »Polizei-Direktion« volt az alap, melyen a főváros

¹⁴⁸ Polgári intézményként a rendőrség tagjai a polgári, nem pedig a katonai törvények hatálya alatt álltak. 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről; Laky (1906) 51. old.

¹⁴⁹ Laky (1926) 26. és 38–39. old.

¹⁵⁰ *A Pallas nagy lexikona*. XIV. kötet (1897). Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 121. old.

¹⁵¹ Laky (1926) 28. old.

*rendőrsége szervezkedett. S hozzátehetem, hogy ez a szomorú emlékű rendőrség volt az, mely a katonai szervezetet egyszersmindenkorra gyűlöltté is tette nemcsak Budapesten, de az egész országban”.*¹⁵² Dorning Henrik kritikájában az első centralizált rendőrség létrehozását méltatja: „Bármilyen gyűlöletesek voltak is az osztrák uralom teremtményei, ott, ahol politika nem játszott közbe, üdvös működést is ki tudtak fejteni. Arra mindenestre reá irányították a figyelmet, hogy központilag ellenőrzött és igazgatott szervekkel, különösen pedig állami szervekkel könnyebb fenntartani a közbiztonságot, mint az önkormányzati testek helyhez kötött s egyébként is kevésbé tetterős közegeivel”.¹⁵³

A 1867-es kiegyezést követően a városok önkormányzati rendőrségei államosításának gondolata alulról jövő kezdeményezésekben öltött formát. Legaktívabb képviselői Csepy Pál győri, Sztraka György békéscsabai és O'sváth Pál sárréti csendbiztosok voltak, akik rendészeti elgondolásaikat számos alkalommal osztották meg és ütköztették egymással. Az egyik, A. R. aláírással ellátott vitaindító publikáció 12 intézőségi kerületre kívánta felosztani a jövőbeni rendőrség hatósági területét.¹⁵⁴ Csepy Pál egyetértett ugyan a kerületek szervezésével, azonban katonai mintájú felosztási elvet javasolva: „Miként a honvédségnél úgy az országos rendőrségnél is kerületenkinti felosztást ohajtanék, minden kerületben tekintettel a helyi viszonyokra, a megyék nagyságára, földrajzi helyzetére, egy vagy több rendőri zászlóalj lenne felállítandó egy-egy őrnagynak parancsnoksága alatt, a kellő számú lovas osztállyal [...] mert a rendőrség csakis katonailag szervezve és kezelve felelhet meg nemes hivatásának.”¹⁵⁵ Sztraka György békéscsabai csendbiztos válaszcikkében ellenzi a katonai alapokon nyugvó szervezet felállítását, mert ez szerinte „nem egyéb, mint a 20 éves szomorú múlt tapasztalatai alapján elkárhoztatott gendarmarie rendszer visszaállítása: mely nem politikai, hanem rendészeti szempontokból lett elkárhoztatva.”¹⁵⁶ A csendbiztos érzékletesen szemlélteti a katona kvalitásait és hiányosságait, illetve azok összeférhetetlenségét a rendészeti igényekkel. Szerinte a jó katona legfőbb erénye, s egyben kötelessége a vasfegyelem és a feltétlen engedelmesség, mindezek azonban gondolkodás nélküli géppé teszik. Míg ezen tulajdonságai háború esetén célszerűnek és szükségesnek bizonyulhatnak, súlyos hibaként jelentkezhetnek a rendőri nyomozati munkában és bűnüldözésben, ahol nagyobb szükség van a gondolkodásra, mint a

¹⁵² Rédey (1894) 6. old.

¹⁵³ Baksa (1923) 219. old.

¹⁵⁴ Szöllősy Alfréd (1927): Adatok az államrendőrség szervezésének történetéhez. *A Rend*, 19. szám, 1. old.

¹⁵⁵ Csepy Pál (1869): Irány eszmék az országos rendőrség szervezéséhez. *Közbiztonság*, 7. szám 25. old.

¹⁵⁶ Sztraka György (1869): Pár szó a tervezett rendészet szervezésére vonatkozólag. *Közbiztonság*, 14. szám, 53. old.

fegyverre. Az egykori Bach-rendszer zsandárjainak működéséből kiindulva eleve kudarcra ítélt ötletnek tartja a katonailag szervezett rendőrség működését, amely szerinte nem fog támogatást kapni a néptől, amely minden katonában németet lát.¹⁵⁷ Sztraka saját programot is kidolgozott a polgári rendőrségről: „Magyarországon a rendőrségnek katonai szervezését sem szükségesnek sem üdvösnek nem találom, azért a czélnak megfelelőbb, olcsóbb és így minden tekintetben előnyösebbnek az országos rendőrség polgári szervezését hiszem.”¹⁵⁸ A szakmai polémia harmadik szereplője, O’sváth Pál Bihar megyei csendbiztos 1870-ben kiadott *Zsandár kell-e vagy pandúr?* című vitairatában a pandúrságról és a zsandárságról vallott nézeteit összegezve nem tartja kívánatosnak a rendőrség „országos-katonai lábra leendő változtatását”. Véleménye szerint egy ilyen szervezetnél féltő, hogy előbb-utóbb a nemzet ellen fordul, s új rendőrség kialakítása helyett – már csak anyagi megfontolásból is – a meglévő pandúrság működését kell megreformálni. A kaszárnyarendszer mint életforma is elvetendő, mivel így a rendfenntartó közegek külön kasztot formálnak, ahelyett, hogy a nép közé vegyülve élnek: „A katonától is azt kívánnám, hogy jobb polgár legyen, mint katona, és a rendőrre nézve, ki polgártársai belbékéje biztosítására állíttatott elő, még szigorúbban megkívánom az óvatosságot, mit ha kell [...] csupán a veszélyezett társadalom vagy egyesek belnyugalmát fegyveres kézzel megtámadók és a saját életére törők ellenében változtasson erőszakká.”¹⁵⁹ O’sváth csendbiztos kritikát fogalmazott meg Sztraka György azon állításával szemben, hogy a katona nem több, mint józan gondolkodásától megfosztott lény. Érvelése szerint a pandúrok és csendbiztosok, akár csak a szervezés előtt álló rendőrség tagjai mint fegyveres személyek lényegében katonának tekinthetők: „A rendőr mindég katona volt, katona ma, és katona lesz mindég.” O’sváth írásában az állam külső és belső ellenségeiről szólva mérlegre helyezi a hon és a belső rend védelmét ellátó személyek munkáját. Szerinte a nyílt, látható külső ellenséggel szemben harcolók nem különb katonák a társadalom láthatatlan, „százkezű, százszemű” belső ellenségeit üldözőknél, akiknek életük minden perce veszélyben forog, egészségüket pedig az éjszakai szolgálat és az időjárás viszontagságai teszik tönkre. Amíg az államhatalom a haza külső biztonsága felett hivatott örködni, addig a megyék, kerületek és önálló városok hatósága a közbiztonság őrei, a rendőrök pedig gyakorlatilag megyei, kerületi és városi katonáknak tekinthetők.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Uo.

¹⁵⁸ Sztraka György (1869): Pár szó a tervezett rendészeti szervezésére vonatkozólag II. *Közbiztonság*, 15. szám, 57. old.

¹⁵⁹ O’sváth Pál (2010): „*Pandúrkorom emlékei*”... és egyéb írások. Budapest, Helikon, 45–47. old.

¹⁶⁰ Ua. 53. old.

A fővárosi rendőrség államosítási folyamata során ismét felmerült az alapvető kérdés: polgári vagy katonai intézmény legyen a testület? A döntéshozók külföldi szakmai tanulmányutak során igyekeztek választ kapni erre a kérdésre. Bizonyára fontos forrásul szolgált számukra Pázmándy Dénes országgyűlési képviselő 1876-ban írt értekezése a párizsi és brüsszeli rendőrségekről, amelyben így foglalta össze tapasztalatait: *„A párizsi rendőrség intézése polgári, s így korunk ízlése a fogalmaihoz inkább illő, a kivétel azonban a minden körülmények közt célszerűbb, mert feltétlen, gyors s olcsó – a katonai. Ezen kétoldalúság, a polgári s katonai elemeknek ily ügyes egymáshoz simulása, a párizsi rendőrségnek egyik legnagyobb előnye idegen vetélytársai felett. Az orosz s a német rendőrség, p. o. kizárólag katonai, következésképp a néptől elszigetelt, felfogásában korlátolt; míg az egyedül polgári: a belga, hollandi, olasz, s újabban a bécsi rendőrség is, erélytelen s lágy, a néphez nagyon is odaolvadt. Anglia viszonyai mindenben különbözvén a continensétől, rendőrsége sem ítéltető meg ily általános európai szempontokból”*.¹⁶¹ A szakmai szempontok mellett figyelembe kellett venni a lakosság igényeit is. Budapesten a rendőrség intézményét az abszolutista uralom alatt betöltött rosszlemkű szerepéből kifolyólag *„félelem, irtózat és tartózkodó ellenszenv”* fogadta, így a közvélemény rokonszenvét és jóakarátát csak úgy tudták elnyerni, ha szakítanak a tisztán katonai alapon szervezett rendőrség gondolatával, és polgári intézmény alakjában államosítják a főváros rendőrségét.¹⁶²

A végrehajtó rendőrség az 1881. évi törvény értelmében szigorú katonai szellemben és hierarchiában működött. Török János 1892-ben kiadott főkapitányi utasításának egyes paragrafusai is ezt a militáns szemléletmódot erősítették: *„A rendőri őrség tagjai szolgálatuk közben ugyanazon jogokkal vannak felruházva, melyekkel a katonai örök bírnak, s a törvénynek azon különös oltalmában részesülnek, mely a hatósági személyeket illeti. Hivatalos eljárás közben tetteikért csak saját előljáróik által vonhatók felelősségre.”*¹⁶³ *„A rendőr előljáróival szemben a legszigorúbb katonai fegyelemre és függelemre, a legpontosabb engedelmességre és tiszteletre köteles. A rendőri őrség azon tagjai, kiknek a rendőr szolgálati tekintetben közvetlen alá van rendelve, a rendőrnek előljárói; a rendőri őrség azon magasabb rangú tagjai, kiknek a rendőr szolgálatilag egyenesen alárendelve nincsen, valamint az intéző rendőrséghez tartozó*

¹⁶¹ Pázmándy (1876) 34. old.

¹⁶² Rédey (1894) 6. old.

¹⁶³ A fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrségének rendeltetése és hatásköre. I. füzet (1893). Budapest, Athenaeum, 5. old.

*rendőr-tisztviselők pedig a rendőrnek felelőse.*¹⁶⁴ A militáns szemléletű szervezeti kultúra végigkísérte az egyenruházott rendőrök szolgálatuk során, sőt már azt megelőzően is, hiszen a rendőrképző tanfolyam újoncai mellett az 1920-as években megnyíló rendőrtisztviselői tanfolyam hallgatói is hosszú hónapokig laktanyai körülmények között, szigorú fegyelmetartás szerint éltek,¹⁶⁵ az őrszemélyzet működését összefogó felügyelői állománycsoport tagjait pedig a közös hadseregben vagy a honvédségnél szolgáló katonatisztek (jellemzően hadnagyok, főhadnagyok) közül válogatták ki.

A rendőrség belső szervezetében előírt katonai jellegű fegyelmetartás Rédey Miklós tankönyve alapján az alábbi területeken nyilvánult meg: szubordináció (alárendeltség), a szolgálati rend és szolgálati út betartása, az érintkezés mikéntje fölfelé és lefelé, a laktanyai és szobarend, a szolgálatmenet, a szolgálatkezelés, irányítás, beosztás, a napiparancsok vétele, a jelentéstételek, a személyzet nyilvántartása, a kivonulás stb.¹⁶⁶ A fegyelem, mint elsődleges rendőri erény fontosságát a rendőri vezetők minden korban hangsúlyozták. Tisza Miksa vidéki rendőrkapitány 1920-ban publikált értekezésében a forradalmi idők tanulságait, a rendőrség akkori válságának és megbomlásának okát is a fegyelem hiányában látja: *„A fegyelem megbontása nélkül sohasem került volna az ország háromnegyedrészede idegen uralom alá [...] A fegyelem az egész társadalmi életnek a bázisa, ahol a fegyelem megszűnik, ott megjelenik az anarchia. Sokszor tapasztaljuk, hogy az a család, melyben fegyelem nincsen, előbb-utóbb tönkremegy. Ugyanazt tapasztaljuk a köz- és magánintézményeknél, szóval: az egész vonalon. S mikor ezt így megállapítjuk, ismét csak oda lendülünk, hogy a magyar királyi államrendőrség kebelében az erkölcsi vasfegyelem honosítandó meg”*.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Általános szolgálati utasítás a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára. III. füzet (1893). Budapest, Athenaeum, 8–9. old.

¹⁶⁵ A *Magyarország* 1924 decemberében arról számolt be, hogy a Mária Terézia laktanyában működő szaktanfolyamokon a tanosztályparancsnokság a legszigorúbb kaszárnyai fegyelmet írja elő, amely következtében egyre gyakrabban emeltek panaszt a hallgatók (köztük huszárfőhadnagyok és jogvégzett emberek) az ellen, hogy *„a bánásmód, amelyben feljebbvalóik részesítik őket, nem felel meg annak, ami felnőtt embereket az ő korukban megillet.”* A kötelező bentlakás és bentékezés, továbbá a külön személyes raporton kérendő kimenő miatt szinte naponta fordultak elő súlyos incidensek a tanulók és a felügyeletekre beosztottak között. Az újság állítása szerint a rendőrtisztviselők körében megindult mozgalom memorandumot kíván benyújtani a felettes hatósághoz, hogy szüntessék meg a *„felesleges és milliárdokba kerülő”* rendőrtiszt szaktanfolyamot. Szintén az említett sajtóorgánium mintegy fél évvel később már sokkal pozitívabb képet festett az intézményről: *„Valóban büszkék lehetünk, hogy a számottevő kulturintézményünkkel is tartjuk a nyugati nívót.”* Panaszok a Rendőrtiszt Szaktanfolyamok ellen (1924). *Magyarország*, 258. szám, 11. old.; A rendőrtisztek iskolája (1925). *Magyarország*, 145. szám, 6. old.

¹⁶⁶ Rédey (1916) 23. old.

¹⁶⁷ Tisza Miksa (1920): A fegyelem. *Rendőrségi Lapok*, 18. szám, 2–3. old.

A kizárólag a katonaság köréből történő újoncfelvétel bevált módszerré vált a rendőrségnél, mindazonáltal olykor problémát jelentett a civilekkel való mindennapi érintkezésben. 1894-ben J. Travers mainzi rendőrtanácsos a rendőrség népszerűvé tételéről és megreformálásáról szóló írásában egyenesen ellenezte a toborzás ezen formáját, s az őrszemélyzet alapos megrostálását és más módon történő feltöltését javasolta: „*Mert ma a rendőrség őrszemélyzete kiszolgált katonák menhelye. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a kiszogálat altisztek egyáltalán alkalmatlanok rendőri őrszolgálatra, hanem azt kell figyelembe venni, hogy az ilyen altisztek, akik éveken keresztül újonczok oktatásával vannak elfoglalva, nem rendelkeznek azzal a finom modorral, amire a rendőrnek első sorban szüksége van. Mert hogy az oktató altisztek katonáéknál nem a legudvariasabban bánnak a legénységgel, azt fölösleges bizonyítani [...] Erről a modorról később bajos leszokni s így az altiszt, mint rendőr is, durva, tapintatlan lesz. Amit húsz ambíciózus rendőr nagy fáradtsággal kivívott, azt egy ember tapintatlanságával tönkre teheti*”.¹⁶⁸ Travers elismeri ugyan, hogy a rendőrség némely szolgálati ágazata (pl. az őrjárat és az őrszem) megköveteli a katonai kiképzést, a fő hangsúlyt nem erre kell helyezni. Véleménye szerint, ha a katonaságnál letöltött évek után az altiszt egy-két évig polgári foglalkozást űz, sokkal jobban beválhat rendőrként, mert az emberekkel való érintkezést és a jómodort polgári foglalkozásuk ideje alatt természetesen elsajátítják. Rédey elismerte, hogy a parancsoló nyers fellépés és az „altishti Wirtschaft” sok kellemetlenséget okoz nemcsak a rendőrnek, de feljebbvalóinak és előljáróinak is, azonban rendszeres nevelés, lelkiismeretes ellenőrzés, s ha kell, szigorú fegyelemtartás útján megszüntethető ez a rossz szokás.¹⁶⁹

A végrehajtó rendőrség katonai mintára történő szervezésének megindoklásánál a rendőri vezetők gyakran a tömegkezelés körülményességét és a sajátos magyar nemzetkarakter példáját hozták fel. Rédey Miklós szerint a rendőrségnek „*polgári természeténél fogva [...] éppen nagyobb mozgalmak keletkezésénél fölötte nehéz a feladata, mert bizony a főváros közönsége a nehezen policizálható nagyvárosi nép közé tartozik [...] A vezetők tapintatossága, eszélyes és erélyes fellépése szükséges mindenkor ahhoz, hogy a polgári természetű rendőrségnek árnyoldalait lehetőleg csekélyre apasszák le – ami a legtöbbször sikerült is*”.¹⁷⁰ Az amerikai Raymond Fosdick európai rendőrségekről szóló, 1915-ben kiadott tanulmánykötete is tartalmaz egy olyan interjúteredéket, amelyben Boda Dezső főkapitány a magyar nemzet történeti fejlődésével és hagyományával magyarázza a civil tömegek mentalitását, amelyre csakis

¹⁶⁸ Travers, J. (1894): A rendőrség népszerűsítése. *Rendőri Lapok*, 10. szám, 2. old.

¹⁶⁹ Rédey (1916) 4. old.

¹⁷⁰ Rédey (1894) 6. old.

erélyes, katonás reakció adható: „*A mi lakosságunk túl robbanékony. Egy polgári rendőrtestület, vagy egy olyan rendőri erő, amelyet civilek felügyelnek, összeomlana.*” Egy meg nem nevezett államtitkár-helyettes hozzáfűzte: „*Egy olyan országban, ahol a nagyközönség megtanulta szabályozni magát, nincs szükség hatalmas rendőrségre. Önök, angolszászok, megtanulták az önkontrollt; a mi népünk nem.*”¹⁷¹

Az 1930-as évek második felétől a budapesti államrendőrség katonai vonásai egyre nagyobb mértékben erősödtek fel. 1934-től kezdődően a tanosztály elvégzése után az ideiglenes minőségű (még nem véglegesített) rendőrök a karhatalmi zászlóalj kötelékébe kerültek, ahol gyakorlati kiképzésük során számos fegyvertípus (köztük a karabély, gépfegyver, golyószóró) használatát elsajátították. 1936-tól a rendőrképesítő tanfolyam gyakorlati vizsgái között már szerepelt a honvédség gyakorlati szabályzatai alapján megvalósított csapatgyakorlati kiképzés is (mindezek oktatási struktúrájáról bővebben ld. a 2.3.2 és 2.3.3. alfejezeteket). A rendőrség identitástudatát alapvetően meghatározták a szolgálat körülményei, a rendőr magára állandóan fegyverben és harcban álló katonaként tekintett. Ezt az önazonosságot a második világháború kitörése csak erősítette: „*A rend katonái vagyunk, a béke harcosai. Ha valaki figyelemmel kíséri a most folyó háborút, meggyőződhetik arról, hogy a rendőrségek a küzdő haderőknek részei, hol szervezetszerűen, máshol az élet és háború által parancsolt helyzet folytán. Annak a túlzott kiemelése, hogy »polgári« testület vagyunk, ma semmivel sem indokolt és nem is célszerű. Ha valahol férfias katonai erényeket nevelni és edzeni kell, úgy arra nálunk van szükség. Napjainkban és jövő állami életünkben pedig különösen*”.¹⁷² Az idézetben némi pejoratív felhanggal használt „polgári” jelzőt végül az 1944. évi 2300. számú miniszterelnöki rendelet¹⁷³ törölte el, amely a Magyar Királyi Rendőrséget katonailag szervezett testületté alakította át. A kormányzat ezt a lépést már régóta tervezte¹⁷⁴, a háborús eseményekre reagálva, az ország belső rendjének biztosítása érdekében a Magyar Távirati Irodán keresztül kiadott hivatalos indoklás szerint „*a rendőrség katonásítása hivatott a rendőrség szellemét olyan irányban nevelni, hogy azok a tulajdonságok, amelyek az ilyen feladatok megoldásához szükségesek, meglegyenek, tehát, hogy a rendőrség katonás szellemű és erős ütőképes fegyveres testületté váljék*”.¹⁷⁵ A

¹⁷¹ Fosdick (1915) 8. old.

¹⁷² Bodnár József (1940): Az egyenruhánkról. *Magyar Rendőr*, 23. szám, 284. old.

¹⁷³ 2.300/1944. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrség átszervezéséről

¹⁷⁴ A honvédelemről szóló 1939. évi II. törvénycikk a kivételes hatalom körének meghatározásában felhatalmazást adott a kormánynak különleges intézkedések, rendelkezések meghozatalára. A 14. § már kimondta a honvédséghez való csatlakozását a rendőrségnek, ha az a hadi események miatt működését megszüntetni kénytelen. 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről

¹⁷⁵ Rendelet a rendőrség katonásításáról (1944). *Magyar Távirati Iroda*, június 25., 1. old.

megvalósításhoz a csendőrség szervezete szolgált mintául. A június 21-ei kelezéssel kiadott rendelet a rendőrséget a csendőrséggel egységes vezetés alá helyezte, amely az addigi csendőrségi felügyelő, vitéz Faragó Gábor honvéd altábornagy személyében összpontosult, aki „a csendőrség és rendőrség felügyelője” címet viselte, és a kormányzó nevezte ki tisztségére. A rendőrség tisztviselői karát a csendőrség tiszti, illetve tisztviselői karába, őrszemélyzetét pedig a csendőrség legénységével azonos rangosztályokba és rendfokozatokba sorolta. A rendőrség tagjaira vonatkozólag a kinevezési jogkört a rendelet a csendőrség tagjaira fennálló rendszerrel lényegében azonosan állapította meg. Részletes szabályozást kapott a rendőrtisztek képesítésének feltétele, illetve részükre a továbbiakban a honvédség szolgálati szabályzatai, valamint a honvédség tisztjeire és tisztviselőire vonatkozó becsületügyi, nősülési és személyi szabályok voltak irányadók. Alapvető szervezeti változtatást jelentett az is, hogy a m. kir. rendőrséget illetékességi terület szempontjából ismét budapesti és kerületi főkapitányságokra tagolták. A rendeletben leírtak tényleges, jogszabályi végrehajtására ugyanakkor már nem került sor – az erre vonatkozó források hiánya legalábbis ezt mutatja.

1.7. A fejezet összegzése

A budapesti rendőrség szolgálati körülményeit taglaló fejezet az 1861 újjászervezett pest-budai rendőrségek rövid ismertetését követően azt a folyamatot mutatja be, ahogy a főváros kialakulásával egyidőben jelentkezett az igény Budapest rendészetének alapvető megreformálására, amelynek garanciáját az államosított rendőrség létrehozásában látták. Ennek törvényileg szabályozott megvalósítását két részletben, 1873-ban és 1881-ben hajtották végre, ugyanakkor a rendőrség működésének jogszabályi keretek között történő szabályozása számos, személyzeti politikát érintő kérdést nem tisztázott. A fejlődés további irányát alapjaiban határozta meg Török János budapesti rendőrfőkapitány hivatali működése, aki az első szervezeti és szolgálati szabályzat kiadásával, valamint a nyugati minták alapján létrehozott detektívtestület meghonosításával elindította a rendőri testületet a professzionalizáció útján. A fejezet a továbbiakban áttekintő képet nyújt a budapesti rendőrség 1945 előtti személyi állományának szervezeti felépítéséről, a különböző állománycsoportokban szolgálatot teljesítő tisztviselők és őrszemélyzet rendfokozatairól, hiszen a hivatali struktúra alapvető ismerete elengedhetetlen a rendőrség-történeti források szakszerű feldolgozásához és analizálásához. A rendőri szolgálat sajátosságainak vizsgálatakor a rendőri életpálya legfontosabb elemeit, a testületbe való bekerülés feltételeit és folyamatát, továbbá a szolgálat alatt előmeneteli lehetőségeket tartottam kiemelkedően fontos témaköröknek. A rendőrség szervezeti fejlődésével párhuzamosan nyomon követhető a felvételi követelmények szigorodása, a

jelentkezők lehetséges körének „szűkítése”. A személyügyi politikában már az 1880-1890-es évek folyamán kikristályosodott, hogy mely társadalmi rétegekből érkezők a legalkalmasabbak a rendőri munkára, ám amíg ez a tisztviselői kar esetében törvényileg meghatározott keretek között zajlott az állami tisztviselők egységes rendszerbe történő integrálásával (az 1883. évi minősítési törvénnyel), addig az őrszemélyzet kiválasztásakor a mindennapi szolgálati és kiképzési tapasztalatok alapján esett a választás a vidéki agrártársadalom Budapesten szerencsét próbáló tagjaira, mint legjobb és legmegbízhatóbb rendőri „nyersanyagra”. A negyedik és ötödik alfejezetben két specifikus forrástípus elemzésével kaphatunk reális képet a korabeli szolgálati körülményekről. Az 1894-től kiadott főkapitányi jelentések beszámolóinak és statisztikai kimutatásainak vizsgálatakor megállapítható, hogy a szolgálatszervezés tekintetében a legnagyobb problémát a megfelelő létszámú és minőségű végrehajtó állomány biztosítása jelentette a rohamos léptékben fejlődő Budapest rendőrhatósági területén, és amely törekvésnek nem kedvezett sem a Bach-rendszer, illetve a későbbi önkormányzati rendőrség rossz reputációja, sem a szolgálattal együtt járó rendkívüli fizikai és mentális megterhelés. Második forrástípusunk egy budapesti rendőr szolgálati előmenetelét követi nyomon a két világháború között, bemutatva a személyi állománnyal szemben támasztott követelményrendszert és azt a szigorú, következetes, ugyanakkor a fejlődést támogató, humánus személyzeti politikát, amely az előjárók által összeállított minősítési értékelésekben mutatkozik meg. A fejezet utolsó részében a rendőrség identitásának kettősségét, annak polgári és katonai elemeit, illetve az erről ellentétes nézeteket valló oldalak szakmai vitáit vizsgáltam meg. Ezek összegzése alapján kijelenthető, hogy a törvényileg polgári intézményként definiált budapesti rendőrség feladatának szakszerű ellátása érdekében személyi állományában és szervezeti struktúrájában is olyan militáns vonások fedezhetők fel, amelyek egyre nagyobb mértékben alakították a testület tagjainak önképét, egyúttal megnehezítik (vagy egyenesen feleslegessé teszi) a kizárólagos kategorizálást.

2. A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY SZAKKÉPZÉSE

2.1. A rendőri szakképzés bevezetése körüli viták

A 1867-es kiegyezést követően, a hazai sajtó szabaddá válásával és a polgári nyilvánosság létrejöttével jelentek meg a kialakulófélben lévő rendészettudomány szakmai fórumai, a rendőri szaksajtó, valamint a rendészet gyakorlati kérdéseivel és problémáival foglalkozó értekezések. Ezen írásokban, cikkekben fogalmazódott meg először a rendőri szakoktatás kérdése, s ezzel együtt a fennálló viszonyok éles kritikája.

Forster József pestvárosi rendbiztos szerkesztésében 1869. július-augusztus folyamán jelent meg az első, teljes egészében magyar nyelvű rendőri szaklap, a *Közbiztonság*. Az alcíme szerint „rendészeti elméleti és tapasztalati ismereteket terjesztő heti szak-közlöny” célkitűzései között szerepelt, hogy útmutatást nyújtson a rendőrközegek számára, akiknek addig nem volt lehetőségük hivatásuk tanulmányozására. A magát „szenvedélyes rendésznek” valló Forster szerint a magyar és a nemzetközi sajtó hazai közbiztonságot illető komoly bírálatait és kritikáit csak úgy lehet megszüntetni, ha „*a magyarhoni rendőrség elméletileg is kiképeztetik*”. A szakközlöny hasábjain a friss, újszerű rendészeti kérdések mellett szakmai vitáknak is helyet adott, továbbá hazai és külföldi – a gyakorlatban is alkalmazható – rendészeti tapasztalatokat, a szakmához kapcsolódó híreket, kisebb-nagyobb (olykor folytatásos) szakcikkeket, tárcákat, vagy akár egy-egy érdekesebb bűnesetet is tárgyalt, mindezt könnyen érthető formában, érdekesítő leírásokban, „*hogy tanulságosak és mulattatók is legyenek*”.¹⁷⁶ Egy másik írásában Forster a rendőrség újjászervezésének egyik elengedhetetlen feladatának tartotta az addig parlagon heverő rendőrképzés elindítását. Az addig általánosan elterjedt nézet szerint a rendőrnek álló személynek elegendő volt a szolgálata közben szerzett tapasztalat útján, az „élet iskolájában” kitanulnia szakmáját, a rendészeti szakíró azonban rámutatott arra, hogy a rendőrközeg – szakmai ismeretek és tapasztalatok hiányában – így mások kárára akaratlanul is olyan súlyos hibákat követhet el, amelyeket egyébként egyszeri elmondás és magyarázat után megtanulva könnyen el tudna kerülni. Forster követendő példaként az angol rendbiztosok előzetes iskoláztatását ajánlotta olvasói figyelmébe. A hazai rendőrképzést egy rendészeti tanszék felállításával kívánta megalapozni, ahol egyebek mellett a rendészet körébe eső jogot, ember- és arcfelismerést, a bűnözők osztályainak, életmódjának és szokásainak ismeretét, valamint szolgálati illetant oktatták. Forster javasolta továbbá a tananyag elsajátítását segítő

¹⁷⁶ Abonyi Magdolna (2016): A magyar rendőri szaksajtó kezdetei: a *Közbiztonság*. *Magyar Rendészet*, 6. szám, 156–158. old.

rendészeti szakmunkák pályázati úton történő megírását, díjazással egybekötve.¹⁷⁷ A rövidletű *Közbiztonság* utódja, a *Közrendészeti Lap* első vezércikkében Kolos Lajos szerkesztő a hazai rendőrség hibáinak fő okát arra vezeti vissza, hogy „*mi nem örököltünk, mint a legtöbb európai művelt államok népei, az ősök százados tanulmányaival és tapasztalataival kifejtett hazai rendészeti szakirodalmat, és rendőri tényleges intézményeket.*”¹⁷⁸ A rendőri közigazgatás nem rendelkezett elegendő számú rendőrközeggel, „*kiknek gyakorlati ismereteiket tudományos elmélet s a rendőri törvények és rendszabályok alapos ismerete értékesítené, és nem rendelkeznek oly közlönnyel, mely közegeiket a régiebb és újabb rendőri törvények és rendszabályok tömkelegébe bevezetné. abban tájékozna [sic!] és így egyes kérdésekben fölvilágosítaná*”.¹⁷⁹ Egy későbbi névtelen cikk – feltehetően Forster József írása – a *Közbiztonság*ban korábban megjelent, rendőri iskola felállítását szorgalmazó gondolatokat elevenítette fel. Zárómondatai ma is aktuálisnak hatnak: „*...nem a rendszer, nem az írott betű, hanem a képzett rendőr képes csak a törvény illemes, de szigorú gyakorlati alkalmazása által az iránt tiszteletet gerjeszteni, csak az elemi ismeretekkel bíró rendőr képes a gyakorlati téren is mindenütt és mindenkor kedvező eredménnyel helyesen működni*”.¹⁸⁰

A rendőrképzés szükségességéről országos szinten megoszlottak a vélemények. Az ezzel kapcsolatos korabeli sajtópolémia főszereplője O'sváth Pál Bihar megyei csendbiztos¹⁸¹ volt. 1869-ben írt vitaindító értekezésében kipróbált, öreg, tapasztalt pandúrjait példaként felhozva feleslegesnek tartotta a rendfenntartók iskoláztatását, elméleti ismeretek (köztük az írás-olvasás) oktatását: „*a közpandúrnak elegendő tudni a fegyverekkel bántást, a lovasnak a lovaglást, katonás, azaz tekintélyes magatartást, továbbá minden tisztviselő és becsületes polgár irányában az illedelmes viseletet...*”.¹⁸² A legjobb iskolának a pandúrokra nézve a tisztekkel közös szolgálat alatti tapasztalatátadást, „*nevezetesebb fogások, fortélyok*” elmesélését tartotta. O'sváth idejétmúlt, csak a gyakorlati képzettségre hagyatkozó szemléletét többen kritizálták. Csepny Pál egykori ügyvéd, Győr megyei csendbiztos szerint éppen a rendőr legénységnek van a legnagyobb szüksége az oktatásra, különben szolgálatában lépten-nyomon hibát vét, „*írni és olvasni pedig – ha nem tud – kell tanulnia a rendőrnek, mert e nélkül tökéletes*

¹⁷⁷ Forster József (1870): Rendészeti iskola. *Közbiztonság*, 2. szám, 1–2. old.

¹⁷⁸ Kolos Lajos (1870): Feladatunk. *Közrendészeti Lap*, 1. szám, 1. old.

¹⁷⁹ Uo.

¹⁸⁰ Sallai János (2017a): A magyar rendészeti képzés története 1922-2017. In Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat, 89. old.

¹⁸¹ *csendbiztos*: Magyarországon 1867 és 1881 között a vidéki rendészeti feladatokat ellátó, vármegyéenként felállított pandúrszervezet helyi vezető tisztviselője

¹⁸² O'sváth (2010) 51. old.

rendőrt nem ismerek, ki sokszor a legnagyobb zavarba, kellemetlenségbe jöhet, ha bizonyos nevet le nem tud írni".¹⁸³ A haladás mellett érvelt Zsámbokréthy István trencsényi csendbiztos is: „Igenis, írni és olvasni tudó, értelmes és minél inkább művelt rendőrlegényekre van szükségünk, [...] mert a rendőrségnek nem csupán az a feladata, hogy a gonosztevőket üldözze és elfogja, hanem legnagyobb és legfontosabb részét teendőinek a büntettek, jogháborítások és sérelmek felismerése és megelőzése képezik, mik bizonyos fokú műveltséget igényelnek”.¹⁸⁴

A kiegyezés utáni években a folyóiratok mellett új rendészetelméleti munkák is születtek. Kedvessy György pesti rendőrtisztviselő az államosítás előtt álló fővárosi rendőrség számára írta meg *Közrendészeti vezérfonal* című munkáját, amelyet az *Országos és pestvárosi rendőrügyi szabályrendeletek gyűjteménye* egészített ki, ez utóbbiban definiálta a rendőrség fogalmát és feladatkörét¹⁸⁵, és elsőként foglalkozott a „rendőri joggal”, mint szaktudománnyal. A végrehajtó szolgálatot ellátó közegekkel kapcsolatban biztosok, ügynökök és rendőrkatonák – különböző funkcióval és kvalitással bíró – csoportjairól tett említést: „A rendőrkatonák legjobban ott használatnak, hol szükséges adatok beszerzésére elegendő a látott- és hallottak egyszerű bejelentése; a biztosokat és ügynököket, kik rendesen műveltebbek, tanulékonyabbak és ügyesebbek pedig ott kell használni, hol – hogy ami megtudandó volt, valóban meg is tudathassék – fontolgatni és következtetéseket kell levonni”.¹⁸⁶ A szerző könyve előszavában lesújtó képet festett a városi rendőrök kiképzésének hiányosságáról és kezdetleges állapotáról, amelyek nem egyszer jogsértések sorozatához vezettek.¹⁸⁷

Az 1872-es városegysítő törvény előkészítésekor a rendőri ügyekről szóló vitákban a különböző politikai oldalak képviselői egyetértettek abban, hogy a rendőrség nem felelt meg a kor igényeinek, a személyi állomány alkalmatlansága pedig megkérdőjelezte a jövőbeni államosítás hatékonyságát. Várady Gábor képviselő szerint önmagában a belügyminisztériumi irányítástól sem várható alapvető változás, amíg nem áldoznak időt és energiát a rendőrnek jelentkezők megfelelő kiképzéséhez: „[...] a jó, értelmes és képes, valódi mivelt rendőrség nem terem mint a gomba egy éjen át; ezt képezni, fejleszteni kell. Más államokban is hosszas idő, kitartás kívántatott egy jó, teljesen megfelelő rendőrségnek képzéséhez. Nálunk ez sokkal több

¹⁸³ Csepy Pál (1870): Maradjunk-e vagy haladjunk? *Közrendészeti Lap*, 16. szám, 1. old.

¹⁸⁴ Zsámbokréthy István (1870): A rendőrség szervezésének kérdéséhez. *Közrendészeti Lap*, 29. szám, 2. old.

¹⁸⁵ Sallai János (2015): A magyar rendészettudomány története. Egyetemi jegyzet. Budapest, NKE, 23. old.

¹⁸⁶ Kedvessy György (1872): Az országos és pestvárosi rendőrügyi szabályrendeletek. Pest, Első M. Egyesült Ny., 5. old.

¹⁸⁷ Uo. előszó

*nehézségekbe ütközik, nem csak azért, mert elegendő mivel és különösen ezen szakban kiképzett egyénnel nem rendelkezünk: de különösen azért [...], mert népünknel minél kevesebb hajlam, hivatás és legkevesebb vágy mutatkozik a rendőrségi szolgálatokra”.*¹⁸⁸ A képviselő szerint a társadalom támogatása, a rend és törvény iránti tisztelete mellett a rendőrök tekintélyüket az egyéni képzettségüknel és megbízhatóságuknál fogva vívhatják ki.

Az 1873 és 1881 közötti átmeneti időszakban a hiányos szervezettel rendelkező „*régi, korhad*” rendőrség pontos tevékenységének szabályozatlansága miatt fejlődése ütemében nem tudott igazodni a gyorsan változó munkafeltételekhez, társadalmi és politikai elvárásokhoz. Pichler Nándor jegyző, közigazgatási szakember London és Budapest rendőrségét összehasonlítva mutatott rá arra, hogy a közvélemény által elvárt követelményeknek és a kötelességtudó, a törvényeket és az emberi jogokat mindig szem előtt tartó rendőri működésnek elengedhetetlen feltétele a műveltség és az iskoláztatás. Nézete szerint a budapesti rendőrök visszataszító, nyers modorát nem a fegyelmezetlenség okozza, hanem az, hogy nagyrészt műveletlen, felkészületlen emberek kerülnek a rendőrséghez, „*kiket egyszerre kimívelni a legjobb akart és törekvés mellett sem lehet. És ha léteznek is közöttük, ami tagadhatatlan, jobb, sőt nagyon jó tehetségek is, a csekély számú jók is letereltetnek a helyes útról*”.¹⁸⁹

A korszak egészére vonatkozóan jó összefoglalást ad a fővárosi rendőrség szervezetét és működését véglegesítő törvényt előkészítő 1881. évi parlamenti vitasorozat, amely során több javaslat is elhangzott a testület fejlesztésére. Thaisz Elek főkapitány korábban Londonban az angol rendőrség szervezetét és működését tanulmányozta, azonban külföldi tájékozódásának nem lett érdemi fogantatója. Orbán Balázs képviselő felrótta a főkapitánynak, hogy a törvényjavaslat nem tesz említést semmilyen rendőri tanfolyam bevezetéséről, pedig londoni kiküldöttje útján tájékozódhatott volna arról, hogy az ottani rendőrséghez való felvétel bizonyos előismereteken kívül tanfolyami kiképzéshez van kötve: „*oly tanfolyamhoz, melyen nemcsak a rendőri teendőkre nézve nyernek útmutatásokat, hanem oktatást az illemtanban, tisztességes bánásmódot s a polgári jogok tiszteletbentartásában s végre csak akkor alkalmaztatnak, ha az előkészítő osztályokon átmentek*”.¹⁹⁰ Kada Elek képviselő szerint a kormány 1872 óta alig tett

¹⁸⁸ Az 1872-ik évi szeptember 1-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. II. kötet (1872). Buda, Magyar Királyi Államnyomda, 82. old.

¹⁸⁹ Pichler Nándor (1876): Nézetek a rendőrségről általában és különösen a fővárosi rendőrségről. Budapest, Stolp Károly Bizománya, 10–11. old.

¹⁹⁰ Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. XVII. kötet (1881). Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 301. old.

valamit a rendőri szakképzés ügyében, amelynek okát abban az elmaradott nézetben látta, amely szerint „a rendőrnek nem szükséges a theoretikus ismeretek szerzése, hanem annak a természet és gyakorlat adja meg a képességét. Mindazon államok, ahol a rendőri szervezet magasabb fokát érte el, ez elvnek nem hódolnak, mert épp arra van fektetve a fő súly, hogy a rendőr hivatásának megfelelő teoretikus ismerettel és műveltséggel bírjon”.¹⁹¹ A képviselő kritikájában kifejtette: az alkalmatlan régi elemek leváltásására nem képezték ki új rendőröket, és 1872 óta a rendőrség ahelyett, hogy az igényeknek megfelelően korszerűsödött volna, inkább a hatalmi körét kiterjesztő jogok megszerzésére törekedett, s ezzel a helytelen irányválasztással háttérbe szorult a rendészeti intézményekre vonatkozó kérdések megoldása. A kormánypárt kénytelen volt elismerni az ellenzék kritikájának jogosságát és a rendőri szakoktatás ügyének jelentőségét.¹⁹²

2.2. A rendőri szakképzés 1881 és 1918 között

2.2.1. Rendőrtisztviselők

Az 1883-ban kiadott minősítési törvény a fiatal pályakezdő rendőrtisztviselőktől csupán az államtudományi államvizsga meglétét írta elő, s nem számolt azzal a ténnyel, hogy a rendészeti feladatkörök sajátosságainál fogva ez a típusú felsőfokú végzettség – ahogy az a később tapasztalható nagyfokú szakmai hiányosságokból egyértelművé vált – önmagában nem volt elegendő a tisztviselői szolgálat megfelelő ellátásához.¹⁹³ A törvény további komoly hiányosságaként róható fel, hogy az általa kilátásba helyezett közigazgatási vizsga gyakorlati rendszerbe állítása évtizedeket késett, így a speciális rendészeti ismeretek oktatása és számonkérése sem valósulhatott meg.¹⁹⁴

¹⁹¹ Uo.

¹⁹² Ua. 309. old.

¹⁹³ A jogi egyetemen 1874-től kétféle doktorátust lehetett szerezni: jogtudományit és államtudományit. A négyéves képzés folyamán az alábbi részterületekből kellett alapvizsgákat tenni: római jog, magyar jogtörténet, magyar közjog, nemzetgazdaságtan, pénzügytan. A negyedik év végét – a hallgató választása szerint – állam- vagy jogtudományi államvizsga zárta (utóbbi vizsgatárgyai 1883-tól a közigazgatási joggal bővültek). A két szakirány különválasztása komoly ismerethiányokat vont maga után, az egyikből doktorált nem ismerte a másik – egyébként azzal összefüggő – oldalát a jognak. A kétféle doktorátus (tudorság) megszerzéséhez ebből fakadóan különböző tárgyakból kellett szigorlatot tenni, a jogtudományi képzésben három, az államtudományiban két szigorlati előfeltétellel. A „bifurcatio” folytán a könnyebben teljesíthető államtudományi tanulmányok végzése számított gyakoribbnak. Nagy Zsolt (2003): A magyar jogi oktatás történeti áttekintése a második világháborúig. *Jogelméleti Szemle*, 2. szám. Forrás: jesz.ajk.elte.hu (a letöltés dátuma: 2018.01.17.)

¹⁹⁴ Sallai (2017a) 91. old.; Gegus Dániel rendőrtisztviselő és szakíró így összegezte a fennálló dilemmát: „A rendőri eljárás, illetve a rendészet egy nagy és széles mező, melynek alapos ismeretére hosszú idő szükségeltetik. Hiszen ez mind jó volna, ha meg volna hozzá az alap. – De, kérdem, hol vegye az alapon az a fiatal, jogot végzett tisztviselő, aki az egyetemen csak annyit hallott, hogy van egy kihágási törvény, mellyel a rendőrség ítélkezik? S mikor aztán a rendőrséghez kinevezik s rábíznak mindenféle munkát, amiről fogalma sincs, természetes, hogy egymás után követi el a legnagyobb baklövéseket, melyeknek igen sokszor meg is adja az árát keservesen”. Gegus Dániel (1895): Egy agyonhallgatott eszme. *Rendőri Lapok*, 11. szám, 1. old.

Az ellentmondások és hiányosságok megvitatására és az új ötletek, elképzelések közlésére a korszak rendőri sajtója biztosított fórumot. A *Rendőri Lapok*ban Zlinszky Károly rendőrkapitány tíz év rossz tapasztalatát összegezte: a tisztviselői kar, főként annak újonnan kinevezett tagjai nem rendelkeznek kellő mélységű közrendészeti, közbiztonsági és közigazgatási ismeretekkel. Megoldásként a főkapitányságon tartandó, a szakoktatás kialakítását célzó önképzőkörök és szaktanfolyamok bevezetését javasolta. A legalább háromhónapos képzés végén egy, a testület által kijelölt bizottság előtt a fiatal tisztviselők számot adhattak volna tudásukról és tájékozottságukról, és csak a vizsga teljesítését követően kerülhetett volna felügyeleti, illetve külső szolgálatra. A szerző felhívta a figyelmet, hogy a kezdő tisztviselőknek a szaktanfolyamon szerzett tudást a gyakorlatban, készség szinten is el kell sajátítaniuk, hogy határozott fellépéssel gyors megoldást tudjanak nyújtani: „...rendőrnek, főképp pedig egy rendőrtisztviselőnek, nem elég tudni a törvényt, vagy az idevonatkozó szabályrendeleteket, hanem azt gyorsan, sőt legtöbb esetben pillanatszerűen alkalmazni is tudni kell, mert másként az egész fel- vagy közbelépés és az egész tevékenység értéktelenné, sőt gyakran minden törvénytudás mellett is káros következményekkel járhat”.¹⁹⁵ A rendőri szaklap állandó munkatársa, Rédey Miklós a fiatal tisztviselők felkészületlenségének okát kutatva részletezte a jogi egyetem oktatási struktúráját. A rendészetet – a közigazgatási teendők részeként – csak 10-20 órában tanították, a kihágási bíráskodásról kollégiumi keretek között, egy-egy órában tartottak előadást, a rendőri munka tekintetében pedig oly fontos büntetőjogról és büntetőeljárásról pedig idő hiányában gyakran csak megjegyzések erejéig esett szó. Ilyen körülmények között Rédey átmeneti megoldásként az önképzést preferálja, szerinte ugyanis társas összejövetelek megtartására – az oktatásra kész tapasztaltabb tisztviselők szolgálati terhei és elfoglaltsága miatt – csak nehezen és rendszertelenül kerülhetne sor. Az önképzés támogatására és az elméleti hiányosságok pótlására a szerző egy rendőrségi könyvtár felállítását kezdeményezte, amelyben a hazai és a nemzetközi rendészet irodalma mellett a bűnügyekkel foglalkozó szakmunkák is helyet kapnának. Hosszútávon azonban Rédey szerint a minősítési törvényben körvonalazott, az egyetemi keretek között létrehozandó közigazgatási tanfolyamok jelenthetnek megoldást a problémára: „Mert hiszen kétségtelen, hogy ha e külön közigazgatási tanfolyamot felállítja a törvényhozás, benne a rendészet előkelő helyet, talán külön tanszéket fog nyerni, s így csakis a közigazgatási pályára képzett fiatalemberben meglesznek azok az előfeltételek, amelyeket a speciális helyi, vagy gyakorlati képzés igényel”.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Zlinszky Károly (1894): Rendőri szaktanfolyam. *Rendőri Lapok*, 4. szám, 2. old.

¹⁹⁶ Rédey Miklós (1894): A rendőri szakoktatás. *Rendőri Lapok*, 5. szám, 1–2. old.

Rédey a hosszú évek alatt kialakult rendőrségi tapasztalatokra hivatkozva úgy látta: habár céljuk azonosnak is látszik, a rendészet fogalma nem azonosítható a közigazgatással. Mivel a rendészet önálló állami funkció, a képzés sem lehet azonos, ha azt várják el, hogy az eljáró tisztviselők feladatukkal tisztában legyenek. Az államtudományi államvizsga tárgyai között nem szerepelt a rendőri alapismeretnek számító büntetőjog, továbbá a különböző szolgálati ágak területeihez kapcsolódó jogtípusok (magánjog, váltójog, kereskedelmi jog). Az újonc rendőrtisztviselők *„úgy szólván csakis közigazgatási ismeretekkel lépnek ki a közpályára s mindjárt az első próbálépéseknél elakadnak, szomorúan tapasztalják, hogy eddig tanultak ugyan, hasznát is veszik, de ami legfőbb tudnivalójuk lenne: a rendészet, arról a semmivel határosak ismereteik”*.¹⁹⁷ A Magyarországon elérhető felsőfokú végzettség tehát nem biztosította a szükséges elméleti alapokat, a rendészetnek nem volt önálló tanszéke vagy kollégiuma az egyetemen. Rédey szerint a rendőrtisztviselők esetében ezért kézenfekvőbb lenne az államtudományi helyett a jogtudományi államvizsga elvégzése, mivel az így megszerzett tudásra rendőri pályájukon folyamatosan szükségük lesz.¹⁹⁸ A szerző egy későbbi írásában a megoldást a rendészet, mint önálló jogtudományi ág bevezetésében látta.¹⁹⁹

A kezdő tisztviselők szakmai fejlődésének előmozdítására az egyetlen kézenfekvő lehetőség sokáig a hivatali gyakorlat mentén történő önképzés és az autodidakta tanulás maradt. Ilyen körülmények között szinte törvényszerűnek tekinthető, hogy az 1890-es évektől friss lendületet kapott a rendőri szakirodalom ügye. A hiánypótló kötetek (jellemzően a mindennapi hivatali munkát segítő rendeletgyűjtemények) alkotói olyan fiatal, ám a rendőri pályán már eredményesen működő, szolgálati tapasztalatokkal rendelkező, munkájuk iránt elkötelezett fogalmazó tisztviselők voltak, akik szakírói tehetségüket a rendőrség fejlesztésének

¹⁹⁷ Rédey Miklós (1897): A rendőrtisztviselők képzése. *Rendőri Lapok*, 47. szám, 554. old.

¹⁹⁸ Uo.; A fogalmazó tisztviselők elé a minősítési törvényben foglaltakon kívül számot „íratlan szabályt” is támasztottak rendőri hivatalukban: a gyakorlati közigazgatás és az egyes szolgálati ágak széleskörű ismerete; bűnügyi előnyomozással kapcsolatos szakképzettség; erős idegzet „hullaügyeknél” és sérüléssel való eljárásoknál; ún. sommás eljárásoknál rendőrbírói képesség; a rendőri eljárás és jogszolgáltatás körébe vágó törvények mellett a törvénytárban foglaltak ismerete (a rendőrséghez fordulókat megfelelő tájékoztatása végett); a magyar nyelv mellett német, esetleg szlovák nyelvismeret; erős fizikum, állóképesség és terhelhetőség, *„hogy ne csak a szobában tudjon paragrafusokkal vagdalkozni, de ha a szükség megkívánja, kint az utcákon is tudjon zavargókkal, tüntetőkkel, csavargókkal és pedig sikerrel birkózni, hogy képes legyen nyáron a napszúrás, télen a megfagyás, szóval az elemek nehézségeivel küzdve, esetleg – étlen-szomjan és éjjel-nappal – hetekig, sőt [...] hónapokig talpon lenni – nappal a szobában jurisdictionálni, nyomozni és közigazgatni – este zavargókat szétverni és hajnalig patrouillirozni és veszélyeztetett házakat, telepeket strázsálni”*. A fővárosi államrendőrség javadalmazási és ellátási viszonyai (1896). *Rendőri Lapok*, 2. szám, 7. old.

¹⁹⁹ Sallai (2017a) 91. old.

szolgálatába állították.²⁰⁰ A folyamatosan kiadott belügyminiszteri rendeletek, utasítások, főkapitányi és főparancsnoki napiparancsok összegzésére már maga a főkapitány, Rudnay Béla rendelte el az első hivatalos rendőri újság kiadását, amely heti rendszerességgel jelent meg, egészen 1918-ig.²⁰¹ A tisztviselők napi munkáját segítő, gyakran forgatott kötetek sorát bővítették még a felsoroltakon kívül a lexikonalakú kézikönyvek. Az Arányi Taksony rendőrtanácsos és Gábor Béla rendőrségédfogalmazó szerkesztésében 1905-ben megjelent *Dactyloscopia* című kézikönyv a hazai bűnüldözés és krimináltechnika történetének fontos mérföldköve, amelyet megjelenésekor Rudnay főkapitány a tisztikar számára tankönyvül jelölt ki.²⁰²

1906-tól az új budapesti rendőrfőkapitány, dr. Boda Dezső, pontosan ismerve²⁰³ a minősítési rendszer hiányosságait, reformtörekvéseiben állandó segítőtársával, dr. Pekáry Ferenc főkapitány-helyettessel komoly lépéseket tettek a szakképzés kiépítésében. Pekáry a bűnügyi osztály vezetőjeként 1907 márciusában bűnügyi értekezletet honosított meg, amelyek a tisztviselők tudományos és jogi képzettségének fejlesztését célozták. A kétheti rendszerességgel megtartott megbeszéléseken a bűnügyi osztály tagjai és a kerületi bűnügyi referensek gyűltek össze. Pekáry elnöklésével egy-egy tanulságos nyomozást vagy jogi esetet jártak körül és vitattak meg, a kimerítőbb elemzést igénylő kérdésekről pedig külön előadásokat is tartottak. A krimináltaktikai és krimináltechnikai témák mellett napirendre kerültek más fontosabb bűnügyi vagy rendőri vonatkozású kérdések is.²⁰⁴ A szemináriumszerű vitafórumok létrehozása a testületi szellem ápolása mellett a résztvevők szakmai ismereteinek gyarapítását szolgálták, továbbá biztosították az eljárások egyöntetűségét. A tisztviselők jogi képzettségüket, speciális rendőri ismereteiket a tudományos életben is kamatoztatni tudták. 1908-ban a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület magyar csoportjának munkájába már az

²⁰⁰ Krecsányi Kálmán (1894): Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye, kiegészítve a székesfővárosi m. kir. állami rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal. Budapest, szerzői kiadás; Rédey Miklós (1897-1902): Rendőri eljárás körébe vágó rendeletek és utasítások gyűjteménye. Budapest, k. n.

²⁰¹ *A Budapesti M. Kir. Állami Rendőrség hivatalos lapja*, 1914-től: *A Székesfővárosi M. Kir. Államrendőrség hivatalos lapja*

²⁰² *Dactyloscopia* (1905). *Rendőri Lapok*, 8. szám, 93–94. old.

²⁰³ Dr. Boda Dezső – a testület történetében elsőként – „kebelbeli” főkapitánynak számított, hiszen 1884-ben, 21 éves frissen végzett jogászként lépett a testületbe, így a ranglétra összes fokát végigjárta.

²⁰⁴ Dorning (1922) 12. old.; Az 1909. évi bűnügyi értekezletek témái az alábbiak voltak: a büntetőnovella II. fejezete; az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatallal közös együttműködés; a *Bűnügyi Értesítő* reformja; a személyleírás szerepe a nyomozásban, annak antropometriai, lehetőleg tökéletes megjelölése; a büntetettek bel- és külföldi üldözése; az idegen államokkal való érintkezés és rendőri teendők a kiadatási eljárás körül; a bűnstatistika fontossága; nyomozás sajtóügyekben; a hullák körüli eljárás módozatai; a halaszthatatlan szükség; az államrendőrség fegyverhasználat; az uzsora, tekintettel a legújabb jogfejlődésre. Pekáry Ferenc (1911): A rendőrségi intézmények. *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 42. szám, 522. old.

államrendőrség meghívott tisztviselői is bekapcsolódtak. A testület tekintélye ekkor már olyan magas fokon állt, hogy a hazai büntetőnovella²⁰⁵ tervezetének készítésekor a törvényhozók már rendőrtisztviselőket is bevontak az erről tartott értekezletbe.²⁰⁶

A szakképzés egyik további eszköze volt a külföldi tanulmányutak támogatása, ahol a nyelvtudás fejlesztésével és a nemzetközi rendőrségeken gyűjtött tapasztalatokkal a résztvevő sokat lendíthetett előmeneteli lehetőségein. Kiemelendő ilyen téren Dorning Henrik működése. A kiváló némettudással rendelkező fiatal rendőrfogalmazó először 1911-ben tett utazást Németországban, Hollandiában és Franciaországban.²⁰⁷ Két évvel később Temple Rezső belügyminiszteri titkár társaságában volt kiküldetésen. A külföldi rendőrségekkel kapcsolatos tapasztalatait 1916-ban tankönyv alakjában adta ki. Munkája egyben külföldi modelleket adott az államosítás előtt álló magyar rendőrségek átszervezéséhez. A nemzetközi kapcsolatok jegyében 1909-ben a budapesti főkapitányság is számos ország rendőrtisztviselőit látta vendégül pl. Németországból, Svájcban és még Konstantinápolyból is. A fővárosi államrendőrség Boda Dezső főkapitánysága alatt már kiváló hírben állt. A darmstadti rendőrfőnök így nyilatkozott a testületről: „*Mintaszerű. Úgy szervezete, mint működése. Sokat láttam, mégis elmondhatom, hogy a budapesti rendőrségtől igen sokat tanultam [...]*”.²⁰⁸

A szakképzés ügyének egyik közvetett előmozdításának tekinthető, hogy a külföldön ekkor már régóta működő, az állami tisztviselők számára szervezett továbbképző iskolák mintájára a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1911 nyarán közigazgatási és igazságügyi tisztviselőket továbbképző tanfolyam felállításáról rendelkezett.²⁰⁹ E tanfolyam szellemisége tükröződött az ugyanebben az évben kiadott, az egyetemek és jogakadémiák tanulmányi és vizsgarendjéről alkotott új szabályzatban. Ebben két fontos újítás is érintette a rendőrtisztviselők minősítését. Az államtudományi szakon tanuló joghallgatóknak a korábbiaktól eltérően a harmadik tanulmányi évük végén is vizsgát kellett tenniük, mégpedig olyan tantárgyakból, amelyek nem képezték az államtudományi államvizsga részét: magánjogból, büntetőjogból és a büntető perrendtartásból. Így a rendőrhivatalnoki pályára készülő hallgatók számára azon tárgyak

²⁰⁵ 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról

²⁰⁶ Bűnügyi megbeszélések (1907). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 14. szám, 112. old.; Rendőrök a katedrán (1908). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 6. szám, 66. old.; Baksa (1923) 102. old.

²⁰⁷ Dorning Henrik (1911): Útban. *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 40. szám, 504. old.

²⁰⁸ Vendégjárás a budapesti rendőrségen (1909). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 36. szám, 428. old.; Gegus Dániel (1909): Török vendégeink. *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 44. szám, 518–519. old.

²⁰⁹ 4.544/1911. B. M. eln. számú körrendelet. Közigazgatási és igazságügyi tisztviselők továbbképző tanfolyama

hallgatását és elvégzését is kötelezővé tették, amelyekre későbbi szolgálatuk során nélkülözhetetlenek voltak, s addig csak magánszorgalom útján sajátíthattak el. További újtásként az államvizsgán a közigazgatási jog ismeretéhez hozzákapcsolódott a peren kívüli eljárás, a telekkönyvi rendtartás, a kihágási törvény és a rendőri büntetőeljárás. Az egyetemi képzésben tehát megjelent a „rendőri tudomány”, a jövőendő rendőrtisztviselő pedig felkészülten, megfelelő jogi tudással felvértezve nyerhetett felvételt a rendőrség testületébe.²¹⁰

Az 1911. év végén megtartott bűnügyi értekezleten felszólaló Gegus Dániel egy rendőrtisztviselői tanfolyam felállítására tett kezdeményezést a fogalmazógyakornokok, az erre az állásra pályázó jogászdíjnokok, valamint a vidéki rendőrségek tisztviselői részére. Négy munkatársával összefogva tervezetet nyújtottak be a főkapitánynak, az alábbi tananyagvázlattal:

- a budapesti m. kir. államrendőrség szervezete, hatásköre és szolgálata általában,
- államrendészet,
- közigazgatási eljárás,
- kihágási eljárás,
- bűnügyi rendészet,
- segédhivatalok ismertetése.²¹¹

Boda Dezső jóváhagyását köriratban adta közre, az 1912. január 15-én elinduló kéthónapos tanfolyam megszervezésével és a teendők ellátásával Pekáry főkapitány-helyettest bízta meg. A heti három alkalommal tartott délutáni előadásokon kötelezően részt kellett vennie minden rendőrgyakornoknak és azoknak a rendőrdíjnokoknak, akik a jog- és államtudományi tanfolyamot elvégezték, erről végbizonyítványt nyertek, és a budapesti államrendőrségnél a közeljövőben megüresedő gyakornoki állásokra pályáznak.²¹² Pekáry Ferenc megnyitóbeszédében a tanfolyam céljaként modern rendőrtisztviselők, gyakorlati emberek nevelését jelölte meg: „*A rendőrségnek lépést kell tartania az általános haladással, be kell állania az új eszme szolgálatába. Ma már nem a megtorlás a mi vezércsillagunk, hanem a megelőzés, a gyámolítás, segítség és megújulás*”.²¹³ A főkapitányság daktiloszkópiái

²¹⁰ Az államvizsga reformja (1911). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 44. szám, 546–547. old.

²¹¹ Rendőri szaktanfolyam (1911). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 48. szám, 598–599. old.

²¹² Szaktanfolyam a budapesti rendőrségen (1911). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 50. szám, 621. old.

²¹³ A tisztképző tanfolyam (1912). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 4. szám, 37. old.

nagytermében tartott tanfolyamok tanrendjében az említett szakképzés mellett már a továbbképzés célját szolgáló előadások is szerepeltek, melyek általánosabb érdekű témákat öleltek fel (pl. írásszakértés, ügyészség és rendőrség közötti viszony, beszámíthatóság, tűzrendészet, életmentés), hallgatásuk a kivevényelt gyakornokok és díjnokok mellett minden tisztviselő számára nyilvános volt. Amíg a szakképzés előadói kizárólag a rendőr tisztikar szakembereiből állt, addig a továbbképző előadások megtartására a vezetőségnek sikerült megnyerni többek között dr. Váry Albert ügyészt, Pinterits Károly törvényszéki írásszakértőt, Markusovszky Béla fővárosi tűzoltótisztet és dr. Rózsa Imre rendőrségi kórházi orvost.²¹⁴ A hagyományos előadások mellett a hallgatók szemléltető oktatás keretében látogatást tettek az állami gyermekmenhelyen és az országos gyűjtőfogházban, ahol az állami gyermekvédelemről és a börtönügy fejlődéséről kaptak tájékoztató előadásokat.²¹⁵ A tisztviselők számára rendszeresített tanfolyam és a korábbi bűnügyi értekezletek eltérő fokú szakmai felkészültséget feltételeztek. Az értekezletek látókörében egy-egy rendőri körből vett jogi téma aprólékos fejtegetése és tudományos tárgyalása állt. Megértéséhez olyan szintű felkészültségre volt szükség, amellyel csak a hosszabb szolgálati múlttal rendelkező tisztviselők rendelkeztek. A tanfolyamnak ezzel szemben az volt az elsődleges célja, hogy biztos alaptudást adjon át a pályájuk elején járó hallgatóknak.²¹⁶ Ennek országos szintű kiterjesztésére és megszervezésére azonban a világháború előestéjén már nem kerülhetett sor.

2.2.2. Órszemélyzet

Bár az 1881. évi rendőrségi törvény kiadásával megkísérelték teljes körűen szabályozni a testület feladatait, hatásköri illetékességét és szervezetét, a rendőr legénység képzéséről, felkészítéséről és felvételéről nem rendelkezett, csupán a végrehajtó rendőrség tisztjei között tett említést az oktató főfelügyelő státusáról. *„Az akkori egyenruházott végrehajtó rendőrség a mostoha gyerekek között volt csak az igazi mostoha gyerek. Nehézkesen, lomha léptekkel haladt minden előre, minden egyes szerv el volt foglalva a maga bajával, nyomorúságával, így nem csoda, ha a rendőroktatás kérdése utolsó maradt [...] A csendőrség gyors és rohamos fejlődése mellett a régi fővárosi rendőrség csenevész, rosszul táplált gyermek fejlődését mutatta csak”*.²¹⁷ A törvény 1884-re elkészült végrehajtási utasítása már foglalkozott az oktatás szükségességéről

²¹⁴ A tanfolyamon öt vidéki rendőrhatóság (Kecskemét, Esztergom, Kolozsvár, Halas, Nagykáta) tisztviselői is részt vettek. Szakképzés és továbbképző előadások a budapesti államrendőrségnél (1912). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 3. szám, 29–30. old.

²¹⁵ Tanfolyamok, értekezletek (1912). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 7. szám, 75. old.

²¹⁶ Epilógus (1912). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 15. szám, 169. old.

²¹⁷ Laky Imre (1926): Rendőrökről rendőröknek. Laky Imre emlékkönyve. Budapest, Ráth, 60. és 65. old.

az őrség körében, amely „a fővárosi rendőrségnek azon része, mely a nagy közönséggel folyton érintkezik, melynek működése nyilván a közönség szemeláttára történik, s mely ennél fogva legtöbb bírálatnak van kitéve [...] Ezek működésétől a fővárosi rendőrség reputációja tekintetében igen sok függ. Ugyanezért az őrsegi személyzet helyes megválasztására, szakszerű kiképzésére (oktatás) s alkalmazására folytonosan a legnagyobb gond fordítandó”.²¹⁸ Az utasítás a rendőrséghez jelentkezőknek előzetesen hathónapos elméleti oktatást és próbaszolgálatot írt elő; ennyi idő alatt kiderült, hogy a személy alkalmas-e a rendőri szolgálatra. Amelyik rendőrújoncnál szellemi vagy magatartásbeli alkalmatlanságot tapasztaltak, az bármikor, indoklás nélkül elbocsátható volt. A hathónapos elméleti oktatás tantárgyai az alábbiak voltak:

- a magyar büntetőtörvények általános megismertetése (büntettek, vétségek és kihágások),
- a rendőri természetű törvények, kormányrendeletek, fővárosi jóváhagyott szabályrendeletek és a városi hatóság jogerőre emelkedett határozatainak és intézkedéseinek ismertetése,
- az őrsegre vonatkozó fegyelmi szabályok ismertetése,
- a dunai államhidakra vonatkozó szabályok,
- a fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. törvénycikk részletes magyarázata és ismertetése (a rendőrség működése és szolgálata, a felügyelő, megelőző és felfedező szolgálat, az elővezetés, elfogás, letartóztatás esetei és módzatai, a fegyverhasználat esetei és terjedelme, a házba történő behatolás feltételei, a tettesek üldözése más hatóságok területén, az oltalomnyújtás stb.), gyakorlati példákon keresztül is bemutatva,
- Budapest közigazgatási beosztása,
- a főváros topográfiájának, illetve hivatalainak és közigazgatásának ismertetése, továbbá a helyismeret mellett széleskörű személyismeret (az országgyűlés és a kormány tagjainak, a minisztériumok, legfőbb bíróságok és a városigazgatás embereinek, a legmagasabb udvar tagjainak, valamint a saját őrsemkerület lakóinak név és foglalkozás szerinti ismerete),
- oktatás az őrség magatartásáról (különös tekintettel a nagyközönséggel való érintkezésről),
- oktatás az elsősegélynyújtásról (kirendelt rendőrorvos előadásában),

²¹⁸ 43.972/1884. B. M. sz. rendelet a fővárosi rendőrség számára kiadott Utasítás tárgyában

- oktatás a jelentések (kisebb jegyzőkönyvek, fogalmazványok) szerkesztéséről.

Az utasításban szerepel először új tisztségként a teljes őrszemélyzetet egy személyben irányító főparancsnok, akinek „*kiváló gondjai*” közé tartozott az őrség oktatásának felügyelete. Az oktatás eredményeiről negyedévente köteles volt jelentést tenni a főkapitány felé, s ugyanígy ő tett javaslatokat – az oktató és felügyelők meghallgatásával – az őrmesterig való előléptetésekre, kitüntetésekre és jutalmazásokra. A próbaidő sikeres letelte után a véglegesített rendőrök oktatása tovább folytatódott az őrsszobákon a felügyelő és beosztott tisztjei irányításával. Önálló szolgálatra csak az értelmesebb és tapasztaltabb rendőröket alkalmazhatták, akiket később altisztekké léptethettek elő (bár ekkor még nem állították fel az erre vonatkozó altiszti tanfolyamokat).²¹⁹

Az 1870-1880-as években csak bizonytalan kezdeményezések történtek az oktatás fejlesztésére. Thaisz Elek embere, Balogh József oktatófelügyelő bécsi tanulmányútján megismerkedett az ottani rendőriskola működésével, azonban a nagy anyagi felelősséggel járó raktárkezelői teendői miatt nem fordított időt külföldi tapasztalatai hasznosítására.²²⁰ Egy 1884 decemberében megtartott képviselőházi vita alkalmával – ahol ismét szóba került a rendőri szakiskola mihamarabbi felállítása – Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter beismerte, hogy „*alkalmas oktatót eddig nem lehetett kapni, de keresnek most is*”.²²¹ A kevés rendőrrel végzett szolgálat kizárólagos elsőbbséget élvezett, így az oktatás átgondolatlan és esetleges maradt, és nem illeszkedett szervesen a napi munka ritmusához. Laky Imre visszaemlékezésében említést tesz Nagy Oszkár rendőraltisztről, akinek az ún. „ismétlőiskolában” kellett oktatást tartania a rendőröknek: „*Az akkor még fennállott ismétlőiskolában, hol reggel 9 órakor minden oly rendőrnek meg kellett jelenni, ki reggel 8 órakor őrszemről jött be s aznap szabadnapra lépett, legtöbbször Nagy Oszkár tartotta az oktatást, mert a tiszt az újonccokkal volt elfoglalva. Bizony nem szegény Nagy Oszkár on múlt, hogy az iskola semmiféle eredményt nem tudott felmutatni s hogy elvégre is mint céltalan tortúra*

²¹⁹ Uo.

²²⁰ Laky (1926) 61. old.

²²¹ Képviselőház (1884). *Fővárosi Lapok*, 293. szám, 1890. old.; Egy korábbi sajtóforrás szerint 1875-ben a belügyminiszter Lex Sándor egykori erdélyi csendőrt alkalmazta a fővárosi rendőrök kiképzésére. Az új oktató határozott koncepcióval kívánt hozzáfogni munkájához, ezért szükségesnek tartotta azoknak a már véglegesített rendőröknek az elbocsátását, akik írni-olvasni nem tudtak, „*az állam nyelvét nem értik*”, illetve akik előrehaladt koruk miatt a rendőri szolgálat végzésére alkalmatlanok. A szakoktatás alapjául az osztrák csendőrség szabályzatát vette alapul, amit aztán a magyar viszonyoknak megfelelően kívánt módosítani. Oktatói működéséről a későbbi források semmilyen említést nem tesznek. A fővárosi rendőrök tanára (1875). *Politikai Ujdonságok*, 2. szám, 17. old.

beszüntettetett. A testület csak nőtt, nőtt, a létszám növekedésével az iskolakötelesek száma is egyre szaporodott s Nagy Oszkár szorongva látta naponta megtelni a nagy iskolatermet reggel 9 órakor. Mire a fáradt tanulók horkolása közben felolvasta s nézeteltérések közben megállapította az iskolaköteles vén nebulók számát és neveit s bevezette a nagy protokollumba, akkorra már elmúlt az oktatásra szánt idő s zajongva hagyta el az iskolát a zsissera-had. Örültek azok is, örült ő is, hogy ilyen könnyen megszabadultak egymástól”.²²² A további tanórákon a fáradt rendőröknek az egyre szaporodó napiparancsok és fővárosi szabályrendeletek felolvasását kellett végighallgatni.²²³ A végrehajtó rendőrség irányításában ekkoriban uralkodó militáns szemlélet sem kedvezett a szakmai fejlődésnek. Bornemisza főparancsnok nem kedvelte a tanult beosztottakat, és az számított „jó rendőrnek”, aki egy nap minél több kihágási feljelentést tudott legyártani.²²⁴

Török János főkapitány 1893-ban kiadott szervezési szabályrendelete az oktatás és kiképzés további fejlesztését is tartalmazta. A féléves próbaszolgálat a négyhónaposra csökkentett elméleti képzéssel vette kezdetét, amelynek oktatott tantárgyai megegyeztek az 1884-es utasításban foglaltakkal, új elemként mindössze a négy számtani alpművelet oktatása szerepelt. Az elméleti képzés befejeztével a rendőrök és altisztek egy erre kirendelt bizottság²²⁵ előtt rendőri vizsga keretében adtak számot tudásukról. A vizsga tárgyai az alábbiak voltak:

- a rendőri őrségre vonatkozó rendeletek általános része és a szolgálati utasítás,
- a büntettek, vétségek és kihágások általános ismertető és megkülönböztető ismérvei,
- a köztisztaságra és közlekedésre vonatkozó szabályok,
- a beteg- és hullaszállításra vonatkozó szabályok,
- írásbeli jelentések szerkesztése.

A vizsga sikeres letétele után a próbaidő hátralevő részében a rendőrújoncokat ún. gyakorló őrszobákra osztották be, ahol rendőrellenőrök felügyelete mellett, immáron rendes szolgálat keretein belül folytatódott a képzés gyakorlati része. Rotációs rendszerben, 10-14 napos váltásokkal az újoncok más-más őrhelyen és beosztásban teljesítettek szolgálatot, s ez idő alatt

²²² A legöregebb oktató rendőraltiszti halála (1913). *A Rendőr*, 1. szám, 10. old.

²²³ Kevésbé volt körülményes az altiszt-jelöltek képzése, akik oktatásra vezénylésük alkalmával minden egyéb szolgálat alól rövidebb-hosszabb ideig felmentést élveztek. Laky (1926) 61. és 71. old.

²²⁴ Uo.

²²⁵ Az öttagú vizgabizottság tagjai voltak: az elnöklő rendőrfőparancsnok, egy rendőr(fő)orvos, egy osztályparancsnok, egy kirendelt rendőrtisztviselő és a rendőri oktatófelügyelő, mint jegyző. Szervezési szabályzat (1893) 63. old.

sajátították el nem csupán az intézkedések különböző típusait (pl. megszólítás, figyelmeztetés, igazolás, feljelentés, elővezetés, előállítás, bekísérés, megbilincselés, stb.), de megismerve a helyi viszonyokat önállóságot és önbizalmat is szereztek. Természetesen a gyakorlati képzés időtartama alatt is kiderülhetett, hogy az elméleti vizsgát sikerrel teljesítő újonc a gyakorlati szolgálatra alkalmatlan, amelynek következménye szintén az azonnali elbocsátás volt.²²⁶

A szakképzés irányítása és ellenőrzése három szinten folyt. A próbaidős rendőröknek a szakaszokba osztott központi tartalékosztály felügyelője, a rendőroktató tartott előadásokat – ünnep-és vasárnap kivételével – naponta kétszer, délelőtt négy, délután két órán keresztül. Az órákőteles rendőrhallgatókról névsort vezetett, az igazolatlanul hiányzókról pedig jelentést tett a főfelügyelőnek (a főparancsnok helyettesének). Hetente egyszer szóbeli kollokviumon győződött meg a rendőrök előmeneteléről, eredményeikről feljegyzést vezetett (a próbaidő alatt mindegyik rendőr legalább három alkalommal lett ilyen formában kikérdezve).²²⁷ A kerületi kapitányságok osztályparancsnokai a már véglegesített rendőrök gyakorlati oktatásáért feleltek, valamint szolgálati helyeiken figyelték meg embereik mindennapi működését és szolgálati tevékenységét. Meghatározott időközönként iskolát tartottak, ahol az általános szolgálati teendők mellett az új törvények, miniszteri és főkapitányi rendeletek és napiparancsok ismertetése és az altiszti vizsgára²²⁸ történő továbbképzés és felkészítés folyt. Az oktatást igyekeztek úgy beosztani, hogy abban felváltva minden rendőr részesüljön, e célból névjegyzéket vezettek. Az osztályparancsnokok az általuk tartott oktatások és kiképzések során tapasztaltokról és véleményükről havonta jelentést tettek a főparancsnoknak.²²⁹ A végrehajtó rendőrség vezetőjeként a főparancsnok feladatkörei között szintén szerepelt az oktatás felügyelete. Időnként személyesen jelent meg a tartalékosztályon és havonta legalább egyszer az osztályparancsnokok által tartott iskolákban, ahol figyelemmel kísérhette az oktatás folyamatát és módszerét, s az általa feltett kérdésekkel ő is meggyőződhetett beosztottjai tudásáról. Felülvizsgálatáról a főkapitánynak tartozott havonta jelentést tenni.²³⁰

A rendőrképzésben az oktató és beosztott altisztjei töltötték be a legfontosabb szerepet, hiszen az ő nehéz feladatuk volt a „nyersanyag” kiválogatása és elindítása a rendőri szakma rögös

²²⁶ Rédey (1916) 7–8. old.; Szervezési szabályzat (1893) 12–13. old.

²²⁷ Szervezési szabályzat (1893) 55–56. old.

²²⁸ Az altiszti kategóriába történő előléptetést altiszti vizsga letételéhez kötötték, az alábbi vizsgatárgyakkal: 1. az általános rendőri oktatás összes tárgyai, 2. a számtanból a négy alapművelet egész számokkal, közönséges és tizedes törtekkel, 3. az őrszobai irodavezetés. Ua. 15. old.

²²⁹ Ua. 43–48. old.

²³⁰ Ua. 37–41. old.

útján. A minőségi oktatás elérése hosszú éveken át húzódó folyamat volt, melynek kezdőpontja szintén 1893-ra tehető. Az akkori rendőri vezetőség három fogalmazás szakszerűt helyezett át a csapattisztekhez.²³¹ Közülük Tóth János lett az első szakképzett oktatója a felügyelőknek és a rendőröknek. Képzési elve szerint „*a rendőri testület minden egyes szervét arányosan kell ápolni és fejleszteni, különben úgy néz majd ki, mint szép és okos emberfő csenevész, elsatnyult végtagokkal*”.²³² Az akkori viszonyok között azonban nem tudott mély hatást kifejteni munkásságával, leginkább Bornemisza főparancsnok gyakorlatorientált és az elméleti oktatást feleslegesnek tartó szemléletmódja miatt: „*...még a század elején is oly kezdetleges az oktatás, melyhez foghatót egész Európában sehol sem találunk. Rendőrkatonák kellettek akkor még s nem képzett rendőrközegek. A rendőri hatóságok elfoglalva a maguk jog- és hatásköreinek megalapozásával, kiszélesítésével, az 1881-es törvényhez kiadott végrehajtási utasítás ellenére nem eléggé törődtek a végrehajtó rendőrség fejlesztésével*”.²³³

A századfordulót követően a rendőrségi szakirodalom pozitív irányú változást hozott a rendőroktatásban, többek között olyan kiadványokkal, amely a rendőr mindennapi szolgálata során felmerülő helyzetekben nyújtott segítséget. Ebben Laky Imre felügyelő és a már korábban említett Rédey Miklós játszott úttörő szerepet. Utóbbi Bokelberg Ede felügyelővel közösen állította össze az 1901-től kezdve évente megjelenő *Budapesti útmutató* című zsebkönyvalakú címtárat, amely elsősorban a vidékről érkezett rendőrök utcai szolgálatát segítette a nagyváros forgatagában. Laky és Rédey közös szerkesztésében először 1903-ban, majd 1909-ben jelent meg a közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve. (*Rendőrségi lexicon/Rendőri lexikon*).

1905-ben az akkori rendőroktató, Palágyi Kálmán elkészítette az első tankönyvet az őrszemélyzet számára, amelyben rendszerezte és összegyűjtötte mindazon rendőri szolgálattal kapcsolatos tudnivalókat, amelyek a rendőrképesítő és az altiszti vizsga anyagát képezték. A szerző jól ismerte célközönségét, s ehhez igazította tankönyve nyelvezetét is: „*...a föld fiait azok, akik a legnagyobb részben lesznek ezen szolgálatra felvéve. Nem igényel bizonyítást azon tény, hogy ily növendéket, - kik még csak a tanuláshoz sincsenek szokva – mily nehéz kioktatni. [...] Merem állítani, hogy semmiféle iskolai oktatás sem oly nehéz, mint a rendőri újonckiképzés; mert azokban mindenütt meg van az alap az ismereteknek fokozatos*

²³¹ Laky (1926) 61. old.

²³² Laky Imre (1913): Tóth János. *A Rendőr*, 1913. 3. szám, 1. old.

²³³ Laky (1926) 56. old.

fejlesztéséhez, míg itt teljesen nyers elemmel kell dolgozni [...] a rendőri őrszemélyzet eredményes kiképzésénél nem az oktató jogi tudása, vagy értelmi intelligenciája az egyedüli mérvadó, hanem a gyakorlati tudás és az oktató rátermettsége egyik főtenyező. [...] Ismerni kell a népeletet, gondolkozását, jellemét, erkölcsét és ez úton hatni rá. Ébreszteni benne az önérzetet, kötelességtudást és fegyelemben nevelni. Hiábavaló fáradozás volna ezen elemekkel katedrális elmefuttatások és jogi fejtegetésekkel illusztrált előadásokat tartani. A földolog, mint a magyar mondja: szája íze szerint kell beszélni tudni, mert másként nem érti meg”.²³⁴ A könyv a szolgálati utasítás sarkalatos tudnivalóit (pl. jelentésírás, bekísérés, előállítás, fegyverhasználat, házkutatás) kérdés-felelet formájában, gyakorlati példákon keresztül magyarázta.²³⁵ Hangsúlyos pontként kerültek elő a szolgálatellátás közbeni magaviselet és a magánéletre vonatkozó erkölcsi iránymutatások.²³⁶ A jogi alapismereteket öt fejezet tárgyalta (törvények kivonata, miniszteri rendeletek, szabályrendeletek, főkapitányi rendeletek, valamint a főparancsnoki napiparancsok és utasítások). A rendőrök általános műveltségének és készségeinek bővítése érdekében az oktatott anyagban szerepelt a magyar nemzet története, továbbá az alkotmánytan, földrajz, számtan és az elsősegélynyújtás. A tankönyv hiányosságának róható fel, hogy míg a szervezeti és szolgálati szabályzattal terjengős példákon keresztül, hosszasan foglalkozott, addig a büntetőtörvényekről csak felületesen, a rendőri vonatkozású egyéb törvényekről pedig egyáltalán nem esett szó, így kevés gyakorlati haszna miatt pár hónap alatt kikerült az oktatásból.²³⁷

1905-ben, Palágyi Kálmán távozását követően az oktatás irányítását és felügyeletét Laky Imre felügyelő vette át. Az ő működése alatt addig nem tapasztalt fejlődésen ment keresztül a rendőr legénység, neve később szorosan összefonódott a modern rendőri szakképzés megteremtésével. Laky saját kérésére az oktatás irányításában szabad kezet kapott, a kiképzést pedig intézményesült formában, tanosztály keretei között tartotta. „*Munkám terhes és felelősségteljes volt. Az én időmben évről-évre százakkal és százakkal szaporítottam az őrszemélyzet létszáma s amellet minden évben 3-4 hónapig tartó tiszti-, altiszti- és őrmesteri [...] tanfolyamokat*

²³⁴ Palágyi Kálmán szerk. (1905): Kézikönyv a rendőrségi őrszemélyzet részére. Budapest, Pátria, V-VI.

²³⁵ Egy példa a jogos fegyverhasználat esetére veszélyes fenyegetés esetén: „*A rendőr évekkel előbb bekísérte Szél János lakost betöréses lopásért. Mint lopásért ismételt büntetett előéletű egyén, négyévi fegyházra volt ítélve. A rendőr őrszemszolgálatban áll. Esti portyázása közben rákiált valaki: »Megállj Andris, számoljunk!« A rendőr maga előtt látja Szél Jánost, ki egy késsel kezében odakiált a rendőrnek: »Na kutya, te sem éred meg a reggelt, most leszámolunk!« A rendőrben jogosan ébred fel a gyanú, hogy ezen gonosztevő végrehajtja fenyegetését. Ezért a rendőr ennek megelőzése miatt önvédelmére jogosult azonnal fegyverét használni.*” Ua. 61. old.

²³⁶ Ua. 5–9. old.

²³⁷ Laky Imre (1914): A rendőri szakirodalom és a szakoktatás. *Rendőrségi Lapok*, 16. szám, 256. old.

*képeztem ki... ”.*²³⁸ A tanfolyamok anyagát Laky Imre az általa írt új rendőrségi tankönyvben foglalta össze. A *Rendőrközegek tankönyve* a dualizmuskori rendőrképzés legfontosabb szakmunkája és történeti forrása. A könyv a magyar rendőrök egységes kiképzése céljából íródott, s hamarosan nemcsak a budapesti rendőrségen, hanem a vidéki városok kapitányságain is kötelezően előírt tananyagává vált, amellyel az iskolák és tanfolyamok hiányát igyekeztek pótolni. Laky Imre oktatóként azt vallotta, hogy céltudatos neveléssel bármilyen minőségű emberanyagból jó rendőrt lehet faragni. Ez a gondolat tükröződik vissza tankönyve előszavából is: „*Általánosságban a 4-6 elemi osztályt végzett magyar földműves vagy iparos, kikből katonai szolgálatuk befejezése után rendőr lesz, kiváló értelemmel s nem egyszer bámulatos szellemi képességgel vannak felruházva. Kitűnő nyersanyag, egy kis fáradtság, egy kis szeretet s minta-rendőr képezhető belőle, olyan minta-rendőr, kinek idővel nem lesz kardra szüksége önszemélyének védelmére, mert maga a közönség fogja védeni, dédelgetni, tenyerén horadni, mert benne látja érdekeinek leghűbb oltalmazóját, életének, vagyonának tántoríthatatlan védelmezőjét*”.²³⁹ A tananyag összeállításának másik fontos szempontja az egységesség elve volt: „*... a rendőrközeg csak egy szellemben, egy törvény értelmében működhetik Magyarországon, tegyen bár szolgálatot akár Szegeden, akár Debrecenben, akár a fővárosban*”.²⁴⁰ A tankönyv a Laky Imre által tartott első altiszti tanfolyam anyagát ölelte fel. A próbarendőrök elméleti kiképzése az alapvető közjogi fogalmak, majd a törvények és rendeletek ismertetéséből állt, s a tankönyv rendszere is ennek alapján volt felépítve.

Az őrszemélyzetben a ranglétrán történő előrejutás nem automatikusan (eltöltött szolgálati évek alapján) történt, hanem egyre nehezebb, egyre terjedelmesebb tananyagot felölelő tanfolyamokkal egybekötött vizsgák sikeres letételéhez volt kötve. Laky a rendőrképzést három szintre osztotta: elemi oktatásra (a próbaidős rendőrök újoncképző tanfolyama, majd egyéves gyakorlati próbaszolgálat), középszintű oktatásra (a rendőraltiszti állásra pályázó I. illetve II. osztályú rendőrök, továbbá a detektívállásra jelentkező polgári személyek képzése) és felsőoktatásra (a rendőr felügyelővé kinevezett katonatisztek, valamint a rendőroktató altisztek és kerületi rendőr őrmesterek képzése).²⁴¹

²³⁸ Laky (1926): 72. old.

²³⁹ Laky Imre (1906): Rendőrközegek tankönyve. Budapest, Pátria (előszó)

²⁴⁰ Rendőrségek tankönyve (1906). *Rendőri Lapok*, 30. szám, 239. old.

²⁴¹ Laky (1914) 254–255. old.; Molnár Ferenc író, drámaíró, újságíró 1913-ban részt vett egy sajtónyilvános rendőrvizsgán. Őszinte csodálattal adózott a hallgatók felkészültségének, és részletesen beszámolt arról a széleskörű tudásanyagról, amelyet számon kértek a vizsgázóktól. Tapasztalatait így összegezte: „*Ez a rendőriskola a legszebb és legjobban vezetett intézmények egyike, amiket Magyarországon láthat az ember...*” Molnár Ferenc (1913): Egy rendőrvizsga tanulságai. *Pesti Hírlap*, 177. szám, 33. old.

2.2.3. Detektívek

A Thaisz-korszak rendőrségének bűnüldözői munkája a megfelelő szakképzés hiányában alacsony színvonalú, és az esetek nagy részében eredménytelen volt. A nyomozásokat kéteshírű rendőrtisztviselők és polgári biztosok végezték, többnyire rendkívül amatőr és szakmaiatlan módszerekhez folyamodva. A rendőrségi törvény 1884. évi végrehajtási utasítása a polgári biztosok számára külön képzést csak kiegészítő jelleggel rendel el (a rendőri oktatás nagyobb részét), és inkább a nyomozati munkákhoz szükséges személyi állomány körültekintő kiválogatását tartja elsőrendűnek: „[A detektívszolgálat] kiválóan éles észt, gyors tájékozást és elhatározást, erélyes, de nyugodt cselekvést, kitartást, fáradatlanságot, továbbá kiterjedt személyismeretet s megbízhatóságot, oly tulajdonságokat igényel, melyeket maga az oktatás nem adhat, csak kifejthet, fokozhat. A polgári biztosok helyes megválasztása, ezeknél fogva kiváló gonddal és emberismerettel eszközöndő”.²⁴²

Török János főkapitány vetette fel először egy önálló detektívosztály felállításának ötletét. A belügyminiszternek tett előterjesztésében a közbiztonsági igényeknek meg nem felelő polgári biztosi intézmény megszüntetését, s helyébe a külföldön már bevált detektívintézmény bevezetését szorgalmazta.²⁴³ A sajtó és a közvélemény szintén egy tiszta alapokra helyezett, professzionális, képzett, intelligens detektívkar felállítását sürgette. „Ez a rendőrség lelke, az állami gondviselés mindent látó szeme és mindent tudó agyveleje. Jól szervezett, kitűnő detektívosztály nélkül nincs rendőrség, nincs közbiztonság, a rendzavarások és bűnök nem gátolhatók meg, a gonosztevők nem keríthetők kézre. Ez az osztály, amely Párisban és Londonba érte el fejlődési képességének legmagasabb fokát, [...] a rendőri intézmény quintessenciája s nálunk szinte teljesen hiányzik.” – írta a *Pesti Hírlap* egyik 1884. augusztusi vezércikke, amely nem tartotta sokkal többre az államilag szervezett fővárosi rendőrséget önkormányzati elődjétől, és legfőképp a fegyelem és a „magasabb szellemi képesség” tekintetében látott hiányt.²⁴⁴

A detektívek részére kiadott, egymást követő szabályzatok nem tettek említést oktatásról, azonban az 1890-es években már elindult a külön tanfolyam szervezése iránti igény. 1897

²⁴² 43.972/1884. B. M. sz. rendelet a fővárosi rendőrség számára kiadott Utasítás tárgyában

²⁴³ Vécsey Leó szerk. (1926): A 40 éves budapesti detektívtestület jubiláris albuma. Budapest, M. Kir. Államrendőrség Detektívtestülete, 8. old.

²⁴⁴ Országos rendőrség (1884). *Pesti Hírlap*, 212. szám, 1–2. old.

decemberében az akkori detektívfelügyelő, Szombatfalvy Albert rendőrtanácsos a detektívtestület teljes állománya részére előadássorozatot tartott annak érdekében, hogy minden tekintetben megfelelhessenek hivatásuknak. A megfogalmazott tervek szerint a testület új tagjainak véglegesítését is vizsgáláshoz akarták kötni, ahol egy bizottság kérdezte volna ki a jelentkezőt a büntetőtörvényekből, a kihágási törvényből, a detektívszabályzatból és utasításokból, valamint a nyomozati eljárásból.²⁴⁵ Vaday László detektívfelügyelő a tanfolyamon kívül nem tartotta szükségesnek külön szakiskola létesítését, és a detektívképzés szempontjából a gyakorlati jártasságot tartotta elsőrendűnek, mivel szerinte a detektív képességei elsősorban adottság, amelyet a gyakorlat és a tapasztalat fejleszt ki: „[...] *a jelenleg megteremtett tanítási rendszer úgy a gyakorlati, mint az elméleti kiképzésre egyaránt súlyt fektet s úgy hisszük, hogy a jövő igazolni fogja, hogy a felvett irány helyes s eredményeiben elvitázhatatlan termékeny*”.²⁴⁶ Krecsányi Kálmán, a „detektívtestület atyja”, annak 1901-től vezetője, korának sztárnyomozója egyik képzési reformjaként megszüntette azt a gyakorlatot, hogy a detektívcsoporthoz tagjai folyamatosan cseréljék és váltsák egymást, így emberei ugyanazon a területen és speciális munkakörökben hosszabb ideig dolgozhattak, miközben mélyebb tudásra és szakértelemre tehettek szert az adott ügykörben.²⁴⁷

1906-tól a detektívek képzése – hasonlóan a próbarendőrökéhez – a rendőrtanostály keretében, Laky Imre oktatófelügyelő irányításával történt a hathónapos rendőrtanfolyamon. Az új képzési formában a rendőri testület kötelékébe lépők megismerték az intézményt, és nagy körvonalaiiban az általános rendőri tudnivalókat, külön detektív tanfolyamot számukra már nem tartottak. A detektívtestülethez a létszámihiány mérvében vették fel a jelentkezőket, felvételi követelményeik között nem szerepelt előírt iskolai végzettség, hanem kifejezetten a speciális nyomozói munkakörhöz szükséges készségeket és rátermettséget várták el tőlük: „... *leleményes ész, gyors átlátás, tiszta gondolkodás, emberismeret, feltalálóképesség, bátorság, helyzet- és főleg a városismeret (Budapestet legalábbis kívül-belül ismernie kell), szimat és még sok más, ami mind együttvéve megalkotja a jó detektívet. A mi nézetünk szerint ezek fontosabbak is, mint a bizonyítvány meg a kvalifikáció*”.²⁴⁸ A színvonalas rendőrképzésnek köszönhetően évről-évre emelkedett a detektívállásban és más hivatalokban alkalmazható rendőrök száma is. Az 1911. évi statisztika szerint a 190 fős detektívtestület tagjai közül csak 70 fő érkezett a

²⁴⁵ Előadások detektívek számára (1897). *Rendőri Lapok*, 50. szám, 606. old.

²⁴⁶ Vaday László (1898): A Detektívek. *Rendőri Lapok*, 9. szám, 105. old.

²⁴⁷ Vécsey (1926) 35. old.

²⁴⁸ Laky (1926) 72. old.; Üzenetek (1908). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 9. szám, 102. old.

polgárok közül, míg 120-an a rendőri őrszemélyzetből kerültek áthelyezésre, továbbá 25 rendőrt alkalmaztak próbaszolgálatos minőségben. A létszámnövelés következtében ekkor az addigi 20 szakcsoport helyett 28 csoportba osztották be a detektívek.²⁴⁹

2.2.4. Az első világháború időszaka

1914 nyarán a világháborús mozgósítások miatt a budapesti rendőrségnek erősen megfogyatkozott létszámmal kellett fenntartania a hátország közbiztonságát. Már az első napokban több mint 200 rendőr és detektív, valamint az őrszemélyzet teljes újoncállománya bevonult a hadseregbe.²⁵⁰ Az év végéig a legénységből összesen 600-700, a tisztikarból 30-40 ember távozott a frontokra. Köztük voltak Laky Imre és Toifel István rendőroktatók is, akik később szibériai hadifogságba kerültek.²⁵¹ A rendőri szakoktatás ilyen körülmények között nem folytatódhatott, azonban a háborús időszakban is történtek előremutató lépések a képzést segítő szakirodalom területén.

1915-ben Rédey Miklós vetette fel egy rendőrségi szakkönyvtár létesítésének ötletét. Az értékmentő szerepet is betöltő gyűjteményben kizárólag a rendőrségre és a rendőri tevékenységre vonatkozó hazai és külföldi szakirodalom elhelyezését javasolta, így pl. az elméleti és gyakorlati kézikönyveket, írásos tervezeteket, rendeletgyűjteményeket, lexikonokat, évkönyveket, statisztikákat, továbbá életrajzokat, érdekesebb bűnesetek leírásait, kéziratokat, metszeteket és rajzokat. Rédey a jövőbeli könyvtár állományát az alábbi rendezési szempontok szerint csoportosította: a rendőri jog és irodalma (az anyagi és az alaki jog köréből), a rendőrség szervezetére és szolgálatára vonatkozó hazai és külföldi munkák, a rendőrség működésére és annak eredményére vonatkozó adatok, valamint a rendőrség történetét tárgyaló hazai és külföldi szakmunkák.²⁵² Boda Dezső főkapitány támogatta az ötletet, és napiparancsában elrendelte a szakkönyvtár létrehozását az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal szervezetén belül. Kezelője a hivatal rendőri osztályának vezetője volt, míg a könyvtári gyűjtemény felügyeletével

²⁴⁹ Oktatás a budapesti rendőrségen II. (1911). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 46. szám, 573. old.; Jelentés (1912) 148–149. old.

²⁵⁰ Baksa (1923) 128. old.

²⁵¹ Gegus Dániel (1914): Halottaink, hőseink. *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, karácsonyi szám, 19. old.

²⁵² Rédey Miklós (1915): Rendőrségi szakkönyvtárat kérünk. *Rendőrségi Lapok*, 42. szám, 3. old.; 1905-ben a Mosonyi utcai rendőrlaktanya közétkezdéje már felállított egy házi könyvtárat, 645 kötetből álló gyűjteménye azonban leginkább magyar és külföldi szépirodalomra korlátozódott, így a hazai írók és költők munkái mellett például Arthur Conan Doyle detektívregényeit is kikölcsönözhatték az olvasni szerető rendőrök, heti 4 fillérért. A könyvtár 1909-ben már 1169 kötettel rendelkezett. Jegyzék a Mosonyi-utcai rendőri közétkezdé könyvtárában meglevő és olvasásra kapható könyvekről (1905). Budapest, Rózsa Kálmán és neje könyvnyomdája; Pótjegyzék a Mosonyi-utcai rendőri közétkezdé könyvtárában meglevő és olvasásra kapható könyvekről (1909). Budapest, Rózsa Kálmán és neje könyvnyomdája

és időnkénti ellenőrzésével a főkapitány az ötletadó Rédey rendőrtanácsost bízta meg. Gyűjtőkörébe csak „*oly írásos munkák vehetők fel, melyek vagy általában a rendőrség, különösen a székesfővárosi m. kir. államrendőrség, illetve egyes akár belföldi, akár külföldi rendőrhatalóságok és intézmények történetére, fejlődésére, szervezetére, jogkörére és működésére vonatkoznak, vagy pedig oly rendőri kérdéseket tárgyalnak, illetve oly szabályokat és rendelkezéseket tartalmaznak, amelyekkel az általános jogi és közigazgatási irodalom tüzetesebben nem foglalkozik*”.²⁵³ A főkapitány napiparancsában egyben felhívást intézett a rendőrségi hivatalvezetőkhez és tisztviselőkhez, hogy a számukra nélkülözhető könyveket és kéziratokat a könyvtár anyagának gyarapítása céljából engedjék át.

Még a világháború kirobbanását megelőzően a Belügyminisztérium anyagi támogatásával megbízás történt a vidéki rendőrség számára Budapesten tartott oktatótanfolyamok segédleteként egy tankönyvsorozat kiadására, *A m. kir. belügyminisztérium felügyelete alatt álló rendőrségi szaktanfolyamok kiadványai* címmel. A tankönyvek szerzői a budapesti államrendőrség szakírói voltak, akiknek a kormány egyenként 500 korona tiszteletdíjat fizetett, ugyanennyivel járult hozzá a nyomdai költségek fedezéséhez, s ezen felül megvett bizonyos számú példányt. A tanfolyamok és továbbképzések kiegészítésül szolgáló szakmunkák végül 1916 és 1918 között kerültek ki a nyomdából, ám sajnos csak kis példányszámban.²⁵⁴

A budapesti rendőrség személyi állományának szakmai felkészültsége elérte, mi több, meghaladta a külföldi rendfenntartó testületekét. 1914-ben Raymond B. Fosdick amerikai ügyvéd és közigazgatási szakember a Rockefeller Alapítvány megbízásából összehasonlító tanulmányt készített az európai rendőrségi rendszerekről a Népjóléti Hivatal (Bureau of Social Hygiene) számára. Összegzése szerint „*kultúra és műveltség tekintetében a bécsi és budapesti magasabb rangú rendőrtisztviselők általánosságban felülmúlják többi európai társaikat*”. Hasonlóan pozitív véleménnyel volt a fővárosi őrszemélyzet képzési rendszeréről is: „*Kiképzés szempontjából nincs olyan európai rendőrlegénység, amely túltenne a bécsi Sicherheitswache-*

²⁵³ Rendőrségi szakkönyvtár (1915). *Rendőrségi Lapok*, 50. szám, 7. old.

²⁵⁴ A tankönyvsorozat az alábbi kötetekből állt: 1.) Dorning Henrik: Külföldi rendőrségek. A német, osztrák és francia rendőrségek szervezete és működése; 2.) Rédey Miklós: A rendőri szolgálat vezérfonala; 3.) Gábor Béla: A nyomozás segédeszközei I. kötet. Személyleírás, fényképezés, ujjnyomatrendszer, bűnügyi nyilvántartás, figyelőlapok, bejelentési hivatal; 4.) Gábor Béla: A nyomozás segédeszközei II. kötet. A helyszíni nyomozás. Láb-, ujj-, véryom. Helyszíni rajz, fénykép. Hullafényképezés stb.; 5.) Dumitreanu Ágoston: Az életmentés vezérfonala. Az emberi test szerkezetének és életműködésének rövid magyarázatával. Népies ismertetés; 6.) Schreiber Emil: A prostitúció; 7.) Sándor László – Dietz Károly: A nyomozás alapelvei.

*en. Az egyetlen rendőrség, amely akár csak megközelíti ebben a tekintetben, az Budapest, ahol többé-kevésbé teljesen a bécsi mintát követik”.*²⁵⁵

2.3. A rendőri szakképzés 1919 és 1939 között

2.3.1. Az oktatás újjászervezése 1919 után

1919-től az országos rendőrség területi szerveződésével párhuzamosan jelentkezett az égető igény a világháború folyamán súlyos mértékben megfogyatkozott őrszemélyzet létszámának feltöltésére, melynek során „*elsőrendű és parancsoló elv volt az is, hogy az új magyar rendőr szellemi színvonalban is, de főként nemzethűség szempontjából, a legválogatottabb rétegből kerüljön ki*”.²⁵⁶ A világháború után csupán néhány száz rendőr maradt Budapesten, ezért az őrszemélyzetet sürgősen pótolni kellett, válogatás nélkül, gyakran olyan emberekkel, akik a rendőri munkában nem hivatást vagy életpályát, hanem napszámosmunkát láttak. A Belügyminisztérium annak tudatában, hogy a testületnek elsősorban nem nyers karhatalomra, hanem képzett rendőrközre van szüksége, az oktatást és a továbbképzést tűzték ki legfontosabb feladatuknak.²⁵⁷ Patay József, a tanosztályparancsnokság egyik oktató altisztjének beszámolója szerint Budapesten 1919 végére a tömeges felvételekkel mintegy 4000 főre nőtt a legénység létszáma, amelynek háromnegyede újonnan érkezett a testülethez, megfelelő oktatásukat azonban a hiányos infrastruktúra erősen megnehezítette. Nem volt se tankönyv, se oktató, se nagyobb tömeg elhelyezésére alkalmas terem, s még a legelemibb feltételek, a tüzelőanyag és a világítóeszközök is hiányoztak. Mindezek ellenére az 1920 elején elindított háromhónapos rendőriskolába 500 újoncrendőr vonult be. Az elméleti oktatás kezdetben a tudományegyetem üresen álló, fűtetlen termeiben, majd a jobb idő beálltával a rendőr-főparancsnokság Mosonyi utcai laktanyájában folyt, négy csoportra osztva, délelőtti és délutáni tanórák keretében.²⁵⁸

A testülethez történő tömeges jelentkezés miatt azonban az újoncrendőröket bevonulásukat követően azonnal az egyes kerületi kapitányságokhoz osztották be, és az őrszemszolgálatról csak hónapok múlva vezényelték át őket tanfolyamra. A tanosztály működési köre csak a közigazgatási viszonyok javulásával indulhatott fejlődésnek, szakszerű irányítás mellett. 1921 közepére már minden egyes kiképzésre szoruló rendőr elvégezhetette a rendőrképesítő

²⁵⁵ Fosdick (1915) 216. és 221. old.; vö. Dorning Henrik (1917): A pillantás viszonzása. *Jogtudományi Közlöny*, 4. szám, 37. old.

²⁵⁶ Borbély-Kapy (1942) 107. old.

²⁵⁷ Laky (1926) 160. old.

²⁵⁸ Patay József (1931): A kötelesség teljesítése. *Rendőr*, 21. szám, 389. old.

tanfolyamot. Júniusban a még kiképzetlenül szolgálatot teljesítő újoncok utolsó csoportja is sikeres vizsgát tett a kirendelt bizottság előtt. „*Ünnepe volt ez a budapesti államrendőrségnek, mert ezentúl addig nem került a rendőr az utcára, míg pályájához szükségeltető mindennemű tudnivalókat el nem sajátította*”.²⁵⁹ A tanfolyamok szervezése csoportonként történt. Az átlagosan hathónapos kiképzés két részre tagolódott. A bevonuló újoncok az egy hónapig tartó előkészítő tanfolyamra kerültek, amely a szükséges alapismeretek fejlesztésére szorítkozott. A hallgatók a folyó- és helyesírást, valamint a számtan négy alapegyenletét gyakorolták, fogalmazási feladatokat végeztek, továbbá megismertették velük Budapest helyrajzát és a rendőrség általános szervezetét. Az újoncok csoportjait különböző múzeumokba és más olyan intézményekbe vitték látogatásra, ahol „*helyi és személyi ismeret gyarapítására és rendőri kiművelésére alkalom kínálkozott...*”.²⁶⁰ Az egyhónapos felkészítést az öthónapos, tényleges rendőrképesítő tanfolyam követte, amely már a tervszerű és rendszeres elméleti kiképzés helyszíne volt. Az egységes oktatást a tanosztályparancsnok, beosztott felügyelőtisztok és altisztok irányították, a különleges tantárgyakat pedig a rendőrorvos, a rendőri állatorvos és számvevőségi tisztviselők adták elő az alábbi témakörökben:

- közjog, közigazgatási jog és magánjog,
- büntetőjog,
- rendőri büntetőbíráskodás és kihágások,
- szolgálati szabályzat,
- szervezési, fegyelmi és egyéb szabályok,
- helyszíni eljárás és a nyomozás segédeszközei,
- elsősegélynyújtás,
- folyóírás, rendőri jelentések írása,
- általános lóismeretek.²⁶¹

A rendőrképesítő tanfolyam mellett tiszti, törzsaltiszti és altiszti tanfolyamokat is tartottak, amelyekre a vidéki kerületi főkapitányságok is Budapestre vezényelték embereiket. Ennek köszönhetően az 1921. évi oktatás során az országos rendőrség létszáma 18 csapatiszttel, 117 törzsaltiszttel és 681 rendőrrel gyarapodott.²⁶² A Belügyminisztérium jóváhagyásával és

²⁵⁹ Jelentés (1922) 194–195. old.; Békenivón áll Budapest rendőrsége (1921). *Nemzeti Ujság*, 144. szám, 3. old.

²⁶⁰ Jelentés (1922) 192–193. old.

²⁶¹ Uo.

²⁶² Ua. 194.

támogatásával rendkívül hamar, már 1920 őszére elkészültek az új tankönyvek a szibériai hadifogságból kiszabadult Laky Imre tanosztályparancsnok szerkesztésében.²⁶³ A különböző szintű tanfolyamok hallgatói – tekintettel a súlyos gazdasági helyzetre – jutányos áron, havi részletfizetéssel vásárolhatták meg a *Rendőriskolák Tananyagának Tára* ötkötetes sorozatát, amely a tanfolyamok sikeres elvégzéséhez szükséges összes tudnivalót tartalmazta.²⁶⁴

A többségében ideiglenes minőségű rendőrközegekhez hasonlóan a fiatalabb tisztviselők, kezelőtisztek és detektívek sem rendelkeztek még számottevő gyakorlattal, ezért a teendők sorában az ő szakképzettségük ellenőrzése és előmozdítása következett. A szakmai felzárkóztatás érdekében kiadott belügyminiszteri rendelet úgynevezett „tájékoztató vizsga” letételére kötelezte az új állami rendőrség minden XI-IX. fizetési osztályba sorolt fogalmazói és felügyelő karbeli tisztviselőjét, akik még nem rendelkeztek legalább hároméves rendőri szolgálattal.²⁶⁵ A tájékoztató vizsgákat a budapesti államrendőrségnél előkészítő tanfolyam előzte meg, amelyen tizenegy rendőrtisztviselő tartott előadásokat a rendőri munka különböző ágazatairól. A fővárosi vizsgázók a főkapitány elnöklete alatt működő bizottság előtt jelentek meg.²⁶⁶ A vizsgák 1921. április 19-től június 3-ig folytak, összesen három bizottság előtt, a Belügyminisztérium adminisztratív államtitkára, egyik helyettes államtitkára, valamint a budapesti rendőrfőkapitány elnöklete alatt, tagjai a belügy és a rendőrség magasrangú tisztviselői, valamint két igazságügyminisztériumi királyi főügyész voltak. A vizsgázókról előzetesen bizalmas jelentés készült, amely tartalmazta a kerületi főkapitányok véleményét az illető gyakorlati használhatóságáról, képességéről és az államrendőrséghez való kinevezése óta teljesített szolgálata értékéről. A fogalmazói tisztviselőktől megkívánt ismeretek:

- az államrendőrség szervezésére vonatkozólag kibocsátott szabályok (az 5.047/1919. M. E. számú és ennek végrehajtása tárgyában kibocsátott rendeletek),
- a legfontosabb államrendészeti ügyek (pl. az idegenekre, az internálásokra, az egyesületekre és a gyülekezésekre vonatkozó szabályok),
- a büntetőtörvények, bűnvádi perrendtartás, valamint a rendőri büntető szabályzat és a vonatkozó kihágási ügyviteli szabályzatok teljes terjedelemben

²⁶³ Laky (1926) 160. old.; A rendőri szakképzés ügye (1929). *Rendőr*, jubileumi szám, 92. old.

²⁶⁴ A sorozat részei voltak: I. Közjogi, közigazgatási jogi és magánjogi tudnivalók; II. A büntető jog tankönyve; III. Rendőri büntető bíraskodás és a kihágások; IV. A szolgálati szabályzat tankönyve; V. Közérdekű szabályzatok ismertetése (szervezési és fegyelmi szabályzat, nyugdíjtörvény, gazdaságkezelés, rendőri irálytan [stílustan – A. G.], jelentésminták, számtan, földrajz, történelem, elsősegélynyújtás).

²⁶⁵ 80.269/1920. VI. a. B. M. rendelet. Tájékoztató vizsga rendszeresítése a rendőrtisztviselők részére

²⁶⁶ Jelentés (1922) 191. old.

- általános közigazgatási szervezeti ismeretek,
- gyakorlati kérdések a vizsgázó által ellátott ügyköréről, valamint azon rendőrhatalóság működési köréből, ahová be volt osztva.

A rendőrfelügyelők vizsgatárgyai megegyeztek a fentebb felsoroltakkal, de csökkentett terjedelemben. Ismerniük kellett továbbá az osztályparancsnoki teendőket, különös tekintettel a vizsgázó szolgálati beosztására. A kb. félórás vizsga befejeztével a bizottság döntött arról, hogy a tisztviselő a további szakkiképzésre, illetve általában a rendőri szolgálatra alkalmas-e. Az eredményt (alkalmas”, „kevésbé alkalmas” vagy „alkalmatlan”) a vizsgázó előtt kellett kihirdetni. Ezek a jegyzőkönyvezett vizsgák elérték céljukat, amennyiben a tisztviselőket rászorította a rendőri tudnivalók alapos áttanulmányozására, másrészt a legfőbb előljárók (kerületi kapitányok) így megismerhették a tömegesen kinevezett rendőrhivatalnokok képességeit. Országosan összesen 240 fogalmazói és 138 felügyelő karbeli tisztviselő tett tájékoztató vizsgát. Innentől fogva e két tisztviselői állománycsoport minden új kinevezése ideiglenes hatállyal történt, a véglegesítés a később rendszeresített szakvizsga letételétől függött.²⁶⁷ A tájékoztató vizsgákkal párhuzamosan intézkedtek arról is, hogy az állami rendőrséghez átvett és újonnan kinevezett segédhivatali tisztviselők is fokozatosan letegyék a belügyi kezelői vizsgát.²⁶⁸ Az ideiglenes minőségű detektívek oktatását és a véglegesítésükhöz szükséges vizsgát szintén külön rendelet szabályozta, ennek következetes végrehajtását azonban az átmeneti rendkívüli viszonyok nem tették lehetővé.

A rendőrségi szaksajtó új képviselőjeként 1921 őszétől megjelenő *A Rend* című szakmai napilap az országos rendőrség szervezése körüli kérdések között a jövő szakképzéséről is értekezett: „Az erkölcsi megsegítésnél elsősorban kell figyelembe vennünk az oktatást és a jellemnevelést. Végső fokon kiváló egyes rendőröket kell nevelnünk, ezért az iskolai oktatás nem elégséges [...] A rendőr tanuljon meg tradíciókat ismerni, válják lehetőleg erkölcsileg is egész emberré”.²⁶⁹ Számos fejlesztés ötlete felmerült: megfelelő rendőrségi szakkönyvtárak és rendőrtiszti tudományos szakegyletek létesítése, szakkönyvek kiadása pályadíjak kitűzésével és állami hozzájárulással, éves szinten külföldi tanulmányutak szervezése, tapasztalatcsere Európa, Amerika és Ázsia nagyobb rendőrségeivel.²⁷⁰ „Sok vágyunk már beteljesedett.

²⁶⁷ Laky (1921) 26–27. old.; A rendőri szakképzés ügye (1929) 92. old.

²⁶⁸ Jelentés (1922) 192. old.

²⁶⁹ Nagy Valér (1921): A jövő és a rendőrség. *A Rend*, 3. szám, 2. old.

²⁷⁰ Uo.

Megtörtént az államosítás, van már rendészeti szaknapilapunk [...] Elérhetetlennek látszó vágy azonban még egyelőre a rendőroktatás, az, ami mindenhol a külföldön lelket önt a rendőri szervezetekbe, ami a rendőri érték fajsúlyát növeli, ami a szervezeteket és munkájukat nívóssá, európaivá teszi” – írta borúlátóan Schreiber Dániel,²⁷¹ a következő évek mégis reménykeltők voltak: az állami kezelésbe került egységes szervezet alapjain gyors ütemben folytatódott a rendőri szakképzés továbbfejlesztése a Belügyminisztérium irányítási keretei között.

2.3.2. Az őrszemélyzet kiképzése a két világháború között

Az 1920-ban újraindított budapesti tanosztálynál az első négy évben több mint ötezer fiatal rendőr, valamint nagyszámú törzsaltiszt és felügyelő karbeli tisztviselő nyert alapos elméleti kiképzést.²⁷² 1922-től a tanosztály biztosította a próbaidős rendőrök képzését, a III. osztályú rendőrfelügyelő-helyettesek és a közlekedési rendőrök számára pedig külön tanfolyamok létesültek (altiszti tanfolyam és közlekedési tanfolyam). A kiképzésért a tanosztályparancsnok személyesen felelt a főparancsnoknak, ő állapította meg a belügyminiszteri és főkapitányi rendeletek alapján a tanterveket és a tanrendet.²⁷³

„Egyetlen művelt államban sincs hosszabb időt igénylő kiképzés, mint nálunk, ahol kerek fél esztendőn át tanítják, csiszolják a faluról feljött nyersanyagot, hogy megfelelni tudjon nehéz és sokoldalú hivatásának. [...] A legjobb rendőryanag a Dunántúlról és Szeged vidékéről rekrutálódik önkéntes jelentkezés alapján” – írja bevezetőjében egy 1925-ben publikált cikk, amely betekintést nyújt a Mária Valéria-barakktelepen működő tanosztály hallgatóinak mindennapjaiba.²⁷⁴ Az intézmény a lakásokat, őrszobát és irodákat magába foglaló törzsepületen kívül nyolc nagy kőbarakkból, fürdőből és étkezőből állt. Mindegyik barakk egy-egy tanulócsoport otthonául szolgált, a részükre kijelölt oktatóval együtt. A házirend példás fegyelmet és családi környezetet biztosított. Minden szobának állandó szobaparancsnoka volt, aki a csoport legjobbjaiból került ki, és az ő feladata volt a szoba rendjének és tisztaságának megőrzése. Az újoncok maguk takarították ki naponta szobáikat, a szombatok pedig a nagytakarítás napjai voltak, továbbá ügyeletes és napos szolgálat is működött. Az ébresztő, beágyazás és reggeli után kezdődött a 8.00-11.00 óra között egyhuzamban tartott tanítás. 13.00 óráig írás, olvasás és számolás következett (a tanulók kb. 6 hét alatt sajátították

²⁷¹ Schreiber Dániel (1922): Szakoktatás a bécsi rendőrségen. *A Rend*, 22. szám, 1. old.

²⁷² Laky (1926) 160. old.

²⁷³ Barcza (1928) 27. old.

²⁷⁴ A budapesti m. kir. rendőrség rendőrképző iskolája (1925). *A Rend*, 37. szám, 1. old.

el a jelentésíráshoz elengedhetetlen olvasható, kalligrafikus írás fortélyait). Az ideiglenes rendőrököt nyolc tanulócsoportha osztották, mindegyikben egy oktatótiszttel, egy oktató altiszttel és egy segédoktató rendőrrel. A csoportok különböző létszámúak voltak (20-80 fő között), ahogy maga a tanosztály létszáma is átlag 300-700 fő között ingadozott. A hallgatók minden héten feleltek az előadott tananyagból, amire osztályzatot kaptak. A vizsgán lehetőség volt javítani az évközben elért eredményen, így a tanfolyam elvégzése után a rangsorban is előbbre lehetett kerülni, amely kedvezően befolyásolhatta a későbbi előmenetelt. A szombati katonai kivonulásokon a rend- és szabadgyakorlatokból és más katonai mozdulatokból tartottak kiképzést (pl. akadályokon történő áthatolás, karddal való önvédelem, sebesültvitel). Délutánonként a parancsnoki hirdetés után tisztelgési és zárt rendi gyakorlatok következtek. A hétfői napokon kivonultak a közeli sportpályára, ahol szinte minden atlétikai ágak és egyéb olyan sportok kaptak szerepet, főleg olyanok, amelyek a rendőri szolgálattal szorosabban összefüggtek: ökölvívás, birkózás, kardvívás, céllövészet, botbirkózás, illetve a japán jiu-jitsu birkózás európai öltözethez alkalmazott és módosított válfaja, a judo.²⁷⁵

A hathónapos tanfolyam során kétségkívül a jog különféle ágainak megismerése és megértése bizonyult a legnehezebb feladatnak az elemi iskola néhány osztályával rendelkező rendőrújoncok számára. Nagy Valér rendőrtanácsos, a jogi tantárgyak oktatója egyik értekezésében ismertette tapasztalatait és előadási módszereit: „...csak vesződséges és teljesen odaadó oktatói munkával lehet hat hónap alatt az emberek fejét »kinyitni«, de csodálatosképpen ez is megy [...] A rendőri iskolákban a cél – az eredmény. Ex katedra hiába beszélünk, a hallgatókat meg kell tanítani a tárgyra. Tudnia kell mindenkinek, akit vizsgára bocsátunk”.²⁷⁶ A szerző szerint a sikeres oktatás alapfeltétele, hogy a tanár az órákon helyesen mérje fel a hallgatók szellemi befogadóképességét, és az értelmi szintjüknek megfelelő módszertant alkalmazza mind a tudásátadásnál, mind az elhangzottak számonkérésénél, velük együtt tanul s szinte velük magyaráztat magának. Nagy Valér a szemléltető oktatást (konkrét esetek, események, cselekvések ismertetését) tartotta a legeredményesebbnek, amely segítségével a jogi fogalmak és azok tartalmának magyarázata is közérthetőbb, hiszen „a jog a legsimplább és legközönségesebb fogalom a világon, amihez a kisgyerek is ért már.” Minden órán, ha csak címszavakban is, át kell a tanulókkal ismételni a korábban elhangzottakat, hogy ne a kollokvium legyen az egyetlen alkalom, ahol tudásukról számot adnak: „Nálam például tanítási elv, hogy mindig, minden fel van adva, de ezzel szemben kollokviumokkal nem terhelem a

²⁷⁵ Uo.

²⁷⁶ Nagy Valér (1926): A jogi tárgyak előadási módszere az örszemélyzeti tanfolyamokon. *A Rend*, 25. szám, 1.

*hallgatókat, hanem minden órából egy kis részt razziaszerű kikérdezésre szentelek. Aki nem tud, felel huszonötször egymásután, amíg hallomásból is megtanulja. Már az első órától kezdve eredményre kell dolgozni, a vizsga gyerekjáték, mert az előadó és tanítványok teljesen összehangolódnak”.*²⁷⁷ Fontos megjegyezni, hogy Nagy Valér egy másik, 1928-ban megjelent rendészetelméleti tanulmányában már az önálló „rendőri tudomány” létjogosultsága mellett érvel. Ekkoriban még szűkebb körben is tudományos vita folyt a rendőri szervezetnek az állami igazgatásban elfoglalt helyéről, illetve magáról a rendőri tevékenység jellegéről. A kérdést a világháború és a forradalmak során a társadalmi rendben beállt zavarok aktualizálták. A szerző definíciója szerint a közigazgatásban egyedül- és különálló rendőri tudomány a rendőri szolgálat rendszeres, logikus elméleti alátámasztása, bölcselete és politikája, valamint a rendőri gyakorlat módszeres ismertetése. Örökké fennálló problémaként fogalmazódott meg ugyanakkor, hogy a rendőrség mint egyedülálló szakfoglalkozás feladatait, annak határait nem lehet tankönyvekbe szorítani (bár addig egy-két kivételtől eltekintve a témáról nem is jelent meg részletes kritikai tanulmány).²⁷⁸

Nagy hangsúlyt kellett fektetni a rendőr őrszemélyzet alappilléreinek számító altisztek képzésére is, hogy irányításuk alatt az egységesen gondolkodó és cselekvő végrehajtó állomány működése biztosítva legyen, sőt: a jó altisztnak szükség esetén tisztet kellett tudnia helyettesíteni.²⁷⁹ A már véglegesített rendőröknek lehetősége nyílt az altiszti karba felvételt nyerni, ez azonban legalább olyan szigorú szabályozással bírt, mint az alapszintű rendőrképzés. Altisztté csak azt a véglegesített rendőrt lehetett kinevezni, aki a rendőraltiszti vizsgát, törzsaltisztté pedig csak azt az altisztet, aki a törzsaltiszti vizsgát letette. Az altiszti vizsga letételének megkönnyítésére a m. kir. állami rendőrség a budapesti őrszemélyzet részére a főparancsnokság tanosztályán, vidéken pedig az egyes kerületi rendőr-főkapitányságok székhelyén altisztképző tanfolyamokat, a törzsaltiszti vizsga letételének megkönnyítése céljából pedig Budapesten, a rendőrség országos szaktanfolyamainak keretében a belügyminiszter országos törzsaltisztképző tanfolyam felállítását rendelte el.²⁸⁰ A III. osztályú rendőrfelügyelő-helyettesek az altiszti, míg a II. és I. osztályú felügyelő-helyettesek a törzsaltiszti kategóriába tartoztak. Az altiszti tanfolyam fő célja az volt, hogy az őrszoba

²⁷⁷ Uo. 2. old.

²⁷⁸ Nagy Valér (1928): Van-e külön rendőri tudomány? *Rendőr*, 6. szám, 11. old.

²⁷⁹ Sallai János (2016): Rendőr-, rendőraltiszti-, rendőrtörzsaltiszti-képzés a m. kir. rendőrség államosítása után. *Magyar Rendészet*, 6. szám, 172. old.

²⁸⁰ 37.585/1923. B. M. rendelet. A m. kir. állami rendőrség őrszemélyzetének altiszteitől megkívánható elméleti és gyakorlati képzettség megállapítása és azzal kapcsolatos intézkedések

vezetésére és az őrszemélyzeti (osztály-) parancsnoki irodai szolgálat ellátására legalább minden évben annyi rendőrt képezzenek ki, amennyit a megállapított létszám, illetve annak időnkénti hiánya megkövetel. A felvázolt célok elérésére szolgáltak a tanfolyami előadások, írásbeli gyakorlatok, helyszíni szemlék és rendőri intézkedések gyakorlati bemutatása, csapatgyakorlatok, vívás, céllövészet és a testedzés különböző nemei. A tanfolyam vezetésére külön tanfolyamparancsnokot jelöltek ki, aki a hallgatók közvetlen tiszt elöljárójaként fegyelmezési jogkörrel bírt. Az oktatók olyan fogalmazói és felügyelő karbeli tisztviselők közül kerültek ki, akik az elméleti és gyakorlati ismeretekben kiválóan jártasok voltak. A speciális szakismereteket külső szakemberek is oktathatták. A tanfolyam során az oktatók és segédoktatók vezették a hallgatók névsorát, a leadott órákat és a tapasztalataikat rögzítő „haladási” naplót, a tanfolyam zárása előtt pedig kollokviumokat tartottak. Havonta egyszer külön oktatói értekezletet is tartottak, amelyen a tanfolyam belső életét, a hallgatók magatartását és előmenetelét, az elvégzett anyagot és az esetleges hiányokat beszélték át. Az oktatáshoz felhasználták a m. kir. állami rendőrség szabályzatait, a *Belügyi Közlönyben* megjelent rendeleteket és utasításokat, a Laky Imre szerkesztésében készült *Rendőriskolák tananyagának tára* című sorozat tankönyveit, a hivatalos állami földrajz- és történelemkönyveit, az MTA kiadásában megjelent helyesírási szabályzatot és a honvédségi *Tornautasítást*. A tanfolyamon csak olyan véglegesített rendőr vehetett részt, aki legalább háromévnnyi külszolgálati (azaz utcai-közterületi szolgálati) tapasztalattal és kifogástalan minősítéssel rendelkezett, s akit feljebbvalói alkalmasnak találtak altiszti állás betöltésére. A felvételre saját kézzel írt kérvényt kellett benyújtani szolgálati úton. Elsősorban a régebben szolgáló, vagy fiatal, de különösen rátermett rendőrök élvezhettek előnyt. A tanfolyamra felvételt nyert és berendelt hallgatók kötelesek voltak az előadásokat és gyakorlatokat pontosan látogatni, magukat a kiadott parancsokhoz és utasításokhoz tartani, valamint altiszthez méltó magatartást tanúsítani. Az altiszti tanfolyamokon a rendőrképző tanfolyamhoz képest szélesebb tárgykört öleltek fel a rendes és speciális előadások. A szóbeli előadásokat írásbeli feladatok és gyakorlatok egészítették ki.²⁸¹ Az elméleti oktatásra naponta 4-5, míg az írásbeli feladatokra hetente 6-8 órában került sor. Az altiszti tanfolyam rendes tantárgyai a következők voltak:

²⁸¹ Az írásbeli gyakorlatok közé tartozott a szép- és helyesírás, tollbamondás, lemásolás, továbbá a rendőri szolgálat körébe eső feladatok önálló, írásbeli feldolgozása. A hallgatók saját eseménynaplójukba iktatták be írásbeli munkáikat, s az egyes ügyszerűbb beadványok, fegyelmi, panaszfelvételi és tanúkihallgatási jegyzőkönyvek készítésére, valamint az őrszobán és az osztályparancsnoki irodában előforduló összes hivatalos könyv és nyilvántartás vezetésére. Az oktató a beadott íráskor kijavításakor talált formai vagy tárgyi hibákra nyilvános megbeszélésen világított rá.

- közjogi, közigazgatásjogi és magánjogi alapismeretek (heti 1 óra),
- büntetőjog (heti 4 óra),
- kihágások és a kihágási eljárás fontosabb szabályainak ismertetése (heti 4 óra),
- szolgálati és szervezeti szabályzatok (heti 4 óra),
- a helyszíni eljárás és a nyomozás segédeszközeinek ismertetése (heti 2 óra),
- az altiszt különös feladatának ismertetése (heti 1 óra),
- közegészségtan és elsősegélynyújtás (heti 1 óra),
- gazdaszat, raktárkezelés és illetmény szabályzat (heti 1 óra),
- fegyver- és lőutasítás (heti 1 óra),
- számtanból a négy alpművelettel és a tizedestörtekkel való számolás (heti 1 óra),
- földrajz (heti 1 óra),
- történelem (heti 1 óra),
- térképolvasás, helyszínrajzok készítése (heti 1 óra),
- hazafias tárgyú előadások, a hazafias szellem ébrentartására való törekvés, ezenfelül a történelem, alkalomszerűen a földrajz, valamint a közjog oktatásával is egybekapcsolva (heti 1 óra).

A felsoroltakon kívül oktatott speciális (rendkívüli) és gyakorlati tantárgyak:

- céllövészet (havonta egy délután)
- csapatgyakorlatok, szakasz és század alakítása és vezetése (heti egy délután)
- lőfegyver és kard használata zárt csapatokban (havonta egy délután)
- kardvívás, birkózás (havonta egy délután)
- csuklógyakorlatok (naponta, a reggeli oktatás előtt negyed órában)

Az altiszti vizsga szóbeli és írásbeli vizsgával zárult. Az írásbeli vizsgán egy kisorsolt feladatot kellett megoldani a vizsgázónak, amelyre maximum négy órát kapott. A szóbeli vizsga az alábbi tantárgyakat érintette:

- közjogi, közigazgatásjogi és magánjogi alapismeretek,
- büntetőjog,
- a kihágások és a kihágási eljárás fontosabb szabályai,
- a helyszíni eljárás és a nyomozás segédeszközei,

- szolgálati és szervezeti szabályzatok,
- közegészségtan és elsősegélynyújtás,
- gazdaság, raktárkezelés és illetmény szabályzat.

E két vizsga eredményének átlagolásával minősítették az altisztjelölt teljesítményét. Akinek bármelyik vizsgatárgyból elégtelen osztályzata volt, annak vizsgaeredménye teljes egészében elégtelennek számított. Az összesített évfolyamrangsort külön nyilvántartókönyvbe jegyezték be. Az altishti vizsgát tett rendőrök ezt követően 3-4 hetes gyakorlati szolgálati továbbképzésen vettek részt.²⁸²

Az országos szaktanfolyamok rendszerébe tartozó, altisztképzésre épülő törzsaltisztképző tanfolyam célja a III. osztályú felügyelőhelyettesek mint altisztek továbbképzése és a törzsaltishti vizsgára való felkészítése volt. A tanfolyam élén az országos szaktanfolyamok parancsnoka állt, a hallgatók közvetlen előjárója az általa kijelölt felügyelő karbeli osztályparancsnok volt. A tanfolyam oktatóit általában a rendőrség tisztviselői közül, segédoktatóit a törzsaltisztek közül jelölte ki a belügyminiszter. A tanfolyam időtartama alatt legalább négy alkalommal oktatói értekezletet tartottak a szaktanulmányi felügyelő elnöksége alatt, amelyeken a tanfolyam belső életét, a hallgatók magatartását és előmenetelét, az elvégzett anyagot és az esetleges hiányokat tették megbeszélés tárgyává. A tanfolyamra jelentkezőnek III. osztályú rendőrfelügyelő-helyettesi minőségében legalább két éves szolgálati idővel, kiváló minősítéssel, a magyar helyesírásban és fogalmazásban teljeskörű jártassággal kellett rendelkeznie, továbbá előjáróinak alkalmasnak kellett találniuk a törzsaltishti beosztás betöltésére.²⁸³ Az előadásokon és az írásbeli gyakorlatokon túl a tanfolyam résztvevői tanulmányozás céljából a budapesti rendőrségi és egyéb intézményekben tettek látogatást, helyszíni szemléken és rendőri intézkedések gyakorlati bemutatásán vettek részt, testedzéssel foglalkoztak, továbbá időszakonként a budapesti főkapitányság őrszolgálat-alakulatainál teljesítettek gyakorló szolgálatot. Az egyes tanfolyamok időtartamát a belügyminiszter állapította meg, a tanítás idejét és az órarendet pedig a szaktanulmányi felügyelő jóváhagyása mellett a tanfolyam parancsnoka állapította meg.²⁸⁴ Bár a rendeleteket összehasonlítva mind az

²⁸² Uo.

²⁸³ 74.565/1923. B. M. rendelet. Utasítás az országos rendőr-törzsaltisztképző tanfolyam szervezetének, ügyvitelének és a törzsaltishti vizsga rendjének megállapítása

²⁸⁴ Az 1927. november 4-én megnyílt harmadik országos törzsaltisztképző tanfolyam például 117 tanítási napot ölelt fel, naponta 5 elméleti és gyakorlati órával, összesen tehát 585 munkaórát tett ki. A hallgatóknak 15 elméleti és 6 gyakorlati tantárgya volt, utóbbiak közül a tanfolyamról szóló beszámoló kiemelte az írásbeli gyakorlatokat (40 óra), a térképolvasást és a helyszínrajzkészítést (19 óra), valamint a kardvívást (40 óra). Látóköriük

altiszti, mind a törzsaltiszti tanfolyamon ugyanazt a tizenégy elméleti tárgyat oktatták, a különbség a törzsaltisztek továbbképzésének mélységeiben mutatkozott meg: „Az altiszti tanfolyamon csiszoljuk ki az arra való, nemes, keménykötésű anyagot azokká az önálló egyedekké, akik hivatva lesznek az őrszemélyzet legközvetlenebb parancsnokaiként szerepelni. [...] A törzsaltiszttől, aki hivatva van befolyásolni az őrszobák bizonyos csoportjának működését, aki elsősorban ellenőrzi magasabb szempontból a rendőri őrszemélyzet szolgálatát, magatartását, a közönséggel való érintkezést s főleg vidéken, ahol kisebb a tisztikar, hivatva van alkalmilag az őrszemélyzeti parancsnokot is helyettesíteni, a szaktudáson kívül feltétlenül szélesebb látókört is kell megkívánnunk”.²⁸⁵ A felsoroltakon kívül oktatott speciális (rendkívüli) és gyakorlati tantárgyak közé tartozott a csukló- és egyéb testgyakorlatok, a céllövészet, a kardvívás, a birkózás, a csapat- és kordongyakorlatok, valamint a lőfegyver- és kardhasználat zárt szakaszokban.²⁸⁶ Az altiszti tanfolyamhoz hasonlóan a törzsaltiszti jelentkezők esetében is nagy hangsúlyt fektettek az írásbeli munkák kidolgozására, ugyanazon tankönyvekből tanultak, a tanfolyam közbeni és a vizsga utáni nyilvántartás is azonos szabályok szerint történt (haladási napló, rangsornyilvántartó könyv vezetése). A törzsaltiszti vizsga írásbeli része szintén személyre szabott feladatmegoldásokból állt, amelynek témája szorosan kapcsolódott a törzsaltisztek szolgálatához. A vizsga szóbeli részében az alábbi tárgyakból feleltek a hallgatók:

- közjogi, közigazgatásjogi és magánjogi ismeretek,
- anyagi és alaki büntetőjog,
- kihágási büntető törvénykönyv és kihágási eljárás,
- a helyszíni eljárás és a nyomozás segédeszközei,
- szolgálati, szervezeti és fegyelmi szabályzat,
- a törzsaltisztek különleges feladatai,
- közegészségtan és elsősegélynyújtás,
- gazdaszat, raktárkezelés és illetményszabályzat.²⁸⁷

kiszélesítése céljából a tanfolyam hallgatói megtekintették a budapesti főkapitányság rendőri berendezéseit, a fővárosi közintézményeket és különböző múzeumokat. A III. törzsaltisztképző tanfolyam megnyitása (1927). *Rendőr*, 18. szám, 10. old.

²⁸⁵ A rendőri törzsaltisztképzés célja (1927). *Rendőr*, 20. szám, 4. old.

²⁸⁶ 74.565/1923. B. M. r. Utasítás az országos rendőr-törzsaltisztképző tanfolyam szervezetének, ügyvitelének és a törzsaltiszti vizsga rendjének megállapítása

²⁸⁷ Uo.

A Belügyminisztérium 1936-ban kiadott, a rendőr őrsemélyzet új előléptetési szabályzatát tartalmazó rendelete a tanfolyamok felépítését és működését is módosította. A rendőrképesítő, előkészítő és altisztképző tanfolyamok új szervezeti és tanulmányi szabályzata értelmében az egyéves rendőrképesítő tanfolyam létszámát 50 fős csoportok alkották, a kibővített tananyag pedig vizsgaköteles és nem vizsgaköteles tárgyakból, gyakorlati előadásokból és gyakorlatokból állt. A vizsgaköteles tárgyak közé tartoztak az alábbiak:

- szervezeti szabályok és a fegyelmi szabályzat,
- szolgálati szabályok, beleértve a fegyverhasználati utasítást, a fegyverismeretet és lőutasítást, valamint a rádió- és távbeszélő szolgálat ellátását,
- közjogi és közigazgatásjogi alapismeretek,
- büntetőjog,
- helyszíni eljárás és a nyomozás segédeszközei,
- kihágások, a kihágási eljárás fontosabb szabályai és a közúti közlekedési rendészet egységes szabályzata,
- közegészségtan és elsősegélynyújtás.²⁸⁸

A nem vizsgaköteles tárgyak közé tartozott Magyarország történelme és földrajza, a számtan, a polgári légtalompálya, a térképolvasás és helyszínrajzok készítése, valamint Budapest és a budapesti rendőri terület közigazgatási beosztásának ismertetése (különös tekintettel a közhivatalokra és közintézményekre). A gyakorlati tárgyak rendkívül széles skáláját ölelték fel a fegyverhasználat és a testmozgás különböző formái:

- gumibot használata,
- kardvívás és kardforgató gyakorlatok,
- csapatgyakorlati kiképzés a honvédség gyakorlati szabályzata alapján, az újonckiképzéstől a zárt századig bezárólag (töltés, tüzelési fogások puskával egyenként és zárt csapatban, valamint záróvonal-alakítási gyakorlatok),
- pisztolygyakorlati kiképzés egyenként és zárt osztagban (töltés, tüzelési fogások gyakorló- és élestölténnyel),
- céllövészet élestölténnyel, puskával és pisztollyal a katonai lőtéren,

²⁸⁸ 142.112/1937. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrőrsemélyzet rendőrképesítő, előkészítő és altisztképző tanfolyamainak szervezeti és tanulmányi szabályzata

- sportoktatás keretében úszás, kerékpározás, evezés, atlétika, szertorna és birkózás,
- gyakorlati őrszemzolgálat a kiképzés 6. hónapjától kezdve 5 hónapon át, rendszerint szombat délután 4 órától vasárnap reggel 8 óráig (nagy forgalmú őrsemkeretekben szolgálatot teljesítő őrszemes rendőrök mellett).²⁸⁹

A rendőr őrmesterek részére 4 hónapig tartó előkészítő tanfolyamot szerveztek, amelynek célja az altiszti szolgálatra alkalmas őrsemélyzeti tagok kiválasztása, és az ezen szolgálat ellátásához szükséges előismeretek megszerzése volt. A hivatalos érvelés szerint a jelentkező rendőri pályájának ebben a szolgálati szakaszában „*egyrészt testi és szellemi rugalmasságának és felfogóképességének még teljes birtokában van, másrészt a tanfolyamon szerzett ismereteket a szolgálat érdekében hosszabb időn át érvényesítheti.*”²⁹⁰ Az előkészítő tanfolyamra azt az önként jelentkező őrmestert lehetett berendelni, aki az őrsemélyzet kötelékében teljesített szolgálatának 10-13. évében állt, és utolsó három évében előléptetésre, valamint altiszti kiképzésre alkalmasnak lett minősítve: *Az előkészítő tanfolyam egymagában tehát nem adja meg az altiszti rendfokozat elnyeréséhez szükséges képesítést és annak jeles eredménnyel való elvégzése csupán az általánosnál gyorsabb előléptetésre ad lehetőséget avégből, hogy az altiszti rendfokozatba még szolgálatképességük teljében álló rendőrök legyenek kinevezhetők.*²⁹¹ Az előkészítő tanfolyam elméleti tantárgyai fő- és melléktantárgyakra oszlottak, köztük új elemként jelent meg a helyszínrajzok készítése (az előkészítő tanfolyamon már vizsgaköteles tárgy), a közlekedési szabályok, a légmentesség, a tűzrendészet alapelemei, továbbá melléktantárgyként a gazdasági, raktárkezelési és illetmény szabályzat alapelemei. Az elméleti tantárgyak oktatására naponta 4 órát fordítottak. A tanfolyam keretében napi 1 órán keresztül csapatgyakorlati kiképzés is folyt, amely a tanfolyamhallgatók szakaszparancsnokká képzését segítette elő. Az egyéni kiképzés mellett a tananyagban szerepelt a szakaszvezénylés önállóan és kötelékben, céllövészet, kardvívás, úszás, evezés, birkózás, és kerékpározás.²⁹² A tulajdonképpeni elméleti és gyakorlati képesítést az altiszti rendfokozat elnyeréséhez a 10 hónapos altisztképző tanfolyam adta meg. A tantárgyak többsége megegyezett az előkészítő vizsga oktatott tárgyaival.

²⁸⁹ Uo.

²⁹⁰ Barcza (1939) 87–88. old.

²⁹¹ Uo.

²⁹² 142.112/1937. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrőrsemélyzet rendőrképesítő, előkészítő és altisztképző tanfolyamainak szervezeti és tanulmányi szabályzata

A három tanfolyam mindegyike írásbeli és szóbeli vizsgákkal zárult. A felhasznált tankönyvek és oktatási segédanyagok listája az alábbi szakanyagokkal bővült:

- a hivatalos törvény- és rendeletgyűjteményekben megjelent törvények, rendeletek és utasítások, valamint a budapesti és vidéki főkapitány rendeletei,
- az egészségtan és elsősegélynyújtás oktatására a belügyminiszter által engedélyezett tankönyvek,
- a m. kir. rendőrség személyzetének fegyelmi szabályzata,
- a m. kir. rendőrség fegyverhasználati jogát szabályozó 1932. évi XIII. tc. és a fegyverhasználat részletes szabályozása tárgyában kiadott 185.100/1932. sz. B. M. rendelete,
- a közúti közlekedési rend és közrend egységes szabályzata,
- a légtalmi utasítás,
- az ipari és kereskedelmi munkaszünetre, továbbá a zárórákra vonatkozó jogszabályok,
- a rádiószolgálat ellátására és a készülékek kezelésére és karbantartására vonatkozó alapvető utasítások,
- a rendőrségi zsebkönyv,
- a m. kir. honvédség gyakorlati szabályzata.²⁹³

2.3.3. A rendőri őrszemélyzet különleges szolgálati ágainak képzése

Az 1920-1930-as években jelentkező rendészeti igényeknek megfelelően a budapesti rendőr őrszemélyzet tagjai számára olyan új tanfolyamok is szerveződtek, amelyek jellemzően egy-egy speciális szolgálati ág képviselőinek kiképzését segítették elő. Ilyen különleges alakulatnak számított a főkapitányság gépkocsizó testülete, a közlekedési rendőrosztag, a belügyminisztériumi rádióállomás rendőri személyzete, a karhatalmi század (később karhatalmi zászlóalj), a baleseti járőrök csoportja és a rendőri révkapitányságok személyzete.

1920-ban az őrszemélyzet részére külön gépjárművezetői tanfolyamot szerveztek a főkapitányságon, ahol ekkor már külön rendőr-gépkocsizó osztályparancsnokság működött, ez később alosztállyá fejlődött.²⁹⁴ A budapesti rendőrség személyzeti létszámába tartozó gépkocsivezetők a főkapitányságon 1922-ben felállított „gépkocsizó testület” állományához

²⁹³ Uo.

²⁹⁴ Jelentés (1922) 107–109. old.

tartoztak. A testület tagjai a gépkocsizó alosztály vezetőjének közvetlen felügyelete és irányítása mellett közvetlenül a főkapitánynak voltak alárendelve. Létszám szempontjából a szakaltisztek csoportjába tartoztak, és az őrszemélyzettől eltérő rendfokozatokat viseltek:

- próbaidős gépkocsivezető,
- ideiglenes minőségű gépkocsivezető,
- gépkocsivezető (a szolgálatba lépés 3. évétől),
- főgépkocsivezető (a szolgálatba lépés 7. évétől),
- törzsgépkocsivezető (a szolgálatba lépés 9. évétől),
- főtörzsgépkocsivezető (a szolgálatba lépés 11. évétől),
- gépkocsiüzemellenőr,
- gépkocsiüzemfőellenőr,
- gépkocsiüzemvezető.²⁹⁵

A főkapitány a gépkocsizó testület vezetőjének javaslatára vehetett fel II. fokozatú gépjárművezetői képesítéssel bíró jelentkezőket próbaidős gépkocsivezetőknek, akiket féléven át tartó megfelelő szolgálat után ideiglenes minőségű gépkocsivezetőknek nevezett ki. A rendőrképesítő vizsga sikeres letétele és kétévi kifogástalan szolgálat után kerültek véglegesítésre, s ezzel egyidejűleg gépkocsivezetői kinevezést nyertek. A testületen belüli magasabb beosztásokat altiszti szakvizsgálathoz kötötték.²⁹⁶ A gépkocsivezető-altiszti tanfolyamra csak azokat a gépkocsivezetőket bocsátották, akik már legalább 4 éve teljesítettek szolgálatot a testületnél, és elérték a főgépkocsivezetői rendfokozatot. A tanfolyam nagy súlyt helyezett a sajátos szolgálati követelményekre és a műszaki ismeretek fejlesztésére, a hallgatók így oktatást nyertek általános mechanikai, elektrotechnikai és vegytani tudnivalókból, továbbá a különböző autómobil típusok és motorszerkezetek ismeretére és kisebb javítások – lehetőleg műhelygyakorlattal egybekötött – elvégzésére is felkészítették őket. A tanfolyam tárgyai között szerepelt a tereptan és a tűzrendészet (különösen a garázsok és az üzemanyagok raktározásának tűzbiztonsága) is. A gépkocsivezető-altiszti szakvizsga üzemellenőri és üzemfőellenőri kinevezésre jogosított.²⁹⁷ A legmagasabb, gépkocsiüzemvezetői rendfokozat elnyerését még egy további (tanfolyam nélküli) vizsga sikeres letételéhez kötötték, amelyen csak azok az

²⁹⁵ Barcza (1928) 46. old.; 1938-tól a gépkocsizó testületben betölthető speciális rendfokozatokat eltörölték. Mivel a gépjárművezetői szolgálatot az erre beosztott rendőr őrszemélyzeti tagok látták el, a továbbiakban a részükre megállapított hagyományos rendfokozati elnevezéseket és jelzéseket használták. Barcza (1939) 73. old.

²⁹⁶ Barcza (1928) 47. old.

²⁹⁷ Barcza (1939) 62–63. old.

üzemfőellenőröket vehettek részt, akik gépkocsivezető altiszti minőségben legalább 3 évet szolgáltak, és semmilyen tekintetben nem estek kifogás alá. A kiterjesztett tananyag számonkérésével elsősorban az került elbírálásra, hogy „*vajon a vizsgára bocsátott altiszt birtokában van-e azoknak az intézkedési és fogalmazási képességeknek, amelyek a gépkocsiüzem vezetésével egy tisztviselő átmeneti helyettesítéséhez szükségesek*”.²⁹⁸

Az 1920-as évek közepére a főváros közlekedésében résztvevő gépjárművek száma addig nem látott mértékben és ütemben nőtt, s ez magával hozta a balesetek számának megszorodását is. Elkerülhetetlenné vált egy rendőri közlekedési osztag megszervezése. A főkapitány közlekedési szakértői külföldi tanulmányutakon vizsgálták London, Párizs és Berlin közlekedését, s a levont tapasztalatokat felhasználva 1926-ban a budapesti rendőrség kerékpáros osztályának keretén belül közlekedési rendőrség létesült, akiknek tagjait a köznyelv – fehér megkülönböztető karszalagjuk miatt – K-rendőröknek nevezett el. A speciális osztag válogatott tagjai a tanosztálynál külön e célra felállított hathetes tanfolyamon²⁹⁹ részesültek gyakorlati kiképzésben, majd megismerkedtek a közlekedéssel és a forgalommal kapcsolatos jogszabályokkal, valamint a gépjárművezetők részére előírt tudnivalókkal. A közlekedési osztag a Mosonyi utcai laktanyában nyert központi elhelyezést.³⁰⁰ A K-rendőrök feladata volt a főváros legforgalmasabb kereszteződéseinél a forgalom irányítása és biztosítása, továbbá a közlekedési állomások, eszközök és alkalmazottak megfigyelése és ellenőrzése. Mellettük a kerületi osztály illetékes rendőrőrszeme végezte az általános rendőri szolgálatot.³⁰¹ A főváros K-rendőrei az őrszemélyzet legjobbjából kerültek ki, őrhelyre állításukat gondos kiképzés és tüzetes orvosi vizsgálat előzte meg: „*A közlekedési rendőr minősítéséhez [...] különleges testi és lelki adottságok kelleneek. A közlekedési rendőrnek a maga rátermettségével és lelki intelligenciájával szoktatnia, sőt nevelnie kell a helyes közlekedésre az utcai fegyelmetlen járókelőit. [...] A közlekedési rendőri minősítés során igen nagy szerepe van a különleges orvosi vizsgálatnak. Elsősorban azt keresik a K-rendőrök megválogatásánál: milyen erős idegzete van a jelöltnek, hogyan fogadja szervezete és idegrendszere a milliós város utcai lármáját, tarka kavargását, a gépkocsik és lovasfogatok száguldását?*”³⁰² A megalakulásakor 53 fős közlekedési osztag tagjainak a felsoroltak mellett kiemelkedő intelligenciával és

²⁹⁸ Uo. 63. old.

²⁹⁹ Az 1939-ban kiadott szervezeti szabályzata a tanfolyam hosszát már 3 hónapban állapította meg. Barcza (1939) 108. old.

³⁰⁰ A budapesti rendőrség kerékpárososztálya keretén belül felállított közlekedési rendőrség szervezeti és szolgálati szabályzata (1926). *A Rend*, 74. szám, 7–8. old.

³⁰¹ Barcza (1928) 29. old.

³⁰² Borbély–Kapy (1942) 109–110. old.

valamilyen nyelvismerettel kellett rendelkezniük. A számukra kijelölt tananyagban elsősorban a közlekedésre vonatkozó jogszabályok és rendeletek ismerete szerepelt. Eredményes kiképzésüket segítették a Királyi Magyar Automobil Club úri vezetői is, akik hetente egyszer 2-3 órás körutat szerveztek a tanfolyam hallgatói számára, hogy a szolgálatuk során felmerülő teendőket autókról is láthassák. *„A klub tagjai felkérésünkre szívességből vállalják a gyakorlati kiképzésnek ezt az elősegítését, mely tulajdonképpen nem magánfelek kötelessége, hanem a rendőrség belső dolga volna”*.³⁰³ A közlekedési rendőrtanoncok hallgatóságként részt vettek a sofőrvizsgákon is, hogy megismerkedjenek az itt oktatót gépjárműtechnikai ismeretekkel: *„...legfontosabb, hogy a rendőr el tudja zárni a benzincsapot, mert ezáltal súlyos szerencsétlenségeknek veheti elejét; hang után megismerje a rendőr a csukott és nyitott kipuffogó közötti különbséget [...] Ismernie kell a rendőrnek a kétféle fékszerkezetet, a lábféket és kéziféket, és a kormány szerkezet kezelését. Tudnia kell a rendőrnek, hogy a mélyhangú dudu autót, magashangú dudu motorkerékpárt jelent”*.³⁰⁴

A K-rendőrök utánpótlásáról a rendőrfőparancsnok gondoskodott azon felismerésből, hogy a közlekedési tanfolyamot végzett rendőrök közterületi szolgálatuk során eredményesen használták fel a képzésen megszerzett tudásukat. A sűrű gyakorisággal megrendezett közlekedési tanfolyamokon történő kötelező részvételt fokozatosan kiterjesztették az őrszemélyzet minden véglegesített tagjára, ezáltal nem csak a K-rendőrök, hanem még a főváros peremterületein szolgáló őrszemek is egyformán és egységesen irányították a közlekedést.³⁰⁵ 1927-ben belügyminiszteri engedéllyel már a kerületi főkapitányságok által kijelölt 1-1 felügyelő karbeli tisztviselő és 1-1 altiszt is kiképzést nyerhettek ezeken a tanfolyamokon. Ők azután az egyes kerületekben oktatóként működve a vidéki őrszemélyzet tagjaival is megismertethették a közlekedésrendészet elméleti és gyakorlati szabályait.³⁰⁶

1930. február 15-én kezdte meg működését a Belügyminisztérium Közbiztonsági Rádió-telep elnevezésű rádióállomás a kelenföldi rendőr lakótelepen. A bűnügyi nyomozások, körözések és a nemzetközi rendőri hálózatba történő bekapcsolódás szempontjából fontos intézmény rendőri alkalmazottai részére 1929 végén a belügyminiszter öthónapos országos rádiótanfolyamot szervezett Budapesten, vitéz dr. Szentirmay Endre rendőrkapitány

³⁰³ Ötvenhárom főből fog állni a fehérkarszalagos budapesti közlekedési rendőrség (1926). *A Rend*, 72. szám, 3. old.

³⁰⁴ Uo.

³⁰⁵ Benedek Géza (1927): A közlekedési tanfolyamok rendszeresítése. *Rendőr*, 10. szám, 3–4. old.

³⁰⁶ Közlekedési tanfolyamra kirendelések a vidéki állomáshelyekről (1927). *Rendőr*, 15. szám, 11. old.

irányításával. A rádiós szolgálatra beosztott rendőrtisztviselők és altisztek alapos műszaki és távírási kiképzésben részesültek. A tanfolyam sikeres záróvizsgája a M. Kir. Kereskedelmi és Honvédelmi Minisztérium, a M. Kir. Folyamórség, valamint a Budapest Székesfőváros Elektromos Művei szakértő munkatársainak jelenlétében folyt le.³⁰⁷

A rendőrség közlekedési szolgálati ága a főváros forgalmának rohamos fejlődésével további feladattal került szembe. A bíróság és a törvényszéki tárgyalások munkáját segítő, a balesetek okainak szakszerű felderítését, s ezáltal a felelősség tisztázását egy erre külön kiképzett szakközeg, a baleseti helyszínelő járőrök munkája segítette. Dr. Dorning Henrik, a főkapitányság bűnügyi osztályának vezetője és dr. Ajtay-Heim Jenő rendőr főfelügyelő külföldi tartózkodásaik során figyelték meg a közlekedési balesetek alkalmával kikerülő szakemberek gyakorlati munkáját.³⁰⁸ Az 1934 augusztusában, főkapitányi rendelettel megalakított csoport a kor igényeihez megfelelő technikai felszereléssel egészítette ki a rendőri nyomozást. *„Három hónapon át tartó tanfolyamon képeztünk ki tíz, erre a célra alkalmasnak ígérkező rendőrt. Rajz, fényképezés, helyszíni eljárás voltak a főbb tantárgyak, ezzel párhuzamosan pedig a közlekedési tanfolyamot végezték el, a közlekedési szabályok felfrissítése céljából. Augusztus elsején 5, egyenként 2-2 rendőrből álló járőr kezdte meg a működését”*.³⁰⁹ A helyszíni eljárás az első percétől fogva körültekintő munkát jelentett, amelynek fázisait – a fényképezést, a nyomkeresést és nyomrögzítést, a járművezetők és a szemtanúk kikérdezését, végül a helyszíni vázrajz elkészítését – a járőr tagjai egymás között felosztva végezték. A laktanyába visszaérkezve a végleges, pontos arányú vázrajz, a hozzáfűzött jegyzet és a helyszínről készült fényképek általában 2-3 órán belül az eljáró tisztviselő asztalára kerültek.³¹⁰ A nagyfokú precizitást igénylő helyszínelő szolgálat fogásait a beosztott rendőrök továbbképzésen sajátíthatták el. Minden rendőrnek készségi szinten, könyvek nélkül tudnia kellett a közlekedésre vonatkozó szabályokat és rendeleteket. A járőr új tagjai az elmélet mellett két hétig helyszínrajzokat másoltak a Mosonyi utcai laktanyában, amely gyakorlat során feletteseik megállapították rajzkészségüket és intelligenciájukat. A helyszíni fényképezés szinte „fotóriporter” készséget kívánt, s az 1930-as évek végétől a baleseti járőr gyakorlott

³⁰⁷ Borbély-Kapy (1942) 61. és 119. old.; Szentirmay Endre (1930): Halló! Halló! Itt a belügyminisztérium rádióállomása! *Magyar Detektív*, 1. szám, 5-6. old.

³⁰⁸ Borbély-Kapy (1942) 135–136. old.

³⁰⁹ Ajtay-Heim Jenő (1934): A baleseti járőrök szolgálata. *Magyar Rendőr*, 2. szám, 15. old.

³¹⁰ Uo. 15–16. old.

fényképészeit már nagyobb bűnügyek helyszíneinek rögzítésére is igénybe vették, bekapcsolva őket a bűnügyi szolgálatba.³¹¹

A rendőrség államosítása óta a főváros kerületi osztályparancsnokságai naponta vezényeltek rendőri készütségeket a Mosonyi utcai laktanyába, ahol így mindig állandó számú karhatalom állomásozott. Ezek az alakulatok a nagyobb utcai tüntetéseken és más tömegmegmozdulásokon láttak el beavatkozó rendőri feladatokat. A gazdasági válság időszakában, a politikai mozgalmak, valamint a munkás- és diáktüntetések felerősödésével ki kellett terjeszteni a karhatalmi készütséget Budapesten. 1932. január 8-án karhatalmi század létesült, amelynek egyedüli feladata az ismétlődő utcai zavargások alkalmával a rend helyreállítása és fenntartása volt. A század továbbfejlesztésére 1934. április 16-ától, megkétszerezett létszámmal hozták létre Ferenczy Tibor főkapitány tervei alapján a karhatalmi zászlóaljot. A kiválóan képzett, átütő erejű és gyors mozgású csapat korábbi funkciója azzal bővült, hogy a zászlóalj kötelékébe beosztott rendőrök kiképzést nyerjenek a különleges beavatkozó- és őrszemszolgálatra.³¹²

Az itt szolgáló rendőrök beosztása nem volt véglegesnek tekinthető. Az utánpótlásként a tanosztálytól kikerülő, fiatal ideiglenes minősítésű rendőrök szolgálatuk első éveiben mindannyian a karhatalmi zászlóaljhoz kerültek: *„Ez a tény a kikézésnek, illetve továbbkézésnek olyan széles lehetőségeit nyitja meg, hogy ennek értéke és fontossága eléggé fel nem becsülhető. Úgy a testületnek, mint a fővárosnak igen számottevő nyeresége az, hogy fokozatosan olyan rendőrök kerülnek majd ki őrszemszolgálatba, akik gyakorlati és elméleti tudás, rátermettség és szakképzettség tekintetében a világ legjobb rendőreivel is felvehetik a versenyt.”* – írta a zászlóalj méltató egyik újságcikk.³¹³ Korábban, ha gyors és nagyszámú utánpótlásra volt szükség, háromhónapos tanfolyamokról kellett őrszemre állítani a rendőröket. A még folyamatban lévő kikézésükről utcára kiküldött, tapasztalatlan közegek ellen több feljelentés és panasz érkezett, amely később, a kikézés időtartamának fokozatos meghosszabbításával arányosan csökkent, s ugyanilyen kedvező állapotokat biztosított a karhatalmi zászlóaljnál eltöltött idő.³¹⁴ Az ide beosztott őrszemélyzet a szigorúbb felvételi követelményeknek köszönhetően fiatal, rátermett, válogatott rendőrökből állt. A zászlóaljhoz csak a katonaeveit leszolgált, 26 évnél fiatalabb, legalább 170 cm-es testmagassággal

³¹¹ Borbély–Kapy (1942) 136–139. old.

³¹² Borbély–Kapy (1942) 111. old.

³¹³ Benedek Géza (1934): A karhatalmi zászlóalj. *Magyar Rendőr*, 1. szám, 14. old.

³¹⁴ Uo.

rendelkező, írni-olvasni kiválóan tudó fiatalember nyerhetett felvételt. Az állomány tagjai állandóan a Mosonyi utcai rendőrlaktanyában tartózkodtak, ahol a zászlóaljparancsnokság előre elkészített oktatási terv szerint foglalkoztatta őket. Reggel 8 órakor kúrtszó jelezte a kiképzés kezdetét, és a foglalkozások kisebb szünetekkel délután 5 óráig tartottak. Az elméleti oktatás nagyrészt a rendőrképző tanfolyam tananyagának átismétléséből állt, amely azonban az időközben megjelent rendőri vonatkozású törvényeket, kormányrendeleteket, fővárosi és rendőrhatalósági szabályrendeletekkel is kiegészült. A gyakorlati kiképzésen a hallgatók megtanulták, hogyan és mikor használják a rendőrbotot, a kardot, a pisztolyt és a karabélyt, valamint a gépfegyver, a golyószóró és a páncélcocsi használatát és kezelését is gyakorolták.³¹⁵

A folyamrendészeti feladatok 1939. július 1-től került a rendőrség hatáskörébe. Ennek budapesti intézményei voltak a vízen elkövetett kihágások felett bíraskodó Dunai Kapitányság, valamint a dunai mentőszolgálat. Vidéken révkapitányságok működtek a Dunán, a Tiszán, a Balatonon és a Velencei-tavon. A budapesti révkapitányság tisztjei különleges szakkiképzésben részesültek, továbbá hajóstiszti tanfolyamon vettek részt. Vizsgájuk a folyamrendészeti tudnivalók mellett magába foglalta a kishajóvezetési és hajóépítési szakismereteket is. A tanfolyam újratemelte saját személyzetét, ugyanis a végzett hallgatókból később előadók váltak. A révkapitányság legénysége részére folyamatosan szervezett tanfolyamokon az elméleti szakismereteken kívül a gyakorlati képzés tananyagát képezte az úszás, evezés, motorcsónakvezetés és a vízből mentés.³¹⁶

2.3.4. Rendőrtisztviselők és detektívek oktatása az országos szaktanfolyamok rendszerében

A hazai önkormányzati rendőrségek 1919-es államosítását megelőzően a budapesti rendőrségen (Monarchia-kori nevén: Székesfővárosi Magyar Királyi Államrendőrség) kívül csak a Magyar Királyi Határrendőrség (1903-tól) és a Fiumei m. kir. államrendőrség (1916-tól) állt állami irányítás alatt.³¹⁷ A tisztviselők és a legénység állományának szakképzési szükségleteit könnyen ki lehetett elégíteni, az újoncok oktatása meghatározott, a dualizmus időszakában kiépített keretek között történt. Korábban a belügyminiszternek – a maga Budapestre korlátozott hatáskörében – módjában állt személyesen ismernie minden egyes

³¹⁵ A budapesti rendőrségnél először 1932-ben, a karhatalmi század tagjainál, majd egy évvel később az egész őrszemélyzetnél rendszeresítették a gumibotot, amely elnevezésével ellentétben csak egynegyedrészt volt gumianyagú, a többi töltőanyaga fából és vászonból állt. Borbély–Kapy (1942) 102. és 111–112. old.

³¹⁶ Uo. 144–145. old.

³¹⁷ 1903. évi VIII. törvénycikk a határrendőrségről; 1916. évi XXXVII. törvénycikk a fiumei m. kir. állami rendőrségről

rendőrtisztviselőt, szabályozni kiválogatásukat, ellenőrizni munkájukat és fejlődésüket, a mindenkori államrendőrségi főkapitányok pedig a kinevezéseknél érvényesíteni tudták egyéni szempontjaikat: „Ezért lett kiváló rendőrtiszt karunk Budapesten, mely értelmi és műveltségi szintjével, képzettségével megállotta volna helyét bármely kultúrállamban”.³¹⁸ Az egész országra kiterjedő államosítással a rendőrség elveszítette önkormányzati jellegét. A megnövekedett létszám és terület következtében a hatékony működés érdekében egységes norma- és szabályrendszert kellett felállítani, hogy a testületbe csak a megfelelő kvalifikációjú egyének juthassanak be, s hogy későbbi fejlődésük biztosítva legyen.

1922-1923 folyamán a tisztviselők, detektívek és törzsaltisztek oktatása és továbbképzése ügyében hozott belügyminiszteri rendeletek sorozatával a kormány állandóvá, egységessé és intézményessé tette a rendőri szakoktatást. Ennek megvalósítása az állami rendőrség országos szaktanfolyami rendszerében történt, melynek felügyeletét a m. kir. állami rendőrség országos szaktanulmányi felügyelője látta el. Hatáskörébe tartozott továbbá az országos szaktanfolyamok közvetlen ellenőrzése és irányítása, valamint egyéb szaktanfolyamok közvetett felügyelete és ellenőrzése. A belügyminiszternek ő adhatott véleményt és tehetett javaslatot minden, a rendőrség alkalmazottainak szakszerű kiképzésével kapcsolatos kérdésben (pl. tankönyvek elbírálása). Az országos szaktanfolyamok gazdasági, a hallgatók személyi és fegyelmi ügyeinek intézése és a tanfolyamhallgatók fegyelmezése a szaktanfolyamok parancsnokának feladata volt, akit a belügyminiszter jelölt ki. Az egyes tanfolyamok élén igazgatók, a törzsaltisztképző tanfolyam élén parancsnok állt.³¹⁹ 1922 tavaszán az első országos szaktanulmányi felügyelő dr. Dorning Henrik főkapitányhelyettes, a szaktanfolyamok parancsnoka pedig Laky Imre rendőr főfelügyelő, később címzetes főparancsnok lettek. 1928 őszétől a két tisztség belügyminiszteri kinevezéssel dr. Varga Lajos kerületi főkapitány személyében egyesült.³²⁰

Összesen öt országos szintű szaktanfolyam alakult meg, amelyek 1943-1944-ig változatlan formában működtek³²¹: a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyam, a rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyam, a detektív és detektívfelügyelői tanfolyam és az országos törzsaltisztképző

³¹⁸ A rendőrreform (1922). *A Rend*, 48. szám, 1. old.

³¹⁹ 18.880/1923. B. M. számú rendelet. Utasítás a m. kir. állami rendőrség országos szaktanfolyamainak szervezetére, az országos szaktanulmányi felügyelő hatáskörének szabályozására és a tanfolyamok fegyelmi rendtartására vonatkozólag

³²⁰ A rendőri szakképzés ügye (1929) 93. old.

³²¹ Barcza (1943) 95–98. old.

tanfolyam.³²² A szaktanfolyamok hallgatói laktanyaszerű elhelyezésben részesültek a képzések ideje alatt. A reggeli 7 órás ébresztőt követően fél 9-től 9-ig kihallgatás, majd 9 és délután 2 óra között előadások folytak. Míg a tiszti tanfolyamon hetente kétszer délután is tartottak előadásokat, a detektívtanfolyamokon soha. A hallgatók kívánságra a szaktanulmányi felügyelő a tanulási rendet a napról-napra való készülés és kihallgatás formájában állapította meg: „Olyanfőle előrehaladást jelent ez az anyagban, mint például a műegyetemi tanulás. A vizsgálaton nem torlódik össze a rengeteg, hirtelen felszedett, megemészthetetlen anyag; okosabb is, emberségesebb is az ilyen tanulásmód”.³²³ A fejlett oktatási infrastruktúrának köszönhetően az egyes szaktanfolyamok 1923-tól kezdődően saját kiadásukban, *A magyar királyi állami rendőrség országos szaktanfolyamainak kiadványai* című sorozatban jelentették meg az oktatást végző szakelőadók által szerkesztett tankönyveket. Az általános rendőrtudományi köteteket az egyes vidéki rendőrkerületekben működő újoncképző és altisztképző tanfolyamokon is használták, mérsékelt árukat a belügyminiszter állapította meg.³²⁴ A szaktanfolyamok előadói azon magasabb állású rendőrtisztviselők közül kerültek ki, akik saját szaktárgyaik elismert és elhivatott képviselői voltak, illetve komoly szakirodalmi munkássággal rendelkeztek. „Az élettől való közvetlen kapcsolat tehát nyilvánvaló, hiszen az előadók a napi rendőrmunkájukból jönnek a tanfolyamra, és azt mondják el itt, amiben mindennap élnek, amit hivatottsággal, szeretettel s [...] már felmutatott eredményekkel művelnek”.³²⁵

„Egységes testület egységes szellemét, munkafelfogását, s teljesítőképességét csak az egységes képzéssel lehet biztosítani; az új államrendőrség személyzete a legkülönbözőbb szolgálati ágakból került össze, s az a huszonnégyféle foglalkozás, melynek az embereiből az új rendőrség kialakult, a feltétlenül szükséges magyar királyi államrendőrségi gondolatot a legjobb akarattal sem nevelhette bele szétszórtan az utánpótlást jelentő új emberekbe.” – mondta dr. Dörning Henrik szaktanulmányi felügyelő.³²⁶ A Budapesten központosított országos szaktanfolyamok elsősorban a vidéki rendőrségek tagjainak felzárkóztatását, a fővárossal azonos szintre hozását célozták. A központosított intézmény keretein belül az új rendőrtiszt-nemzedék egységes

³²² A szaktanfolyamok sorában kezdetben szereplő országos törzstisztképző tanfolyamot végül nem rendszeresítették (ezt a szakirodalom felső tiszti tanfolyamnak is nevezte).

³²³ Kilián Zoltán (1924): A magyar királyi rendőrség országos szaktanfolyamai. *A Rend*, 96. szám, 1. old.

³²⁴ A rendőri szakképzés ügye (1929) 93. old.

³²⁵ Kilián (1924) 2. old.

³²⁶ Uo.

szellemben, egy közös helyszínen, felkészült tanároktól, szakemberektől részesülhetett szakképzésben.

1922-től kezdődően csak a rendőrtisztviselői tiszti vizsgát tett fogalmazói és felügyelő karbeli tisztviselőket lehetett véglegesíteni. Ideiglenes minőségükben, egyéves próbaszolgálatukat követően sikeres felvételi vizsga esetén kerülhettek be az országos szaktanfolyamok keretében a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyamra. Az egyéves próbaszolgálat során a résztvevők a rendőri szolgálat minden ágáról a gyakorlatban tájékozódhattak. Az első három hónapban a segédfogalmazók és a segédfelügyelők együttes kiképzésben részesültek, mivel mindannyian az őrszemélyzetnél láttak el gyakorlószolgálatot. Ezt követően a segédfogalmazók a rendőrhatalósági tevékenységekkel ismerkedtek meg. Hármasmegosztásban, 3-3 hónapon keresztül a közbiztonsági, az igazgatásrendészeti és a rendőri büntetőbíráskodási ügykörökkel foglalkoztak, míg a segédfelügyelők próbaszolgálatuk teljes idejét az őrszemélyzet alakulatainál töltötték. A próbaszolgálaton résztvevők ezeken kívül a kezelési és a számviteli teendőket is elsajátították elméletben és gyakorlatban. Az őrszemszolgálatra történt beosztás során a nap egy bizonyos részében az őrszemélyzeti parancsnok őket a rendes őrszemek vagy őrjáratok mellé rendelte abból a célból, hogy ezek feladatait is megismerjék. A harmadik hónap végén már közvetlenül az őrszobaparancsnok, majd az őrszemélyzeti parancsnok mellé kerültek, hogy az ő feladatköreiket is elsajátítsák. Az együttes kiképzés ideje alatt a próbaszolgálatosok az őrszemélyzet részére tartott oktatásokon is részt vettek. A negyedik hónaptól a bűnügyi nyomozásoknál részben mint jegyzőkönyvvezetők, részben a detektívek mellett segédként működtek közre, megismerkedve a nyomozások gyakorlatával, a daktiloszkópiával és a bűnügyi nyilvántartással.³²⁷ A próbaszolgálati oktatás végén a kapitányság vezetője, aki a próbaszolgálatosok előmenetelét felügyelte, minőségüket a törzslapjukon felvezette és azt a belügyminiszterhez felterjesztette. Az újoncoknak az egyéves próbaszolgálat időtartama alatt szerzett gyakorlati ismereteikről, valamint az elméleti előképzettségüknek megfelelő általános műveltségükről tájékoztató felvételi vizsgán kellett számot adniuk egy erre a célra kijelölt vizsgabizottság előtt. A vizsgán meg nem felelt próbaszolgálatosokat elbocsátották, az eredményesen szereplők számára pedig megnyílt az út az egyéves tiszti tanfolyamra.³²⁸

³²⁷ 66.898/1922. B. M. rendelet. A 3720/1922. M. E. sz. rendeletnek az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos m. kir. állami rendőrségi segédfogalmazók és segédfelügyelők próbaszolgálatára vonatkozólag tett intézkedések végrehajtása

³²⁸ 3720/1922. M. E. rendelet. A rendőri szolgálat fogalmazói és felügyelői szakában való alkalmazáshoz szükséges kellékek és ezek joghatálya

A próbaszolgálatról kikerült segédfogalmazók és segédfelügyelők az egyéves rendőrtisztviselői tiszti tanfolyamon, tervszerű tanulmányi rendben szerezték meg a megkívánt „szakszerű képzettséget és gyakorlati készséget”, felkészítve őket a tiszti vizsgára. Ezen célok elérésére szolgáltak:

- a tanfolyam előadásai,
- az írásbeli gyakorlatok,
- a budapesti m. kir. állami rendőrségen vagy amellettt működő különleges rendőri intézmények tanulmányozása és ezek tevékenységében való gyakorlati részvétel, ezen kívül a törvénytudományi orvostani intézet, elmeorvosintézetek stb. látogatása,
- a helyszíni szemlék, rendőri intézkedések bemutatása a gyakorlatban,
- a testzés különböző formái (vívás, pisztolytűzés, úszás, lovaglás)³²⁹

A tanfolyamra a szóbeli felvételi vizsga teljesítésével lehetett bekerülni. A hallgatók leckeönyvet kaptak, és kötelesek voltak az előadásokat és a gyakorlatokat pontosan látogatni. Ezeket az oktatók igyekeztek minden esetben a gyakorlattal összekapcsolni, amelyre a rendőrség minden intézménye rendelkezésre állt (pl. a tanfolyam hallgatói boncolásokon is részt vettek). A tanfolyamon rendszeresített tantárgyak közé tartoztak:

- büntetőjog,
- a magyar büntetőtörvénykönyv és egyéb törvények a büntettekről és vétségekről,
- a bűnvádi perrendtartás és a 130.000/1899. B. M. sz. utasítás,
- a nyomozás segédeszközei,
- az államrendészetre vonatkozó összes jogszabály,
- az igazgatásrendészetre vonatkozó azon jogszabályok, melyekben az eljárás a m. kir. állami rendőrséget illeti meg,
- büntetőtörvénykönyv a kihágásokról és egyéb, fontosabb kihágásokat megállapító törvényes jogszabályok,
- a 65.000/1909. B. M. sz. rendelet és a rendőri büntetőbíráskodás ügyviteli szabályai,
- az állami rendőrség szervezetére és hatáskörére vonatkozó szabályok,

³²⁹ 66.899/1922. B. M. rendelet. A 3720/1922. M. E. sz. rendeletnek a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyamra és a rendőrtisztviselői tiszti vizsgára vonatkozó intézkedései végrehajtása

- az állami rendőrség szolgálati és fegyelmi szabályzata,
- az állami rendőrség ügyviteli szabályzata és az állami rendőrségi hivatalok pénzkezelése és számvitele tárgyában kiadott rendelet,
- törvényszéki orvostan és elmekórtan,
- a magyar közjog és közigazgatásjog áttekintése,
- gyakorlati lélektan,
- tűzrendészet,
- közegészségtan és elsősegélynyújtás,
- speciális előadások (a mindenkori tanterv szerint megállapítva).³³⁰

A tanfolyamot záró tiszti vizsgát a rendelet előírása szerint minden év június 20-30. között tartották. A hallgatóknak a gyakorlati lélektan, a tűzrendészet és a közegészségtan tantárgyak, valamint a speciális előadások anyaga és az ügyességi tárgyak kivételével minden más tantárgyból szóbeli vizsgát kellett tenniük a vizsgabizottság előtt. A vizsgaeredmények feltüntetésére az értékelési rendszerben a „jeles”, „jó”, „elégséges” és „elégtelen” osztályzatokat alkalmazták. Az így elért eredménye alapján nyerte el a tisztviselő véglegesítését és helyét a tiszti rangsorban. Az elégtelen eredménnyel vizsgázó csak a bizottság engedélyével juthatott újabb vizsgalehetőséghez.³³¹

A VIII. fizetési osztályba sorolt rendőrkapitányi és főfelügyelői állások elnyerését külön felső tiszti vizsga letételéhez közték. A rendőrtisztviselői tiszti tanfolyam kiegészítő részeként rendszeresített továbbképző tanfolyam célja a magasabb rendőri állásokhoz szükséges szaktudás elsajátítása és a tisztviselői felső tiszti vizsgára történő felkészítés volt. A tanfolyam felügyeletére, igazgatására és ügykezelésére vonatkozó rendelkezések megegyeztek a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyam ismertetésénél leírtakkal. A tanfolyamot csak azok a IX. fizetési osztályba tartozó rendőrfogalmazók és rendőrfelügyelők jelentkezhettek, akik a XI-IX. fizetési osztályokban a fogalmazói szakon legalább 8, a felügyelői szakon pedig legalább 12 évet eltöltöttek. Az előírt szolgálati idő letöltése alól az intézkedő rendelet bizonyos esetekben 1, 3 illetve 5 évig terjedő beszámítási lehetőséget biztosított.³³² A tanfolyam során a fogalmazók és a felügyelők külön szakokban nyertek kiképzést rendes és speciális tárgyak hallgatásával. A

³³⁰ Uo.

³³¹ Uo.

³³² 3720/1922. M. E. rendelet. A rendőri szolgálat fogalmazói és felügyelői szakában való alkalmazáshoz szükséges kellékek és ezek joghatálya

6 hónapos továbbképző tanfolyam a tisztviselői tanfolyam folytatásának tekinthető, hiszen ez a képzés a korábban tanult ismeretek részletesebb kifejtésére és teljessé tételére szolgált. A tantárgyak köre ugyan bővebb ismeretanyagot kért számon (a szóbeli vizsgán 13-14 tantárgyból történt kikérdezés), de jórészt megegyezett a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyaméval. A korábbi tantárgyak, speciális előadások és ügyességi gyakorlatok – vívás, pisztolycellövés és lovaglás – megtartása mellett az alábbi új rendes tantárgyak kerültek be az oktatási anyagba:

- társadalomtan (fogalmazói szakon),
- fegyverismertetés (felügyelői szakon),
- a m. kir. honvédség, csendőrség, folyamórság, vámórság és pénzügyőrség szervezete,
- a külföldi rendőrségek szervezete,
- hivatalvezetés (fogalmazói szakon),
- szolgálatvezetés (felügyelői szakon),
- a rendőri oktatás a gyakorlatban.³³³

Az országos szaktanfolyamok szervezését és működését szabályozó kormányrendeletek indokolt esetben – a belügyminiszter engedélyéhez kötve – megengedték a vizsgák tanfolyam hallgatása nélküli letételét, továbbá átmenetileg intézkedtek arról, hogy a már rendőrkapitányokká, illetve főfelügyelőkké kinevezett, de vizsgát nem tett tisztviselők a felső tiszti vizsgát, az 1921 óta ideiglenes minőségben kinevezett fogalmazók és segédfogalmazók, felügyelők és segédfelügyelők pedig a tiszti vizsgát letegyék.³³⁴ A más közszolgálati ágazatban szolgálatot teljesítő tisztviselőket, valamint a honvéd- és csendőrtiszteket, vagy közszolgálatban nem álló személyeket csak akkor nevezhették ki a magyar királyi állami rendőrség fogalmazói vagy felügyelői karába, ha letették a rendőrtisztviselői tiszti vizsgát, illetve a felső tiszti vizsgát.³³⁵ Az országos tanfolyamok közül elsőként a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyam nyílt meg 1922. november 22-én, ünnepélyes keretek között Rakovszky Iván belügyminiszter, Nádosy Imre országos rendőrfőkapitány és más előkelőségek jelenlétében az Üllői úti Mária Terézia laktanyában. A nyitóelőadást dr. Dorning Henrik főkapitányhelyettes,

³³³ 66.900/1922. B. M. rendelet. A 3270/1922. M. E. sz. rendeletnek a rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyamra és a rendőrtisztviselői felső tiszti vizsgára vonatkozó intézkedései végrehajtása

³³⁴ A rendőri szakképzés ügye (1929). *Rendőrr*, III. évf. jubileumi szám 93.

³³⁵ 3720/1922. M. E. rendelet. A rendőri szolgálat fogalmazói és felügyelői szakában való alkalmazáshoz szükséges kellékek és ezek joghatálya

országos szaktanulmányi felügyelő, a rendőrtiszti tanfolyamok vezetője tartotta.³³⁶ A rendőrtiszti továbbképző tanfolyam a rendeletben tervezettel ellentétben csak 1926 tavaszán állt fel.³³⁷

A detektívek szakképzése az országos szaktanfolyamok felállításával nyert intézményesült formát. Az ideiglenes minőségű, XI. fizetési osztályba sorolt detektívgyakornokok vagy a detektívtestület főcsoportjainak munkájába kapcsolódtak be, vagy valamelyik kerületi kapitánysághoz, a toloncházhoz vagy az erkölcsrendészethez kerültek. Feletteseik időnként jelentést tettek munkájukról a detektívfőnöknek, s ezen visszajelzések alapján döntött el, hogy a detektívgyakornokok később eredeti szolgálati helyükön maradtak-e, vagy új területre osztották be. A fizikai és szellemi képességeket állandóan próbára tevő nehéz munkára alkalmatlannak ítélt gyakornokokat a próbaszolgálat végén elbocsátották.³³⁸

Az ideiglenes minőségű detektíveket egy-két év gyakornoki munka után hivatalból rendelték be a budapesti detektív tanfolyamra.³³⁹ Dorning Henrik az alábbiakban foglalta össze képzésük fontosságát: „*Azt mondják, hogy a jó detektív úgy születik mindjárt, ösztönös nyomozónak, tanulnia tehát nem kell. A tévedés viszont azt mondja, hogy a detektívet munkaköre a bűnösök világára, tehát a társadalom aljára szorítja; a detektívnek tehát a bűnben való szakképzettségre kell szert tennie, nem a magasabb rendőri tudományokban való jártasságra. [...] A tehetséges orvos, a kiváló sebész is kétségtelenül már a tehetségével születik. Önmagában a tehetségével mégsem megy semmire sem, az alapismereteket és még azontúl sokat, amit az előző tehetségek eddig anyagul összehordtak, meg kell tanulnia előbb. Minden téren, akár a tudomány, akár a művészet, vagy a technika terén tanul a zseni és így tanulnia kell a detektívtehetségnek is, ha rendszeresen és nem műkedvelő módjára óhajtja betölteni a hivatását*”.³⁴⁰ A tananyag a tisztviselői tanfolyamhoz hasonlóan rendes és speciális tárgyakból állt, amelyek szóbeli előadásait írásbeli feladatok készítése és különböző gyakorlatok egészítették ki. A rendelet csak a rendes tárgyakat nevezte meg: anyagi és alaki büntetőjog, kriminalisztika, kihágások és

³³⁶ Baksa (1923) 246. old.; A nyitóelőadás szövege nyomtatott formában is megjelent. Dorning Henrik (1922): A rendőrség intézményének fejlődése. Különös tekintettel a magyar királyi állami rendőrségre és a magyar rendőri szakoktatásra. Budapest, Budapesti Hírlap Ny.

³³⁷ Elrendelte a kormány a rendőri fogalmazói és felügyelői felsőtiszti tanfolyam felállítását (1926). *A Rend*, 29. szám, 5. old.

³³⁸ Borbély–Kapy (1942) 247. old.

³³⁹ 9720/1922. M. E. rendelet. A m. kir. állami rendőrségnél alkalmazott detektívektől megkívánható elméleti és gyakorlati képzettség megállapítása és az ezzel kapcsolatos intézkedések

³⁴⁰ Kilián Zoltán (1925): Miért kell detektív képzés? *A Rend*, 86. szám, 1. old.

rendőri büntető bíraskodás, államrendészet, közigazgatási alapismeretek, szervezeti és szolgálati szabályzatok (különös tekintettel a detektívek szolgálatára) és elsősegélynyújtás.³⁴¹

A tanfolyamzáró detektívvizsga írásbeli részén a detektívjelöltnek a rendőri nyomozás köréből vett gyakorlati feladványt kellett megoldania, vagy egy gyakorlati példát kidolgoznia. A vizsgázók összesen három feladvány közül választhattak. A feladat kidolgozására legfeljebb 6 óra állt rendelkezésükre, folyamatos felügyelet mellett az erre kialakított helyiségben. A szóbeli vizsga tárgyai a tanfolyamon előadott rendes tárgyak és az ezek kereteibe illeszthető gyakorlati esetek voltak. A vizsgabizottságban a tanfolyamigazgató és a rendes tárgyak előadói mellett két detektívfőfelügyelő vagy detektívfelügyelő is helyet foglalt.³⁴² Az 1927. január 10. és április 13. között megrendezett IV. országos detektív tanfolyamról a *Magyar Detektív* című szaklap írt részletes beszámolót. Ezek szerint a három hónapig tartó kurzus dicséretes eredménnyel zárult, hiszen a 36 hallgató közül 9 fő egyhangú jeles, 10 fő szótöbbséggel jeles és 17 fő egyhangú jó eredménnyel végzett. Az április 19-én tartott gyakorlati írásbeli vizsga választható tárgyai voltak: egy lopási, egy gyújtogatási és egy gyilkossági bűncselekmény tetteseinek kinyomozása és a jelentés megírása.³⁴³ Az 1927-ig lefolytatott négy detektív tanfolyamon összesen 320 detektív nyert kiképzést.³⁴⁴

A detektívvizsgát sikeresen teljesítők továbbképzése is biztosítva volt a detektívfelügyelői tanfolyam létesítésével. A m. kir. állami rendőrségnél a VIII. fizetési osztályba sorolt detektívfelügyelői állás elnyerését segítő tanfolyamra csak azt a IX. fizetési osztályú detektívet bocsátották, aki legalább 15 év óta teljesített detektív szolgálatot. A belügyminiszter főiskolai végzettség esetén 8, középiskolai szintű érettségivel vagy képesítő vizsgával 12 évre csökkenthette a megkívánt szolgálati időt.³⁴⁵ A tanfolyamon oktatott tárgyak és a záróvizsga struktúrája megegyeztek a detektív tanfolyaméval, azonban a tanítási módszert illetően itt már arra is nagy hangsúlyt fektettek, hogy „*a tanfolyam a rendőri igazgatásnak szakképzett s a detektívek által ellátandó teendők irányítására is alkalmas detektívfelügyelőket neveljen*”.³⁴⁶ A

³⁴¹ 18.881/1923. B. M. utasítás. A 9270/1922. M. E. sz. rendeletnek a detektív tanfolyamra és a detektív szakvizsgára, a detektív felügyelői tanfolyamra és a detektív felügyelői vizsgára, valamint a detektív főfelügyelői minősítő vizsgára vonatkozó intézkedései végrehajtása

³⁴² Uo.

³⁴³ A IV. országos detektív tanfolyam (1927). *Magyar Detektív*, 10. szám, 9. old.

³⁴⁴ A detektív főiskola (1927). *Magyar Detektív*, 5. szám, 1. old.

³⁴⁵ 9720/1922. M. E. rendelet A m. kir. állami rendőrségnél alkalmazott detektívektől megkívánható elméleti és gyakorlati képzettség megállapítása és az ezzel kapcsolatos intézkedések

³⁴⁶ 18.881/1923. B. M. utasítás. A 9270/1922. M. E. sz. rendeletnek a detektív tanfolyamra és a detektív szakvizsgára, a detektív felügyelői tanfolyamra és a detektív felügyelői vizsgára, valamint a detektív főfelügyelői minősítő vizsgára vonatkozó intézkedései végrehajtása

hallgatóknak el kellett sajátítani a nyomozás és a bizalmi szolgálat technikáját, s részletesen meg kellett ismerniük azokat a segédeszközöket, melyeket feladataik teljesítése során igénybe vehettek. „A hallgatókat arra kell nevelni, hogy szükség esetén a törvényes szabályok és a szolgálati utasítások keretein belül gyors és önálló elhatározásra is képesek legyenek és módot kell nekik nyújtani ahhoz, hogy a fellépés biztonságának azt a fokát elérhessék, amelyet tőlük jövőendő szolgálati beosztásuk megkíván”.³⁴⁷

1927. február 7-én az országos szaktanfolyamok rendszerében utolsóként, négyévi előkészület után nyílt meg a hathetes detektívfelügyelői tanfolyam, amely „23 elsőrendűen képzett olyan felkészültségű detektívvezetővel gazdagította az ország detektívkarai tisztviselőinek kitűnő hírnevű taborát, hogy az, elméleti tudás és főiskolai jellegű képzettség tekintetében, párját ritkítja Európa-szerte”.³⁴⁸ A vizsgázók háromnegyede jeles minősítést ért el, amely az országos szaktanfolyamok fennállása óta a legjobb vizsgaeredménynek számított. E tanfolyam magas színvonalát mutatta, hogy a rendőri sajtóban „detektív főiskolaként”, illetve „detektívegyetemként” is utaltak rá.³⁴⁹ A detektívszakképzés legmagasabb fokát a detektív főfelügyelői minősítő vizsga teljesítése jelentette. A vizsgázónak itt azt kellett bizonyítania, hogy a detektív szolgálat terén rendelkezik azokkal a képességekkel és ismeretekkel, amelyek a nagyobb detektív csoportok vezetésére, valamint a detektívek között az ellenőrzés és a felügyelet gyakorlására, bizonyos esetekben pedig az állami rendőrség intézményének képviselőjére is alkalmassá teszik. A detektív főfelügyelői minősítő vizsgát nem előzte meg tanfolyam, és nem volt tárgyakhoz kötve.³⁵⁰ A gyakorlati jellegű írásbeli és szóbeli részekből álló vizsga elemei megegyeznek a korábbiakkal: példák, feladványok kidolgozása, bűncselekmények megoldása, helyszínrajzok, jelentések készítése és felülbírálása. A szóbeli vizsgán széleskörű tájékozottságot kellett felmutatni a büntetőjog és a perrendtartás

³⁴⁷ Uo.

³⁴⁸ Az első országos detektívfelügyelői tanfolyam (1927). *Magyar Rendőr*, 8. szám, 2. old.

³⁴⁹ A tanfolyam előadó tanárainak névsorában az alábbi szaktekintélyek szerepeltek: „...dr. Dorning Henrik főkapitányhelyettes, az országos szaktanulmányi felügyelő, a rendőri főiskola európai hírnevű, tudós vezetője, dr. Varga Lajos kerületi főkapitány, a tanfolyam erőskezű s mégis melegsívű s népszerű parancsnoka, vitéz Mátray Kálmán rendőrfőfelügyelő, dr. Rédey Miklós ny. főkapitányhelyettes, a hírnevű rendőri szakíró, Keleti Géza főkapitányhelyettes, dr. Laky Lajos rendőrfőtanácsos, a nagy tudású atyai gondoskodású detektív főnök, dr. Hetényi Imre főkapitányhelyettes, a politikai osztály hírnevű bőséges tapasztalatokkal rendelkező főnöke, dr. Bohdaneczky Aladár rendőrtanácsos, dr. Benárd Vilmos rendőrtanácsos, dr. Csuha Sándor rendőrfőtanácsos, a tudós és tapasztalt detektívvezetők közül pedig András Dénes, Nemess Sándor és dr. Gellért Ede detektív főfelügyelők...”

³⁵⁰ 18.881/1923. B. M. utasítás. A 9270/1922. M. E. sz. rendeletnek a detektív tanfolyamra és a detektív szakvizsgára, a detektívfelügyelői tanfolyamra és a detektívfelügyelői vizsgára, valamint a detektív főfelügyelői minősítő vizsgára vonatkozó intézkedései végrehajtása

detektívszolgálatra vonatkozó részeiből, s a kikérdezés során felmutatott tudása, képességei és fellépése alapján döntöttek a vizsgázó minősítéséről.³⁵¹

1932-től a fogalmazó karbeli rendőrtisztviselők szakképzésében a rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyamot és a felső tiszti vizsgát a gyakorlati közigazgatási vizsga váltotta fel. Az erről szóló rendelet egységes elvárásokat támasztott a közigazgatásban dolgozó, egyetemi végzettséggel rendelkező személyektől annak előmozdítása érdekében, hogy „*a közigazgatási tisztviselői kar a modern közigazgatás kulturális, szociális és gazdasági feladatok által megnövelt követelményeinek minél jobban megfeleljen.*”³⁵² A pályázóknak a vizsgát a közigazgatásban előírt hároméves próbaidejük leteltét megelőzően, a budapesti Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság háromévente megújuló, a miniszterelnök által kinevezett tagjai előtt kellett letenniük. A vizsga két témakört ölelt fel. A mindenki számára kötelező, a közigazgatás általános részére vonatkozó vizsgarész mellett a vizsgázó választhatott, hogy mellé a pénzügyi szakigazgatás témakörében, vagy az egyéb szakigazgatási ágakra vonatkozó ismeretegyüttesből ad számot tudásáról. A vizsga írásbeli részén négy feladványt kellett kidolgozni 9 óra alatt; ezeket aztán úgy válogatta meg a vizsgabizottság, hogy „*azok alapján a jelöltnak jogász és közigazgatási képzettsége és mind a jogszabályok gyakorlati alkalmazásában, mind a hatóságok tennivalóinak alakiságaiban való jártassága és a szabatos fogalmazásban való készsége megítélhető legyen.*”³⁵³ Az írásbeli felmérés után legalább két hónap elteltével került sor a nyilvános szóbeli vizsgára, amely két-három óráig tartott. Itt egyrészt szóban is ki kellett fejteni az írásbeli vizsga feladványra adott megfejtést, másrészt meg kellett felelni a vizsgabizottság tagjai által feltett kérdésekre. A két részből álló vizsga a jelöltektől meglehetősen bonyolult és összetett ismeretanyag jó színvonalú elsajátítását követelte meg.³⁵⁴ 1934-ben a gyakorlati közigazgatási vizsgát átalakították, s két részre osztva, általános vizsgát és szakvizsgát írtak elő. A vizsgatárgyakat a tisztviselők érdeklődésének és munkakörének megfelelően osztották fel. Az általános vizsga tárgyai az alábbiak voltak:

- a közigazgatás szervezete és működése (ideértve az összes szakigazgatási ágakat és a hivatalos statisztikai szolgálatot is),
- a közszolgálati jogra vonatkozó törvényes rendelkezések és egyéb jogszabályok,

³⁵¹ Borbély–Kapy (1942) 248. old.

³⁵² 9.100/1931. M. E. számú rendelet. A gyakorlati közigazgatási vizsga

³⁵³ Uo.

³⁵⁴ Szakács Gábor (1995): A rendőrképzés helyzete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, 6. szám, 110. old.

- az állami számvitelre, költségvetésre és zárszámadásra vonatkozó jogszabályok,
- a magyar közjog,
- a magyar magánjognak és a polgári peres és nem peres eljárásnak a közigazgatással kapcsolatos részei,
- a magyar büntetőjog és büntető törvénykezési jog a közigazgatással kapcsolatban.³⁵⁵

A gyakorlati közigazgatási vizsga másik része az írásbeli és szóbeli számonkérésből álló szakvizsga volt, ahol az egyes igazgatási ágakban szükséges részletes gyakorlati ismeretek felmérése történt. Négyféle szakvizsgát lehetett letenni:

- belügyi igazgatási szakvizsga,
- pénzügyi igazgatási szakvizsga,
- vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsga,
- közgazdasági és közlekedésügyi igazgatási szakvizsga.³⁵⁶

A rendőrtisztviselők szempontjából releváns belügyi igazgatási szakvizsga keretén belül az alábbi tárgycsoportokban adtak számot felkészültségükről a vizsgázók:

- igazgatási és közbiztonsági rendészet; honvédelmi igazgatás; rendőri büntetőbíráskodás,
- jóléti közigazgatás, gyámügyi és anyakönyvügyi igazgatás,
- törvényhatósági és községi önkormányzati rendészet; pénzügyi igazgatás,
- vallás- és közoktatásügyi igazgatás; földművelésügyi, ipari, kereskedelmi és közlekedésügyi igazgatás,
- közigazgatási politika.³⁵⁷

1936-ban a belügyminiszter a rendőrfogalmazók részére a gyakorlati közigazgatási vizsga rendszerétől független tanfolyamot és tájékoztató vizsgát rendszeresített. A tanfolyam kizárólag a rendőri tudnivalók szakszerű megismertetésére összpontosított, szóbeli előadások, gyakorlati

³⁵⁵ 2.300/1934. M. E. számú rendelet. A gyakorlati közigazgatási vizsga szabályozása

³⁵⁶ Uo.

³⁵⁷ Uo.; Egy későbbi kormányrendelet értelmében csak azt bocsáthatták belügyi igazgatási szakvizsgára, aki hároméves gyakorlati idejéből legalább két évet vármegyei, városi vagy rendőrségi szolgálatban töltött el. A harmadik év bármely más szakigazgatási ágnál letölthető volt. 2.310/1934. M. E. számú rendelet. A gyakorlati közigazgatási vizsgát megelőző közigazgatási gyakorlat szabályozása

képzések és szemléltető oktatás útján. A tanfolyam abban különbözött a korábbi tiszti tanfolyamoktól, hogy az oktatásban mellőzte az anyagi büntetőjogot (amelyből a hallgatók már az egyetemen vizsgát tettek), a közjogot és közigazgatási jogot, magánjogot, nemzetközi jogot, valamint a kihágási anyagi jogszabályokat is (mindezeket a számukra előírt szaktankönyvekből is elegendő volt elsajátítani). A tanfolyam rendes tantárgyai közé csak a rendőri szolgálathoz legszorosabban kapcsolódó anyagok kerültek be: a rendőrség szervezeti és szolgálati utasítása, az államrendészet, a m. kir. rendőrség közigazgatási feladatai, a 130.000/1899. B.M. számú rendelet (utasítás a nyomozó rendőr hatóságok és közegek részére) gyakorlati alkalmazása, a kriminalisztika, a rendőri büntetőeljárás, a rendőri karhatalom alkalmazása és az államszámvitel elemei. „*Csupa olyan tárgy, amely alkalmas a gyakorlati megvilágításra, s amelyek ismertetése kapcsán tapasztalt rendőrtisztek rendkívül értékes tájékoztatást adhatnak kezdő bajtársaiknak. [...] Egyetemi végzettségű egyéneket, akiknek még a széleskörű elméleti foglalkozást igénylő gyakorlati közigazgatási vizsgát is le kell tenniük, ezúttal vétek volna merőben elmélettel foglalkoztatni, ami tiltva is van, mert ellenkezik a tanfolyam céljaival. [...] Az egyes tárgyak előadásánál feltétlenül kerülni kell a tisztán elméleti vonatkozású fejtegetéseket...*”.³⁵⁸ A hallgatók a szemléltető oktatás keretében kötelesek voltak nagyobb utcai kivezényléseken, helyszíni szemléken és boncolásokon is részt venni, illetve az elsősegélynyújtás gyakorlati elemeit elsajátítani. A gyakorlati és különleges tudnivalók előadásain kívül a vívást és a céllövést is gyakorolták. A rendes tárgyak előadóit a belügyminiszter nevezte ki, a speciális tantárgyak oktatóit a tanfolyam vezetője hívta meg. A tanfolyam jellegéből fakadóan annak tanterve csak részben volt kötött, a felsorolt rendes tárgyak csak a tananyag minimumát, illetve keretét jelentették, így alapvetően a tanfolyam vezetőjének feladata volt, hogy ezt a különleges képzettségű, kizárólag gyakorlati szakemberek akár egész csoportjának bevonásával bővítse, a tanulmányi rendbe „életet öntsön”, s azt gyakorlati értékkel töltsen meg: „*Talán csak 1-2 vagy 3-4 órát fog egy-egy ilyen specialista szakember előadni, de előadása éppen olyan becses és pótolhatatlan, mint a hosszabb lélegzetű tárgykörök rendszeres ismertetésére kinevezett előadóké*”.³⁵⁹

A tájékoztató vizsgán a hallgatóknak a tanfolyam anyaga mellett számot kellett adniuk helyes ítélőképességükről és intézkedési készségükről, s hogy rendelkezik-e rátermettséggel a rendőri pályára. Mindezt a korábban ismertetett módokon, a rendőri szolgálat köréből vett gyakorlati

³⁵⁸ Nagy Valér (1936) A rendőrfogalmazógyakornoki tanfolyam és tájékoztató vizsga szabályai. *Magyar Rendőr*, 9. szám, 203. old.

³⁵⁹ Uo.

feladványok megoldásával, vagy gyakorlati példa kidolgozásával, illetve a tanfolyam rendes tárgyairól és az ezek kereteibe illeszkedő gyakorlati esetek kikérdezésével történt.³⁶⁰

2.4. A személyi állománynak szervezett egyéb képzések

Az 1920-as évek első felében, a lendületes fejlődésnek indult rendőrképzés keretében mind a tisztviselői kar, mind az őrszemélyzet számára bevezetésre kerültek olyan kiegészítő jelleggel bíró tanfolyamok és kurzusok, amelyek a fizikai és szellemi fejlődést, s ezáltal a rendőri munka eredményesebbé tételét szolgálták.

1921 novemberében az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalban kinematográfiai alosztály alakult, amely a rendőri működés körébe vágó filmek elkészítésére és bemutatására vállalkozott. A mozgóképek három csoportba sorolhatók. A propagandafilmelek elsősorban a rendőr legénység tagjai számára készültek azzal a céllal, hogy közelebb hozzák, megvilágítják és megszerettségükkel velük a bűnözés elleni küzdelmet. A második csoportba tartozó oktatófilmek a közigazgatási, bűnügyi, politika, erkölcsrendészeti, gyermekvédelmi és egyéb rendőri ügyekben előforduló eseményekről készült felvételeket mutatták be. A mozgóképek harmadik csoportját képező hírszolgálati filmek bűncselekmények helyszíneit rögzítették, szemléltetve a rendőrség preventív intézkedéseit, a bűnügyi nyomozás egyes fázisait, illetve bemutatva mindazon tanulságokat, „*melyek a testület nívóját és tudását fokozzák*”.³⁶¹

A Trianont követő konszolidációs időszakban Magyarország fellendülő idegenforgalmába egyre inkább be kellett kapcsolódnia a budapesti rendőrség munkájának is. A külföldi nyelveket beszélő rendőrök köre két módon bővült. Egyrészt a főparancsnokság szervezte meg azoknak a rendőröknek a csoportját, akik vagy nemzetiségi területről származtak, és magyar anyanyelvükön kívül a szomszédos országok nyelvét is ismerték, vagy a világháborús években eltöltött hadifogság ideje alatt sajátították el valamelyik külföldi nyelvet. „*Kiderült, hogy sokszáz pesti rendőr beszél németül, olaszul, franciául, oroszul, szerbül, angolul és románul. Voltak olyanok is, akik horvát és lengyel nyelven, sőt északi szláv nyelven is beszéltek*”.³⁶² Másrészt a budapesti főkapitány – belügyminiszteri felhatalmazással – 1924-től a rendőr

³⁶⁰ Ua. 204. old.

³⁶¹ A film a rendőri nyomozás szolgálatában (1921). *A Rend*, 10. szám, 3. old.; A filmanyagok nem maradtak fent, azonban az egyik propagandaanyagról bővebb háttérinformációkkal rendelkezőnk. Strausz László és Némethy Tihamér rendőr főfelügyelők a Corvin Filmgyárral összefogva készítették el a hatfelvonásos *Őrszem* című filmjátékot, amelynek bemutató vetítése 1924. április 29-én, illusztris meghívott vendégek (köztük József főherceg és Augusztina főhercegasszony) előtt történt. A film bevonulása az állami rendőrség történetébe (1924). *A Rend*, 35. szám, 1. old.

³⁶² Borbély–Kapy (1942) 125. old.

testület fogalmazó és felügyelő karbeli tisztviselői részére a nyugati világnyelvek elsajátítására, vagy legalább alaposabb megismerése céljából német, angol és francia kezdő szintű nyelvtanfolyamok szervezését rendelte el. Az 1925 június végéig tartó kurzusok ingyenesek voltak ugyan, de a felmerülő költségek (pl. tankönyvek, füzetek beszerzése) a hallgatókat terhelték.³⁶³ Az említett tisztviselők részére tartott tanfolyamok hamar rendszeressé váltak, 1927 ősztől pedig a rendőr legénységet is bekapcsolták a szervezett nyelvtanulásba. Ők kezdetben kisebb létszámmal, harminc héten keresztül heti egy tanórán, szintén díjmentesen vehettek részt.³⁶⁴ 1928-tól az őrszemélyzet választható idegennyelvi közé került az olasz nyelv is, ekkor a tanfolyamok már tíz hónapon keresztül, heti három órában folytak.³⁶⁵ A nyelvkurzusokat sikeresen elsajátító rendőrközegeket – bécsi mintára – 1929-től kezdetben alkalmasszerűen, később állandó jelleggel alkalmazták Budapest idegenforgalmi szempontból frekventált helyszínein, a belváros forgalmasabb pontjain (pályaudvarok, szállodák, Margitsziget, Dunakorzó) és a nemzetközi rendezvényeken. Az idegen nyelvet beszélő rendőrök szolgálatuk alatt fehér karszalagot viseltek, amelyen feltüntették az általa bírt nyelvismeretet. 1935-ben ezeket a rendőrközegeket német, bolgár, francia, román, olasz, angol és cseh nyelven lehetett megszólítani.³⁶⁶ A források tükrében egyértelműen a német nyelvtanulás volt a legnépszerűbb. Szilágyi Árpád kormánytanácsos, nyelvtanár éveken keresztül segítette a *Magyar Rendőr* hasábjain a tanulni vágyókat idegennyelvi rovatával.³⁶⁷

1922 végén kezdődött meg a rendőri őrszemélyzet rendszeres valláserkölcsi oktatása, amelybe később a rendőrtisztviselőket is bevonták. E törekvés kezdeményezője és lelkes ápolója Puskás György rendőrtanácsos volt.³⁶⁸ Az oktatást rendszeres időközönként, minden év novemberére hirdették meg. A vallásfelekezetek szerint kialakított csoportokkal önkéntes alapon papok és lelkészek foglalkoztak. 1924-ben a rendőr legénység római és görög katolikus tagjai heti három órában, a reformátusok heti egy órában, az evangélikusok kéthetente egy órában részesültek valláserkölcsi oktatásban a főkapitányság előadótermében. Az újoncrendőrök részére külön oktatást tartottak a Mária Valéria-telepi tanosztályon. *„Minden órán egy csapattiszt tartja fenn a rendet. A legénység a lelkészt érkezésekor és távozásakor vigyázzállással üdvözlí. Minden*

³⁶³ A német nyelvű tanfolyamra 60, az angol nyelvtanfolyamra 30 fő, felerészben rendőrtisztviselőt, felerészben pedig detektívtestületi tagot vettek fel, akik 15 fős csoportokba osztva, heti két órában foglalkoztak a választott nyelv tanulásával. A francia nyelvtanfolyam hasonló módon felosztott létszáma 50 főből állt. Idegennyelvű tanfolyamok rendőrtisztviselők részére a budapesti főkapitányságon (1924). *A Rend*, 91. szám, 5. old.

³⁶⁴ Idegennyelvoktatás az őrszemélyzet részére (1927). *Rendőr*, 18. szám, 11. old.

³⁶⁵ Idegennyelvű tanfolyam a budapesti főkapitányság őrszemélyzete részére (1928). *Rendőr*, 43. szám, 12. old.

³⁶⁶ Idegenforgalom és őrszemélyzet (1935). *Magyar Rendőr*, 10. szám, 17. old.

³⁶⁷ Lásd például Szilágyi Árpád (1937): Németül – egyszerűen, de alaposan. *Magyar Rendőr*, 4. szám, 89. old.

³⁶⁸ Baksa (1923) 207. old.

órán énekelnek, imádkoznak és a lelkész előadását hallgatják”.³⁶⁹ Az oktatók között volt püspök, ferences rendi szerzetes, a cisztercita és a református főgimnázium tanárai, kórházi igazgató és lelkész, evangélikus vallástanár és unitárius püspöki vikárius. Puskás rendőrtanácsos Belgiumban, Hollandiában, Angliában és Skóciában tett tanulmányútján azt tapasztalta, hogy a magyarhoz hasonló erkölcsi oktatásban nem részesülnek a külföldi rendőrök, akik „*e tekintetben magukra vannak hagyva, felettes hatóságuk nem avatkozik a dolgaikba, bár a vallásosság terjesztésére alakul egyleteiket tőle telhetőleg támogatja*”.³⁷⁰ A vallás erkölcsi oktatás létjogosultságát Erdélyi János gyöngyösi rendőrtiszt írásában találóan ismertette. Szerinte a hit nélküli rendőr szolgálata nem más, mint száraz kötelességteljesítés, melyet a testületi szabályok tartatnak be vele, s az ilyen ember sosem fogja megérteni hivatásának magasabb voltát: „*Vallás nélkül nincs igazságérzet, igazságérzet nélkül pedig nincs jó rendőr. Az igazságérzettől áthatott rendőr nemcsak elöljáróinak lesz megbízható katonája, de pártatlan és lelkiismeretes intézkedéseivel a közönségnek is megnyeri bizalmát és szeretetét.*” A vallás megőrzése és ápolása a testületben azért is fontos, mert a rendőr szolgálata során csak úgy tudja megállni helyét a sokszor életveszélyes helyzetekben, ha megfelelő lelki erővel rendelkezik. Ennek hiányában a rendőr családját is elhanyagolja, és olyan tiltott, erkölcsstelen cselekedetekre vetemedhet, amely nemcsak magánéleti viszályokhoz, hanem szolgálati mulasztásokhoz is vezet.³⁷¹ A budapesti tisztikar őrszemélyzet katolikus felekezetű tagjai minden húsvéti lelkigyakorlatot követően közösen vonultak át a Szent István Bazilikában tartott szentáldozásra a rendőrzenekear kísérete mellett. 1935-ben dr. Brisits Frigyes cisztercita tanár, a vallás erkölcsi képzés egyik oktatója külön imádságoskönyvet állított össze a rendőrök részére, amelyre ismereteink szerint addig nem volt példa más országok rendőrségeinél.³⁷²

1924 októberétől a szabadidőben űzött sport mellett megjelent a hivatalosan elrendelt testnevelés is a testületben. Török János rendőrfőparancsnok, felismerve a rendőri testedzés fontosságát, napiparancsában a Rendőrtiszti Atlétikai Club szervezetén belül legénységi szakosztályt alakított ki, amelynek keretein belül a rendőrképesítő tanfolyam hallgatói számára heti pár órában kötelező jelleggel kellett valamilyen sportot űzni. Segítőtársa Bosnyákovits

³⁶⁹ A rendőrök vallás erkölcsi oktatása (1925). *A Rend*, 1. szám, 3. old.

³⁷⁰ Uo.

³⁷¹ Erdélyi János (1928): A vallás a rendőri életben. *Rendőr*, 18. szám, 9–10. old.

³⁷² 1943 húsvétján például 2350 rendőr és 80 rendőrtiszt vett részt a Bazilikában tartott misén és szentáldozáson. A szentmise alatt a Detektív Atlétikai Club énekkara és a rendőrzenekear egyházi énekeket és zenedarabokat adott elő. A rendőrtisztikar és rendőrlégénység húsvéti szentáldozása (1943). *Magyar Rendőr*, 9. szám, 200–201. old.; Várnai Aladár (1935): Maradj velünk Uram! A magyar rendőr imádságos könyve. *Magyar Rendőr*, 9. szám, 2. old.

Károly rendőr főfelügyelő, európai hírű sportember, korábbi válogatott labdarúgó volt, aki a sportműködés szakszerű irányításáért felelt. A főparancsnok az őrszemélyzet többi tagját nem kötelezte testedzésre, mert azt nem rájuk kényszerítve, hanem önkéntes jelentkezés alapján akarta biztosítani. A szakosztály természetesen a labdarúgással, mint a legkézenfekvőbb és legkönnyebben megvalósítható sportággal kezdte meg működését. Az edzések helyszíne a tanosztály volt, ahol megfelelő terjedelmű terep, illetve torna- és sportszerek álltak rendelkezésre.³⁷³ A szakosztály sportvezetősége a főparancsnok mellett rendőr főfelügyelőkől és rendőrkapitányokból állt, utóbbiak vezették be a legénységet az egyes sportágak ismeretébe, illetve vezették a megalakult hat szakosztályt: 1) birkózó, boksoló és jiu-jitsu szakosztály, 2) atlétikai szakosztály, 3) úszó szakosztály, 4) céllövő szakosztály, 5) vívó szakosztály, 6) labdarúgó szakosztály.³⁷⁴ A pénzhiány miatt azonban több szakosztály tényleges elindítása késedelmet szenvedett. A honvédség sportoktatói tanfolyamain 1925-től rendőrtisztviselők és őrszemélyzeti tagok is részt vettek. Az egyéves tanfolyam elsősorban az egyes sportágak gyakorlati oldalára koncentrált. A tananyagba tartozott a tör-, kard-, párbajtőr- és szuronyvívás, birkózás, boksolás, jiu-jitsu, futball, úszás, elsősegélynyújtás, síelés és a gyakorlati cserkészlet oktatása, valamint magába foglalta az atlétika különböző ágaiban, a tűzoltásban, a német- és svéd tornában és más sportjátékokban való kiképzést is. A kisebb mértékű elméleti oktatás tárgyai között szerepelt az élettan, a bonctan, a mozgástan, továbbá a gyakorlattan, módszertan, a vezénylés és a testnevelés történetének ismertetése.³⁷⁵ A kötelező testnevelés egyik újabb eleme volt az úszásoktatás fejlesztése, mivel az őrszemélyzet fele, mintegy 2000 rendőr nem tudott úszni, ezért ennek a sportágnak általánosabbá tétele miatt, illetve a dunai mentőszolgálat kiegészítéseként 1926-ban a főparancsnok elrendelte a kötelező és fokozatos úszásoktatásokat. Mindennek megszervezése a rendőrség dunai osztályparancsnokság keretén belül történt. Az oktatás helyszínei voltak a Margit-szigeti Palatinus strandfürdő, a Csonka-féle Duna-strand és a pesterzsébeti strandfürdő. Kéthetente átlagosan 80 rendőrt minősítettek „szabadúszónak”, akik aztán a Rudas-fürdőben folytathatták sporttevékenységüket egy 20 fős versenyúszó rendőrgárda irányítása alatt: *„Jellemző a rendőrök ambíciójára és sportszeretetére, hogy a*

³⁷³ A rendőrlegénységi sport bevezetése (1924). *A Rend*, 82. szám, 1. old.

³⁷⁴ „Az atlétikát a rendőrök valószínűleg mielőbb megkezdik a MAC-pályán, míg a birkózás és más súlyszámok helye a tanosztálynál van. Úszás a Rudasfürdőben lesz oktatással egybekötve, a céllövés helyéül egyelőre a budai lövölde van kiszemelve”. A rendőrségi őrszemélyzeti sportszakosztályok megalakulása (1925). *A Rend*, 6. szám, 3. old.

³⁷⁵ Honvédsportoktatói tanfolyamra vezénylések (1927). *Rendőr*, 18. szám, 12. old.

*tréningek végeztével nem szívesen jönnek ki a vízből, olyannyira, hogy mindenkor csak a legszigorúbb utasításra hagyják el a medencét.*³⁷⁶

A rendőrség berkein belül idővel felismerték, hogy míg az addigi felsőbb intézkedések csak a testmozgás megkedveltetésére szorítkoztak, a különböző sportokat a rendőri szolgálat különleges viszonyaira alkalmazva, egységes testnevelési rendszert kell létrehozni. „A sportoknak tömkelegéből és sokféleségéből ki kell azokat választani, amelyek legjobban megfelelnek a rendőri szolgálat megkívánta testi munkának és követelményeknek és ezeket a sportágakat minden erővel fejleszteni, tökéletesítésüket minden eszközzel támogatni kell. Így juthatunk csak el ahhoz a ponthoz, ahol a szó szoros értelmében vett rendőri testnevelés kezdődik, amely nem más, mint a rendőr testének, izmainak a szolgálati tevékenység által megkövetelt irányban való nevelése, kiképzése”.³⁷⁷ A szolgálati testnevelés célja tehát nem sportbajnokok nevelése volt, hanem a rendőr legénység fizikai képességeinek fokozásával egy általános sportnívó elérése.

1929-ben a belügyminiszter rendeletet bocsátott ki a rendőri testnevelés és sport egységes szabályozása tárgyában, amely egyrészt a kötelező testnevelésre, másrészt az önkéntes (egyesületi) sport további fejlesztésére vonatkozó irányelveket, illetve utasításokat tartalmazta. Ettől fogva a szolgálati testnevelés szerves részét képezte a rendszeres rendőri kiképzésnek, amelyben a rendőrségi őrszemélyzet minden tagjának 42 éves koráig hetente vagy legalább kéthetente 1-2 órában részt kellett vennie. A testnevelésre fordított időt a rendes szolgálati foglalkoztatás keretébe (tartalékszolgálat) illesztették be. A gyakorlatok között azok a sportágak szerepeltek, amelyek a rendőri szolgálat szempontjából szükségesnek ítélték: kardforgatás, pisztolykezelés, zártrendű, fegyvelmező csapatgyakorlatok, úszás, futás, ugrás, mászás, különféle játékok stb. Oktatóként a honvéd sportoktatói tanfolyamot végzett tisztviselők és más alkalmazottak mellett az arra alkalmas felügyelő karbeli tisztviselőket és őrszemélyzeti tagokat lehetett kijelölni. A belügyminiszter rendeletében a főkapitány segítségét kérte a rendelet sikeres végrehajtásához. A testnevelés lehetőségeit és továbbfejlesztését illetően véleményes jelentést kért arról, hogy az őrszemélyzet tagjai milyen időközökben vesznek részt a testnevelési gyakorlatokban, milyen helyiségek és sporteszközök állnak rendelkezésre.³⁷⁸ A rendelet az önkéntes sportolás ügyét a szolgálat körülményei miatt nem

³⁷⁶ Rendőrlegénység úszótréningje (1928). *Rendőr*, 6. szám, 15. old.; Az őrszemélyzet úszókiképzése és úszótréningje (1928). *Rendőr*, 28. szám, 12. old.

³⁷⁷ Rendőri testnevelés (1927). *Rendőr*, 1. szám, 8. old.

³⁷⁸ A rendőri testnevelés és sport egységes szabályozása (1929). *Rendőr*, 35. szám, 12–13. old.

lendítette előre, gyakorlati értéke abban állt, hogy rendszeressé tette a rendőr őrsemélyzet szolgálati fegyverekkel végzett lögyakorlatait, a zártrendű csukló-, kardforgató- és tornagyakorlatokat, amelyek különösen fontos szereppel bírtak a tanosztály és a karhatalmi zászlóalj zárt egységeinek kiképzésénél.³⁷⁹ Dacára a testnevelési törvénynek és a kiadott belügyminiszteri és főkapitányi rendeleteknek, az általános rendőri testnevelés meglehetősen rövidéletű volt. Az őrsemélyzet mind nagyobb arányú szolgálati igénybevétele és az elégtelen létszám miatt a helyzet évről-évre rosszabbodott. A kötelező úszókiképzés lassan megszűnt, az egyéb testgyakorlás pedig már csak a tanosztályoknál és a karhatalmi zászlóalj gyakorlatainál maradt meg.³⁸⁰ Mintegy 15 évnyi kényszerpihenő után 1943-ban az új főparancsnok, vitéz Nagyselmeczy László élesztette újra a rendőri testnevelést és sportot, felismerve azok „*nemzetnevelő, a testi erőnlétet fokozó és a szellemi frissességet is előmozdító feladatát*”. A háborús körülmények között megnövekedett szolgálati nehézségek ellenére hozott intézkedés értelmében az őrsemélyzet egésze részére kötelező testnevelés körébe tartoztak a zártrendű gyakorlatok, a csukló- és szabadgyakorlatok, a kard-, puska- és pisztolygyakorlatok, míg a tanosztálynál és a karhatalmi zászlóalj-parancsnokágnál ez a cselgáncs (judo), az akadályfutás (haditorna) és a különböző labdajátékok (futball, ököllabda³⁸¹, kézi- és kosárlabda) művelésével egészült ki.³⁸²

2.5. A rendőri szakképzést segítő egyéb intézmények és folyóiratok

A budapesti rendőrök oktatásában fontos szerepet játszott a külföldi testületeknél is alkalmazott szemléltető oktatás, ennek intézményesült formája hazánkban a bűnügyi múzeum (a jelenlegi Rendőrmúzeum elődje) volt, amely 1908-ban, az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal felállításával egyidőben létesült. A zártkörű – csak a rendőrség tagjai, illetve jogászok, bírák, törvényszéki orvosok által látogatható – múzeum elsősorban a múltbéli bűnügyek tárgyi anyagait (bűnjeleit), fényképeit és dokumentumait mutatta be. Működését komoly mértékben akadályozta a gyűjtemény megfelelő elhelyezésének gondja és folyamatos költöztetése. Az első világháborút követően csak 1929 februárjában nyithatott újra az intézmény a főkapitányság épületének földszintjén. Az ekkor már rendőrség-történeti kiállítással bővült múzeum a bűnüldözés eszközeit, valamint a bűnelkövetők egyre fejlődő technikáit mutatta be kiállításában. Dr. Kelety Géza főkapitány-helyettes így írt a vezetése alatt álló múzeum

³⁷⁹ A rendőrőrsemélyzet sportja (1934). *Magyar Rendőr*, 3. szám, 23. old.

³⁸⁰ A rendőrőrsemélyzet sportja... (1937). *Magyar Rendőr*, 8. szám, 190. old.

³⁸¹ A röplabda előfutárjának tekinthető labdajáték.

³⁸² Az őrsemélyzet testnevelésének és sportjának bevezetése (1943). *Magyar Rendőr*, 17. szám, 403. old.

oktatásban betöltött szerepéről: „...azok az ismeretek, azok a tapasztalatok, azok a tanulságok, amiket sokszor csak nagy fáradság árán, hosszas utánjárás, nyomozás útján szereztünk meg, nem mennek veszendőbe, megőrizzük a jövő számára s az, ami talán csak egyesek sajátja maradt volna, köztulajdonba, köztudatba megy át és mások is hasznát vehetik. A bűnözés eszközeinek, a bűn elkövetési módjainak szakszerű bemutatása, azok tanulságainak megmagyarázása olyan értéket ad bűnügyi múzeumunknak, hogy azt az oktatásnál, tanításnál, a rendőrök nevelésénél mellőzni legalább is hiba lenne”.³⁸³ 1942-ben a múzeum már több mint 10 000 tárggyal rendelkezett.³⁸⁴ A világháború alatt létrehozott, szintén az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalon belül működő rendőrségi szakkönyvtár anyaga a hivatalosan kiadott könyvek gyűjtése mellett részben ajándékozás, részben vásárlás útján gyarapodott.³⁸⁵ A *Rendőr* tudósítása szerint 1929-ben már 1000 kötetet meghaladó, katalógussal rendelkező tekintélyes szakkönyvtár gyűjtőkörébe tartoztak a köz- és közigazgatásjogi szakkönyvek, a rendőrség intézményével foglalkozó munkák, a büntetőjoggal, bűnvádi perrendtartással és kriminalisztikával foglalkozó kötetek, törvény- és rendeletgyűjtemények, lexikonok, szótárak és külföldi szakfolyóiratok. Ugyanakkor az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ 1930-1931-es adatközlése a szakkönyvtár állományaként csak 500 kötetet említ az alábbi témakörök szerint: történelmi rész, szervezeti és közigazgatási rész, kriminalisztikai és büntetőjogi rész, szépirodalom és folyóiratok.³⁸⁶

A két világháború közötti időszakban a rendőri szaksajtó a virágkorát élte. A tudásközvetítést segítő, ugyanakkor ismeretterjesztő tartalommal is bíró, illetve a testületen belüli fejlesztési kérdések vitafórumaként szolgáló szakfolyóiratok ekkor már az országos rendőrség hivatalos kiadványai voltak: *A Rend* (1921–1927), *Magyar Detektív* (1926-1934), *Rendőr* (1927–1931), *Magyar Rendőr* (1934–1944). A szaklapokban megjelent, neves rendőri szakírók által jegyzett cikkek és értekezések az őket olvasó rendőr számára mintegy kiegészítették a különböző tanfolyamokon tanultakat, ugyanakkor a szerkesztők szívesen vették az írásokat a testület

³⁸³ Androvicz Gábor (2017): A Rendőrmúzeum története és szerepe a rendészeti képzésben. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 276–277. old.

³⁸⁴ Borbély–Kapy (1942) 195. old.

³⁸⁵ Dr. Kelety Géza főkapitány-helyettes, az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal vezetője, a szaktanfolyamok állandó oktatója tanári tiszteletdíjáról több alkalommal is lemondott, hogy abból az összegből a szaktanfolyamok könyvtára részére könyveket vásárolhassanak, így gyarapítva annak állományát. 1925-ben 467 400 korona gyűlt így össze, amelyből újonnan megjelent, rendőri szempontból érdekes külföldi szakkönyveket szereztek be. Dr. Dorning Henrik főkapitány-helyettes köszönőlevele dr. Kelety Géza főkapitány-helyettesnek, 1925. július 24.

³⁸⁶ A rendőri szakképzés ügye (1929) 94. old.; Magyar Minerva. VI. kötet. 1930-1931 (1932). Budapest, Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ, 89. old.

bármelyik tagjától, ha azok színvonalasnak és közlésre érdemesnek mutatkoztak.³⁸⁷ A rendkívül színes és szerteágazó témákkal foglalkozó folyóiratok olykor olvasóközönségüket is bevonták a „tartalomgyártásba”. A *Rend* már 1923 végén pénzdíjas pályázatot hirdetett a rendőr szolgálatát és magánéletét tárgyaló cikkekre, majd 1924-ben a cselédkérdést, 1925-ben pedig a rendőri büntetőeljárás egyszerűsítését és a rendőri szolgálat kisebb városokban való ellátását tette pályázat tárgyává. A pályamunkákat 3-3 szakember bírálta el, s ennek alapján az újság szerkesztősége döntött a pályadíjak kiadásáról (1925-ben például 500 ezer és 1 millió koronát kaptak a legjobbnak ítélt szerzők).³⁸⁸ A *Rendőr* 1930 végén meghirdetett pályázati tárgyának (*A pályázó mikor töltötte be saját megítélése szerint leghívebben és legsikeresebben rendőri hivatását?*) óriási sikere volt: az örszemélyzetből százával érkeztek be a különböző írások.³⁸⁹ Az egy évvel később meghirdetett örszemélyzeti pályázatára beküldött mintegy másfélszáz pályamunkából közel százat fogadott el a bírálóbizottság, s ezek mindegyikét le is közölték a lapban. Ezek a felhívások elősegítették a rendőrök ragaszkodását és hűségét az újsághoz, amint arról egy debreceni rendőr beküldött levele is alátámaszt: *„Munkám közzétételéért és a tiszteletdíjért fogadja a tekintetes szerkesztőség igen hálás köszönetemet. A honoráriumképen küldött öt pengő nem anyagi értékénél fogva jelentett nekem végtelenül nagy örömet. Én ezt az öt pengőt nem is pénznek, hanem éremnek nézem, amellyel azt a szorgalmam jutalmazták meg, hogy nem álltam meg a négy elemi iskolában szerzett ismereteknél, hanem hasznos és szép könyvek olvasásával tovább képeztem magamat. Boldog leszek, ha munkámat máskor is leközlük, még akkor is, ha nem kapok érte minden esetben pénzbeli jutalmat. Kitüntetésüket azzal akarom meghálálni, hogy munkáim elbírálásával csak akkor fogom idejüket elrabolni, ha azok a hűsvétkor közölnél rosszabbak, jobban mondva, gyengébbek nem lesznek.”*³⁹⁰

³⁸⁷ A tartalmát tekintve speciálisnak mondható *Magyar Detektív* beköszöntőjében így fogalmazta meg küldetését: *„A Magyar Detektív a szakirodalom fejlesztését tűzi büszkén felemelt, vadonatúj zászlajára. Ama szakirodalom fejlesztését, amelynek célja nevelni, tanítani, bővíteni az ismeretek tárházát és szélesíteni a látókört.”* Beköszöntő (1926). *Magyar Detektív*, 1. szám, 1. old.; A hazai rendőrségi periodikák történeti áttekintéséhez lásd Sallai János (2018): Beköszöntő a Rendőrségi Tanulmányok első számához (Rendőrségi szakfolyóiratok a „Közbiztonság”-tól napjainkig). In: *Rendőrségi Tanulmányok*, 1. szám, 7–14. old.

³⁸⁸ A REND pályázata (1925). *A Rend*, 59. szám, 3. old.; Dorning Henrik (1926): „A Rend” és a rendőri szakoktatás. *A Rend*, 92-93. szám, 5. old.

³⁸⁹ A pályázat nyertesei és dolgozataik címei: I. helyezett – Kovács 10. Lajos III. oszt. rendőr felügyelő-helyettes, Budapest: *„Egy környezettanulmány eredménye (30 pengő pénzjutalom)”*, II. helyezett – Becske Lajos III. oszt. rendőr felügyelő-helyettes, Budapest: *Amikor a saját kutyája menti meg a gazdája életét*”; *„A vasúti kocsi úri fosztogatói”*; *„Az álkulcsos lakásfosztogató”* (20 pengős pénzjutalom), III. helyezett – vitéz Gémes Antal rendőr főtörzsőrmester, Szeged: *„Egy sárga kabát gombja”* (12 pengős pénzjutalom). Az örszemélyzeti pályázat eredménye (1931). *Rendőr*, 25. szám, 447. old.

³⁹⁰ A „Rendőr” olvasóihoz (1931). *Rendőr*, 43-44. szám, 681. old.

A *Magyar Rendőr* hasábjain már visszatérő elemnek számítottak a pályázat keretein belül megszületett értekezések. A szaklap lehetőséget biztosított például arra, hogy a rendőrolvások megoszthassák legveszélyesebb szolgálati élményüket, milyen módon oldották meg nehéz feladatukat, és milyen tanulságok vonhatók le az egyes esetekből. Máskor a rendőrközegek „legsomorúbb és legvidámabb” intézkedéseit közölték a szerkesztők. 1943-ban a szaklap állandó részét képező, gyakorlati jogi természetű rendőri kérdésekkel foglalkozó „*Kérdés-Felelet*” rovat koncepcióját alapul véve írtak ki kettős versenyt, amelyben arra voltak kíváncsiak, hogy ki küldi be a rovatvezetőhöz a legtöbb, az életből vett „*fogas és érdekes, versenyképes*” kérdést, illetve a közlésre (tehát versenyre) bocsátható kérdések közül ki adta meg a legtöbbre a helyes feleletet.³⁹¹ Fenti példákból látható, hogy a pályázatok az aktuális kérdésekre rávilágító tartalom gyártásának ösztönzése mellett játékos formában igyekeztek fejleszteni olvasóközönségük szakmai ismereteit.

2.6. A fejezet összegzése

Az 1867-es kiegyezést követően a rendészettel foglalkozó írásokban visszatérő igényként jelentkezett a rendőri szakoktatás kialakítása, bár egyes vélemények megkérdőjelezték ennek létjogosultságát. A budapesti rendőrség államosítását véglegesen rendező 1881-es rendőrségi törvény ugyan megteremtette a lehetőségét egy modern, hatékonyan működő nagyvárosi rendőrség létrejöttének, ennek egyik fontos feltétele, a rendőri állomány szakmai felkészültsége azonban messze a kívánalmak alatt maradt. A rendőroktatás alapvető struktúráját Török János főkapitány foglalta össze az 1893-ban kiadott szervezési szabályzatban. A későbbiekben kialakult gyakorlati tapasztalatok elsősorban a főkapitányság éves jelentéseiben és a rendőri szaklapokban követhetőek nyomon. A budapesti rendőrség állományának képzése a nehéz szolgálati körülmények ellenére komoly fejlődésen ment keresztül a századfordulót követően, az 1910-es évekre már szerteágazó oktatási keretrendszerrel beszélhetünk (rendőri, altiszti és detektív tanfolyamok, a tisztviselők részére bűnügyi értekezletek). A rendőrtisztviselőkből és csapattisztvelekből álló oktatói személyzet irányításával, valamint az elméleti és gyakorlati ismeretek elsajátítását segítő értékes szakmunkák, tankönyvek kiadásával a budapesti állami rendőrség európai színvonalú, professzionális szervezetté vált. Bár tényleges oktatás az első világháború kitörésétől a Tanácsköztársaság végéig – gyakorlatilag nem folyt, 1920-tól kezdődően a korábbi évtizedek tapasztalatai biztos alapot nyújtottak a szakképzés további fejlesztési irányainak megtalálásához. A hazai rendőrségek országos államosítását követően,

³⁹¹ Legveszélyesebb intézkedésem (1935). *Magyar Rendőr*, 18. szám, 19. old.; Írja meg, biztos úr! (1937). *Magyar Rendőr*, 8. szám, 185. old.; Kérdés-felelet verseny (1943). *Magyar Rendőr*, 3. szám melléklete, 1. old.

1922-1923 folyamán az egységes normarendszer keretében a testülethez csatlakozás felvételi követelményeit is felülvizsgálták, és az egyes állománycsoportok (tisztviselők, altisztek, detektívek) számára belügyminiszteri rendeletek útján hajtották végre a szakoktatás egységesítését. Ennek intézményesült formája lett az országos szaktanfolyamok rendszere, amelyben a testületen belüli előmenetel lehetőségét a különböző képzések, tanfolyamok és vizsgák sikeres teljesítéséhez kötötték. Az egyre inkább specializálódó rendészeti feladatok szakszerű ellátása érdekében Budapesten külön képzéseket és tanfolyamokat tartottak az 1920-1930-as években létrehozott új szolgálati ágak – a főkapitánysági gépkocsizó testület, a közlekedési rendőrosztág, a belügyminisztériumi rádióállomás, a karhatalmi század/karhatalmi zászlóalj, a baleseti járőr csoport és a rendőri révkapitányságok – rendőreinek. Szintén csoportos képzés formájában valósultak meg a két világháború között a különböző nyelvtanfolyamok, az őrszemélyzet vallás erkölcsi oktatása, illetve a fakultatív rendőri sportból kialakuló kötelező testnevelés. A személyi állomány szakképzésében fontos segédintézményként tartható számon a szemléltető oktatást segítő, 1908-ban létrehozott Bűnügyi Múzeum, illetve az 1915-re felállított rendőrségi szakkönyvtár. Az egymást követő rendőrségi folyóiratok a két világháború közötti időszakban szintén kiemelten segítették a rendőrök szakmai fejlődését, elsősorban szacikkek, vitaindító gondolatok és a rendőri szolgálatellátással kapcsolatos írásbeli pályázatok útján.

3. A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY ILLETMÉNYEI ÉS JAVADALMAZÁSA

3.1. Rendszeres pénzbeli illetmények és egyéb juttatások

A rendőrségi alkalmazottak megélhetésének, pénzbeli és egyéb javadalmazásának kérdése már a rendőrségek államosításának gondolatát felvető korai tervekben is megjelent, így az első 1871-es rendőrségi törvénytervezetben is kiemelt figyelmet fordítottak, hogy azonos beosztáshoz azonos fizetés járjon.³⁹² Az 1881-ban kiadott, régóta várt rendőrségi törvény nem javított a rendőri alkalmazottak fizetésén, szervezeti kimutatásában a javadalmazások az 1873-ban rögzített összegeken stagnáltak. Pichler Nándor már 1876-ban tartott előadásában rámutatott arra London és Budapest rendőrsége összehasonlításakor, hogy a fővárosi testület rendkívül népszerűtlen intézmény a lakosság körében, holott minden rendőrség legfontosabb tényezője az eljáró személyzet. Követendő példaként említi meg, hogy Angliában az elszegényedett rétegből érkező rendőrök családjaikkal együtt biztos ellátást kapnak, amint állami alkalmazásba kerülnek. Ezzel szemben Budapesten a rendőrök többsége csak átmeneti megélhetésként tekint munkájára, és amint lehetőségük van, menekülnek a jobb fizetésű állások felé: *„Nem fogadható el azon állítás, hogy sokkal jobb erők nem léteznek – van elég sok tehetség, - de fizessük, díjazzuk azokat úgy, hogy hivataluk után tisztességesen megélhessenek és életfenntartási gondoktól mentve, kizárólag hivatásuknak szentelhessék magukat.”*³⁹³ Sághy Gyula ellenzéki képviselő 1884 decemberi felszólalásában azt ajánlotta Tisza Kálmán belügyminiszternek, hogy *„eszközölje a megfelelő szaporítással egybekapcsolva a rendőrségi személyzetnek s pedig kezdve a közrendőrökön, jobb anyagi dotációját, mert a mai anyagi ellátás mellett, midőn például egy közrendőrnek 29-30 frt havi díja van, a megfelelő rendőri személyzetet beszerezni nem lehet.”* Amíg a kormány ezt az alapvető lépést nem teszi meg azokkal szemben, akiknek a szellemi és fizikai erejét a rendőri hivatásgyakorlás más hivatalokban dolgozó tisztviselőknél és közegeknél sokkal nagyobb mértékben igénybe veszi, addig nem lehet a testület és a lakosság számára is elfogadhatóan működő személyi állományt biztosítani – mondja beszédében a képviselő.³⁹⁴

A testület tagjainak jövedelme nagyrészt a rendfokozatok szerint megállapított éves fizetésből állt, amely 300 Ft-tól (II. osztályú közrendőr) egészen 2000 Ft-ig (rendőrtanácsos) terjedt.³⁹⁵ A

³⁹² Sallai János (2020): A municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig: 100 éve centralizálták, államosították a magyar rendőrséget. *Rendőrségi Tanulmányok*, különszám, 14. old.

³⁹³ Pichler (1876) 10-11. old.

³⁹⁴ Pintér (1973) 44-45. old.

³⁹⁵ 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest fővárosi rendőrségről. A főkapitány illetményei kiugróan magasnak számítottak: 4000 ft fizetés, 1000 ft szolgálati pótlék, 600 ft szálláspénz, 600 ft lóbeszerzési- és tartási átalány.

rendőrtisztviselők (a ranglétra legalján álló díjnokokat és gyakornokokat leszámítva), továbbá az irodai alkalmazottak évi szálláspénzt (lakbértámogatást) kaptak, 175-400 Ft közötti összegben. A rendőri őrszemélyzetet – az őket irányító csapattisztekkel együtt – igyekeztek a rendelkezésre álló laktanyákban, „természetben” elszállásolni, de amennyiben ez nem volt lehetséges, őket is megillette a 120-180 Ft közötti lakbértámogatás. Illetményük kiegészítésére a lovasrendőri állomány tagjai betöltött rendfokozataiknak megfelelően évi 200-300 Ft lótartási átalányban részesültek (ez egyúttal csekély összegű díjazása volt annak a felvételi követelménynek, amely szerint a lovas rendőröknek szolgálatba lépésük alkalmával lovaikat saját pénzből voltak kénytelenek megvásárolni).³⁹⁶ A rendőri állomány zömét alkotó legénység jövedelme a szolgálati idővel arányosan növekedett, minden ötödik eltöltött szolgálati év után 40 Ft személyi pótlék formájában. Alapfizetésük mellett az őrszemélyzet tagjai napidíjakra és ételmezési költségekre is jogosultak voltak. Az altisztek, lovasrendőrök, valamint a laktanyai irodában alkalmazott rendőrök fizetését minden hónapban előre, míg a gyalogrendőrökét (az I. osztályú rendőröktől lefelé) félhavi utólagos részletekben folyósította az illetékes osztályparancsnok a szálláspénzekkel és a szolgálati pótlékokkal együtt. A rendőrök fizetéséből bizonyos esetekben (pl. szolgálati díjak, bírói foglalás, szolgálati viszonyból eredő kártérítések esetén) levonásokra kerülhetett sor, ennek mértéke azonban nem lehetett nagyobb, mint az illető havi fizetésének egyharmada.³⁹⁷

Az 1881. évi rendőrségi törvényben megállapított fix illetményeket párhuzamba állítva a törvény tervezetében ismertetett bécsi és londoni rendőri fizetésekkel megállapítható, hogy a rendőri őrszemélyzet nem volt „elmaradottabb” anyagi helyzetben a bécsi Sicherheitswache állományánál. A budapesti gyalogos állomány (közporoszlótól az őrmesterig) 300-600 forint, a lovas állomány 450-700 forint közötti fix javadalmazással bírt, ezzel szemben Bécsben 360-600 forint között mozgott az illetmény. Jobb kondícióval rendelkeztek a budapesti fizetési pótlékok is: az 5. szolgálati évtől 40 forint, amely ötévente újabb 40-40 forinttal gyarapodott – a bécsi legénység tagjai számára csak a 10. szolgálati évtől járt 40 forint, amely szintén ötévente csupán 15-15 forinttal nőtt, így 20 év szolgálat után a két testületben mintegy 90 forintos pótlékkülönbség figyelhető meg. A tisztikar illetményeiben már élesebb különbségek fedezhetők fel: Budapesten az egyes beosztásokban 700-2000 forintos skálán mozgott, Bécsben

Mai értékén számítva ez az összeg kb. 1 890 000 forint havi összilletményt, míg egy közrendőr javadalmazása 90 675 forintot, egy rendőrtanácsosé 604 500 forintot ért.

³⁹⁶ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 34. old.

³⁹⁷ Ua. 16–17. old.

540 és 3600 forint között, amelyhez 400-800 forintnyi működési pótlék is járult. A londoni rendőri testület fizetései (a tervezetben eredetileg fontban megadva) messze meghaladták a „kontinentális” kollégákét: a legénységi állományhoz tartozó közrendőrök (constables) és őrmesterek (sergeants) 620-1300 forintot, a tisztek 880-8000 forintot kerestek meg évente.³⁹⁸

A rendőrtisztviselők szabályszerű alapilletményének és lakáspénzének összegét hosszútávon az 1893. évi IV. törvénycikk által bevezetett új fizetési rendszer határozta meg. A jogszabály a gyakornokok kivételével az állami tisztviselőket – köztük a Belügyminisztérium állományába tartozó rendőrtisztviselőket – összesen tizenegy fizetési osztályba sorolta, a legalacsonyabb XI. osztálytól az I. osztályig. A rendfokozatokhoz és beosztásokhoz kötött fizetési osztályokon belül – az I-III. kivételével – fizetési fokozatokra oszlott (a IV-V. fizetési osztályban kettő, az ennél alacsonyabb fizetési osztályokban három fizetési fokozatra). Az osztályok között kinevezés, míg a fokozatok között előléptetés alapján lehetett előrejutni. A törvény által felvázolt, az állami alkalmazottak különböző kategóriáit magába foglaló új illetményrendszer alapja a rangsor volt. Az egy szakban működő alkalmazottak (esetünkben a rendőrtisztviselők) egy létszámot (rangsort) alkottak. Az alkalmazott rangsorbeli helyét kinevezésének időpontja határozta meg. Az egy napon kinevezetteknel, amennyiben már előbb is állami szolgálatban voltak, a korábbi rangsorbeli helyzet, vagy a beszámítható hosszabb szolgálat, illetve ezek egyenlősége esetén a kinevezés sorrendje állapította meg a rangsorbeli elsőséget. Kinevezése alkalmával az állami tisztviselőt az esetek többségében az illető fizetési osztály legalsó fizetési fokozatába sorolták be. A magasabb fizetési osztályba történő kinevezés rendszerint a rangsor rendjében történt, amennyiben ott egy állás megüresedett. A magasabb fizetési fokozatba történő automatikus előlépésre a tisztviselőnek 3 évi várakozási idő elteltével volt joga.³⁹⁹

³⁹⁸ Indokolás és előterjesztés „a Budapest fővárosi rendőrségről” szóló törvényjavaslathoz. Képviselőházi irományok 1878–1881. XXI. kötet (1881). Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 90.; 95–96; 123–125. old.

³⁹⁹ 1893. évi IV. törvénycikk az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról, és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről; Általában mindig kevesebb volt a magasabb fizetési osztályokban lévő üres hely, mint az annak betöltéséhez szükséges feltételekkel rendelkezők száma. A „túljelentkezés” enyhítésére minisztertanácsi határozatban rögzítették, hogy az adott fizetési osztályba tartozókon túlmenően a fizetési osztály javadalmazásában részesülők hány százalékának megfelelő létszámú tisztviselő részesülhet a fizetési osztályba tartozó beosztások címének és jellegének felruházásával. A rendőrtisztviselők állománycsoportjában „címzetes” címmel azokat ruházhatták fel, akik az adott címhez kapcsolódó beosztás betöltéséhez szükséges kvalifikációval rendelkeztek. A „címzetes” tisztviselők a magasabb fizetési osztály javadalmazásában ugyan nem részesültek, azonban a rangsorjegyzékben megelőzték az azonos feltételekkel rendelkező társaikat. Ha nem nyílt lehetőség a tényleges („valóságos”) előléptetésre, a „címzetes” tisztviselőket később felruházták címük „jellegével” is, amely már biztosította számukra a címmel járó magasabb bérezést. Parádi József (2008): A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 17. szám, 60. old.

1898-tól a tisztviselői pályára készülő díjnokok anyagi támogatását is törvényileg szabályozták.⁴⁰⁰

A rendőr őrszemélyzet alapilletményének régóta várt rendezésére először 1895-ben került sor. A fizetések ekkor már 23 éve stagnáltak, mert „*úgy az állam, mint a főváros mostoha gyermekeknek tekintették a rendőrséget, melynek anyagi szükségleteiről a gondoskodást minduntalan egymásra akarták hárítani*”.⁴⁰¹ A rendőrségi törvény értelmében a főváros felerészben járult hozzá az államrendőrség fenntartási költségeihez.⁴⁰² Ez az összeg az évek folyamán egyre súlyosabb anyagi teherként nehezedett Budapest költségvetésére: 1885-ben 852 840 korona, míg 1900-ban már 1 783 696 koronára nőtt.⁴⁰³ Még az őrszemélyzetnél nagyobb illetménnyel bíró rendőrtisztviselők sem mulasztottak el hangot adni panaszaiknak, amelybe beletartozott az államosítás kritikája is: „*Ők minden időben csak mostoha gyerekek voltak: a székesfőváros gyermekei, tulajdonképen, de az állam örökbe fogadta őket [...] A képzelt jó dologból a legmostohább helyzet került ki [...] Két szék között a földön ül az állami rendőrség már 28 év óta. Ott kuporog, s onnan nézi vágyakozó szemmel azokat, akiknek egy gazdájuk van. A székesőváros tisztviselőit elsősorban a kiknek gazdag és jó gazdájuk van, akik el vannak látva úgy, hogy a székesfővárosi élet nehéz viszonyai között tisztességesen megélhessenek. S az állami rendőrtisztviselő sóhajtván kívánja – bár maradt volna a székesfőváros kezelésében a rendőrség, akkor most nem volna annyi a panasz.*”⁴⁰⁴ Öt pontba foglalt kéréseikből négy anyagi természetű volt, s ezek között szerepelt fizetéseiknek az osztrák rendőrtisztviselőkével egyenlő rendezése.⁴⁰⁵ A „rendőrségi kvóta” kérdése mind az állam, mind a főváros részéről folyamatos ellentétekhez, érvek és ellenérvek ütköztetéséhez vezetett. A finanszírozási kérdés 1908-ban jutott dűlőre, amikor törvénycikk született arról, hogy a főváros által fizetendő évi járulékot 800 000 korona állandó évi átalányban állapítsák meg.⁴⁰⁶

⁴⁰⁰ 1897. évi XXIV. törvénycikk az állami hivataloknál alkalmazott díjnokok szolgálati és anyagi helyzetének javításáról

⁴⁰¹ Laky (1926) 59. old.

⁴⁰² 1873-tól a fővárosi rendőrség kezébe került a személyzeti fizetések felterjesztése és a rendőrség költségvetése. Sallai János (2019): A magyar rendészet története. Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 60-61. old.

⁴⁰³ A rendőrségi kvóta (1904). *Pesti Napló*, 146. szám, 13. old.

⁴⁰⁴ Az állami rendőrtisztviselők helyzete (1901). *Rendőri Lapok*, 27. szám, 217–218. old.

⁴⁰⁵ Egy 1901-es összehasonlító statisztika szerint a legnagyobb létszámú fizetési osztályokban az osztrák tisztviselőknek kb. 30 %-kal volt több az alapilletményük a magyarokénál, és általánosságban elmondható, hogy az egyenlő kvalifikáció és munkafeltételek ellenére a budapesti állami tisztviselők jövedelmükkel egy egész fizetési osztállyal „maradtak le”. Az osztrák állami tisztviselők fizetése (1901). *Rendőri Lapok*, 29. szám, 234. old.

⁴⁰⁶ 1908. évi XLVIII. törvénycikk Budapest székesfőváros fejlesztéséről s a háztartásának rendezése végett teendő állami intézkedésekről

1896 májusában lépett hatályba új illetménytípusként a napidíjazás, amely értelmében az őrszemélyzet tagjai hivatalos, a fővárosi rendőrség területén kívül eső helyre történő kiküldetés esetén napidíjra és útiköltség megtérítésére tarthattak igényt.⁴⁰⁷ 1904-ben a rendőrség teljes állománya részére (mint állami alkalmazottak) személyi pótlékot rendszeresítettek, továbbá a lakbérilletményben addig nem részesülő, de természetbeni lakással sem rendelkező II. osztályú rendőrök és lovasrendőrök egységesen évi 240 korona „lakpénzpótlékot” adtak. Ez az intézkedés lehetővé tette, hogy a frissen véglegesített rendőrök hivatásukhoz méltó albérletbe költözzenek a laktanyából (ahol próbarendőri idejük alatt voltak elszállásolva), így nem fenyegette őket az eladósodás veszélye.⁴⁰⁸ 1909-ben első alkalommal került kiadásra a székesfővárosi államrendőrség hivatalos illetményszabályzata, amely a testület illetményrendszerének teljeskörű összefoglalását adja.⁴⁰⁹ A szabályzat két nagy csoportban, rendes és különleges illetmények szerint ismertette a javadalmazási típusokat, amely a tisztviselők és detektívek esetében még tovább tagozódott:

- Rendes illetmények: alapfizetés, személyi pótlék, lakpénz és lakpénzpótlék (illetve természetbeni lakások), rendőrségi pótdíj, működési pótlékok (detektívek és rendőrorvosok részére), bérkocsi- és fuvarátalányok (a rendőrség felsővezetői részére), lótartási átalány.
- Hivatalos kiküldetések és átköltözködések alkalmával járó illetmények: napidíjak, fuvar- és poggyászköltségek, egyéb utazási kiadások, stb.
- A székesfővárosi rendőrség területen belül teljesített különleges szolgálatok után járó illetmények: napidíjak, élelmezési díjak, nyomozási költségek felszámítása, gyorsírói munkadíj.
- Különös illetmények és kedvezmények: egyenruházati járulék, ruházati kárpótlás, lóbeszerzési és felszerelési járulék, fizetési előlegek, jutalmak és segélyek.

Az őrszemélyzet tagjainak rendszeres illetménye a fizetés mellett a személyi, valamint az esetleges szolgálati pótlékból, a lakpénzből vagy természetbeni lakásból, az egyenruha-ellátáshoz kapcsolódó első tömegbetétből és a tömegátalányból, valamint a lótartási és lótisztítási átalányokból tevődött össze. Az egyéb illetmények közé tartoztak az utazási

⁴⁰⁷ Rédey Miklós – Laky Imre szerk. (1903): Rendőrségi lexicon. Budapest, Stephaneum, 220-221. old.

⁴⁰⁸ 1904. évi I. törvénycikk az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról; 4600/1906. M.E. rendelet az állami alkalmazottak részére pótlékok engedélyezéséről

⁴⁰⁹ Illetményszabályzat a Székesfővárosi Magyar Királyi Államrendőrség számára (1909). Budapest, k. n.

költségek, napidíjak, a magánfelek és jogi személyek felkérésére történt rendkívüli szolgálatok díjai, ételmezési díjak (eseti jelleggel), temetkezési költségek, fizetési előlegek, jutalmak és segélyek. Laky Imre rendőroktató jóvoltából a legénységi illetmények és azok elszámolásának ismerete 1906-tól már a próbarendőrök számára előírt tananyag részét képezte, és a későbbiek folyamán kiadott tankönyvek is kivonatossan tartalmazták a hivatalos illetményszabályzat, illetve a nyugdíjrendszer legfontosabb pontjait.⁴¹⁰ Így az állami alkalmazásba kerülő rendőrök már pályájuk megkezdésekor részletesen megismerhették a szolgálatukért járó javadalmazási és segélyezési formákat, amely nagy segítséget jelentett további életük, egzisztenciális körülményeik tervezésében és kialakításában.

A fővárosi rendőrség létrehozása óta megoldatlan szociális problémái a békeévek alatt végig jelen maradtak. A budapesti árakhoz képest alacsony fizetés, a tisztviselői fizetési osztályokon belüli létszamaránytalanság, valamint az előmeneteli lehetőségek stagnálása bizonytalan megélhetést nyújtott az állomány tagjainak. A világháború időszakában kialakuló rendkívüli állapot és a megváltozott munkakörülmények a legkevesbé sem kedveztek a szervezeti gondok orvoslásában, sőt ha lehet, még inkább elmélyítették azokat. A háborús helyzet szülte árdrágulásokkal a rendőrök javadalmazása nem tudta felvenni a versenyt, így elsősorban az őrszemélyzeti állomány megtartása is a legnehezebb feladatok közé tartozott. Dr. Boda Dezsó főkapitány belügyminiszterhez írt 1914. évi jelentése a fizetésrendezés minél hamarabb történő keresztülvitelét sürgette: *„A rendőrök nagyobbára családostak, átlag 5-6 tagból áll egy rendőr családja, 70-90 koronának – ennyit kap kézhez – mégis elegendőnek kell lenni, hogy abból családját ételmezze, ruháztassa, gyermekét iskoláztassa, téli időszakban fűtési és világítási anyaggal ellássa és még ezen felül saját magát is nehéz szolgálatához mértén külön ételmezze. A drágaság amellet nőttön nő. Mind égetőbb szükséggé válik tehát, hogy az őrszemélyzet anyagi javadalmazása az egész vonalon a nehéz viszonyokkal számoló emeléssel rendeztessék. Olyan intézményről van szó, melynek teljesítő képességét és munkakészségét még áldozatok árán is épp e megpróbáltatásos időkben kell biztosítani. A rendőri hivatásban felölelt közérdek az, ami ezt hovatovább elodázhatatlanná teszi.”*⁴¹¹ 1915-ben „N. N. szegény budapesti rendőr” a nyilvánosság előtt panaszolta el szűkös anyagi helyzetét az egyik budapesti napilapban: *„...mi budapesti rendőrök vajjon hogy élünk meg ebből a csekély 40 frtból, mikor még a háború előtt is csak a koldulástól voltunk megmentve? És mi lesz most velünk ebben a nagy drágaságban? 40 forintból biz nem lehet egy évi lisztet beszerezni. Feleségeink a gyárakba járva segítenek*

⁴¹⁰ Laky (1906) 377–382. old.

⁴¹¹ Jelentés (1915) 17. old.

*megkeresni a mindennapi kenyeret, nekünk, magyar kir. állami rendőröknek. Vagy megélhetést kérünk, vagy küldjenek bennünket a harctérre, akkor a családunk megélhetése legalább biztosítva volna. Úgy látszik, velünk nem törődik senki, ma már a pesti utcaseprőnek is több fizetése van, mint nekünk.*⁴¹² A korszak legtermékenyebb rendőri szakírója, Rédey Miklós tankönyvében rendőri hivatástudattal és a szolgálathoz szükséges erkölcsi-etikai kívánalmakkal kapcsolatban fogalmazza meg a megfelelő javadalmazás fontosságát: *„A rendőr illetményeinek arányban kell állani az ő feladatával és kötelességének, széles körével. Számolni kell azzal, hogy ezen feladatok megoldása, a kötelesség lelkiismeretes teljesítése teljes embert kíván, tehát az illetményeknek is olyanoknak kell lenniök, amelyek teljesen – haláláig – gondoskodnak a rendőrrel, sőt még azon túl is a családjáról. Hiszen életében úgysem gondoskodhatik eléggé róluk, mert egész idejét, minden percét a szolgálatnak kell szentelnie.*⁴¹³

A világháborús időszak kilátástalan jövőképe néhány rendőr fegyelmének addig nem tapasztalt lazulásához vezetett. Két olyan esetről is beszámoltak a napilapok, amikor rendőröket értek tetten sorozatos lopáson a Ferencvárosi pályaudvaron és a Vásárcsarnokban, akik soktagú családjuk számára próbáltak így élelmet szerezni.⁴¹⁴ A kormánynak is szembe kellett néznie azzal, hogy a budapesti rendőrség tagjai a létminimum alatt élnek és egyre elégedetlenebbek. Előbb napi egy, majd 1917 májusától napi két korona élelmezési pótlékot szavaztak meg számukra. Mivel a pénzügyminiszter tiltakozott az újabb kiadás ellen, a belügyminiszter figyelmeztette a kormány tagjait: *„Bármennyire mérlegeltessenek is az államháztartás megsokasodott súlyos feladatai, előadó miniszter úr kénytelen a minisztertanács figyelmét nyomtatékosan felhívni a főkapitány jelentésében részletezett megdöbbentő jelenségekre, amelyek az állam egyik kiváló szervének kezdődő bomlási processzusait tüntetik fel, s amelyek kiszámíthatatlan további következményekkel fenyegetnek.*⁴¹⁵ Hiába emelték fel azonban az élelmezési pótlékot, és hiába vitte keresztül Sándor László főkapitány a rendőr legénység számára az addigi 35% helyett 100%-os háborús segélyt, illetve működési pótlékot, mindez a háború alatti gyors és nagyarányú általános árdrágulás miatt nem bizonyult elegendő szociális segítségnek.⁴¹⁶ Az őszi forradalmat követően, a Tanácsköztársaság létrejötte előtt néhány nappal a minisztertanács kedvezőbb anyagi helyzetet teremtett a testületnek azzal, hogy az

⁴¹² Egy budapesti rendőr levele a megélhetésről (1915). *Az Est*, 226. szám, 8-9. old.

⁴¹³ Rédey (1916) 7–8. old

⁴¹⁴ A rendőrök korábban kifogástalan életvitelt folytattak, egyikük korábban három alkalommal részesült dicsérő okiratban. *Apró tragédiák* (1916). *Világ*, 34. szám, 1. old.; *A nyomoruság lopásra készíti a rendőrt* (1916). *Népszava*, 327. szám, 10. old.

⁴¹⁵ Pintér (1973) 195. old.

⁴¹⁶ Baksa (1923) 135. old.

őrszemélyzet részére az addig ismeretlen rendőri pótdíjat rendszeresítette, a rendőrtisztviselők részére megállapított összeggel azonos mértékben. Ennek értelmében a rendőri pótdíj kezdő összege évi 1500 korona volt, amely háromévenként 100-100 koronával emelkedett egészen 2200 koronáig.⁴¹⁷

A rendőri alkalmazottak illetményeinek összehasonlítása a főváros más dolgozóinak béreivel nem egyszerű feladat, mivel egyik esetben sem rendelkezünk az ehhez szükséges mennyiségű bértáblázattal az 1945 előtti időszakból. A dualizmus időszakában a fővárosi rendőrség csupán egy alkalommal, 1909-ben készítette el hivatalos illetményszabályzatát, a további fizetési adatok kutatásakor be kellett érniük az éves főkapitányi jelentések, rendőrségi tankönyvek és zsebkönyvek esetlegesen előforduló közléseivel, táblázataival.⁴¹⁸ A civil szférában a legtöbb (bár nem rendszeresen vezetett) béradattal a munkásrétegre vonatkozóan találkozhatunk. A legkézenfekvőbb elsőként a rendőri fizetések 1870-1890-es évekbeli stagnáló időszakát megvizsgálni, ahol a két szélsőérték a próbarendőrök 25, illetve az őrmesterek 50 forintnyi havi alapfizetése. A fővárosi munkásréteg tanult „elitje” (szíjgyártó, nyomdász, rézműves), de még az átlag szakmunkások is (vasöntő, bádogos, géplakatos) nagyobb fizetéssel bírtak, mint a rendőrlegénység tagjai, az sok esetben meghaladta még a rendőraltisztek (ellenőrök, őrmesterek) bérét is (heti 9.50-14 forint). 1885-ben a MÁV-műhely munkásainak átlagos bére 300 munkanapra számolva 500 forint, azaz egy, a rendőri őrszemélyzet legfelső kategóriájában szolgáló őrmester évi fizetése volt. 1886-ban az Óbudai Hajógyárban a dolgozók egyharmada (mintegy félezer fő) havonta 45-60 forintot kapott ugyan, azonban 647-en havi 45 forint alatt kerestek. A rendőri alapfizetéssel leginkább a napszámosok bérezése vonható párhuzamba, amely heti 5-6 forintot jelentett. Egyes városi napszámmunkában dolgozók esetében, akiknek bérében komoly ingadozások is előfordultak, a fix fizetésű rendőrök kissé jobb bérkörülményekkel rendelkeztek (évi 230 munkanappal számolva, az építési napszámosok átlagkeresete 1875 és 1895 között 253 forintról 225-re, a kőműveslegényeké 506 forintról 465-re csökkent).⁴¹⁹ 1900-ban a budapesti gyáripari munkásság kb. 84 %-a heti 20 koronánál kisebb bérért dolgozott, amely többé-kevésbé hasonló bérviszonyokat feltételez a rendőri őrszemélyzet nagy részével.⁴²⁰ 1910-ben a fővárosi munkásarisztokrácia (művezetők, különlegesen

⁴¹⁷ A rendőrőrszemélyzet zsoldilletményei (1927). *Rendőrr*, 19. szám, 6. old.

⁴¹⁸ A fővárosi rendőrség 1914 előtti történetét feldolgozó hiánypótló szakkötet sem tett kísérletet az illetmények összehasonlítására az elérhető források hiányára hivatkozva. Czaga et al. (1995) 20–21. old.

⁴¹⁹ Spira György – Vörös Károly (1978): Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig (IV. kötet). Budapest, Akadémiai Kiadó, 445. old.

⁴²⁰ Ua. 635. old.; Rédey – Laky (1903) 222. old.

szakképzett munkások, mintegy 11 500 fő) választóvonalának a heti 40 (havi 160-200) korona, vagy annál nagyobb fizetést tekintették, amely bőven meghaladta a közrendőri béreket, és felvette a versenyt a X. és IX. fizetési osztályú állami tisztviselők alapfizetésével.⁴²¹ Fontos azonban megjegyezni, hogy a rendőrségi alkalmazottak alapfizetésükön felül személyi és szolgálati pótlékot, valamint negyedévente kiosztott lakpénztámogatást is élveztek, amely 5-10 évnyi szolgálat után együttesen évi 500-600 korona pluszjuttatásnak könyvelhető el. Ez az örszemélyzet jelentős részét alkotó I. osztályú rendőrök alapfizetésének (1200 korona) 50 %-át kitevő összeget jelentett (1909. évi adat). Az a tény, hogy lakhatásukat nem a törzsilletményükből kellett finanszírozni, lényeges egzisztenciális előnyt biztosított a rendőrök számára, szemben azokkal a munkástömegekkel, akik ilyenfajta szociális segítségnyújtásban nem részesültek. Budapesten a századforduló környékén a lakások 82.7 %-a 1-2 szobás volt, Ferenczi Imre megfogalmazásában: *„Budapest népessége igen igénytelen a lakásviszonyok tekintetében, az egyszobás konyha nélküli lakások száma – mint láttuk – igen nagy.”* Számítása szerint a minimálisan elvárható egyszoba-konyhás lakásért aránytalanul magas éves összeget kell kifizetnie a munkásembernek maga és családja számára, *„részben jövedelmének negyedét, részben harmadát, de szinte kivétel nélkül több mint ötödét kell e célra fordítania.”*⁴²²

Az 1920-as évek a társadalmi és anyagi konszolidáció jegyében teltek. A dualizmuskori illetményszabályzat elemei gyakorlatilag nem változtak. A rendőrségi alkalmazottak rendes illetményre és külön intézkedésen alapuló egyéb illetményre voltak jogosultak. Rendes illetménynek számított a fizetés, a személyi pótlék⁴²³, a lakpénz és mindazon személyi járandóság, ami az állami költségvetésen alapult és azt külön törvény, illetve az állami költségvetés állapította meg. Külön intézkedésen alapuló egyéb illetménynek számított minden olyan járandóság, amik csak külön meghatározott szolgálati viszonyok között jártak.⁴²⁴ Az 1920-tól kiadott központi rendőrségi tankönyvsorozat szervezeti szabályokat tartalmazó kötete minden kiadásában külön fejezetet szentelt a rendőri illetmények írásos és táblázatos ismertetésének, így a közzolgálati pályájukat kezdő újoncok reális képet kaphattak későbbi jövedelmük alakulásáról.

⁴²¹ Spira – Vörös (1978) 636. old.; Illetményszabályzat (1909) 17. old.

⁴²² Ferenczi Imre (1906): A munkáslakás kérdése (Részlet). In: Litván György (szerk.) (1974): Magyar munkásszociográfiák (1888-1945). Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 103. és 107-108. old.

⁴²³ A fizetést és a személyi pótlékot a hónap közepétől, vagy a következő hónap első napján folyósították a rendőröknek attól függően, hogy kinevezésük a hónap első vagy második felében történt.

⁴²⁴ Laky (1921) 87. old.

Az illetményrendszerben új elemként jelent meg a rendőr által eltartott, közös háztartásban élő felesége és gyermeke(i) után járó családi pótlék. Tisztviselők esetében az volt jogosult ilyen pótlékre, akinek legalább egy 24 évnél fiatalabb saját (törvényes), törvényesített vagy örökbefogadott gyermeke volt, vagy aki gyermektelen volt ugyan, de legalább két, saját jövedelemmel nem rendelkező családtagot tartott el közös háztartásban a saját keresetéből. Az őrszemélyzetnél az a rendőr részesülhetett ugyanebben, akinek legalább egy 24 évnél fiatalabb törvényes, önálló keresettel nem bíró, illetve évi 1200 koronát meg nem haladó keresetű törvényesített, édes vagy mostohagyermek volt, illetve azon gyermektelen személyek, akinek vele közös háztartásban élő, és saját jövedelemmel nem rendelkező családtagot tart el. Háromnál több gyermek után a rendőr családi pótlékban nem részesült.⁴²⁵ Később az illetményre jogosító körülmények változtak, így a tisztviselők és az őrszemélyzet tagjai már a velük közös háztartásban élő feleségük, 16 év alatti ellátatlan gyermekük, illetve 16 év feletti, kiváló eredményű tanulmányokat folytató gyermekük után is igényt tarthattak családi pótlékre (utóbbi esetben annak 24 éves koráig), amelynek maximuma 75 pengő volt (az ötödik és az azon felüli gyermekek után). Méltánylást érdemlő esetekben – ha azt a vagyoni viszonyok is indokolták tették – az őrszemélyzeti taggal rokoni viszonyban álló és közös háztartásban élő, eltartásra szorult vagyontalan és munkaképtelen egyének (pl. törvényes édesapa, édesanya, szülőtlen törvényes unoka) után is folyósíthattak családi pótlékot.⁴²⁶

Az őrszemélyzeti illetményrendszer javítására és szerkezeti átalakítására a kormányzat különösen nagy hangsúlyt fektetett, ugyanis régóta szándékában állt a különböző fegyveres testületek illetményeinek egységes alapokra helyezése és az előforduló hátrányos helyzetek megszüntetése. A Belügyminisztérium a rendőr legénység javadalmazásán a katonai illetmények kiterjesztésével – annak zsoldrendszerét alapul véve – igyekezett javítani. Az 1920 áprilisában bevezetett új rendszer lényege az volt, hogy a rendőröket is katonai rendfokozatoknak megfelelő zsoldkategóriákba sorolták. A magasabb rendfokozatokba (zsoldfokozatokba) történő előrelépés meghatározott szolgálati időhöz volt kötve. A háború utáni koronainfláció miatt több alkalommal is szükség mutatkozott a fennálló illetményrendszer revíziójára. A rendőrök rendfokozatához meghatározott zsoldfokozat párosult. A katonai illetményekkel együtt a juttatásokhoz tartozott az élelmezési adagválság is, amely az egy napi élelmezési anyagok beszerzési árának összegével volt egyenlő (ezt a katonai körletparancsnokságok hadbiztosságai állapították meg). Ezt a rendőr nem csak saját személye,

⁴²⁵ Ua. 97–98. old.

⁴²⁶ Barcza (1943) 151–161. old.

hanem minden családi pótlékra igényjogosult családtagjuk után is megkapta fél összegben (féladagváltás). Utóbbit 1924 júliusában egy belügyminiszteri rendelet eltörölte, és helyébe az ideiglenes pótlék lépett, amelynek összege változó illetményként a rendfokozattól, az állomáshelytől és a családtagok számától függött (0.5-7 korona között). Egyúttal a rendelet 20 %-kal megemelte az ételmezési adagváltás összegét, majd 1927-ben – figyelembevétel az élelmiszerárak időközbeni csökkenését – állandó összegben (Budapesten 54, vidéken 45 pengőben) rögzítette.⁴²⁷ A pengő bevezetésével az őrszemélyzet pénzbeli illetményei a rendfokozati tábla szélsőértékeit jelölve (rendőrtől az I. osztályú felügyelő-helyettesig), közös háztartásban élő feleséggel és két gyermekkel számolva 160 és 240 pengő között mozogtak, ide nem számolva a változó összegű ideiglenes pótlékot, a lakáspénzt és az ingyenes egyenruha-ellátást – az összegeket közlő újságcikk írója szerint „*az őrszemélyzetnek a fentiekben tárgyalt illetményei nagyjában megfelelnek a követelményeknek, mindazonáltal meg kell állapítani, hogy még mindig némi emelést igényelnének.*”⁴²⁸ A rendőrök szerény pénzbeli illetményeinek folyamatos, sűrűn eszközölt rendezése (például az „ideiglenes drágasági pótdíj” bevezetésével) sem tudott lépést tartani a korona 1920-as évek közepéig tartó inflációjával. A pénzromlás az ország általános elszegényedéséhez vezetett, és minden közalkalmazott viszonylagos jólétét veszélyeztette. A nemzetgyűlésen tárgyalt témák között egyre gyakrabban hangzottak el a belügyminiszternek címzett szenvedélyes interpellációk, amelyek a rendőri alkalmazottak (tisztviselők és őrszemélyzeti tagok) fizetésének mihamarabbi javítását sürgették. 1920 áprilisában Friedrich Károly korábbi miniszterelnök, ellenzéki országgyűlési képviselőként hívta fel az elsők között a figyelmet erre: „*Higgyék el, hogy nekünk elsősorban legalább a közbiztonsági alkalmazottak megélhetéséről kell gondoskodnunk. Nem ország az, ahol a rendőr elégületlen, nem ország az, ahol a rendőrtisztviselő anyagi gondokkal küzd. Itt, t. pénzügyminister ur, nem létezik az, hogy nem lehet, ezt meg kell csinálni és itt nincs olyan akadály, melyet félre ne kellene háritani az utból.*”⁴²⁹ 1923-ban Szilágyi Lajos, Bihar vármegye főispánja valóságos rendőrnymorról beszélt felszólalásában a belügyi tárca költségvetési tárgyalásán: „*Nekem egyformán kedves és nemzetem szempontjából egyformán szívemhez van nőve a katona, csendőr, rendőr, vámőr, folyamőr és pénzügyőr. [...] Az ország mai helyzetében azonban az állami rendőrség feladata és fontossága vetélkedik a többi szervezetek fontosságával. [...] Sohasem felejttem el, hogy a Károlyi-forradalom idején milyen hatást tett*

⁴²⁷ A rendőrőrszemélyzet zsoldilletményei (1927). *Rendőr*, 19. szám, 6–7. old.

⁴²⁸ Uo.

⁴²⁹ Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés naplója (1920). I. kötet. Budapest, Athenaeum, 386. old.

reám annak olvasása, hogy a rendőrség behódolt a forradalmároknak, és sohasem felejttem el azt sem, hogy mikor a kommunizmus alatt a gyűjtőfogházban voltunk letartóztatva, mint tuszok, miként fogadkoztunk, hogyha még egyszer uralomra kerülünk, a rendőrség milyen kényeztetett gyermeke lesz mindannyiunknak. dédelgetni fogjuk a rendőrséget. [...] Mindezek után érthetetlennek tartom, hogy mégis bekövetkezett a nyomornak olyan fajtája, amelyet egy szóval rendőrnymornak kell nevezni. [...] Nyomorban vannak azok, akik a belrend és biztonság megóvásának kötelezettségét ebben a ferde helyzetben vállalták és teljesítik...”.⁴³⁰ Az ország anyagi helyzete ugyanakkor hosszú évekre ellehetetlenítette az érdemi illetményrendezés keresztülvitelét.

A pénzügyi stabilitás időszaka a rendelkezésre álló források szerint az 1930-as évek közepén valósult meg. A rendőri szaklapok józan takarékosásra intő cikkeiben egyértelmű utalások találhatók a személyi állomány társadalmi státusának és életkörülményeinek javulására. Szalay Mihály rendőr felesége a fizetését beosztani tudó és a költségekkel megküzdő rendőr típusalakjait összehasonlítva írja 1935-ben: „A rendőr a mai nehéz világban is megkapja a tisztességes megélhetést biztosító fizetését. Mégis, míg egyik rendőr derűs arccal megy szolgálatba és meglehetősen veszi fel az illetményeit, nem tudva, mi is az a sokadika, addig sok más társát nehéz gondok gyötrik. Ezek elsején unottan veszik fel a fizetést, mert hisz az már úgysem az övék: amerre járnak, mindenütt hitelezőkbe botlanak.”⁴³¹ Hasonló megállapítást tesz vitéz Benedek Géza tanosztályparancsnok „vbg” álnéven írt cikkében: „Annyi bizonyos, hogy a rendőri hivatás nehéz terheit nem is lehetne viselni, de még megkövetelni sem, ha azoknak súlyát a megélhetés emésztő gondolatai is súlyosbítanák és növelnék.” A takarékos, előrelátó rendőr „rendesen öltözteti családtagjait, gyermekeit jól neveli, tiszta, rendes otthona van, a kamréja sem üres, mégis néhány évi takarékoskodás után telket vesz, idővel házat épít rá, vagy szülőfalujában vesz néhány hold földet, ahová nyugalomba vonulása után letelepedhessék.”⁴³² Egy másik írásában ugyanezt a kérdéskört vizsgálva emeli ki a biztos anyagi háttérrel rendelkező rendőrök ingatlanszerzési potenciálját: „...az őrszemélyzet tagjai gondtalan megélhetést biztosító illetményt kapnak s ha ezt szerényen és okosan osztják be, ha takarékosan élnek, még jelentékeny megtakarításokat is elérhetnek. Ennek igazolására elég annyi, hogy például a budapesti őrszemélyzet tagjainak mintegy egyharmad része ingatlannal bír.”⁴³³

⁴³⁰ Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés naplója (1923). XI. kötet. Budapest, Athenaeum, 519–520. old.

⁴³¹ Az illetmények gazdaságos beosztása (1935). *Magyar Rendőr*, 3. szám, 15. old.

⁴³² Takarékoság és eladósodás (1937). *Magyar Rendőr*, 2. szám, 35. old.

⁴³³ Költségek, eladósodás (1937). *Magyar Rendőr*, 13. szám, 301. old.

A rendőrségi alkalmazottak illetményeinek kérdését érintve Mártonffy Károly miniszteri tanácsos, egyetemi magántanár az 1936. évi közigazgatási továbbképző tanfolyamon tartott előadást. Mártonffy szerint a hazai közszolgálati jogviszonyban sokkal hangsúlyosabban jelen van az erkölcsi elem, mint bármely más jogterületen: „*A közszolgálati viszony közjogi viszony, amely telítve van a hűség, odaadás, áldozatkészség, lemondás alig körülírható elemeivel. A köztisztviselő a szó valódi értelmében osztozik az állam jó- és balsorsában, vele jobban-rosszban [...] össze van kötve.*”⁴³⁴ A köztisztviselői jogviszony sok hasonlóságot mutat a munkabérszerződéssel, és ebből kiindulva a közhivatali jogviszony látszólag megfeleltethető szolgálati szerződésnek, a köztisztviselői illetmény pedig munkabérnek, hiszen a köztisztviselő éppúgy rendelkezésre bocsátja munkaerejét a munkáltatójának (az államnak), mint a magánalkalmazott vagy a bérmentes. Mártonffy szerint a köztisztviselő ezért ellenértékül rendszerint azért kap az általános munkabéréknél alacsonyabb illetményt, mert az ő bérének, javadalmazásának egy részét, mint nyugdíjat időskorára, vagy szolgálatképtelenségének idejére félreteszik, ilyen formán a nyugdíj is fizetésnek tekinthető. Ugyanakkor a közszolgálati viszony mégis teljesen eltér a munkabérszerződéstől, amely a gazdasági élet törvényeinek megfelelően, a kereslet-kínálat szerint alakul (kivéve ahol bevezették a bérminimum rendszerét). Ezzel szemben a köztisztviselők fizetését kizárólag az állam mindenkori pénzügyi helyzete szabja meg, az állami költségvetés törvényileg megállapított alkotórésze, amelytől a kormány – politikai felelősségéből fakadóan – nem térhet el. „*Ha igaz volna, hogy a köztisztviselő nem egyéb egyszerű magánalkalmazottnál, akit nem a hűség, engedelmesség láthatatlan, finom szálai fűznek az államhoz és aki csupán magánjogi munkabérszerződés köt, akkor mindazok a különleges szabályok, amelyek a köztisztviselőkre vonatkoznak, értelmüket veszítik és tárgyaltalanokká válnának. Az állam és hivatalnok nem állhatnak egymással szemben, mint egyenrangú szerződő felek. A közhivatalnok nem csupán az állami akaratnak végrehajtója, de egyszersmind az államnak megvalósulási lehetősége is...*” – fejti ki Mártonffy.⁴³⁵

Hajós László 1938-ban megfogalmazott gondolatai találó összegzését adják az anyagi viszonyok javulásának: „*A rendőrnek olyan fizetése van, amely az ő társadalmi helyzetében a saját és családja igényeinek kielégítésére, ha nem is bőséges, de mindenesetre elegendő fedezetet nyújt. Ennek a fizetésnek, kellő beosztással, elégnek kell lennie ahhoz, hogy a rendőr*

⁴³⁴ Mártonffy Károly (1936): A magyar közszolgálati jog rendszere. In Mártonffy Károly szerk.: A mai magyar közigazgatás (A korszerű közszolgálat útja 2.). Budapest, Állami Nyomda, 206. old.

⁴³⁵ Ua. 206–207. old.

a családjának életszükségeiről megfelelőképpen gondoskodják és annak szilárd alapokon nyugvó, anyagilag kiegyensúlyozott életlehetőséget biztosítson. [...] Mindamellet tehát, hogy elismerjük, hogy a rendőrök a javadalmazás tekintetében a jobban szituáltak és ellátottak közé tartoznak – állítjuk, hogy alaposan értenie kell hozzá és jól kell tudnia gazdálkodni a rendőr-családnak, hogy mindezen követelményeknek maradéktalanul eleget tehessen.”⁴³⁶ Ebből az időszakból már könnyebben számszerűsíthető a rendőri fizetés, továbbá lehetőség nyílik kontextusba helyezni a fővárosi átlagkeresettel. A Horthy-korszak társadalmi ideája a munkabérről a népszerű dalban is megénekelte „havi 200 pengő fix” volt, amelyet valójában csak kevesen vihettek haza, ha kizárólag az alapfizetésekből indulunk ki. A mezőgazdasági munkások napszámbére átlagosan 2 pengő körül mozgott, azonban ezt nagyrészt természetben kapták meg, készpénzt csak ritkán láttak, ráadásul egzisztenciálisan kiszolgáltatott helyzetben voltak pl. a téli hónapokban, amikor erősen visszaesett a munkaalkalmak száma. Az ipari munkásság havi átlagfizetése 1938-ban 100 pengő volt. Ebben a társadalmi csoportban a segéd- és betanított munkások kb. 75-80, míg a nyomdászok valamivel több, mint 190 pengőt kaptak kézhez. A „havi 200 fixet” meghaladó keresetet tudtak felmutatni szakmunkások és a honvédségi altisztek. Ők már meg tudták maguknak teremteni a kispolgári életszínvonalat, főleg, hogy ezekben a családokban nem csak egy kenyérkereső volt.⁴³⁷ Az 1939-es állapot szerint a budapesti rendőri őrszemélyzet alapilletménye (a havizsold, a rendőri pótdíj és az ételmezési pénzátalány összege) elég széles skálán, 80 (próbarendőr) és 275 (1. zsoldfokozatú rendőralhadnagy) pengő között mozgott. A 200 pengős határt így csak a már hosszú évek óta szolgáló, altiszti kategóriába tartozó rendőrtiszthelyettesek érthették volna el. Állami alkalmazottként ugyanakkor ezen kívül egyéb biztos járandóságokra is jogosultak voltak. Ilyen volt a lakáspénz, amelynek összegét a családtagok száma határozta meg, valamint családi pótlék, amely törvényes házasságban a feleség és két gyermek után havi 45 pengő folyósítását jelentette.⁴³⁸ Méltánylást érdemlő esetben – ha azt a vagyoni viszonyok indokoltá tették – külön családi pótlékban részesülhetett a rendőri alkalmazott további egy személy (édesapja, édesanyja vagy örökbefogadott, nevelt gyermek) után is. Eseti illetménykiegészítésnek tekinthetők még a különböző rendkívüli szolgálati díjazások és a rendkívüli készültség alkalmával kiosztott pótdíjak.⁴³⁹ A fentiekkel számolva havi összes illetményével már a néhány évet rendőr vagy

⁴³⁶ Hajós László (1938): A józan takarékoság. *Magyar Rendőr*, 3. szám, 65. old.

⁴³⁷ L. Nagy Zsuzsa (1995): Magyarország története 1918-1945. Egyetemi jegyzet. Debrecen, Multiplex Média Debrecen, 202. old., vö. Kaiser (2002) 113-114. old.

⁴³⁸ A családi pótlékban nem részesülő nőtlen (köztük a testülethez frissen érkezett, nősülési jogosultsággal még nem rendelkező) rendőrök természetbeni, laktanyaszerű elhelyezést kaptak.

⁴³⁹ Barcza (1939) 206-220. old.

rendőr őrmester rendfokozatban eltöltő őrszemélyzeti tag is biztos egzisztenciát teremthetett családjá számára, amely egyúttal csökkentette a pályaelhagyás esélyét is: „*A rendőr biztosabb anyagi körülmények közé került és a fizetések rendezése óta, magánéletében a gondtalan, bár természetesen szerény polgárember életét élheti.*”⁴⁴⁰ L. Nagy Zsuzsa szerint a hazai középtisztviselői réteg tagjai átlagosan 200-400 pengőt kerestek havonta, jelentős részük azonban ennek alsó határát sem érte el. Az állami tisztviselők 1941 májusától eszközölt fizetésrendezéskor ezzel szemben már a IX. fizetési osztályba sorolt rendőrfoglalmazók kezdő alapbérét is 211 pengőben határozták meg, amely meghaladta pl. egy elemi iskolai tanító 163 pengős fizetését, de elmaradt egy középiskolai tanár 226 pengős vagy egy fiatal, nőtlen honvéd százados 271-324 pengős kezdő keresetétől.⁴⁴¹

A rendszeres illetmények mellett egyéb javadalmazási formák is jelen voltak a rendőrségen. A szervezeti szabályzatokat áttekintve látható, hogy az őrszemélyzet tagjai részére 1890-es években alakult ki az 1944-ig változatlan formában létező jutalmazási rendszer. Rédey Miklós ennek csak arányos és indokolt alkalmazását javasolja: „*A szolgálati buzgóság és törekvés előmozdításának egyik hathatós eszköze a jutalmazás és pedig a jól alkalmazott jutalmazás. Értem ezalatt, hogy felsőbb helyen ne fukarkodjanak a jutalmazásokkal, mert akkor elkedvteleníti az emberi gyengékben leledzőket munkásságuk és sikereik után, de ne is igen duskálkodjanak, mert akkor meg becsét veszti. Ritkábban adott, jól megérdemelt jutalmazás sohasem téveszti el hatását, sem az egyes, sem az egész testületre nézve.*”⁴⁴² Jutalomban akkor részesülhetett a rendőr, ha különösen fontos, „*kiváló tapintattal*” és kitartással, vagy rendkívüli veszéllyel járó szolgálatot teljesített. Az elismerés formáinak különböző fokozatai voltak. A „legalacsonyabb” a főparancsnok napiparancsban kiadott nyilvános dicsérére számított, míg a főkapitány hatáskörébe tartoztak az alábbi aktusok: dicsérő okirat kiszolgáltatása, dicséretjelvény viselésének engedélyezése⁴⁴³, pénzbeli jutalom, rendkívüli előléptetés, valamint legfelsőbb (uralkodói vagy kormányzói) kitüntetésre ajánlás.⁴⁴⁴ Rédey Miklós

⁴⁴⁰ Borbély-Kapy (1942) 123. old.

⁴⁴¹ L. Nagy (1995) 202. old; 4.000/1941. M. E. sz. rendelet. A közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak illetményei, továbbá a nyugdíjasok, özvegyek és árvák ellátási díjai (1. kimutatás)

⁴⁴² Rédey Miklós (1896b): A rendészeti hatóságok alanyi szervezése a központosításnál. *Rendőri Lapok*, 36. szám, 4. old.

⁴⁴³ A dicséretjelvényt – amely a legkorábbi ismert, egyedüli rendőri kitüntető jelvény – 1918 és 1926 között adományozták a budapesti rendőrség őrszemélyzetében arany, ezüst és bronz fokozatban (az adományozások száma nem ismert, a feltárt források alapján minimum 120 fő érdemelhette ki). A magyar rendőrség falerisztikai rendszerében ezt követően csak 1985-ben rendszeresítették hasonló kitüntetést, a „Kiváló rendőr” jelvényt, amelyet szintén rövid ideig, 1991-ig adományoztak.

⁴⁴⁴ Barcza (1940) 66–67. old.; A jutalmazási formákat gyakran kombinálták, például pénzjutalom, dicsérő okirat és dicséretjelvény együttes adományozásával. Az érdemre jogosultság okai között szerepeltek egyebek mellett a

mindezeket a „morális javadalmazás” kategóriájába sorolta, ám elsősorban a rendőrtisztviselők vonatkozásában, akik esetében fontosnak tartotta, hogy szolgálati működésük felsőbb elismerése minél nagyobb nyilvánosság előtt történjen: „...*A hivatalnok által adott nagy áldozatoknak, ugyis csak gyenge vizsontszolgálata a javadalmazás, érzi ezt maga az állam is, mikor a javadalmazáson felül még különös kiváltságokban, hogy úgy mondjam morális javadalmazásban is részesíti. A rendőr tisztviselő meg még nagyobb áldozatot hoz, úgyszólván összes ideje, ereje, tehetsége az államszolgálatban telik, éjjel, úgy mint nappal, az utcán, a hivatalban egyaránt, egészséget, nem egyszer életét is kockára teszi, megérdemli tehát, hogy fárasztó, fölötte terhes és felelősséggel járó szolgálatai különös méltánylásban részesüljenek ép úgy, mint Európa minden államában [...]* Az állam az ő hivatalainak méltóságát, nyomatékát alanyilag a tisztviselők méltóságának, jólétének emelésében éri el [...] Az elismerés és jutalmazás nyilvánossága, a méltóság és a kitüntetés emeli a rendőrségnek méltóságát és nyomatékát is, különösen, ha sikereinek folyamányai ezek a megtisztelő kitüntetések.”⁴⁴⁵ A közigazgatási jog egyik tudósa szerint a köztisztviselő közérdekű munkássága hármas ellenértékre tarthat számot: a fizetésre, az előmenetelre és az elismerésre. Ezek az ellenértékek egyúttal hatékony hajtóerői is a közalkalmazott munkásságának. A legelső és legkritikusabb elem, a fizetés gyakran elmaradt az egyének szolgálati teljesítményétől, amelyet Kozma Miklós belügyminiszter is kénytelen volt elismerni egyik 1935. évi beszédében: „*Erről a tisztviselői karról én most jobban, mint valaha, látom, hogy alacsony fizetésével éjjel-nappal óriási munkával és óriási szorgalommal, azt mondhatnám: perpetuum mobile-ként dolgozik. És ezért mi az elismerés? Mindenki elismeri azt, ha valaki rendesen és jól dolgozik, de nem tudunk megfelelő ellenértéket adni annak a tisztviselőnek...*”⁴⁴⁶ Mindezek ellensúlyozására a rendőrtisztviselők szolgálati előmeneteléről, annak fontosabb állomásairól igyekeztek minél ünnepélyesebb formában megemlékezni. Az előléptetéseket, kinevezéseket és jelvényes kitüntetések adományozását a nagy napilapok is közölték, a rendőrújságok pedig részletes, gyakran egészoldalas méltatásban emlékeztek meg az ünnepeltről szolgálati jubileuma vagy nyugállományba vonulása alkalmával (amely mindamelllett elengedhetetlen forrás az egyes személyek életrajzának rekonstruálásához). Az őrszemélyzet tagjai esetében az 1930-as évektől

hosszú ideje (25 vagy több éve) tartó eredményes és példamutató szolgálat, különösen veszélyes betörő tolvajok elfogása, vasúti szerencsétlenség megakadályozása, tűzvész vagy árvíz alkalmával mutatott bátor helytállás, megbokrosodott lovak megfékezése, vagy bonyolultabb nyomozások sikeres véghezvitele.

⁴⁴⁵ Rédey Miklós (1896a): A rendészeti hatóságok alanyi szervezése a központosításnál. *Rendőri Lapok*, 35. szám, 9. old.

⁴⁴⁶ Elismerés (1935). *Magyar Rendőr*, 13. szám, 1. old.

a napiparancsba foglalt nyilvános dicséreteket szintén közreadta a rendőri sajtó, a jutalmazandó cselekedetek rövid ismertetésével.⁴⁴⁷

3.2. A nyugdíj

Az állami közsolgálati pálya egyik legvonzóbb eleme a biztos nyugdíj lehetősége volt. A budapesti rendőrség vonatkozásában a nyugdíjra történő legkorábbi utalást az 1881. évi XXI. törvénycikk tartalmazza. Ennek 47. §-a szerint a rendőr legénység tagjai öt év szolgálat után 40, tíz év szolgálat után 80, tizenöt év szolgálat után 120, húsz év szolgálat után pedig 160 forintnyi évenkénti személyes szolgálati pótlékot kaptak, amelyet saját, illetve haláluk esetén özvegyeik és gyermekeik nyug- vagy ellátási díjába is beszámítottak. A rendőrség „összes személyzetére”, valamint özvegyeik és kiskorú árváikra ugyanazok a nyugdíj- és eltartási szabályok vonatkoztak, amelyek „*az államszolgálatban általában érvényesek*”. Ha a rendőr szolgálat közben olyan fokú sérülést szenvedett, ami miatt szolgálatképtelenné vált, nyugdíjazásánál elszámolandó szolgálati éveikhez 10 évet hozzászámítottak. Kivételesen figyelemre méltó esetekben még ennél nagyobb kedvezmény is adható volt, ez azonban nem haladhatta meg tényleges illetményeit.⁴⁴⁸

Első alkalommal az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról szóló 1885. évi XI. törvénycikk szabályozta részletesen a rendőrtisztviselőkre és őrszemélyzeti tagokra, illetve hozzátartozóikra (özvegyeikre és árváikra) is vonatkozó nyugdíjilletményeket. A törvény különbséget tett állandó és egyszeri (a jogszabály megfogalmazásában: „*egyszersmindenkorra szóló*”) ellátás között. Előbbi kategóriába tartozott a nyugdíjra jogosultat vagy annak özvegyét megillető nyugdíj, valamint a gyermekek nevelési pótléka. Egyszeri ellátásnak számított a végkielégítés és a temetkezési járulék. A nyugdíjra történő igényjogosultság alapfeltétele az állandó alkalmazás, legalább tízévnnyi beszámítható állami szolgálat volt. Semmilyen ellátásra nem volt jogosult az a rendőr, aki állásáról önként lemondott, felszólítás ellenére sem tért vissza az állásába, felsőbb engedély nélkül idegen hatalom szolgálatába lépett, akit valamilyen büntetendő cselekményért hivatalvesztésre ítélték, akit a szolgálat kötelékéből büntetésképpen bocsátottak el, illetve aki olyan cselekmény elkövetése után, amelynek a hivatalból való elbocsátás lett volna a következménye, öngyilkos lesz, megszökik, vagy bármilyen más okból

⁴⁴⁷ Lásd például Nemes Sándor detektívfelügyelő húszéves szolgálati jubileuma (1928). *Rendőr*, 50. szám, 6. old.; Kilián Zoltán (1926): Búcsúzó a nyugalomba vonuló Laky Imrétől. *A Rend*, 50. szám, 1–2. old.; A huszonötéves stáció. Laky Lajos dr. rendőrfőtanácsos, detektív főnök negyedszázados szolgálati jubileuma (1930). *Magyar Detektív*, 10. szám, 2. old.; Dicséretes rendőri intézkedések (1937). *Magyar Rendőr*, 7. szám, 158. old.

⁴⁴⁸ 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről

nem tudják ellene a bűnvádi vagy fegyelmi eljárást lefolytatni. Büntetésből senki nem volt nyugdíjazható. Az arra jogosult nyugdíjat igényelhetett abban az esetben, ha „*testi vagy lelki fogyatkozás*” miatt szolgálatképtelenné vált, ha 65. életévét betöltötte, ha kötelező szolgálati éveit (a rendőrség esetében 40 évet) betöltötte, vagy ha hivatalból nyugdíjaztatik, mert az általa betöltött állás megszüntetésre kerül, illetve más megfelelő állásra el nem helyezhető.⁴⁴⁹ A nyugdíjviszonosság jegyében a szolgálati időbe be kellett számítani, ha valaki közvetlenül az állami szolgálata előtt, megszakítás nélkül, rendes évi vagy havi fizetéssel állandó alkalmazásban állt vagy katonai zsoldot kapott a törvény által meghatározott szolgálati helyeken – ez a rendőrök esetében jellemzően a közös hadsereg, a honvédség vagy a csendőrség volt. Az ellátás alapját a beszámítható szolgálati idő és az utolsó beszámítható javadalmazás összege képezte. A kötelező minimumként meghatározott tízéves szolgálat után a nyugdíjjogosult az utolsó beszámítható fizetésének 40%-át kapta, minden további szolgálati éve után 2%-ot, így a teljes fizetésével megegyező nyugdíjösszeg 40 éves szolgálat után járt. Ezt a hosszú időt azonban a rendőri testületnél senki nem érte el.⁴⁵⁰

Rédey Miklós 1896-ban így vélekedett a nyugdíj mértékéről: „...*a nyugdíj megadásával nem léssen leróva az a kötelesség az állam részéről, hogy gondoskodjék rendőrségéről akkor, mikor azok, eltörődve az államnak teljesített szolgálatoktól, kidőlnek a sorból. A fizetés, mellyel az állam elláthatja az ő tisztviselőit, korántsem lehet akkora, hogy abból munkaképtelenség idejére tőkét lehetne megtakarítani*”.⁴⁵¹ A testületnél a szolgálat hamar felőrölte a rendőröket fizikálisan és mentálisan is, ezért Rédey véleménye szerint 30, sőt, a bűnügyi és a detektívosztálynál már 25 év szolgálat is elegendő lenne a teljes nyugdíj kiérdemlésére. Példaként tesz említést a párizsi rendőrségről, amelynek alkalmazottai már 15 évi szolgálat után teljes nyugdíjra jogosultak, míg hazánkban a tanárok 30 év után élvezik ugyanezt, holott munkájuk összehasonlíthatatlanul könnyebb a rendőrökéhez képest.⁴⁵² A budapesti főkapitány 1899. évi jelentésében szintén a szolgálati nyugdíjhatár csökkentése mellett érvelt: „*A mostani szolgálati viszonyok között – tapasztalat szerint – a még javakorbéli rendőrök sem bírják tovább a terhes rendőri szolgálatot 15-20 évnél. Sőt, ezentúl csak alig néhány fogja elvétve túlhaladni a 20. szolgálati évet. A folyton változó s nap nap után szaporodó szolgálati követelmények sokasága és sokoldalúsága az őrszemélyzet tagjainak szellemi és testi erejét, szabadságát, sőt*

⁴⁴⁹ 1885. évi XI. törvénycikk az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról

⁴⁵⁰ Egyetlen rendőrtisztviselő, Engelbach Károly rendőrtanácsos, a fogház- és toloncügyosztály vezetője szolgált 40 évnél tovább a testületnél. 1899-ben, 43 év szolgálatot követően vonult nyugdíjba. Jelentés (1900) 43. old.

⁴⁵¹ Rédey (1896b) 4. old.

⁴⁵² Ua. 4–5. old.

gyakran pihenő idejét is teljesen igénybe veszik [...] Nagy erkölcsi hordereje lenne annak, ha az őrszemélyzet ezen nyugdíjkezdésményben részesítenék, mert az őrszemélyzet minden utógondolat nélkül nagyobb kedvvel, odaadással s ügybuzgósággal teljesítené szolgálatát, sőt azt a szolgálatra igen kedvező körülményt is eredményezné ez a nyugdíjkezdésmény, hogy az eddigieknél sokkal iskolázottabb és nagyobb értelmiségű elemek vállalkoznának a rendőri szolgálatra s ez kiszámíthatatlan előnyére lenne a rendőri szolgálatnak.”⁴⁵³

A nyugdíjtörvény az elhalálozott rendőrök hozzátartozóiról is igyekezett gondoskodni. A feleség csak akkor tarthatott igényt özvegyi nyugdíjra, ha férje legalább 5 éve állt állami szolgálatban, továbbá csak az a nő kaphatott özvegyi ellátást (az elhalálozott rendőr utolsó fizetésének 50%-át), aki férjével a tényleges szolgálat ideje alatt, vagy azt megelőzőleg lépett házasságra és a férjével a nyugdíjigény beálltakor együtt élt továbbá erkölcsös életet folytatott. Ha férje halálakor legalább három ellátásra szorult gyermeke volt, az özvegy az ő részükre nevelési járulékot kapott, amelyet tisztviselők fiúgyermekéi 20, leánygyermekéi 18 éves korukig, altisztek és egyéb alkalmazottak fiúgyermekéi 16, leánygyermekéi 14 éves korukig voltak jogosultak. A rendőri alkalmazottak özvegyei és árvái nemcsak özvegyi nyugdíjra és nevelési járulékra, hanem temetési járulékra is jogosultak voltak. A temetési járulékot a tényleges szolgálatban lévők esetében a legutóbb élvezett beszámítható javadalmazás alapján, a nyugdíjban lévőkénél a nyugdíj összege alapján kellett megállapítani. Ha ez nem haladta meg az 1000 forintot, akkor háromhavi összeg járt. 1000-3000 forint között kéthavi, 3000 forint fölött egyhavi összeg után járt a járulék. Abban az esetben, ha az özvegy nem volt jogosult a temetkezési járulékra, akkor azt a jogosult gyermekek kapták, és a gyám vagy gondnok rendelkezésére kellett bocsátani.⁴⁵⁴

A csaknem 30 évig érvényben lévő törvény korszerűsített „utóda” a 1912. évi LXV. törvénycikk volt, amely az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról rendelkezett. A nyugdíj megállapításának elvei nem változtak, azonban a szolgálati idő megállapítása igen. A törvény a rendőri alkalmazottaknak időbeli kedvezményt nyújtott, illetve az egyetemet vagy főiskolát végzett rendőrtisztviselőknél kompenzálta azt az időt, amivel a felsőfokú tanulmányuk miatt később kezdtek dolgozni. Esetükben a hagyományos „polgári” időszámítástól eltérően – minden állami szolgálatban töltött 7 hónapot 8 hónapnak kellett számítani, így már 35 évnyi tényleges szolgálatot követően elérhették a teljes összegű

⁴⁵³ Jelentés (1900) 9-10. old.

⁴⁵⁴ 1885. évi XI. törvénycikk az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról

nyugdíjat.⁴⁵⁵ További fontos eleme volt a törvénynek, hogy a szolgálati idő folytonosságának számításánál nem minősült megszakításnak a 30 napot meg nem haladó alkalmazás nélküli idő.⁴⁵⁶ A rendőri nyugdíjazás jogszabályi háttere – néhány kisebb mérvű kiegészítő rendelkezéstől eltekintve – a későbbiekben sem változott számottevően, és még 1943-ban is ez a törvénycikk számított a legfőbb hivatkozási alapnak az állami alkalmazottak és özvegyeinek nyugdíjellátásában.⁴⁵⁷

3.3. Az egyenruha-ellátás

3.3.1. Az egyenruha biztosításának módjai a dualizmus időszakában

A 19. század második felétől 1919-ig a vidéki városok törvényhatóságai állapították meg rendőrségeik számára egyenruháik formáját, színét, valamint a ruhaellátás módját. Tisza Miksa szerint: „*Ahány város van az országban (137), annyiképpen vannak a rendőrök egyenruházva, mert itt már élnek a városok önkormányzati jogukkal, mivel ruhát adni muszáj, így hát képviselje legalább a városi címer színeit, miáltal nevetséges tarka-barkaság áll elő*”.⁴⁵⁸ Az egyenruha-ellátás az általában kis létszámú rendőrségek esetében természetben, vagy ruhaátalány kiosztásával történt. Az 1860-1870-es években a pestvárosi rendőrszemélyzet egyenruhával és fegyverrel történő ellátása gyakori vitapont volt a főkapitányság és a városi tanács között, utóbbi ugyanis igyekezett lefaragni a költségekből, hogy a pesti szabómesterek helyett a város dologházának kényszerfoglalkoztatott lakóival készítették el a rendbiztosi és poroszlói uniformisokat. A ruhák elhasználódásának kérdése és kihordási ideje is állandó vita tárgya volt: „*Míg a városi ruházati bizottmány az egyenruhák rövid használati idő utáni gyors rongálódását nehezményezte, addig a főkapitányi hivatal a kihordási idő csökkentését, fehérenemű és javítási átalányt, s hasonlókát szorgalmazott*”.⁴⁵⁹ Az egyenruha-ellátás kérdéséről az 1881. évi rendőrségi törvény sem rendelkezett. 1885-től az új főkapitány, Török János a testület tekintélyének növelése érdekében az addig polgári ruhában dolgozó rendőrtisztviselők részére előírta, hogy irodán kívüli szolgálatteljesítéskor teljes egyenruházatot kötelesek viselni (az irodai munkát végzőknek elegendő volt a zubbonyt, nadrágot és sapkát beszerezniük).⁴⁶⁰ A tisztviselők szolgálati és díszegyenruháikat a számukra kijelölt gyártócégnél voltak kénytelenek nem csekély összegért (180-220 forintért) megvásárolni. Felmerülő költségeiket utólagosan 8

⁴⁵⁵ Kozári Monika (2009): Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjának kialakulása és szabályozása az I. világháború előtt. *Múltunk*, 3. szám, 156. old.

⁴⁵⁶ 1912. évi LXV. törvénycikk az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról

⁴⁵⁷ Barcza (1943) 180. old.

⁴⁵⁸ Tisza (1925) 241. old.

⁴⁵⁹ Czaga et al. (1995) 188. old.

⁴⁶⁰ Krecsányi (1894) 318. old.

forintos havi részletekben vonták le fizetésükből. A *Budapesti Hírlap* kiállt a drága uniformis beszerzésére kényszerített tisztviselők mellett: „*Ha már az állam nem adja tisztviselőinek az egyenruhát, akkor – minthogy a lakbér emelkedése folytán amúgy is alig bírnak kijönni fizetéseikkel – legalább előleget kellene adni nekik, hogy tetszésük szerint bármely cégnél megvásárolhassák egyenruhájukat készpénzért, miáltal bizonyosan jóval olcsóbban jutnának az egyenruhához. Ez az intézkedés természetesen rendkívül kellemetlenül lepte meg a rendőri tisztviselőket, mert az nagyon igazságtalan terheket ró rájuk*”.⁴⁶¹ A napilap a többi állami tisztviselőknél alkalmazott gyakorlathoz hasonlóan egyenruhaátalányt követelt a rendőrtisztviselőknek, amelyből első felruházódásuk költségeit fedezhették.⁴⁶² A problémát a rendőri döntéshozók nem orvosolták, s ez hosszú időn keresztül visszatetszést váltott ki a tisztikar tagjaiban.

A korábbi gyakorlattól megválva 1892-től a rendőrség őrszemélyzete részére az egyenruha-ellátás új formájaként a M. Kir. Csendőrségnél és a bécsi rendőrségnél alkalmazott, s a gyakorlatban igen hasznosnak bizonyult „tömegrendszer” (Massensystem) bevezetése mellett döntött.⁴⁶³ A tömegrendszerben a rendőr legénység tagjainak egyenruháit és felszerelési cikkeiket (a lovasrendőrök ezen felül lószerelvényeiket) szerződéses szállítóktól, együttesen szerezték be, s az osztályparancsnokságok által féléveként szerkesztett szükségleti beadványok alapján a rendőrfőparancsnokság raktárjából egyénekenként osztották ki, s a minden egyes rendőr által személyesen vezetett és a csapatszámvivősnél felülvizsgált számlakönyvekben („tömegkönyvecskékben”) félévenként egyénekenként történt a cikkek elszámolás.⁴⁶⁴ A testülethez történő tényleges felvétele és bevonulása alkalmával minden rendőr részére az előírt ruházati és felszerelési cikkek első beszerzésére egy meghatározott nagyobb pénzösszeg került felszámolásra („elsőtömegbetét”). Ezen cikkek későbbi utánpótlására minden rendőr szolgálati ideje alatt „tömegátalányt” kapott. Az elsőtömegbetét és a tömegátalány összegét időszakosan a belügyminiszter állapította meg. A rendőrök így keletkezett „tömegvagyon” a felsoroltak mellett külön járulékokból is gyarapodhatott.⁴⁶⁵ Ezeket a külön járulékokat, amennyiben a rendőrnek tömegtartozása, vagy egyéb, az államkincstárral szemben fennálló tartozása nem

⁴⁶¹ A rendőrtisztviselők egyenruhát kapnak (1884). *Budapesti Hírlap*, 74. szám, 6. old.

⁴⁶² A rendőrségi egyenruha (1885). *Budapesti Hírlap*, 78. szám, 5. old.

⁴⁶³ Állami költségvetés a Magyar Korona országai részére az 1892. évre (1891). Budapest, Magyar Királyi Államnyomda, 13. és 16. old.

⁴⁶⁴ Vajda József (1913): A budapesti rendőrök szociális intézményei. *A rendőr*, 4. szám, 41. old.

⁴⁶⁵ Például csempészek és hamisjátékosok letartóztatásáért járó díjak feléből, a törvényesen meghatározott életmentési jutalom feléből, a rendőr önkéntes betétjéből, illetve a rendőr önhibáján kívül elveszett, vagy használhatatlanná vált ruházati vagy felszerelési cikkekért az államkincstár által engedélyezett kártalanítási összegekből. Uo.

volt, távozásakor részére kifizették. Szolgálati ideje alatt a rendőr tömegvagyonra csak feltételes tulajdonának számított, ha azonban az egyenruházott legénységi állományban megszakítás nélkül legalább 5 évet szolgált, s onnan önhibáján kívül távozott (nyugdíjazták, végkielégítést kapott, vagy saját kérelmére távozott), ruhapénzmaradványát (tömegkövetelését), valamint ruházatának és felszerelési cikkeinek becsült értékét kapta meg. Ha a rendőrnek a tömegkönyve féléves lezárásakor olyan nagy összegű tömegkövetelése (ruhafeleslege) volt, hogy az az évi tömegátalány kétszeresét meghaladta, akkor ez a többlet még abban az esetben is kifizetésére került, ha a rendőr szolgálati ideje 5 évnél kevesebb volt. A legalább 5 évig megszakítás nélkül szolgáló rendőr nyugdíjaztatása, vagy saját kérelmére történő távozása esetén – feltéve, hogy nincs tömegadóssága – összes ruházatát és felszerelési cikkét megtarthatta, vagy beadhatta ezeket a rendőrségi raktárba, ahol átvételükért cserébe azokat becsült értékükön kifizették neki. Az elhunyt rendőr tömegvagyonát (ruhapénze, valamint ruházati és felszerelési cikkeinek becsértéke) minden esetben – az esetleges kincstári tartozások levonása után – az elhunyt hagyatékeként kezelték, s azt örökösei javára adták át.⁴⁶⁶

Az osztályparancsnokok rendőri kerületeikben negyedévente tartottak ruhavizsgát, amely során meggyőződhetek arról, hogy a legénység az előírt ruházattal és felszereléssel el van látva.⁴⁶⁷ A legénység ruházatának és felszerelési cikkeinek a szerződött szállítóktól való beszerzését a főparancsnokság saját csapatszámvivőse útján, önállóan végezte, arról félévenként számadást szerkesztett, s azt a főkapitánysághoz terjesztette be. Ezen állománycsoport hatáskörébe tartozott a ruházati szükségletek előirányzása, megrendelése, átvétele, kezelése, kiosztása és elszámolása.⁴⁶⁸ A szerződéses vállalkozók által legyártott egyenruhákat a rendőrség ruhaátvételi bizottsága rendkívül alapos (dinamometrikus és vegyi) vizsgálat alá vetette, s a végleges átvételt ettől tette függővé.⁴⁶⁹ A félévi ruhaszükséglet beszállítását és átvételét követően azonnal megkezdődött az egyenruhák kiosztása a legénység között, amelynek időpontját a főparancsnokság napiparancsban jelölte ki. A legénység részére szükséges ruhadarabokat (köpeny, atilla, dolmány, mente, zubbony, nadrág, pantalló) a raktárkezelő őrmester testméret szerint osztotta ki. Az újoncrendőrök első felruházásuk alkalmával zubbonyból és nadrágból 2-2 darabot kaptak.⁴⁷⁰

⁴⁶⁶ Ua. 41–42. old.

⁴⁶⁷ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 48–49. old.

⁴⁶⁸ Gazdászatkézelési utasítás (1901) 13–19. old.

⁴⁶⁹ A ruhaátvételi bizottságot a főparancsnok vagy helyettese, a csapatszámvivő, a segédtsízt, a raktárkezelő őrmester, egy lovas altiszt, egy I. osztályú és egy II. osztályú rendőr alkotta. Uo. 68. old.

⁴⁷⁰ Uo. 65. és 71. old.

A végrehajtó rendőrség csapattisztjei is részesültek ruházati átalányban, a rendőrtisztviselők azonban kimaradtak a tömegrendszer ellátásából, így nekik továbbra is saját költségükre kellett beszerezniük egyenruháikat. Sérelmeiknek 1896-ban adtak újra hangot, amikor a budapesti millenniumi kiállítás alkalmával új fazonú egyenruhát rendszeresítettek számukra: *„Ne kényszerítsenek bennünket saját költségünkből az uniformis hordására, hanem adják meg a ruhaátalányt! Tíz éven át nyűgtünk a fizetéscsonkító kényszer alatt, tíz évig túrtünk, hallgattunk, remélve a javulást. Azt hisszük, e tíz év elég lehetett az illetékes köröknek arra, hogy belássák méltányos kérelmünket és reményünket a kiállításra megvalósítják [...] Adósságokba leszünk kénytelenek belekeveredni, ha ugyan lesz, aki hitelez. Már pedig jaj annak a rendőrségnek, amelyiknek a tisztikarát idáig juttatják!”*⁴⁷¹ Gyalókey Lajos rendőrtanácsos 60 forintos megtakarítással járó egyenruha-tervezetet nyújtott be a főkapitánynak, költségkímélő ötlete azonban elutasításra került: *„A jelenlegi költséges egyenruházat oly terheket ró a tisztikarra, hogy különösen a kisebb javadalmazású tisztviselők képtelenek fizetésükből oly egyenruházatot tartani, mely tisztaság és külső szín tekintetében minden kifogástól ment legyen és mint a tapasztalás mutatja, gyakran oly egyenruházati felszereléssel jelennek meg ünnepélyesebb alkalmakkor is, mely sem a jó ízléssel, sem a testület tekintélyével nem férhet egybe”*.⁴⁷²

3.3.2. Államkincstári egyenruha-ellátás 1920–1939 között

Az első világháború alatt a ruházati anyagraktárok készletei hamar kifogytak. A fővárosi rendőröket egyenruhahiányuk pótlására jobb híján a hadsereg számára nagy mennyiségben legyártott csukaszürke posztóruházattal látták el. Amikor a Nemzeti Hadsereg 1919. november 16-án bevonult Budapestre, alig tudták összeszedni a lovasrendőri díszszakasz számára az egységes ezüstszinóros díszegyenruhákat. A rendőr legénység még hosszú hónapokig volt kénytelen katonai uniformist hordani, míg végre a kormányzat gondoskodni tudott az előírt sötétkék posztóról.⁴⁷³

A rendőrségek országos államosítását követően az őrszemélyzet és a tisztviselők egyenruhaellátását 1920-tól kezdődően belügyminiszteri rendeletekkel igyekeztek szabályozni, amelyek – a pénzromlás és az infláció következtében – a takarékoság elvét tartották szem előtt. Az 1921. július 21-én kiadott ideiglenes egyenruhaviselési szabályzat a fogalmazói és felügyelő

⁴⁷¹ Nem lesz drágasági pótlék! (1895) *Rendőri Lapok*, 52. szám, 7. old.

⁴⁷² Gyalókey Lajos (1895): A m. kir. államrendőrség tiszti egyenruházata. *Rendőri Lapok*, 3. szám, 1. old.

⁴⁷³ Borbély–Kapy (1942) 100. old.

karbeli tisztviselők részére a budapesti m. kir. állami rendőrségnél rendszeresített uniformis viselését rendelte el. A hivatalos alkalmakkor és a társadalmi életben a díszegyenruha viselését – tekintettel a fennálló helyzetre – nem tették kötelezővé. A szabályzat gyakorlati szempontból fontos intézkedése volt továbbá, hogy országosan egységessé tette a gallérhajtókán viselt rendfokozatok küllemét, szintén fővárosi mintára.⁴⁷⁴ A budapesti rendőrséghez újonnan kinevezett tisztviselő-gyakornokok és felügyelők részére anyagi támogatásként első egyenruhájuk beszerzési költségeire 1200, illetve 1600 korona értékű járulékot állapítottak meg. Egy éven belüli lemondás esetén ezt az összeget az igényjogosultnak az állam részére vissza kellett térítenie.⁴⁷⁵ Az erről szóló rendelet szövegezése miatt azonban a tisztviselők többsége – volt katonatisztek, városi rendőrtisztek és határrendőrségi tisztek – elesett ettől az egyenruhajáruléktól (mindeközben a katonatisztek és csendőrtisztek félévenként 1100 korona egyenruházati segélyben részesültek még akkor is, ha csak irodai szolgálatot teljesítettek).⁴⁷⁶

A rendőrség háború utáni megváltozott körülményei új egyenruha-ellátási rendszer bevezetését tették szükségessé. A békeévekben alkalmazott tömegrendszer az akkor még csak Budapest területén működő államrendőrségi őrszemélyzet létszámviszonyaira volt szabva, a rendőrök egységes ruházattal történő ellátása a megfelelő ellenőrzés mellett hatékonynak bizonyult. A magyar rendőrségek 1919. évi államosításával az egységes uniformisok országos szintű, akadálymentes és folyamatos kiosztása azonban komoly logisztikai problémát okozott a Belügyminisztériumnak. A kormány döntése értelmében 1920-tól kezdődően a rendőr őrszemélyzet minden tagját az államkincstár látta el a szükséges ruházati cikkekkel, lábbelikkel, alsóneműekkel, fegyverzettel és felszereléssel.⁴⁷⁷ A bőr- és szövetneműkben országosan jelentkező anyagihiány miatt ezek beszerzése és kiosztása csak lassan indulhatott meg. 1921-1922 fordulóján, „*a tél beálltával a rendőrlegénységnek az ország nagy részében nem voltak bakancsai, az őrszemek részére bundák nem voltak kiadva [...] A ruházat javításáról a t.*

⁴⁷⁴ 63.515/1921. VI. a. B. M. rendelet. Ideiglenes szabályzat a m. kir. államrendőrség tagjainak egyenruhaviseléséről; A tisztviselői egyenruhahiány miatt 1921. május 1-től külön szolgálati jelvényt rendszeresítettek a testület egyenruházott tisztviselői kara, valamint a kezelőtiszti és rendőrorvosi kar részére, amelyet hivatalon kívüli szolgálatban kellett viselniük. Az ovális fémjelvényt a felsőruházat jobboldali mellrészén, polgári ruhában pedig a felöltő, illetve kabát gallérhajtókáján lévő baloldali gomblyukban kellett viselni. A jelvényen „A BUDAPESTI M. KIR. ÁLLAMRENDŐRSÉG SZOLGÁLATTEVŐ TISZTVISELŐJE” körirat szerepelt. A hátlapra a jelvénytulajdonos rendőri igazolványának sorszámát ütötték be. Laky (1921) 162. old.

⁴⁷⁵ Laky (1921) 91–92. old.

⁴⁷⁶ Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés naplója. XVII. kötet (1922). Budapest, Athenauem, 17. old. (a továbbiakban: Nemzetgyűlési napló)

⁴⁷⁷ A rendőrőrszemélyzet egyenruhaellátása (1927). *Rendőr*, 5. szám, 5–6. old.

kormány nem gondoskodik, főleg a lábbeliek karbantartása nagy gondokkal terheli a rendőrlegénységet, úgy hogy itt is súlyos panaszokkal vannak eltelve".⁴⁷⁸

Az 1922. év fordulópontot jelentett abban a tekintetben, hogy ekkor indult meg a rendőrségek rendszeresnek mondható, ugyanakkor szerény ruházati ellátása. Az első kiosztott egyenruhák minőségükben még nem érték el a kívánt szintet, de biztosították a hatóságok egységes megjelenését, és többé-kevésbé védelmet nyújtottak az időjárás viszontagságai ellen. A Rakovszky Iván belügyminisztersége alatt (1922-1926) kiépített új ellátási rendszerben minden rendőr számára biztosították az egyenruházatot, bakancsot és csizmát. 1923 telén szőrmebundákat, 1924 tavaszán esőgallérokat osztottak ki, és rövidesen mind Budapesten, mind vidéken az előírászerű egyenruhában láthatták el a legénység tagjai szolgálatukat.⁴⁷⁹ A kormány az államkincstár terhére a fogalmazói és felügyelői karbeli tisztviselők ruházati ellátásáról is gondoskodott, így 1923 januárjától számukra hivatalos ténykedésük alkalmával egységesen kötelezővé tették az egyenruha viselését. Az erről szóló rendelet szövege jól összefoglalja a rendőri uniformizáltság funkcióit: az egyenruha biztosítja a fegyelmi viszonyok kifejezése, az összetartozás érzését, valamint a hivatali tekintély kimutatását a hatékony szolgálatellátás érdekében.⁴⁸⁰ A magyar rendőrség kb. 8000 fős őrszemélyzete részére szükséges egyenruházati és felszerelési cikkeket a Belügyminisztérium központilag szerezte be. Az új ellátási rendszerben csak a véglegesített rendőrök részesültek. Az ideiglenes minőségű rendőrök használt, de jó állapotban lévő egyenruhákat kaptak. A véglegesített rendőrök meghatározott időközönként az alábbi cikkekre tarthattak igény:

- évente: 1 darab szolgálati sapka, zubbony, pantalló⁴⁸¹, nyakraváló⁴⁸², kardbojt, 2 pár (téli és nyári) kesztyű, 1 pár cipő, 2 darab ing, 2 darab alsónadrág, 2 pár kapca⁴⁸³,
- kétévente: 1 darab téli (csizma-) nadrág, téli, illetve nyári zubbony, 1 pár csizma,
- háromévente: 1 darab köpeny és körgallér⁴⁸⁴,

⁴⁷⁸ Nemzetgyűlési napló (1922) 17. old.

⁴⁷⁹ Szelecsényi Andor (1929): A m. kir. állami rendőrség anyagi ellátásának fejlődése. *Rendőr*, jubileumi szám, 97–98. old.

⁴⁸⁰ 1540/1923. VI. a. B. M. rendelet. A magyar királyi állami rendőrség részére rendszeresített rendőrtiszti egyenruha viselésének általános kötelezővételére

⁴⁸¹ *pantalló*: a deréktől a bokáig érő nadrág, amelyet cipővel viseltek

⁴⁸² *nyakraváló*: a zubbony gallérja alatt viselt vászon nyakszegély, amely a fej feszes tartására szolgált

⁴⁸³ *kapca*: a lábfej védelmére a csizmában harisnya helyett használt vászondarab

⁴⁸⁴ *körgallér*: a nyakon összekapcsolva viselt, térd fölött végződő bő, ujjatlan, csuklyával ellátott köpönyeg

- ötévente: a budapesti őrszemélyzet részére 1 darab szőrmebélésű hosszú bunda, a vidéki őrszemélyzet részére 1 db bekecs.⁴⁸⁵

A ruházati cikkekkel kapcsolatos igényjogosultság megállapításakor a takarékoság elve érvényesült. Ha a rendőr régebben kapott ruhadarabjai használható állapotban voltak, akkor az előírt kihordási időn túl is annak viselését írták elő számára „*a rendőri állás tekintélyének sérelme nélkül*”, és csak akkor kapott új ruhadarabot, ha a régiek kicserélése tényleg időszerűvé vált.⁴⁸⁶ A legnagyobb tömegszükséglettel bíró felsőruházati cikkek (bunda, bekecs, köpeny, körgallér, zubbony, nadrág) pótlására a kincstár először a szövetanyag beszerzéséről gondoskodott, majd azt versenytárgyalások útján⁴⁸⁷ megbízott szabóiparosoknak adta ki feldolgozásra (konfekcionálásra). Már a megfelelő ruhaanyag kiválasztása is nagy körültekintéssel folyt, a megrendelés előtt szakértő mérnökök, gyárosok és rendőrtisztviselők meghallgatásával került kiválasztásra a szín, tartósság, anyag szempontjából legmegfelelőbb anyag típus. Gazdasági megfontolásból az is szempont volt, hogy hazai szövetgyárakban, magyar kezek készítsék el a magyar alapanyagú egyenruhákat. Az elkészült és végeken leszállított szöveteket a rendőrség központi anyagraktárába szállították le, ahol szakértő bizottság vizsgálta meg. Csak a kifogástalan minőségű, az előírásoknak maradéktalanul megfelelő egyenruha-alapanyagot vették át a szállító gyártól. A szövetek feldolgozását – a megállapított sablonméretek szerint – nagyrészt kisiparosokkal végeztették. Összesen nyolcféle méretben készítették el az egyenruhákat, az ettől eltérő testalkatú (túl magas, sovány, kövér, hosszúlábú, stb.) rendőrök egyéni mérték után kapták meg a ruhadarabokat és a lábbeliket. A sapkákat, alsónemüket, lábbeliket és kesztyűket előzetes nyersanyagbeszerzés nélkül, az ezzel megbízott gyár készárúként szállította le, a Belügyminisztérium által megállapított minta szerint.⁴⁸⁸ 1926 után az őrszemélyzet egyenruha-ellátása minőségileg is egyre nagyobb javulást mutatott. A belügyminiszter évről-évre egyre jobb szövetalapanyag beszerzését rendelte el, az addig használt bakancsokat véglegesen a cipő váltotta fel, az esővizet a szolgálat alatt magába szívó körgallérok helyett gumiesőköpenyek viselésére tértek át, továbbá megkezdődött a sisakok és díszegyenruhák beszerzése is.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ A rendőrőrszemélyzet egyenruhaellátása (1927) 5. old.

⁴⁸⁶ Ua. 6. old.

⁴⁸⁷ Lásd például: Szállítások a m. kir. rendőrség számára (1925). *A Rend*, 8. szám, 4. old.

⁴⁸⁸ A rendőrőrszemélyzet egyenruhaellátása (1927) 6. old.

⁴⁸⁹ Szelecsényi (1929) 99. old.

Az átvett cikkeket a központi raktár osztotta szét a budapesti és a vidéki kerületi főkapitányságok között. A rendőrök egyenruhái és felszerelése a kincstár tulajdonát képezték, így azoknak fokozott kímélését és megóvását írták elő. Az egyes ruhadarabok és lábbelik átalakítását nem tiltották ugyan, de azok jellegén változtatni és az anyagot megcsonkítani nem volt szabad. Ennek érdekében megmaradt a negyedéves ellenőrzések rendszere. Leszerelése alkalmával a rendőr a ruházati könyvecskéjében foglalt adatai szerint volt köteles elszámolni a nála lévő ruhadarabokkal. Ha ebben hiány mutatkozott, addig nem bocsátották el a testülettől, amíg ügyét nem rendezte. Felettesének joga volt az illető ellen akár bűnvádi eljárást indítani, illetve letartóztatást eszközölni. A bíróság számtalan esetben sikkasztásnak minősítette az ehhez hasonló eseteket, s a kár megtérítésén felül súlyos fogház- vagy börtönbüntetéssel sújtotta a gondatlan rendőrt.⁴⁹⁰ A rendőr egyenruházatának hiányosságát, piszkolódását, elhasználódását elfogadható indokokkal kellett alátámasztani. A belügyminiszter az őrszemélyzet számára kiosztott egyenruhák elvesztése, vagy legcsekélyebb mértékű megrongálódása esetén a – rendőri fizetéshez mérten meglehetősen drága – beszerzési érték megtérítését szabta ki büntetésül, ha az a rendőr saját hibájából történt.⁴⁹¹ A testületből történő távozáskor a rendőrök még térítési ár ellenében sem vásárolhatták meg maguknak kincstári egyenruháikat, a hosszú és dicséretes szolgálat után nyugdíjazott rendőrök azonban kivételt képeztek. Ők csekély térítési áron egy használt állapotú teljes alsó- és felsőruházatot, valamint egy pár lábbelit igényelhettek.⁴⁹² A ruhák és lábbelik javítási költségei a kincstár terhére történtek. A használatban tönkrement, s már nem javítható ruházati és felszerelés cikkeket évente selejtezték, és többnyire nyilvános árverések útján értékesítették, amelyen azonban – az egyenruhával történő visszaélések elkerülése végett – csak iparigazolvánnyal rendelkező kereskedők és gyárosok vehettek részt.

A *Magyar Rendőr* szerkesztői 1934-1935 fordulóján addig példa nélküli, demokratikus lépést tettek a személyi állomány felé, amikor a rendszeresítés előtt álló, új típusú rendőregyenruha megtervezésében az egyenruházott testület tagjainak véleményét is kikérték. Az újság – amely „egyrészt segítségére akar lenni a belügyminisztériumnak azzal, hogy a közóhajról tiszta képet mutasson, másrészt lehetővé kívánja tenni, hogy a kérdéshez a legérdekeltebb felek: a testület

⁴⁹⁰ A rendőrőrszemélyzet egyenruhaellátása (1927) 6–7. old.; Az egyik rendőri újság beszámolt egy 27 éves kecskeméti rendőrrel, aki szolgálatából kilépve kincstári ruházatát jogtalanul eltulajdonította. A királyi törvényszék főbüntetésként 2 heti fogházbüntetésre, továbbá mellékbüntetésként egy év hivatalvesztésre ítélte, politikai jogainak gyakorlását pedig ugyanennyi időre felfüggesztette. Drága lett a vissza nem adott kincstári ruha (1926). *A Rend*, 70. szám, 5. old.

⁴⁹¹ 93.561/1923. VI. a. B. M. rendelet. Felszerelési cikkek és ruházat gondozása

⁴⁹² A rendőrőrszemélyzet egyenruhaellátása (1927). *Rendőr*, I. évf. 5. sz. 7. old.

egyenruhaviselésre kötelezett tagjai is hozzászólhassanak” – minden példányához szavazólapot mellékel, amelyben fel kellett tüntetni, milyen legyen az új egyenruha célszerű színe, szabása, illetve hogy szükségesnek tartják-e nyári egyenruha rendszeresítését (utóbbi korábban csak a közvélemény és a sajtó sürgette).⁴⁹³ Összesen 1245 rendőr küldte be véleményét, és a legtöbb szavazatot kapott válaszelemeket végül figyelembe vette a belügyminiszter által 1937 februárjában kiadott új egyenruházati szabályzat is. Ennek értelmében az uniformis színe a régi maradt (kisebb árnyalati módosítással sötétkék helyett sötétszürke posztóból), ugyanakkor a „közakarát” ellenére a lehajtott gallér helyett megmaradt a kényelmetlenebb, katonásabb külsőt kölcsönző állógallér.⁴⁹⁴ A szükségesnek ítélt nyári egyenruha bemutatója már 1935 júliusában megtörtént. Kozma Miklós szemléljén meghallgatta a sorfalat álló rendőrök véleményét új öltözetükről, és intézkedett a felmerülő panaszok mihamarabbi orvoslásáról.⁴⁹⁵

Az egyenruha anyagi értéke mellett annyira fontos elemének számított a rendőrség szervezeti kultúrájának, hogy bizonyos esetekben még szolgálaton kívül is elvárták annak viselését. 1938-ban Török János rendőrfőparancsnok felfigyelt arra, hogy a fiatalabb rendőrök körében szokássá vált esküvőjük alkalmával polgári ruhában megjelenni. A kihallgatott személyek azzal védekeztek, hogy díszegyenruha hiányában voltak kénytelenek civil öltözetben megesküdni, ezért a végrehajtó rendőrség vezetője elrendelte, hogy a továbbiakban ilyen ünnepélyes alkalmakra a központi raktárból rendőri díszatillát kölcsönözzenek részükre: *„Mint hogy a rendőri állás nemcsak kenyérkereseti lehetőség, hanem elsősorban hivatás, amelyre minden rendőrnek büszkének kell lennie, minden rendőrnek erkölcsi kötelessége, hogy annak külsőségeit is tiszteletben tartsa”*.⁴⁹⁶

3.4. A segélyezés különböző formái

3.4.1. Testületi és társadalmi segélyezés

A személyi állomány rászoruló tagjait a rendőrség eseti jelleggel igyekezett támogatni, különös méltánylást érdemlő esetekben fizetési előlegek és segélykiutalások formájában. Fizetési

⁴⁹³ A „Magyar Rendőr” szavazást rendez: milyen legyen az új rendőrségi egyenruha? (1934) *Magyar Rendőr*, 4. szám, 21. old.

⁴⁹⁴ A szavazás eredménye (1935). *Magyar Rendőr*, 4. szám, 13–14. old.; 123.000/1936. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrség egyenruházati és felszerelési szabályzata

⁴⁹⁵ Mint kiderült, az új fehér Zrínyi-sisak súlya nehezebb volt hagyományos változatánál, és parafával szegélyezett bélése is kényelmetlenné tette hosszútávú viselését. A belügyminiszter személyesen győződött meg a panaszok jogosságáról, amikor felpróbálta a fejfedőt. Rendőrségi díszfelvonulás Kozma Miklós belügyminiszter előtt (1935). *Pesti Hírlap*, 158. szám, 13. old.

⁴⁹⁶ Attilakölcsönzés esküvőre (1938). *Magyar Rendőr*, 16. szám, 381. old.

előleget azok a rendőrök és rendőrtisztviselők kaphattak, akik önhibájukon kívül betegség, családi vagy anyagi csapások miatt szorult anyagi helyzetbe jutottak, valamint szolgálatuknak minden tekintetben megfeleltek. A főkapitány által engedélyezhető fizetési előleg mértéke a kérelmező rendőr egy, kettő vagy háromhavi fizetésének összege lehetett, azonban a legmagasabb háromhavi előleg csak kivételes esetekben volt kiadható. A visszafizetés tizenkét, egyenlő és megszakítás nélküli részletben történt, amelyet a rendőr fizetéséből minden hónapban automatikusan levontak. Azok a kérelmezők, akik még korábban kapott fizetési előlegük törlesztésével hátralékban voltak, új előleget még akkor sem kaphattak, ha az új fizetési előlegből a még fennmaradt hátralékot egyszerre fizették volna ki. Új előleg tehát csak akkor volt adható, ha a fizetés tehermentesnek számított, és már lejárt az az időköz, amelyre a korábbi előleget kiutalták.⁴⁹⁷ A fizetési előlegre vonatkozó előírások 1925-1927 között némileg módosultak. Az őrszemélyzet állományában fizetési előlegben csak az őrmesteri vagy ennél magasabb rendfokozatú rendőrök részesülhettek. A kamatmentes előleg összege legfeljebb kéthavi fizetés mértékére csökkent, az engedélyezhető összeg megállapításánál pedig kizárólag az alapfizetést vehették figyelembe, a családi pótlékot, lakáspénzt, stb. nem. Az egyhavi fizetésnek megfelelő előleget hat, a kéthavit tizenkét hónap alatt kellett visszafizetni.⁴⁹⁸

A különböző segélyek⁴⁹⁹ folyósítását a főkapitány előterjesztésére a Belügyminisztérium engedélyezhette azok számára, akik önhibájukon kívül súlyosabb vagyoni veszteséget szenvedtek, vagy olyan rendkívüli kiadásokra kényszerültek, amelyeket saját fizetésükből nem voltak képesek fedezni. A rendőrség illetmény szabályzata kikötötte, hogy a jutalmak és segélyek címén költségvetésileg megállapított összegek elsősorban segélyekre, és csak másodlagosan, rendszerint csak az év végén fordítandók jutalmakra.⁵⁰⁰ Az 1921 előtti főkapitányi jelentések statisztikai kimutatásai a segélyek, temetkezési járulékok, valamint a lóbeszerzési segélyek kiutalásának gyakoriságát és összértékét is tartalmazzák. A „segély” címszó alatt szereplő számadatok egyre növekvő összegeket mutatnak: amíg 1898-ban 323 esetben 8475 korona, illetve 1899-ben 361 esetben 9000 korona segélyt fizettek ki, addig 1909-ben ennél jóval kevesebb, 110 esetre 9460, majd 1910-ben 231 esetre 11 258 korona kiutalása

⁴⁹⁷ Jutalmakat, az egyhavi fizetés összegét meghaladó segélyeket, valamint a V-VIII. fizetési osztályba sorolt rendőrtisztviselők segélyezését kizárólag a belügyminiszter engedélyezhette. Laky (1906) 379–380. old.; Illetmény szabályzat (1909) 78–80. old.

⁴⁹⁸ Barcza (1943) 169–170. old.

⁴⁹⁹ Az egészségügyi (betegségi, gyógykezelési) segélyeket a disszertáció rendőrségi egészségüggyel foglalkozó 4.3. alfejezete ismerteti.

⁵⁰⁰ Illetmény szabályzat (1909) 80. old.

történt meg.⁵⁰¹ Speciális finanszírozási formának számított a lovasrendőrök részére nyújtott lóbeszerzési segély, amennyiben lovaik szolgálatképtelenné váltak és emiatt kiselejteződtek, vagy ha elpusztultak. Az 1909. évi illetmény szabályzat ilyen esetekben 400, illetve 800 korona segélyösszeget írt elő. A beteg lovak gyógykezelési költségeit utólagosan a főkapitány utalványa alapján megtérítették gazdájának, a beszerzett gyógyszerek árát pedig a rendőri pénztárból fedezték.⁵⁰² Egyes felsőbb intézkedések a rendőr személyére vonatkozó kedvezményt annak családtagjaira is kiterjesztették, mint például a Magyar Államvasutak járatain való kedvezményes utazást.⁵⁰³ 1923-tól kezdődően a hazai közbiztonsági szervek, így a rendőrség tagjainak gyermekei után is az iskolai tandíjnak csupán 10 %-át kellett kifizetniük, ha a gyermekek folyamatosan jó tanulmányi átlagot tudtak produkálni.⁵⁰⁴

A tényleges állományban lévő rendőrök halálesetekkor a főkapitány utalványozott ki családjának meghatározott összeget a temetés költségeire: altiszt után 60 forintot, véglegesített rendőr után 40 forintot, próbaidős rendőr után 30 forintot.⁵⁰⁵ Ha az elhunyt rendőr családja temetkezési járulékra tartott igényt, a temetési költség utalványozott összeget a temetkezési járulékból levonták, és azt a rendőrség pénztárának kellett megtéríteni (a temetkezési járulékkal kapcsolatban lásd a 3.2. részfejezetet).

Budapest lakói a tárgyalt korszakban komoly szociális érzékenységgel voltak az élet- és vagyonbiztonságukat őrizni hivatott rendőrség tagjai felé. A társadalmi segélyezés a szolgálat közben életüket vesztett rendőrök esetében is megfigyelhető. Amennyire a töredékes források láttatni engedik, a hősi halott rendőrök méltó körülmények között történő eltemetéséről, továbbá özvegyeik és árváik gondoskodásáról a rendőri testület, az állam és a társadalom együttesen gondoskodott. A temetési ceremónia egyszerre volt társadalmi esemény és a rendőri bajtársiasság reprezentációja. Függetlenül az elhunyt rendőri státusától és rendfokozatától, végső búcsúztatásán részt vett a főkapitányság vezetősége és őrszemélyzete, valamint a Belügyminisztérium képviselői.⁵⁰⁶ A főváros a hősi halott rendőrök számára ingyen sírhelyet

⁵⁰¹ Jelentés (1900) 60. old.; Jelentés (1911) 88. old.

⁵⁰² Illetmény szabályzat (1909) 101. old.

⁵⁰³ Rédey – Laky (1903) 513-514. old.; 4981/1926. B. M. eln. számú körrendelet. A közszolgálati alkalmazottak vasúti kedvezménye

⁵⁰⁴ Tandíjkedvezmények a m. kir. közbiztonsági szervek tagjainak (1925). *A Rend*, 47. szám, 2. old.

⁵⁰⁵ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 32. old.

⁵⁰⁶ Lásd például: Ambrus rendőrkapitány temetése (1894). *Budapesti Hírlap*, 184. szám, 4. old.; Az 1659-es temetése (1897). *Budapesti Hírlap*, 195. szám, 6. old.

biztosított, továbbá a rendőrség több esetben síremléket állított az elhunyt bajtárs emlékének.⁵⁰⁷ A kormány segélyezés útján támogatta a gyászoló családok egzisztenciális biztonságát. Egy újpesti tűzvészben életét vesztt Ambrus Kamill rendőrkapitány árvái nevelési pótlékban részesültek, egyik fiát, Ambrus Bélát pedig gróf Károlyi Sándorné istvántelki nevelő- és kertészképző intézetébe ingyenesen fölvette. Antal András özvegyének nyugdíját és három árvájának nevelési járulékát a haláleset utáni évben 50-50%-kal emelték fel. Szűcs 3. József özvegye részére 300 korona rendkívüli segélyt folyósítottak abból az okból, hogy „*férje a szolgálat teljesítése közben gyilkosságnak esett áldozatul.*” Gargyi Bálint temetésén a belügyminiszter megbízásából dr. Palugyay Móric államtitkár 1000 korona segélyt adott át az özvegynek, továbbá biztosította arról, hogy négy kiskorú gyermeke neveltetéséről is gondoskodni fognak.⁵⁰⁸ További jellemző formája volt a szociális gondoskodásnak a közadakozás. Az 1912. évi „vérvörös csütörtök” néven hírhedtté vált tömegtüntetésen életét vesztt Ritter József lovasrendőr családjának megsegítésére mintegy 6000 korona gyűlt össze. Gargyi Bálint családjának részére az *Est* című napilap is gyűjtésbe fogott, és a közösségi finanszírozásból végül 2113 koronát juttattak el a főkapitányon keresztül az özvegynek. Antal Pál árváinak részére két nap alatt közel 2000 koronát adtak össze.⁵⁰⁹

A főváros társadalma példátlan méretű összefogás keretében igyekezett támogatni az 1919 után újjászerveződő, létszámában és anyagi forrásaiban is megfogyatkozott rendőrséget. Az 1920. január 5-én és 6-án megtartott első „rendőrnepok” célja a fővárosi rendőr legénység téli ruházattal és élelmiszersegítséggel való ellátása. A rendezvényre külön előkészítő bizottság jött létre, amely felhívást intézett a budapestiekhez: „*Ma, a nehéz, küzdelmes időkben, ismét ott látni a mi rendőreinket a legnehezebb szolgálatba. Szívós kötelességtudással és odaadással szolgálják a közt, mialatt ők maguk és családjuk – talán a többi embernél még nagyobb mértékben – érzik az idők súlyát. A társadalom lelkiismeretének hangja szólalt föl bennünk, amikor elhatároztuk, hogy a budapesti államrendőrség őrszemélyzetének fölsegélyezésére*

⁵⁰⁷ Egy elfelejtett sír (1895). *Fővárosi Lapok*, 307. szám, 2868. old.; Leleplezték a lovasrendőr síremlékét (1913). *Pesti Napló*, 259. szám, 11. old.

⁵⁰⁸ Javaslat nevelési pótlék engedélyezésére Ambrus Kamill fővárosi kerületi kapitány árvái részére (1895). In: Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 29. ülés 38. pont; Rövid hírek (1894). *Fővárosi Lapok*, 237. szám, 2033. old.; Nyugdíj és nevelési pótlék felemelése Antal András államrendőrségi volt lovasrendőr özvegye és árvái részére (1897). In: Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 23. ülés 7. pont; Állami zárszámadás 1908 (1909). Budapest, Magyar Királyi Állami Nyomda, 87. old.; Gargyi Bálint temetése (1917). *Budapesti Hírlap*, 283. szám, 6. old.

⁵⁰⁹ „*József főherceg ma délben háromezer koronát küldött a főkapitánynak azzal az utasítással, hogy abból ezer koronát adjon át az agyonlőtt Richter József lovasrendőr özvegyének [...] Ugyancsak ma küldött gróf Andrássy Géza is 800 koronát a Váci-úton agyonlőtt Holub Risztof családjának, 500 koronát pedig az agyonlőtt lovasrendőr gyermekeinek.*” Adakozások (1912). *Világ*, 124. szám, 7. old.; Gargyi Bálint árvái (1917). *Az Est*, 287. szám, 5. old.; Két kis gyermek a Dunába fult ... (1918). *Népszava*, 145. szám, 9. old.

mozgalmat indítunk [...] később megjelölendő helyeken és módon fogjuk összegyűjteni azokat az adományokat, amelyeket a polgárság a mi rendőreink fölsegélyezésére bizonyára kész örömezt följajánl. Fölvívjuk a társadalom minden rétegét, hogy az év egy napján járuljon valami csekélységgel azok fölsegítéséhez, akik az esztendő minden napján és annak minden órájában egészen a közért, a köz javáért élnek és dolgoznak.”⁵¹⁰ A bizottsági értekezleten megjelent ipartestületek és kereskedelmi testületek elnökei bejelentették, hogy az említett két napon bruttó bevételük 5-25 %-át készek átadni a segítőalpnak, s ugyanígy tettek a fővárosi kávéosok, vendéglősök, mozgófényképészek, mulatók, kabarék, színházak és táncmesterek is. A bérházak házfelügyelői gyűjtőívvel kopogtattak be a lakókhoz. A kávéházakban, vendéglőkben (ahol a gyűjtés alkalmából kabaréelőadásokat és hangversenyeket tartottak), éttermekben, szállókban és más helyszíneken összesen 97 adakozóurnát helyeztek ki. Ezekkel és más magánadományokkal együtt a két nap alatt körülbelül 7-10 millió koronát gyűlt össze, amelyet átadtak a főkapitányságnak.⁵¹¹

Török János főparancsnok tisztársaival 1926-tól szervezte meg a rendőri őrszemélyzet nagycsaládos tagjai számára a karácsonyi segélyakciókat a Mosonyi utcai rendőrlaktanyában. Az első ilyen alkalommal 430 rendőr család részesült ajándékokban. Átlagosan véve egy háromtagú rendőr családnak járt: egy vég vászon, 1-3 darab meleg alsóruházat, hat pár harisnya és szövet, vagy flanel. A háromnál nagyobb tagú családok ezen felül 2-4 méter szövetet és 1-2 pár cipőt is kaptak. A bőséges adományosztás lehetőségét nagyrészt a rendőr-főparancsnokság beszerzési csoportja teremtette meg, de a kezdeményezéshez hozzájárult a főkapitányság házi étkezdéje és gazdasági hivatala is, továbbá különböző ruházati cégek.⁵¹² Később a Népjóléti Minisztérium is csatlakozott a felajánlók sorába. A segélyezésre leginkább rászoruló többgyermekes rendőröket az illetékes osztályparancsnokok hozták javaslatba, és ezek közül maga a rendőrfőparancsnok jelölte ki a legérdemesebbeket, az ő személyes felügyelete és irányítása mellett a tisztikar tagjai végezték az ajándékok kiosztását: „Megható volt látni a fázós kis rendőrgyermekeket, amint télikabát hiányában, kendőbe burkolódzva jöttek a ruhakiosztásra szüleik kíséretében [...] a marcona, öreg rendőrök közül nem egy könnyes szemmel vette át a karácsonyi ajándékruhákat. A sajtó tele van az egyke elleni küzdelemre való

⁵¹⁰ Rendőrnep (1919). *Budapesti Hírlap*, 152. szám, 5. old.

⁵¹¹ Uo.; Rendőr-nep (1920). *Uj-Somogy*, 10. szám, 1. old.

⁵¹² A Wolfner Cipőgyár 50 pár cipőt, a Tetra Rt. 360 darab gyermek fehérneműt, a Reform és Tribon ruházati áruházak nagyobb mennyiségű szövetet, a Turul Cipőgyár és a Norma Cipőkereskedelmi Rt. 24-24 pár cipőt, a Pártos és Tsa cég pedig 15 méternyi szövetet adományoztak. A rendőrgyermekek karácsonya (1926). *A Rend*, 100–101. szám, 3. old.

*felhívásokkal mostanában, cselekedeteket azonban ezideig alig látunk. Ez az igazi küzdelem az egyke ellen: kézzelfogható támogatása a sokgyermekes kisembereknek, amit Török János budapesti főparancsnok évről-évre, de nemcsak karácsonykor, hanem mindig végez a nagycsaládú rendőrök érdekében.*⁵¹³ A két budapesti rendőr lakótelep megépülését követően, 1930 karácsonyától kezdődően a Belügyminisztérium legfelsőbb vezetői személyesen látogattak ki az Üllői úti Mária Valéria telep rendőrotthonaiba, valamint a Fehérvári úti és a Dagály utcai rendőrtelpekre. Az első helyszínen hatvannégy rendőr család minden 15 éven aluli gyermeke édességekkel megrakott karácsonyi ajándécsomagot, ezenkívül minden gyermek kívánsága szerint cipőt, ruhát, a legkisebbek pedig értékes játékszereket kaptak. A két rendőr lakótelepen tartott ünnepélyen dr. Scitovszky Béla belügyminiszter is megjelent, ajándékokat hozva az itt lakó közel 420 rendőr gyermeknek. Ilyen jótékonysági „karácsonyfa-ünnepélyre” „*a magyar állami rendőrség félévszázadot meghaladó múltjában sem volt példa, de annak mását hiába keressük a nagy nyugati rendőrhatalóságok történetében is.*” – írta a *Magyar Detektív* helyszíni tudósítója.⁵¹⁴

Az 1920-1930-as években a nagyközönség is megtapasztalhatta a mindennapokban a rendőrök szolgálatellátásának folyamatos fejlődését és a közegek felkészültségét, így esetenként egyes filantróp magánemberek anyagi felajánlások útján honorálták a testület tagjainak áldozatos munkáját.⁵¹⁵ A polgárság rendőrségbe vetett bizalmának és hálájának adott kifejezést Lyka Döme pázmándi földbirtokos is, aki egy új alapítvány létrehozásának szándékával írt levelet Bezegh-Huszágh Miklós főkapitánynak 1930. október 15-én. A „Lyka Döme pázmándi nagybirtokos alapítvány” kezdő vagyonaként 4000 pengőt biztosított. Alapító okirata szerint az alapítvány célja, hogy „*...a m. kir. állami rendőrség budapesti őrszemélyzetének egy tagja, ki az állami és társadalmi rend fenntartása körül a legönfeláldozóbb, lebátrabb magatartást és működést fejt ki, éveként jutalomban részesíttessék.*” Az alapítvány évi kamatait egy összegben az az őrszemélyzeti tag kaphatja meg, aki az azt megelőző évben „*a társadalmi osztály közti jogrend fenntartása érdekében tanúsított bátor, erélyes magatartásával ezt leginkább*

⁵¹³ Nagycsaládú rendőrök karácsonyi segélyezése a budapesti rendőrfőparancsnokságon (1928). *Rendőr*, 1. szám, 10–11. old.

⁵¹⁴ A rendőrgyermekek karácsonya (1931). *Magyar Detektív*, 1. szám, 7–9. old.

⁵¹⁵ 1924-ben egy budapesti ügyvéd például közel 12 millió koronát bocsátott a főkapitány rendelkezésére, hogy ezt az összeget megosztva jutalmazásra fordítsa olyan rendőrök vagy detektívek között, „*1. akik a legközelebbi félévben a legnagyobb buzgalmas és legsikeresebb eredményt mutatják fel az indokolatlanul szenvedéseknek vagy kínzásoknak kitett védtelen egyének, aggok, gyermekek felkutatásában és megoltalmazásában, 2. akik a legközelebbi félév alatti védtelen állatok kínzásának megakadályozása körül a legnagyobb buzgalmat és legeredményesebb tevékenységet fejtik ki.*” A dr. Farkasházy Zsigmond ügyvéd által felajánlott jutalomdíj (1924). *A Rend*, 70. szám, 5. old.

kiérdemelte.” A kijelölt rendőr időközbeni elhalálása esetén az évi kamatösszeget annak özvegye kapta meg. Lyka Döme további kikötése volt, hogy minden évben más rendőr részesüljön a pénzjutalomban.⁵¹⁶ 1933-ban az alapító újabb 3500 pengős adománnyal az alapítvány összegét 7500 pengőre emelte. Jellemzően egy évben több rendőr is kiérdemelte ezt az elismerést, ilyenkor az alapítvány évi megtakarított kamatösszegét szétosztották közöttük; 1944-ig 28 rendőr érdemelte ki az alapítványi díjazást, a kiosztott összegek fejenként 60-350 pengő között mozogtak.⁵¹⁷

3.4.2. Önszegélyezés

A magyar állam még a világháború előtti békeidő rendezett viszonyai között sem volt olyan ideális pénzügyi helyzetben, hogy alkalmazottjairól, köztük a rendőrökről a legnagyobb bőkezűséggel tudott volna gondoskodni. Nem csak a tényleges szolgálatban állók, hanem a már nyugalomba vonult bajtársak egzisztenciájának biztosítása is rendre költségvetési akadályokba ütközött. A tisztviselői kar, a detektívtestület és az őrszemélyzet tagjai körében ezek a bizonytalan körülmények hamar nyilvánvalóvá tették, hogy kénytelenek önszegélyező mozgalmakkal, gazdasági szervezkedésekkel megteremteni maguknak azt az anyagi biztonságot, amelyet az állam nem tudott nekik megadni. A következőkben felsorolt egyesületek eredetileg a budapesti rendőrségen belül létesültek, azonban későbbi hivatalos megnevezéseik arra engednek következtetni, hogy az 1930-as években mind országossá bővültek ki.⁵¹⁸

A legelsőként megalapított önszegélyező testület a budapesti rendőrtisztviselők összefogásából született meg 1898-ban, a székesfővárosi rendőrség fennállásának 25 éves jubileuma alkalmából. Az intézmény a bécsi rendőrség nyugdíjpótló egylete mintájára jött létre, mintegy 200 taggal. A közös motiváció abból fakadt, hogy a nyugalomba helyezett tisztviselők nem tudták elérni a teljesösszegű nyugdíjhoz szükséges 40 évnyi szolgálatot (valójában még a 30 évet sem), továbbá elestek addigi megszokott lakbérpénzüktől, valamint más kisebb mellékes (pl. ügyeleti) díjazásaiktól, magánvagyonuk így – hacsak nem rendelkeztek más jövedelemmel – nem biztosította megélhetésüket. A kettős rendszerű, nyugdíjpótló és segélyező egyesület

⁵¹⁶ A pesti rendőrök jutalmazása (1930). *Rendőr*, 44. szám, 849. old.; A Lyka Döme Alapítvány (1934). *Magyar Rendőr*, 1. szám, 15. old.

⁵¹⁷ A *Magyar Rendőr* minden évben részletesen beszámolt az előző évi kamatösszeg nyerteséről és arról a kiemelkedő szolgálati teljesítményről, amely miatt kiérdemelte a jutalmat.

⁵¹⁸ A *Rend* három lapszámában 1926-ban közölt cikksorozat még mindegyik egyesületre budapestiként hivatkozott. A budapesti m. kir. rendőrség jóléti intézményei I. (1926). *A Rend*, 8. szám, 3. old.

megfogalmazott célja volt a rendes tagjainak és azok özvegyeinek a tagok nyugdíjaztatása alkalmával a megszűnő lakpénz és egyéb illetékek kárptólása fejében bizonyos előírt feltételek mellett nyugdíjpótlékot, árván maradt gyerekek részére nevelési járulékot, és szükség esetén pénzkölcsönt nyújtani. Az egyesületnek – amely alapító, pártoló, rendes és tiszteletbeli tagokból állt – minden olyan 35 év alatti rendőrtisztviselő tagja lehetett, akinek előterjesztett felvételi kérelmét az egyesület választmánya elfogadta. Az egyesületbe a kinevezés időpontjától számított 10 éven belül be kellett lépni, azon túl ugyanis erre nem volt lehetőség. A tagsági díjat egyenlő havi részletekben, pontosan kellett befizetni, ha valaki három hónapon keresztül elmaradt ezzel, azt törölték a tagok sorából. Minden tag köteles volt az egyesületben három évig megmaradni, még a testületből történő távozás, önként kilépés esetén is. 10 év egyesületi tagság után, ha valamelyik tag állami nyugdíjba lépett, megkapta a részére megállapított nyugdíjpótlékot, és ezt követően már nem kellett további díjakat befizetnie. Az egyesület által biztosított pénzkölcsönök rövid lejáratú személyi kölcsönök és törlesztéses kölcsönök lehettek. A rendes tag elhalálása után az özvegy a férjének járó nyugdíjpótlék kétharmad részét kapta meg haláláig, ha a férj életében a felesége után járó „fél” tagságot rendszeresen befizette. Bár az árván maradt rendőr gyermekek nem tarthattak igényt az egyesületi eltartásra, azonban ha a tag vagyon hátrahagyása nélkül halt meg, a választmány útján nevelési járulékot szavaztak meg és segélyben részesítették őket. 1898-ban az egyesület működését a belépő tagok által befizetett összeggel kezdte meg – három évvel később az uralkodó, Ferenc József 1000 koronával járult hozzá az alaptőke gyarapításához. A biztosított összeget mint lakbért, segélyt vagy nyugdíjpótlékot lehetett kivenni tényleges nyugdíjazás esetén. A nyugdíjpótló egyesületben biztosítható nyugdíjpótlék a korszak pénzértékének hullámzása miatt változó összegekben volt megállapítva. Az egyesület ügyes gazdálkodásának köszönhetően folyamatosan növelte vagyonát, s így a segélyezés lehetőségét is. Az alaptőkét kamatozó kölcsönök folyósításával és értékpapír-vásárlásokkal egyrészt segíteni tudtak a tagok pillanatnyi pénzszükségletén, továbbá az egyesület vagyonát két belvárosi bérházba fektetve biztosították.⁵¹⁹ 1941. évi adatok szerint a belépési életkorhatár 45 esztendőre bővült, ennél idősebb jelentkezőket csak akkor vettek fel, ha kifogástalan egészségi állapotukat hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolták, és legalább 45. életévükig visszamenőleg évi 5 %-os kamattal együtt befizették a megállapított járulékot. A tagdíj a rendőrtisztviselő életkorától függött, illetve azzal arányosan, négyévenként 1-1 pengővel nőtt: 21-24 éves korig ez az összeg havonta

⁵¹⁹ 1921-ben a biztosítható nyugdíjpótlék összegét 400 és 1200 korona közötti összegben határozták meg. Felvételi díjként minden 100 korona után 6 koronát kellett befizetni. Laky (1921) 218–221. old.; Az államrendőrségi tisztviselők nyugdíjpótló és segítő egyesülete (1901). *Rendőri Lapok*, 15. szám, 125. old.

4 pengő volt, míg 50 éves kortól 10 pengőt kellett befizetni. Az egyesület a Csalogány utcában álló négyemeletes bérpalotát működtetett, emellett felerészben tulajdonosa volt a dobogókői Rendőrtiszti Üdülőnek, és mintegy 150 ezer pengő készpénzvagyonnal rendelkezett.⁵²⁰

A budapesti detektívtestület körében már fennállásának 10 éves jubileuma alkalmával, 1895-ben felmerült egy saját segélyalap felállításának ötlete, azonban csak 1902-ben kezdte meg tényleges működését 60 taggal és az általuk befizetett tagsági díjból teremtett csekély alaptőkével. A detektívek nyugdíjpótló- és segélyező egyesületének céljai alapvetően azonosak voltak a rendőrtisztviselőkével. A jelentkezők életkora és szolgálati ideje szerint a havi tagsági díj 4-10 korona között mozgott, és – tekintve, hogy a nyugdíjsegély a detektív feleségére is ki volt terjesztve – a házaspárok életkorkülönbségét is figyelembe vették. Az egyesületi tag nyugalomba vonulása esetén már ötéves tagság után megkaphatta a belépéskor biztosított nyugdíjsegélyt (évente 300-500 korona). Az 1918 után forradalmak időszakában a pénzromlás következtében az egyesület anyagilag teljesen tönkrement, azonban újjászervezését követően, már 1924-ben 455 millió, egy évvel később pedig több mint 1 milliárd korona vagyont tudott felhalmozni. 1926-ban az egyesület már 1200 tagot számlált országos szinten – liberális szemléletének köszönhetően ugyanis minden rendőrtisztviselő jelentkezhetett tagnak, továbbá nem volt életkori megkötés sem. A jelentkezők szolgálati éveik számával arányosan visszamenőleg is beléphettek az egyesületbe, ha pótolták az elmulasztott tagdíjakat, amely után teljes nyugdíjsegélyre tarthattak igényt. 1926-ban a detektív-nyugdíjpótló több mint 150 millió korona segélyt utalt ki, mivel okos gazdálkodással állandóan növelte alapját, egyebek mellett budapesti és vidéki jótékony célú hangversenyek és ünnepségek jövedelméből befolyt összeggel. Ugyanebben az évben adták ki először az egyesület hivatalos lapját, a *Magyar Detektívet*. A rendőrtisztviselők egyesületétől eltérően a detektívek egyesületében a nyugdíjpótló részleggel párhuzamosan, annak kiegészítő részeként temetkezési segélyegylet is működött. A tagok minden olyan hozzátartozójának, akik után az állam családi pótlékot folyósított, kétmillió korona temetkezési segélyt utaltak ki, ezenfelül koszorút is helyeztek az elhunyt sírjára, mindezért a tagok havonta 10 ezer koronát fizettek be, míg a nyugdíjas tagoknak ez a szolgáltatás ingyenes volt. Szintén újítként említhető, hogy az egyesület 1-100 millió korona között baleset és rokkantság ellen is biztosította tagjait, továbbá nevelési segélyt nyújtott a detektívözvegyeknek és árváiknak.⁵²¹

⁵²⁰ Borbély–Kapy (1942) 295-296. old.

⁵²¹ Saly Károly (1895): A detektívek segélyalapja. *Rendőri Lapok*, 51. szám, 14–15. old.; A budapesti m. kir. rendőrség jóléti intézményei II. (1926). *A Rend*, 10. szám, 3. old.; Borbély–Kapy (1942) 297. old.

A rendőr legénység önszegélyezési törekvései 1889-ig nyúlnak vissza. Ekkor még csak kezdetleges formában, a bajtársi kegyelettől vezérelve alakult meg egy temetkezési társulás, amelynek tagjai fejenként 10 krajcárral (illetve később 20 fillérrel) járultak hozzá ahhoz, hogy elhunyt társuk sírjára koszorút vegyenek, az esetleg fennmaradó összeget pedig annak özvegyéhez juttatták el segélyként.⁵²² Később (a legénység létszámának emelkedésével) a befolyt összegekből már síremléket is tudtak állítani, amelynek felirata megőrizte hozzájárulásuk tényét: „*Emelte a bajtársi kegyelet*”. Mindemellett a sírgondozást is a tagok végezték, halottak napján pedig testületileg vonultak ki a temetőbe megkoszorúzni a rendőri nyughelyeket. Felsőbb jóváhagyással a társulás 1908-ban egyesületté alakulhatott, egy évvel később pedig már rendes alapszabályokkal működött „Budapesti rendőrök temetkezési és segélyező egyesülete” néven. 1911-től a tagok jogos kérésére a temetkezési egyesület mellett nyugdíjpótló és önszegélyező egyesület is megszületett, amely működésében hasonló volt az előbbieken ismertetett tisztviselői és detektív önszegélyező intézményekhez. Az őrszemélyzeti nyugdíjpótló a világháború alatt különböző gazdasági vonatkozású fejlesztéseket eszközölt: 1915-ben beszerzési csoportot alakítottak, cipőjavító műhelyt létesítettek, és megszervezték a rendőrök téli tüzelőanyaggal való ellátását. Bár az első világháborút követően az egyesület az általa jegyzett hadikölcsön- és koronajáradék-összegek elértéktelenedésével szinte teljesen tönkrement, 1922-től ismét hozzáfogott vagyona megalapozásának. Anyagi fellendülését jól példázzák az 1941. évi adatai: a 6967 tagot számláló intézmény vagyona elérte a 2 millió pengőt, amely különböző budapesti bérházakban és egy balatonzamárdi telekben feküdt. Az egyesület a tagok bevásárlásának megkönnyítésére 1931-ben tüzelőszertelepet, egy évvel később textilárusító üzletet rendezett be.⁵²³ Szintén 1931-től a nyugdíjpótló keretein belül az őrszemélyzet tagjai számára külön takaré- és hitelszövetkezetet hoztak létre, amely az

⁵²² A temetkezési társulás célja kegyeleti ténykedésével egyúttal a rendőrség tekintélyének megőrzése is volt. Hegedüs József oktató őrmester visszaemlékezése szerint korábban a nyugdíjra még nem jogosult rendőrök haláluk után nem kapták meg a megfelelő végtisztességet: „*Szívfacsaró látvány volt, hogy miközben mások életét, vagyonát védelmezve, halálát lelte, visszamaradt hozzátartozói a legnagyobb nyomorba estek. Mindenki közönnyel nézett el az eset felett. Még a temetése is sok esetben a legszegényesebb volt, ha ugyan a főváros ingyen nem temettette el. Bizony megszégyenítő, lealázó volt ez az állapot. A rendőri tekintélyt mélyen aláásó. [...] Így jutottak aztán a budapesti állami rendőrök néhány lelkes ember buzdítására azon nemes elhatározásra, hogy temetkezési egyesületet alakítsanak azon célból, hogy a rendőri testület tekintélye legalább az „utolsó” parádénál, eltemetésüknél a rendőrök szegénysége miatt csorbát ne szenvedjen.*” Hegedüs József (1913): A budapesti rendőrök szociális intézményei. *A rendőr*, 1. szám, 5. old.

⁵²³ Borbély-Kapy (1942) 297–298. old.; A budapesti rendőrség legénységi nyugdíjpótló egyesülete (1926). *A Rend*, 13. szám, 2. old.; A nyugdíjpótló és önszegélyező egyesület részletes működéséről bővebben: Hegedüs József (1913): A budapesti rendőrök szociális intézményei. II. közlemény. *A rendőr*, 2. szám, 18-20. old.; A magyar királyi rendőrség őrszemélyzetének nyugdíjpótló és önszegélyező egyesülete alapszabályai (1940). Budapest, Mucsányi Pál

Országos Központi Hitelszövetkezet tagjává vált. Az őrsemélyzeti hitelszövetkezetet a *Magyar Rendőr* ismertetője szerint „*az élet kívánalmait hozták létre*”, fő feladatuként a rendőr és családjának jövőjének biztosítása, továbbá a nemzetgazdasági szempontból célszerű takarékoság előmozdítása. A szövetkezet általános elvként azt a célt tűzte ki működésében, hogy a takarékbetétek után a lehető legmagasabb kamatot fizesse, illetve a családi házvásárlás előtt álló tagok részére építkezéshez vagy ingatlanszerzéshez szükséges hosszúlejáratú, olcsó kölcsönöket folyósítson, a legkedvezőbb fizetési feltételek mellett.⁵²⁴

A világháború és a forradalmak súlyos anyagi válságba sodorták az őrsemélyzet addig biztos fizetőnek és jó vásárlóalanynak számító tagjait. Török János rendőrfőparancsnok a rendszerszintű probléma kezelésére hivatalba lépését követően részükre külön őrsemélyzeti jóléti alapot (vagy ahogy a közbeszédben elterjedt: Török-alapot) szervezett meg, amelynek indítótőkéjét a rendőrök közös gyűjtése teremtette meg. Az önszegélyező intézményben a tagok havonta 30 fillért adtak be a jóléti pénztárba, igényelt kölcsönüket pedig 5-10 pengőként, méltányos határidőt megállapítva kellett visszafizetniük. A jóléti alap fennállásának 10. évében több mint 140 ezer pengő vagyonnal rendelkezett, amelynek kamatmentes, néhány száz pengős kölcsöneiből addig 6000 rendőr részesült. Az anyagilag megszorult rendőrnek a főparancsnokhoz címzett írásos kérvényben kellett igényelnie a szükséges összeg kiutalását: „*Török főparancsnok mindig személyesen bírálja el a kérelmet és a rendőrt kihallgatáson fogadja, hogy e személyes érintkezés során is meggyőződjék a kérelmező helyzetéről és a kérés teljesítésének méltányosságáról.*”⁵²⁵

3.5. A fejezet összegzése

A rendőrségi illetményrendszer változásainak ismertetésével felvázolható a személyi állomány munkájának az állam által nyújtott „ellenértéke”. A fizetés mértéke természetesen kihatással volt a testület megtartó erejére, a létszámviszonyok változására és a szervezet megfelelő működésére. A budapesti rendőrség fennállásának első két évtizedében nem említhető számottevő kormányzati törekvés a személyi állomány javadalmazásának javítására - leszámítva a fix illetménynek számító nyugdíj megállapítását, amelynek teljesösszegű élvezetéhez azonban irreálisan hosszú szolgálatot várt el az erre vonatkozó törvény. A

⁵²⁴ A szövetkezet kölcsönöket az alábbi célokra folyósított: családi ügyek rendezésére (gyermek taníttatása, sertésvásárlás, bútorbeszerzés, családok nyaralási költségei, orvosi, kórházi, gyógyszerköltségek, stb.), építkezésre, ingatlanok vételére, adósságok és hagyatéki ügyek rendezésére. Hajós László (1938): A rendőrök takaré- és hitelszövetkezte, célkitűzéseinek átütő sikere. *Magyar Rendőr*, 2. szám, 41–42. old.

⁵²⁵ Borbély-Kapy (1942) 122-123. old.; Török János dr. rendőrfőparancsnok tízesztendő jubileuma (1934). *Magyarország*, 182. szám, 4. old.

századfordulót követően az állam törvényekben és rendeletekben igyekezett minden felmerülő szükségletet fedezni, így például a lakhatási támogatást, ételmezést, családfenntartást, egyenruha-ellátás feltételeit biztosítani. A világháború és a forradalmak gazdasági mélypontjai után az 1920-as évek konszolidációs politikájából fakadóan a Belügyminisztérium a rendőri illetményeket a változó gazdasági körülményekhez igazodva több alkalommal emelte, illetve különböző pótlékokkal egészítette ki. A források tükrében megállapítható, hogy a 1930-as évek közepétől a javadalmazások szerény, de biztos, a kispolgári életszínvonalnak megfelelő megélhetést nyújtottak a rendőr családoknak. Ezzel párhuzamosan az anyagi stabilitás megsegítésére „alulról”, a rendőri testület köréből szerveződő kezdeményezésekre is láthatunk példákat. A dualizmus időszakában fennálló rendőri illetményrendszer nem tudta megteremteni a közszerületi álláshoz méltó egzisztenciát. Ezek a hiányosságok hívták életre a budapesti rendőrség különböző állománycsoportjain belül a különböző gazdasági önszerveződéseket. A testület önszervező intézményei közé tartozott a temetkezési segélyezési egyesület (1889-től, hivatalosan 1909-től), a tisztviselők nyugdíjpótló és önszervező egyesülete (1898), a detektívtestület nyugdíjpótló- és segélyező egyesülete (1902) és az őrszemélyzeti nyugdíjpótló és önszervező egyesület (1911-től). A személyi állomány vezetése részéről az anyagilag megszorultak fizetési előleghez folyamodhattak, illetve Török János rendőrfőparancsnok jóvoltából az 1920-as évek közepétől az őrszemélyzeti jóléti alap szolgáltatásait is igénybe vehették. A Belügyminisztérium részéről külön gondoskodás történt a nagycsaládos rendőrökről a karácsonyi ruhasegélyek formájában. A rendőrség nehéz anyagi helyzetével a társadalom együttesen összefogva és egyéni szinten is szolidaritást vállalt, amelyre a fejezet példaként hozza fel a rendőrmártírok családjával való törődést, az 1920. évi rendőrnapi pénzgyűjtési mozgalmát, illetve Lyka Döme segélyező alapítványát.

4. A SZEMÉLYI ÁLLOMÁNY ÉLETKÖRÜLMÉNYEI

4.1. A rendőr magánélete és családja

4.1.1. A rendőr mint magánember helye a korabeli társadalomban

A főváros lakói számára a rendőr, aki szolgálatát a nagy nyilvánosság előtt látta el, mindennapos látvány volt, az utcák és terek állandó elemének számított. Más egyenruhás testületekhez képest egy pillanatra sem került ki az érdeklődés gyújtópontjából: „*A vasutas csak addig van a szemünk előtt, míg utazunk, a tűzoltó csak addig, míg a tűzvészszel vagy vízáradással reá háruló feladatát elvégzi. Ám a rendőr a nagyközönség szeme előtt éli le az életét az őrhelyén, a közlekedési gócponton, a felügyeleti helyeken, a razziákon, a tüntetéseknél, sőt: amikor szolgálatának letelte után hazamegy családjá körébe, még ott sem szűnik meg az iránta való érdeklődés, mert szomszédjait s látásból való ismerőseit még az is érdekli, hogy hogyan él a rendőr – otthon.*”⁵²⁶ A közvélemény kíváncsisága a rendőr magánéletére is kiterjedt: hogyan tart rendet saját házatáján, hogyan bánik feleségével, hogyan neveli gyermekeit, mivel tölti szabadidejét. A rendőr a tömegsajtó közlési szándéktól függően egyszerre volt annak könyörtelen bírálóinak visszatérő tárgya és Budapest közrendjét biztosító, alázatos, példamutató alakja.

Kosztolányi Dezső 1929-ben kiadott *Alakok* című interjúkötetében Budapest utcáit járva – egyfajta kaleidoszkópszerű szociológiai karcolatokként – harmincöt foglalkozás képviselőjének mindennapi életébe pillantott bele. Egyik éjszakai útja során a riporter szerepbe bújó író-költő egy szolgálatot teljesítő (és névtelenségben hagyott) rendőrőrszemmel kezdeményezett beszélgetést. Interjúalanya négyórás posztolása végéhez közeledett, ezalatt felettesétől „személyek és tárgyak megfigyelésére” kapott megbízást. Szolgálatára nem volt eseménymentes: egy kocsmai veszekedés során igazoltatott két egyént, felvette egy bolti szolgálta által zaklatott nő panaszát, továbbá intézkednie kellett egy utcán összeesett szívbajos egyén, három ittasság és egy csendháborítás ügyében is. Mindig is rendőr szeretett volna lenni, bár pontos motivációját nem tudta megfogalmazni. 1919. szeptember 14-én állt először szolgálatba a Tisza Kálmán téren (ma: II. János Pál pápa tér). Lőfegyverét még soha nem kellett használnia, kardját is csak egyszer, amikor egy tizenkét fős, botokkal rátámadó társaságot fegyverezt le (!) és kísért be a főkapitányságra. Szolgálaton kívüli életéről már kissé szűkszavúbban nyilatkozott. Fizetése pótlékkal együtt havi 160 pengő volt, családról nem tett említést. Enni minden negyedik órában, örváltás után szokott. Pipázik, de az italt mindig kerülte, kocsmába

⁵²⁶ Benedek Géza (1930): A rendőr házatája. *Rendőr*, 39. szám, 747. old.

se jár: „*A hónap elején mehetnék, de akkor meg szégyellem. Ne gondolja a kocsmáros, hogy a rendőr azért iszik, mert most van pénze.*” Színházba akkor jár, ha felügyeleti szolgálatot teljesít, kedvenc darabja a János vitéz. Regényeket nem, csak komoly munkákat olvas, ókori és középkori világtörténelmet, előbbi időszakból jobban szereti a rómaiakat, mint a görögöket. A politikától szigorúan és hivatalosan tartózkodik.⁵²⁷

Kosztolányi nem bocsátkozik mélyebb elemzésbe interjúalánya válaszait illetően, a véleményalkotást az olvasóra bízva. Messzemenő következtetésekbe nem bocsátkozhatunk, de felmerül a kérdés: „megérte” budapesti rendőrnek lenni? Milyen életmód kialakítására volt lehetősége a testület tagjainak, és mennyiben különbözött (ha különbözött) az állami alkalmazottak identitása más, a középrétegbe tartozó elemekétől? Vizsgálatunk során kizárólag az őrszemélyzetre vonatkozóan rendelkezünk forrásokkal, a tisztviselők esetében be kell érünk azzal a valószínűsíthető ténnyel, hogy életük nem volt sem jobb, sem rosszabb mint más, a közigazgatási ágazatban dolgozó kollégáiké – identitásukat alapvetően a „művelt”, értelmiségi középosztályhoz tartozás tudata határozta meg.⁵²⁸ Mint azonos egzisztenciával rendelkezők, ők is igyekeztek kifelé megfelelni a korabeli standard elvárásoknak, azonban a sajtóbeszámolókból kiindulva társadalmi eseményeket némiképp elszeparálva, egymás között zárt körben, legfeljebb a jogászvilág vagy más, munkájukhoz köthető szakma képviselőivel folytatták le (pl. rendőrtiszti táncestélyek, detektívball, a RAC és a DAC keretein belül szervezett ünnepek). A túlnyomórészt vidéki földműves/paraszi rétegből származó rendőrlegénységi tagok élethelyzete már viszonylag jobban feltérképezett, fővárosba költözésük nehézségeiről, az ebből fakadó identitásválságukról és asszimilációs törekvéseikről nyomokban találhatunk említéseket.⁵²⁹ A hazai társadalomtörténeti összefoglalók a rendőri őrszemélyzet tagjait a kispolgárság részeként határozzák meg a többi, állami altiszti státusba tartozó állást betöltő „kisfixesek” (vasúti kalauzok, postások, házmesterek, csendőrök) mellett. 1930-ban évekre a nem mezőgazdasági kispolgárság (amelynek kb. egyötöde tartozott a kisfixesek kategóriájába)

⁵²⁷ Kosztolányi Dezső (1999): *Alakok*. Budapest, Seneca Kiadó, 110–114. old.; Olykor a tömegsajtó is kíváncsi volt a rendőr mindennapi életére, a *Tolnai Világlapja* külön illusztrált cikket is szentelt a témának. A mosolygó biztos úr (1934). *Tolnai Világlapja*, 39. szám, 34–35. old.

⁵²⁸ Krónika (1937). *Magyar Rendőr*, 4. szám, 76. old.

⁵²⁹ Kilián Zoltán publicisztikájában így ír a jelenségről: „*Budapesti születésű felnőtt magyar ritkaságszámba ment Budapesten, a város lelke nélkülözötte az igazi urbanitást. A falu és a kisváros költözött fel a maga agrárszemléletével Budapestre. [...] A vidékről felkerült magyarok: rendőrök, postások, villamosvasutasok, szolgák, munkások itt született és itt felnőtt gyermekeiből új és művelt lakosságréteg alakult ki [...] A falu és a kisváros ideplántálódott szegényeinek gyermekei ezek, idegyökeresedve teljesen Budapest vált „falujokká”, ennek azonban nem adhatnak sem jelleget, sem magyar ízt. Jövevények a saját városukban, bennük élt a szülők távlatnélkülisége és falatokkal való megelégedése.*” Kilián Zoltán (1928): *Nagyvárosi magyarság*. *Magyar Szemle*. IV. kötet. Budapest, A Magyar Szemle Társaság kiadása, 292. old.

csak töredéke volt a középosztálynak, kereső tagjainak száma országos viszonylatban meghaladta a félmilliót (a kereső népesség 12-13 %-a), családtagokkal együtt mintegy 1 millió 300 ezer embert tett ki.⁵³⁰ Az altiszti státusba emelkedés az alsó osztályok „kispolgárosodásának” egyik közvetlen formájának tekinthető. Ezt a csoportot – amelynek tagjai a „népi” társadalomból származtak – Erdei Ferenc „nemzeti kispolgárságnak” nevezte.⁵³¹ Mindezek tükrében a rendőri pálya fel- és kiemelkedési lehetőséget biztosított a kislelkes, vagy egyenesen földnélküli parasztság gyermekei számára: „Az 1930. évi országos mobilitási statisztika szerint [...] az altisztek több mint a felének (52,5%-ának) az apja tartozott ekkoriban a mezőgazdasági népességhez, közöttük is egyforma gyakorisággal a kis- és középbirtokos parasztsághoz, valamint a mezőgazdasági bérmunkássághoz.”⁵³² A pesterszébeti állami kereskedelmi iskola 1939-1940. évi beszámolója szerint komoly anyaggyűjtést folytattak a tanulók családi-demográfiai hátteréről. Olyan családokat vizsgáltak meg, ahol a nagyapa földműves volt. 56 családból csak két fiú (családfő) maradt meg gazdálkodónak, míg a többiek elszakadtak paraszti gyökereiktől: „A földtől való menekülés iránya főként a biztosfizetésű közszolgálati és »kisfixes« pályák felé visz. Mindez nemcsak a birtokviszonyokra és a népesedési viszonyokra jellemző, hanem még fokozottabban arra a néhány évtizedes jelenségre, amelyet faluvizsgálóink sokat magyaráznak: a paraszti életforma csődjére és a belőle való menekülésre. A város és a vidék életszínvonala közt olyan nagy értékkülönbség van, hogy nem csodálhatjuk, ha a falvak szűkölködő népe inkább választja az idegenséggel, közönyös nyomorral riasztó, de több lehetőséggel is kecsegtető, szórakozást és nagyobb kényelmet kínáló városi élet kockázatát.”⁵³³

Általános megállapítást nem lehet tenni arról, hogy a meglehetősen heterogén rétegződésű kispolgárságon belül a rendőrök jobb vagy rosszabb helyzetet élveztek-e. A társadalmilag és gazdaságilag kritikus időszakok (pl. az első világháború és az azt követő évek, a gazdasági világválság évei) negatív hatásai őket is ugyanúgy érintették, mint az államigazgatásban dolgozók nagyrésztét. Az egyértelmű mélypont a Tanácsköztársaság megszűnését követő évekre tehető. A budapesti rendőrségnél 1905 óta szolgáló, Nagyhantostól származó

⁵³⁰ Romsics Ignác (2010): Magyarország története a XX. században. Budapest, Osiris Kiadó, 62. old.; Romsics Ignác (2017): A Horthy-korszak. Budapest, Helikon, 169. old.

⁵³¹ Gyáni Gábor – Kövér György (2003): Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Budapest, Osiris Kiadó, 304. old.

⁵³² Uo.

⁵³³ Urbányi János szerk. (1940): A Pestszentlőrinci M. Kir. Állami Fiú Felső Kereskedelmi Iskola és a Pestszentlőrinci Községi Női Kereskedelmi Szaktanfolyam évkönyve az 1939-40. iskolai évről. Pestszentlőrinc, Kiadta az iskola igazgatósága, 9. old.

Harangozó Istvánnak az 1920 januárjában megszervezett rendőrnapi alkalmából volt lehetősége őszintén beszélnie lesújtó életkörülményeiről az egyik napilapnak: „...úgy áll a dolog, hogy nekem semmiféle igényem nincsen, ugyanígy van az asszonyom, hát úgy élünk meg, ahogy lehet. Húst, hosszú idő után szent karácsony napján ettünk először és most bizony megint csak jó idő fog eltelni, amíg megint húshoz jutunk. Az volt a szerencsém, hogy a feleségem vagy negyvenöt kiló paradicsomot tett el és most azután felváltva hol pörkölt, hol paradicsomos káposztát, meg paradicsomos levest eszünk. Se liszt, se zsír nincsen. Meg kell mondanom, hogy én még sokkalta szerencsésebb helyzetben vagyok, mint a kollégáim, mert faluról nősültem és a feleségem a múlt évben jussolt is a megholt apósomtól egy kis pénzt, ezt azonban a kumun [kommün] már régen elvitte. Most aztán elküldtem a feleségemet haza, hogy valami zsírt, meg lisztet szerezzen, egyelőre hitelbe vettük a rokontól, ha megsegít az Isten, megfizetjük, ha nem – mondta mosolyogva – hát letagadjuk. Mindaz, amit jegyre kapunk, meg a pénz is, amit fizetésnek kapunk, a hónap első hetére elég. Most tessék elképzelni, hogyan ruházkodjam magam, az asszonyt, meg a gyerekeket, egy pár gyermekcipő, a tizenkét éves fiamnak négyszáznyolcvan koronába kerül. Rongyosan járnának szegények, ha nem tudtam volna az öcsém katonakabátjából két ruhát csináltatni, a bélést hozzá a feleségem ruhájából vettük ki. A paradicsom, amit elraktunk, ez a szerencsénk, mert különben nem tudnánk, hogy mit ennének, emellett az egyik gyerekem most beteg volt, orvost kellett fizetni, a feleségem vérszegény, tejet kellene innia, de nem jut rá. Úgy vagyunk, hogyha van egy kis cukor, akkor tevizet iszunk reggelire, ha nincs, akkor az asszony bíztatja a gyerekeket, hogy majd holnap lesz alma. A többi társam azonban még rosszabbul van, tessék elképzelni, van olyan, akinek kilenc gyermeke is van. A legtöbb rendőr különben is hazaküldte a családját, ő maga meg csak elnyomorog valahogy a kázinóban. Azelőtt kaptunk lábbelit, most azt sem tudunk kapni, a suszternél meg külön protekció kell, hogy egyáltalában elvállaljon egy talpalást. [...] Szenvedés és nyomorúság a mi életünk és mondom, hogy mi, rendőrök csak ambícióból lettünk rendőrök.”⁵³⁴

Amíg az állami rendőrség kezdeti évtizedeiben sokan csupán átmeneti munkaként, ugródeszkaként tekintettek állásukra, a századfordulót követően, állandó, szívós munkával és tanulással minimalizálható volt a lesüllyedés veszélye, és fokozatosan nőtt a kispolgári életszínvonal elérésének lehetősége. Az állandó fizetés, a kiszámítható életpálya, az élethosszig tartó munkaviszonnyal járó biztos nyugdíj viszonylagos létbiztonságot nyújtottak a rendőri alkalmazottaknak, állami szolgálatuk pedig felfelé irányuló társadalmi státuszváltozással is járt:

⁵³⁴ Balla Ernő (1920): Harangozó István rendőr élete és küzdelmei. *Pesti Napló*, 5. szám, 4. old.

„Bár az »urak« közé távolról sem tartoztak, az »urakkal« való állandó kapcsolatuk és bizalmas munkájuk a kétkezi dolgozók fölé emeltek őket.”⁵³⁵

A rendőrség hivatalos szolgálati szabályzatai pontosan meghatározták azokat az életviteli szempontokat, amikhez a rendőrnek szolgálatán kívül is tartania kellett magát. Köteles volt magánéletében a hivatása során általa felügyelt törvényeket és rendeleteket a maga részéről is szigorúan betartani és állásának megfelelő tisztességes, erkölcsös életvitelt folytatni, amellyel köztiszteletet szerez magának. A rendőr csak úgy bírhatta ki megterhelő szolgálatát, ha otthoni körülményei rendezettek, családi botrányoktól mentesek voltak, és minden szabad idejét pihenésre és erőgyűjtésre használhatta ki. Ebbe nem fért bele az iszákosság, a kocsmai tivornyázás, a kártyázás, az adósságcsinálás és a feslett életmód. Amennyire fontos tudást jelentett a rendőri szolgálat során a személy- és helyismeret, úgy magánéletében kerülnie kellett a kocsákat, csapszékeket és más mulatóhelyeket. Meg kellett válogatnia barátait, nem alakíthatott ki bizalmas viszonyt rossz hírben álló, megélhetésüket kétes forrásból szerző, továbbá az államrenddel nyíltan ellenkező nézeteket valló személyekkel.⁵³⁶ Tilos volt törvényes házasságon kívül idegen nővel közös háztartásban (vadházasságban) élnie. A rendőr más hivatalt nem viselhetett, sem üzletet nem folytathatott. A vele közös háztartásban élő felesége, gyermekei és szülei sem lehettek a tulajdonosai vagy bérlői olyan üzletnek, amely rendőri felügyelet alatt állt (pl. italmérés, bordély, cselédközvetítő, zsidóár, zálogházas). A rendőr társadalmi élete szintén szabályok szerint működött. Tilos volt politikai egyletbe belépnie, vagy ilyen gyűléseken részt vennie. Tagja lehetett ugyan jótékonyági, közgazdasági, irodalmi, közművelődési, társadalmi egyleteknek vagy társulatoknak, ez azonban osztályparancsnoka engedélyéhez volt kötve.⁵³⁷ Nem politikai egylet ünnepélyén megjelenhetett, de távol kellett maradnia mindenféle nyilvános felvonulástól.⁵³⁸

⁵³⁵ Romsics (2017) 169–170. old.; Romsics (2010) 62. old.

⁵³⁶ Palágyi Kálmán tankönyvében arra inti a rendőröket: a hivatalukból elbocsátott, nagyrészt a főváros területén „élősködő” volt bajtársakkal szóba se álljanak, még ha korábban barátok is voltak, és óvakodjanak attól, hogy faggatózásukra bármilyen hivatalos ügyet kifecsegenek. Palágyi (1905) 8. old.

⁵³⁷ A *Magyar Rendőr* szerkesztőségébe érkezett egyik kérdésre érkezett válasz szerint a rendőrség tisztikara és őrszemélyzete még sportegyesületnek sem lehetett tagja, csak ha arra a felsőbb hatóságtól engedélyt kap. Az engedély megadása rendkívüli körülményekkel történt, hiszen az azt elbíráló főkapitány bizonyos esetekben a belügyminiszter jóváhagyását is kérhette. A kérdező labdarúgó mérkőzések vezetésére vonatkozó kérelmének kedvező elbírálásához a szerkesztő nem fűzött sok reményt: „Köztudomású, hogy a játéktezők és a közönség viszonya nem éppen a legbarátságosabb. Könnyen kitéhetné magát annak, hogy a közönség rendőri állásával kapcsolatos megjegyzéseket tenne, ami sem az ön, sem a testület szempontjából nem kívánatos.” Szerkesztő postája (1943). *Magyar Rendőr*, 14. szám, 332. old.

⁵³⁸ Általános szolgálati utasítás a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 6–7. old.; Nagyselmeczy László (1937): A szolgálati szabályzat tankönyve. II. kiadás. Budapest, a M. Kir. Rendőrség országos szaktanfolyamainak kiadása, 9–11. old.

A szolgálati szabályzatok rendelkezései egyértelműen tükrözik, hogy a rendőr szolgálaton kívül sem élhetett mindentől és mindenkitől független civil életet, magánemberi státusa gyakorlatilag nem volt. Szabadidejében is készen kellett állnia arra, hogy bármelyik pillanatban újra szolgálatba álljon. Folyamatosan elérhetőnek kellett maradnia, ezért lakóhelyét az illetékes osztályparancsnokságon is be kellett jelentenie, hazulról eltávozásakor pedig fegyelmi büntetés terhe mellett tudatnia kellett hozzátartozóival vagy a házmesterrel, hogy hol található meg. Budapest rendőrhatósági területéről még szabadidejében is csak engedéllyel távozhatott el. Az állam által ráruházott megkülönböztetett helyzete annyira behatárolta a rendőr egész életét, hogy kötelezettségei nem szűntek meg akkor sem, amikor egyenruháját polgári öltözetre cserélve szabadnapját töltötte: „Amint a pap hivatása sem szűnik meg a szószék elhagyása után, a rendőr sem veheti le magáról dolga végeztével a rendőri jelleget [...] olyan pénztárnoka ő az államhatalomnak, akit bármikor, bármely pillanatban megszámolhatnak a ráruházott feladatok és kötelezettségek felől.”⁵³⁹ A rendőrnek hivatástudatából fakadóan egyéni érdekeit alá kellett rendelnie a testületnek, így amennyiben nem volt valamilyen takargatnivalója, nem érinthette érzékenyen feljebbvalóinak az a „köteles érdeklődése” sem, amely kiterjedt szabadnapjaira is.⁵⁴⁰

4.1.2. Nősülés

A dualizmus időszakában az állami rendőrség személyi állományának nősülését – a M. Kir. Csendőrség legénységével ellentétben⁵⁴¹ – semmilyen előírás nem szabályozta. A főkapitányi éves jelentések statisztikái szerint az őrszemélyzet legalább négyötöde nős volt, és a próbaidős rendőrök között is – bár ingadozó mértékben – tekintélyes számban voltak már házasemberek, mivel a rendőrséghez 40 éves korig lehetett felvételt nyerni (lásd 7. számú táblázat).⁵⁴² Bár a főkapitányságon a nős rendőrök számának gyarapodását szolgálati szempontból nem tartották előnyösnek, mégis pozitív jelenségként értékelték, mert mindez azt mutatta, hogy egyre többen tekintették kedvező életpályának a rendőri szolgálatot.⁵⁴³ Rédey Miklós rendőri

⁵³⁹ Laky (1906) 241–243. old.; A rendőr házatája (1935). *Magyar Rendőr*, 13. szám, 14. old.

⁵⁴⁰ Ez bizony nemcsak magánügy! (1937) *Magyar Rendőr*, 8. szám, 180. old.

⁵⁴¹ Artner Ramóna (2015): A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának nősülése. In: Boda József – Parádi József et al. (szerk.): *Tanulmányok a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelem-történetéből*. Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 21–30. old.

⁵⁴² Az 1921 utáni időszakból az éves főkapitányi jelentések hiánya miatt nem rendelkezünk pontos kimutatásokkal, ám bizonyos, hogy a rendőrök többsége ezt követően is családos ember volt. Török János főparancsnok hivatalos statisztikákra alapozó beszámolója szerint 1924-ben a budapesti őrszemélyzet 21 %-a (783 fő), 1928-ban pedig már csak 8 %-a (332 fő) volt nőtlen. Székely Vladimir (1928): A lágymányosi rendőrtelep. *Pesti Hírlap*, 270. szám, 6. old.

⁵⁴³ *Működés* (1898) 86. old.

erkölcstankönyvében a nősülés kérdésével a szolgálati devianciákat felsoroló fejezetben foglalkozik, közvetlenül az alkoholfogyasztást és a kártyázást követően. A szerző szerint a rendőri szolgálat szempontjából a legideálisabb állapot a nőtlenség, hiszen ahogy a papoknál és a katonáknál, úgy a rendőrségnél is a szolgálat egész embert kíván meg. Belátja ugyanakkor, hogy polgári intézményről lévén szó, a testület tagjait nem lehet elzárni a társas élettől, és ezért nincs korlátozva a házasságkötés sem. A rendőröknek elég volt házassági szándékukat jelentésben kérelmezni, amit rendszerint meg is kaptak. Rédey nem ért egyet ezzel a szerinte káros gyakorlattal, amely nem fordít figyelmet arra, hogy a rendőr kizárólag tisztességes házasságot kössön. Ha rosszul megválasztott, esetleg rovottmúltú arát visz haza, azzal tekintélyét veszti, de legalábbis közmegebecsülését kockáztatja mások előtt, később pedig esetleg szégyenkeznie kell felesége viselt dolgai miatt. A feleségkeresésre szolgálati teendői mellett a rendőrnek csak kevés ideje maradt, ezért Rédey azt javasolja, hogy a vidékről feljött rendőrök lehetőleg a saját falujukból nősüljenek, így kevesebb lenne a boldogtalan, elhibázott házasság.⁵⁴⁴

Az országos rendőrség 1919 utáni megszervezésekor, az új szervezeti és szolgálati szabályzatok mellett az 1922. május 8-án hatályba lépő belügyminiszteri rendelet első alkalommal szabályozta a rendőrség fogalmazói vagy felügyelő karbeli tisztviselőinek, illetve őrszemélyzetének tényleges szolgálatban álló vagy ideiglenesen nyugdíjazott tagjainak nősülését. A rendelet az ideiglenes minőségű tisztviselőket automatikusan kizárta a nősülésre jogosultak köréből. A nősülési engedély csak törvényes házassági szándék esetén volt megadható, az engedély nélkül kötött házasság pedig fegyelmi eljárást vont maga után. Általánosságban a kérvényezők csak akkor kaphattak engedélyt nősülésre, ha a menyasszonyról bebizonyosodott szeplőtlen hírneve⁵⁴⁵, valamint nem állt fenn olyan körülmény, amely miatt a nősülés a rendőri szolgálat tekintetében megengedhetetlennek számított. A szabályzat nem említi, de az engedély írásos véleményezésekor arra is kitértek, hogy a szüleivel egy háztartásban élő menyasszony családja (szülei, nevelőszülei, testvérei) erkölcsi és egyéb szempontból nem esnek-e kifogás alá. A rendőrtisztviselők és az őrszemélyzet legmagasabb, felügyelő-helyettesi rendfokozatú tagjai esetében a házasságnak meg kellett felelnie azoknak a

⁵⁴⁴ Rédey (1916) 17–18. old.

⁵⁴⁵ A szeplőtlen fogalmát így határozta meg az egyik rendőrségi cikk: „Kit tekintünk szeplőtlen hírnevűnek? Nyilvánvalóan azt a hajadont, aki a közhiedelem szerint érintetlen, illetőleg azt a házasságban már nem élő asszonyt, aki hajadon korában mint érintetlen, házas korában mint hűséges hitves, házasságban már nem élő asszony korában pedig mint megközelíthetetlen hírnevűnek örvendett, illetve örvend.” A rendőr családalapítása (1942). *Magyar Rendőr*, 24. szám, 562. old.

követelményeknek, amelyek velük szemben a testületi és szolgálati tekintély szempontjából fennálltak. Mindezen felül a tisztviselők részére külön előírták, hogy házasságuk csak akkor engedélyezhető, ha azzal kedvezőbb anyagi helyzetbe jutnak, továbbá ha a menyasszony a nősülendő állásának megfelelő társadalmi műveltségű. A nősülés kérvényezését írásban, szolgálati úton kellett felterjeszteni, amelyhez csatolni kellett a jegyesek születési anyakönyvi kivonatait, valamelyik jegyes kiskorúsága⁵⁴⁶ esetén a törvényes képviselőnek a házasságba beleegyező nyilatkozatát, valamelyik jegyes özvegysege esetén az elhunyt házastárs halotti anyakönyvi kivonatát, illetve ha valamelyik jegyes már korábban házasságban élt, az ezen házasság megkötését és felbontását igazoló okmányokat. A nősülési engedélyt az örszemélyzet tagjainak az állományilletékes rendőrfőkapitány, tisztviselőknek a belügyminiszter, illetve az államfő adhatta ki.⁵⁴⁷ A nősülési rendelet kiadása a testületi szellem megőrzését és előtérbe helyezését, a külső tekintély fokozását célozta, az egyik szakmai indoklás megfogalmazása szerint: *„Ami esetleg sérelem olyan testületnél, ahol annak minden tagja külön éli le magánéletét, nem lehet jogtalan beavatkozás egy hatalmas, egységes szervezetnél, amely úgy egészében, mint egyedenként is egy magasabb eszme képviselésében lép a nyilvánosság elé, akár szolgálatban áll, akár egyéni életét éli.”*⁵⁴⁸

Az örszemélyzet tagjai számára 1933-ban a nőtlenség már a felvételi követelmények között szerepelt, egyúttal a rendőrséghez jelentkezők életkorát 26 évben maximalizálták. Véglegesítése előtt – tehát 3 évet felölelő próbaideje és ideiglenes minősége alatt – a rendőr házasságot egyáltalán nem köthetett, később pedig csak legalább ötévi szolgálat után, vagy ha már betöltötte 30. életévét.⁵⁴⁹ A szigorítások a rendőr jövőbeni családjának védelmét biztosította, hiszen szolgálatának harmadik évéig bármikor elbocsáthatták. A véglegesítésig könnyelműség volt megnősülni, mert ebben az esetben a más pályán való elhelyezkedés nem lehetett olyan biztos és olyan gyors, hogy az ezzel járó terheket a túl korán alapított család elbírja. Szolgálati érdekek számított, hogy a rendőrséghez jelentkezők családi teendőktől és gondoktól (berendezkedés, összebútorozás, esetleges betegség vagy műtét) mentesen

⁵⁴⁶ A tárgyalt korszakban a kiskorúság jogi fogalma a 24. életév betöltéséig tartó állapotot jelentette, melyben az egyénnek vagy egyáltalán nem volt jogérvényű cselekvőképessége (a 12 éven aluli nemtörvényes korú serdületlenek), vagy pedig csak korlátozott jogi cselekvőképessége volt (a 12-24. év közötti nem teljeskorúnak). A kiskorúság korlátozó körülményei nagykorúsítás, nőknél házasság esetén megszűntek. 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről

⁵⁴⁷ 73.349/1922. B. M. számú rendelet. Nősülési szabályzat a m. kir. államrendőrség egyenruha- és fegyverviselésre jogosított tagjai számára; Szerkesztő postája (1943). *Magyar Rendőr*, 4. szám, 88. old.

⁵⁴⁸ A rendőr szerelme (1922). *A Rend*, 91. szám, 1. old.

⁵⁴⁹ Kérdések-feleletek (1935). *Magyar Rendőr*, 6. szám, 9. old.; 123.400/1936. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrség örszemélyzetének előléptetési szabályzata

készüljenek fel hivatásukra, a szükséges elméleti és gyakorlati tudnivalókat elsajátítsák, fővárosi lakást szerezzenek, munkájukban és egzisztenciájukban beérjenek. 1940-ben a belügyminiszter új nősülési szabályzatot adott ki, amely további szigorításokat vezetett be. Nem volt engedélyezhető a házasság akkor, ha a menyasszonynak helyhez kötött, önálló állása, foglalkozása vagy keresete volt, ha a jegyesek közt szolgálati viszony állt fenn, vagy ha köztük 25 évnél nagyobb korkülönbség volt. A személyi állomány minden tagja részére előírassá vált, hogy a menyasszony szeplőtlensége mellett a nősülendő állásának megfelelő műveltségű legyen. A második zsidótörvény életbelépésével a nősülést csak keresztény származású nővel engedélyezték.⁵⁵⁰

A nősülés engedélyeztetési folyamata jól nyomon követhető az egyik budapesti rendőr fegyelmi ügyében fennmaradt dokumentumcsatolmányokból. Barócsi Andor 21 évesen, 1933. december 15-én kezdte meg rendőri szolgálatát vidéken, majd 1938 szeptemberében Budapestre, az I. kerületi osztályparancsnoksághoz helyezték át. Írásos nősülési kérelme nem található az iratanyagban, azonban 1939. május 22-én felettese, vitéz Barcza Pál rendőr főfelügyelő megbízta a főkapitányság erkölcsrendészeti osztályát, hogy nézzenek utána a még szüleivel élő menyasszonynak, a 19 éves Kiss Mária Anna pestszenterzsébeti hajadon előéletének. A környezettanulmányt Ács Mihály rendőr tiszthelyettes végezte el: *„Megállapítottam, hogy a menyasszony apja Kiss 23. István ny. rendőrtörzsőrmester, jelenleg a Márta taxi vállalatnál portás, [...] lakása áll 2 szoba és konyhából (főbérő), a lakásban a legnagyobb rendet és tisztaságot találtam, még egy fiuk van, ki tanítóképezdébe jár. A menyasszony jóra való nőnek látszik, szülei természetesen csak jókat mondanak róla.”* Május 26-án a főfelügyelő betérjesztette a nősülési engedély megadása iránti kérelmet a főparancsnokságnak, megemlítve a menyasszony szeplőtlen hírnevét, és a maga részéről az engedély megadását támogatta. Másnap Barócsi Andor személyesen is engedélyt kért a nősülésre a megtartott főparancsnoki kihallgatásán. Török János rendőrfőparancsnok rendőrorvosi vizsgálatra (valószínűleg nemibeteg szűrésre) küldte őt, hogy megbizonyosodjanak arról, nincs-e egészségügyi akadálya a nősülésnek. Ezt a rendőrorvos június 5-én kelt jelentésében erősítette meg. A főparancsnok ezután Barócsi ügyét Éliássy Sándor rendőrfőkapitányhoz terjesztette be. Végül június 25-én Barcza főfelügyelő kiadta a rendőr számára a nősülési engedélyt, a menyasszony szüleinek beleegyező nyilatkozatát és a születési anyakönyvi kivonatokat. Az 1940. május 4-re kitűzött esküvőre azonban már nem került sor, ugyanis Barócsi nem sokkal előtte elállt házassodási

⁵⁵⁰ 95.400/1940. B. M. számú rendelet. Nősülési szabályzat a m. kir. rendőrség tisztikara, detektívtestülete és őrszemélyzete számára; 1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról

szándékától. A különböző fegyelmi ügyektől (több alkalommal botrányos viselkedés nyilvános helyeken ittas állapotban, lopás, eladósodás) terhelt rendőr jegyessége alatt két másik nőnek is házassági ajánlatot tett egy névtelen feljelentés szerint, mígnem 1942 novemberében saját kérésére elbocsátották a testülettől.⁵⁵¹

A házasodni szándékozó nők szemében a rendőr „jó partinak” számított, hiszen biztos állami alkalmazásában rendszeres jövedelemmel és nyugdíjjogosultsággal rendelkezett, ugyanakkor több fegyelmi eset is olyan, rendőrök által elkövetett visszaélésekről számol be, mint amilyen a fentebb említett példa. Egyes rendőrök a szélhámosság fogalmát kimerítve ígértek házasságot fiatal nőknek, miközben különböző összegű pénzkölcsönöket kértek tőlük, amit aztán nem fizettek vissza, majd rövid időn belül felbontották az eljegyzést és újabb menyasszonyjelölt után néztek.⁵⁵² Egy 1939-ből fennmaradt, a rendőrfőkapitánynak címzett névtelen panaszlevél írójának („egy 25 éves lány”) beszámolója szerint a budapesti rendőrök – bár munkájukat lelkiismeretes elvégzése miatt elismerést és dicséretet érdemelnek – nőekkel való ismerkedésük során a legaljasabb dolgokra képesek: évekig udvarolnak, házasságot ígérnek, majd azzal a kifogással, hogy partnerük szegény, faképnél hagyják őket. A rosszabb sorsú lányok, ha elhiszik a rendőrök hazugságait, legfontosabb kincsüket, a becsületüket áldozzák fel az ilyen kapcsolatokban, és néhány esetben a kikoszorózott fél szégyenében öngyilkosságot követett el. A sorstársai nevében is nyilatkozó levélíró azzal a kéréssel fordult a főkapitányhoz, hogy a rendőriskolában „*ne csak arra tanítsák meg a rendőröket, hogy kicsodák hogy náluk nagyobb úr nincs ha nem arra is hogy ha valakivel valamit meg ígérnek és becsület szavukat adják akkor azt tartásig is meg vagy egyszerűen ne ígérjenek semmit pláne házasságot.*” A rendőrség komolyan vette a szabatosan megfogalmazott, helyesírási hibákat is tartalmazó levél sorai közt megbúvó üzenetet. A rendőrfőparancsnok szóbeli utasításával együtt továbbította az írást a budapesti tanostályparancsnoknak, aki aztán lemásoltatta és beépítette az oktatási anyagba, egyben jelentette feljebbvalójának, hogy a bevonuló próbarendőröket már a részükre tartott tanfolyam első heteiben kioktatják arról, hogy „*könnyelmű házassági ígéreteket ne tegyenek és nőktől sem pénzt, sem ajándékot soha el ne fogadjanak.*”⁵⁵³

⁵⁵¹ BFL VI.13.b 401/F.1944. Barócsi Andor rendőr fegyelmi iratai

⁵⁵² Egyikőjük, Horváth 16. Sándor könnyelmű, iszákos, erkölcstelen életmódot folytatott és fizetésével arányban nem álló módon költekezett: „*Adósságot adósságra halmozott, s rendszerint az őrszemkeretében lévő kereskedőktől kölcsönzött pénzt, vagy azoknál hitelre vásárolt.*” 1939-ben egyszerre három eljegyzett menyasszonya is volt, akiket a házasság ígéretével (és tőlük kölcsönök felvételével) anyagilag kihasználta. BFL VI.13.b 174/F.1942. Horváth 16. Sándor rendőr fegyelmi iratai

⁵⁵³ BFL VI.13.b 648/F.1939. A budapesti rendőrfőkapitánynak címzett névtelen feljelentés

Az 1934-től kiadott testületi hetilap, a *Magyar Rendőr* számait áttanulmányozva szembevető a rendőri életmód, különösen az élettársválasztás, erkölcsös, kiegyensúlyozott családi élet, családfői szerep és gyermeknevelés témakörében született cikkek sorozatos megjelenése.⁵⁵⁴ A feljebbvalók láthatóan igyekeztek figyelemmel kísérni a rendőrök házasságának alakulását, és az esetlegesen felmerülő magánéleti gondokat elsimítani, vagy legalábbis hasznosítható tanácsokat adni a házastársaknak. Külön figyelmet szenteltek a rendőr feleségek családban betöltött szerepére. A rendőrt szolgálata gyakrabban és hosszabb időre szólította el otthonából, mint más családfőt, és sokkal kevesebb ideje maradt családi életére, ezért hitvesére az átlagosnál nagyobb és nehezebb feladat hárult. Sok tekintetben pótolnia kellett a távollevő férj kötelességeit, és elsősorban az ő feladata volt a kiegyensúlyozott, nyugodt otthoni környezet biztosítása (természetesen nem feljogosítva ezáltal a rendőrt, hogy családját elhanyagolja és minden otthoni feladatot a feleségére hárítsa). A rendőr család speciális élethelyzete ugyanakkor elkerülhetetlen konfliktusforrást is jelentett, az ilyen esetekben a panaszos rendőr feleségek bizalommal fordulhattak akár személyesen, akár írásban férjük előljáróihoz.⁵⁵⁵

4.1.3. Gyermeknevelés

A rendőrség személyi állományának családi körülményeiről a házassági viszonyokat kivéve nem rendelkezünk hivatalos statisztikai forrásokkal a dualizmus időszakából. A polgári és a rendőri sajtóban is többnyire akkor jelent meg a rendőr családja, ha egy szolgálat közben életét vesztett bajtárs hátrahagyott özvegyéről és árváiról tettek említést. A rendőr gyermekekkel kapcsolatos források a két világháború közötti magyar társadalompolitika egykekérdésével összefüggésben jelentek meg az 1920-as évek második felétől. A rendőri propaganda az állami akaratnak megfelelően teljes mértékben a minél nagyobb gyermekszám elérését szorgalmazta a családokban, akiket az „egyke elleni küzdelemre” szólított fel: „...a magyarság nem engedheti meg magának, hogy gyermektelen és az egy-gyermekes családokból tevődjen össze. Ez a magyarságnak létkérdése. Ez, ha nálunk meghonosodik, a Trianoni csapásnál is nagyobb pusztítást okoz! [...] Ezért minden egyes rendőr tekintse az egyke és az egyse elleni küzdelmet egyéni és hazafias kötelességének s járjon elől jópéldával a magyar társadalomban.”⁵⁵⁶ Az őrszemélyzet többsége olyan népes vidéki kisbirtokos család sarja volt, amelyek nem ismerték

⁵⁵⁴ Ágoston József (1938): Az ifjú rendőr házassága. *Magyar Rendőr*, 23. szám, 547–548. old.; Ágoston József (1941): Az élettársválasztás kérdése. *Magyar Rendőr*, 18. szám, 318–321. old.; Vékásy Lajos (1942): Az éremnek két oldala van. *Magyar Rendőr*, 6. szám, 115–116. old.

⁵⁵⁵ Hajós László (1937): Rendőr-asszony a családban. *Magyar Rendőr*, 8. szám, 183–184. old.; „Öreg csatár” (1938): Panaszkodnak az asszonyok. *Magyar Rendőr*, 14. szám, 323–325. old.; Nyílt válasz egy zárt levélre (1942). *Magyar Rendőr*, 1. szám, 16–17. old.

⁵⁵⁶ Ágoston József (1936): Az egyke elleni küzdelem. *Magyar Rendőr*, 1. szám, 14. old.

az egyke fogalmát. Korábbi megállapításunknak megfelelően a rendőrök vagy házasemberként léptek be a testületbe, vagy ha nem, hamar élettársat kerestek maguknak. Maga a testület is családalapításra bátorította tagjait, mert a nehéz szolgálatnak csak az otthonára, gondoskodó élettársára támaszkodva tudtak kellőképp megfelelni. Egy 1928 elején írt összeállítás a Budapesten kívüli kerületi rendőrfőkapitányságok demográfiai viszonyait vizsgálva megállapította, hogy a vidéki állomány családjainak 16 %-a volt gyermektelen (meddő vagy „még” gyermektelen), 24 %-a egy-, 28 %-a kétgyermekes. Míg a gyermektelenek arányszáma megfelelt az országos átlagnak, addig a gyermekkel rendelkező rendőr családoknál még „elmaradást” állapítottak meg. A rendőrség legalább három-négy gyermek megszületését és felnevelését tartotta ideálisnak a „felzárkózáshoz”.⁵⁵⁷

A különböző rendőrségi folyóiratok a gyermekneveléssel kapcsolatos vélemények és irányelvek kifejtésének is teret adtak. A témát érintő újságcikkek közléseiből megtudható, hogy a rendőr családfők többsége akár erőn felül is támogatta gyermekei taníttatását, amelyhez gyakran kellett fizetési előleghez folyamodniuk, főleg a költségesebb főiskolai-egyetemi tanulmányok finanszírozásához. Ez a feltűnő iskolázási hajlam a kisfixes állami altisztek csoportjára általánosan jellemző volt: *„Az altisztek fiai rendszerint felfelé léptek tovább, és ritkán örökítették át apjuk státusát. Az altiszti pálya társadalomtörténeti értelme ugyanis éppen az, hogy lentről érkezve innen lendíthető tovább egy család hosszú távú, többgenerációs mobilitási pályája. A szegény földműves (vagy iparos) altisztté előlépő gyereke – az iskolázási követelmények teljesíthetetlensége folytán – tovább már nem emelkedhet a hivatali hierarchiában. E státus birtokában mégis módja nyílik gyermekei magasabb fokú iskoláztatására és ezzel a középosztály irányába történő elindításukra.”*⁵⁵⁸

A *Rendőr* című szaklap 1927-ben közvéleménykutatást tartott a rendőr gyermekek által frekvenciátaliban látogatott elemi és polgári iskolákban. A pedagógusok egyöntetűen pozitívan nyilatkoztak a rendőr családból érkezett diákjaikról. A cikkből kiderül, hogy a rendőr apák az 1883. évi minősítési törvény szempontjából fontos határkönek számító négy polgári elvégzését, ha csak lehet, megkövetelték gyermekeiktől. Az innen továbbtanulók további életpályája

⁵⁵⁷ Az „egyke” minálunk (1928). *Rendőr*, 1. szám, 4. old.; A gyermekszámban élenjáró rendőr családokat, „*ahol nem tombol az egyke*”, a rendőri és a polgári sajtó is előszeretettel mutatta be fényképeken. A tömegsajtóban így találkozhatott az olvasó például a budapesti Becske Lajos rendőr felügyelő-helyettes és Palotai József rendőr őrmester népes, 9-9 gyermekes családjával. *Képes Pesti Hírlap* (1928) 133. szám, 4. old.; *Tolnai Világlapja* (1936) 17. szám címlapja

⁵⁵⁸ Gyáni – Kövér (2003) 305. old.

meglehetősen heterogén képet mutat: „Régebben sok rendőrfiú ment tanítóképzőbe, mert ott leghamarabb lehet ingyenes állami ellátást kapni és ezzel a rendőrapa tehermentesült, a fiú pedig mégis tovább tanult. Kereskedelmibe is megy elég, legújabbán a felső ipariskolába mennének legszívesebben, ha volna ott hely elég.”⁵⁵⁹ „Egyik rendőrgyermekből gazdálkodó lesz, a másiktól orvos, a harmadiktól szijgyártó, a negyediktől kereskedő, az ötödiktől hivatalnok, a hatodiktól tanár, a hetedikből vendéglős, bérlő, színész, gépkocsivezető, pap, vegyész, tanító, énekes, stb., stb., ahogy éppen a hajlamai, anyagi viszonyai, kitarása és egyéb életkörülményei alakulnak.”⁵⁶⁰ Természetesen jelentős részük lett apjukhoz hasonlóan rendőr, vagy más rendészeti ágba helyezkedett el mint csendőr, bíró, ügyész vagy katona. Egyes szerzők azt javasolták, hogy a gyermek akkor dönt a legjobban, ha apja példáját követve rendőrnek áll: „Jó lenne, ha a rendőrgyermek elsősorban a rendőri pályán akarnának elhelyezkedni, ahol nemcsak elsőbbséget tudunk részükre biztosítani más pályázókkal szemben, hanem az utánpótlás olyan helyről jönne, ahol már családi hagyománnyá vált a becsületessé szolgálatteljesítés és ahol az újonc a rendőri szolgálatot sok csínját-bínját már az apai háznál elsajátította.”⁵⁶¹ Egy másik írás ezzel teljesen ellentétes tapasztalaton alapuló véleményt fogalmaz meg: „...ami a legelszomorítóbb és ami igen sokszor gondolkodásra készítet: alig akad rendőr, aki a gyermekét is rendőri pályára akarná nevelni. Általánosítás nélkül legszögezhetem, hogy a legtöbb rendőrgyermek nem is alkalmas rendőrnek. Akik megpróbálkoztak vele, azok közül is kevés vált be. Nem tudom, mi ennek az oka, de mindenesetre érdemes volna ezzel a kérdéssel foglalkozni.”⁵⁶² A cikkek szerzői természetesen egyetértettek abban, hogy a gyermekek nevelésének irányát nem csak a szülők anyagi helyzete szabja meg, hanem a gyermek képességei, hajlamai és tehetsége is.⁵⁶³

4.2. Lakáskörülmények

A főváros forgatagában és a hivatali irodákban teljesített kimerítő, változó ritmusú szolgálat végén a rendőrnek szüksége volt egy olyan magántérre, amely biztosította számára a minőségi pihenést csekély szabadidejében. A lakáskörülmény mint meghatározó egzisztenciális elem vizsgálata során felmérhető, hogy a Budapesten szolgálatot ellátó rendőr milyen állapotú és környezetű lakást tudott a maga és családja számára biztosítani, élettere milyen mértékben

⁵⁵⁹ A rendőrgyermek és az iskolák (1927). *Rendőr*, 9. szám, 6. old.

⁵⁶⁰ A rendőrgyermek útja (1936). *Magyar Rendőr*, 23. szám, 551. old.

⁵⁶¹ Mit tehetünk a rendőrgyermekéért? (1934). *Magyar Rendőr*, 3. szám, 20. old.

⁵⁶² Mire neveljük gyermekeinket (1937). *Magyar Rendőr*, 2. szám, 39. old.

⁵⁶³ Ua. 40. old.

hatott ki szolgálatára, illetve történtek-e a tárgyalt korszakban az állam és a rendőri testület részéről szociális célú ingatlanfejlesztések vagy más, lakáshoz jutást segítő intézkedések.

4.2.1. Laktanyák és őrszobák

A rendőr legénység egy része az 1860-as évektől a városi önkormányzattól bérelt épületekben kialakított laktanyákban kaphatott elhelyezést. Mivel ez a rendszer hosszútávon anyagilag nem bizonyult költséghatékonynak, a belügyi kormányzat egy állami tulajdonú, korszerű, a rendőri szempontoknak maradéktalanul megfelelő, nagy befogadóképességű kaszárnyát szándékozott felépíttetni. 1884 áprilisában a belügyminiszter leiratában azzal a kéréssel fordult a fővároshoz, hogy egy lovasrendőri laktanya, valamint egy tolonc-és fogház építése céljából a köztemető (ma: Fiumei úti sírkert) mellett fekvő üres városi telkekből jelöljön ki ennek megfelelő területet. A kiküldött albizottmány a Kerepesi út jobb oldalán, a Magyar Államvasutak Nyugdíjintézetének átengedett telekkel szemben fekvő, Mosonyi, Festetics és Juranics utcák által határolt 1500 négyszögölnyi területet jelölte ki a célra legalkalmasabbnak.⁵⁶⁴

Az építkezés két évvel később kezdődött el. A Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter által előterjesztett törvényjavaslat indoklásából megtudható, hogy ekkor az államrendőrség négy fővárosi ingatlant bérelt laktanyái célokra az Eötvös utcában, az Aradi utcában, a Városligetben és a Lipót körúton. 1886-ban a végrehajtó rendőrség állományából 578-an rendelkeztek szállással valamelyik laktanyában, továbbá 192 fő részesült lakáspénzben. Két tisztnek (a rendőrfőparancsnoknak és egy felügyelőnek), valamint 273 rendőrnek azonban sem szállása, sem lakpénze nem volt, továbbá három laktanya bérleti ideje is hamarosan lejár. A miniszterelnök érvelése szerint a közszolgálati érdek megköveteli a rendőrség megfelelő módon történő elhelyezését, ezért elkerülhetetlen és szükséges egy rendőrlaktanya felépítése, amelyben 400 gyalogos és 120 lovasrendőr, 4 tiszt és a rendőr altisztek egy része kap lakást, valamint 120 szolgálati lovat befogadó istállórész épül.⁵⁶⁵ A laktanya helyét nem véletlenül jelölték ki a Keleti pályaudvar mellett. A frekventált, forgalmas pont közelében történő elhelyezéssel az innen futó egyenes, széles utcákon a főváros pesti oldalának legkülönbözőbb

⁵⁶⁴ Fővárosi ügyek (1884). *Pesti Hírlap*, 118. szám, 2. old.

⁵⁶⁵ Tisza Kálmán előzetesen a főváros pénzügyi és gazdasági bizottságánál az építkezésre kijelölt telek négyszögölárát a felére sikerült lealkudnia. Az általa előterjesztett törvényjavaslat a telekvásárlásra és az építési költségek fedezésére 370 000 forint külön kölcsön felvételét is tartalmazta, amelynek tőkáját és kamatait 24 év alatt szándékozott törleszteni. Az indoklásban kiemelt szerepet kapott a laktanya létesítése, mint hosszútávon költséghatékony megoldás: a korábbi bérelt laktanyák és a rendőrök lakáspénze együttesen évi 44 660 forintot emésztett fel, azonban a Mosonyi utcai kaszárnyaépítés 24 évig tartó törlesztésével (melynek végén az épület tehermentesen az állam tulajdonába kerül át) 37.5 %-os évi megtakarítással lehetett számolni. Fővárosi ügyek (1886). *Pesti Hírlap*, 104. szám, 4. old.; Rendőrségi laktanya Budapesten (1886). *Pesti Hírlap*, 106. szám, 4. old.

részeibe is könnyen el lehetett jutni. Az épületben tartózkodó nagy létszámú legénység irányítása, felügyelete és ellenőrzése szolgálati szempontból szintén előnyösnek mutatkozott. A miniszterelnök ugyanakkor jelezte, hogy a későbbiekben újabb építkezésekre lesz szükség, mivel a laktanya nem elég nagy az összes rendőr befogadására, ezért a meglévő bérszerződések lejártával a maradék állomány elhelyezéséről is gondoskodni kell.⁵⁶⁶

A tárgyban született 1886. évi XV. törvénycikket május 22-én hirdette ki a törvényhozás.⁵⁶⁷ A november 15-én átadott épületbe a végrehajtó rendőrséget irányító rendőr-főparancsnokság költözött be. A laktanya fennállása alatt számos szervezeti egységnek adott otthont, egyúttal a legrégebbi, jelenleg is működő rendőrségi épület hazánkban. A kezdeti időkben itt kaptak ingyenes elhelyezést és szállást a lovasrendőrök, a (később önálló tanosztályon oktató) próbarendőrök és a tartalékosztály tagjai. A tágas udvarral, nagy és világos szobákkal, folyosókkal, kutakkal és vízvezetékekkel felszerelt kétemeletes (statikájának köszönhetően igény szerint háromemeletesre bővíthető) épület modern építészeti szempontok szerint készült.⁵⁶⁸ A rendőrfőparancsnok és helyettese, a rendőr főfelügyelő, a lovasfelügyelő, egy gyalogrendőri és a lovassági őrmester számára külön lakások épültek a laktanyában.⁵⁶⁹ A laktanyai mindennapokba nyújt betekintést egy 1881-ből származó szobarend, amely a rendőr legénység tagjainak a korábbi katonai szolgálatukból magukkal hozott nyers, a polgári viselkedésmintákkal össze nem egyeztethető „vircsaftos” mentalitásukról árulkodik: *„A legénység szobája kizárólag pihenésnek, szolgálati teendők megbeszélésének, hírlapok és hasznos tudnivalók olvasásának s ártatlan társalgásnak a helye. Ennélfogva szigorúan tiltva van a kártya, vagy bárminemű vágyra keltő játék, a társakkal való pörlekedés és czivódás, az erkölcsiséget sértő szókifejezések, káromkodások, a távol levő fellebbvalók vagy kartársak rágalmozása és minden oly cselekedet, mely által a szobarend és béke megzavartatnék. A tisztaság, a katonai rend, egészség és tekintély szempontjából egyformán kívánatos; köteles tehát mindenki a szobát úgy, mint saját otthonát a lehető legtisztábban tartani. Tiltva van a szoba padlózatát köpködés, pipakitakarítás vagy más nedves tárgyaknak ledobása által bepiszkolni; a tisztán meszelt falaknak gyufarángatás, az asztal és székeknek az azokon való*

⁵⁶⁶ A képviselőház ülése május 3-án (1886). *Nemzet*, 1319. szám, 1. old.

⁵⁶⁷ 1886. évi XV. törvénycikk a budapesti fővárosi m. kir. államrendőrség részére Budapesten építendő laktanyáról

⁵⁶⁸ A laktanya lakhatósági engedélye pontos listát tartalmaz az épület helyiségeiről. *Földszint*: 14 szoba, 6 hálóterem, 4 előszoba, 2 konyha, 1 éléskamra, 1 mosdóhelyiség, 1 fürdőhelyiség, 4 istálló, 1 kocsiszín, 1 vendéglőhelyiség. *I. emelet*: 12 szoba, 11 hálóterem, 1 előszoba, 3 konyha, 1 éléskamra, 5 mosdóhelyiség, 1 fürdőhely. *II. emelet*: 10 szoba, 12 hálóterem, 1 előszoba, 2 konyha, 1 éléskamra, 4 mosdóhelyiség, 1 fürdőhely. *Pinceosztály*: 1 éléskamra, 6 raktár, 1 mosókonyha, 1 mángorlóhelyiség, 1 vasalóhelyiség, 8 zárka (börtön), 1 jégverem és 1 faskamra. BFL IV.1407.b. 644/1886-22.

⁵⁶⁹ Működés (1895) 31-32. old.; Az új rendőri laktanya (1886). *Pesti Napló*, 317. szám, 6. old.

csizmatisztítás vagy egyébbel való berondítása; a lépcsőház és mosdókonyha gránitkövezetére való köpködés és a papírok széthányása. Különös figyelem fordítandó a fekhelyek (ágyak) tisztántartására; egyszer és mindenkorra tiltva van a csizmákkal lefekvés, valamint a pokróczok bármi más, mint takaródzásra való használata; aki fekhelyét elhagyja, az azt mindenkor szabályszerűen rendben hagyni tartozik. Aki az állami szobatárgyak közül valamit bármi módon hasznavehetetlenné tesz vagy a szoba bútortartását bepiszkítja, az a saját költségén tartozik azokat helyreállíttatni.”⁵⁷⁰

Az 1896-os millenniumi ünnepségek alkalmából a fővárosi Ezredéves Kiállítás időtartamára külön kiállítási laktanya felépítése vált szükségessé a Városligetben megrendezendő ünnepségsorozat zavartalan lefolyását biztosító rendőrök elszállásolására. A belügyminiszter és Sélley Sándor főkapitány meggyőzte a fővárost arról, hogy a kiállítás területén kívül, a Hermina út 65. szám alatt felépített laktanya a kincstár tulajdonába kerüljön, s hogy ott egy 100-120 főből álló őrséget helyezzenek el, amely közbiztonsági szolgálatát a Városligetben, Angyalföldön és a környék külterületén látja el.⁵⁷¹ Az állam tulajdonában lévő Mosonyi utcai és Hermina úti laktanyák véges befogadóképessége miatt további, kaszárnyának alkalmas épületek bérlése is folytatódott⁵⁷², azonban a Monarchia időszakában a legnagyobb anyagi erőfeszítések mellett sem valósulhatott meg az egyre nagyobb rendszeresített létszámmal működő – 1881 és 1914 között a 620-ról közel 2570 főre bővülő – budapesti rendőr legénység teljeskörű elhelyezése.

A rendőrök elszállásolásának másik formája az őrszobai elhelyezés volt. Budapest ellenőrzés alá vont területeinek és lakosságának nagyarányú növekedése miatt egyre nagyobb számban létesített őrszobahelyiségeket 2-3 évente kellett bérbe vennie a rendőrségnek, de voltak köztük, amelyeket hatóságok, állami és magánintézetek, vállalatok vagy gyárak engedtek át díjmentesen. Rendszerint egy-egy hálóteremből és tisztogató kamrából, valamint az illető őrszoba parancsnokának irodájából álltak. Minden őrszobán nagy figyelmet fordítottak a higiénikus körülményekre, valamint arra, hogy az épület külön bejelentőhelyiséggel rendelkezzen, nehogy a civil polgárok az éppen pihenőidejüket töltő rendőröket megzavarják. Az őrszobai szállás alapvetően csak pihenőhelyként funkcionált azon rendőrök számára,

⁵⁷⁰ Laky (1906) 475–476. old.

⁵⁷¹ A kiállítási rendőrség (1895). *Fővárosi Lapok*, 210. szám, 2444. old.

⁵⁷² Az évi főkapitányi jelentések az alábbi bérelt laktanyákról tesznek említést: a II. kerületi Iskola u. 44. és Medve u. 3., a VI. kerületi Felső erdősor 50., a VII. kerületi Bíbor u. 8. és a IX. kerületi Remete u. 5-7. számú épületek.

akiknek szolgálata egyhuzamban tartott. Lakásul csakis a nőtlenek, özvegyek, vagy családjuktól távol élő rendőrök használták.⁵⁷³

4.2.2. A rendőrök egyéni lakhatási nehézségei

A végrehajtó rendőrség tagjainak lehetősége volt ingyenes (természetbeni) lakást szereznie a laktanyákban vagy az őrszobákon, a rendfokozattal arányosan növekvő komfortszinttel:

- főparancsnok: 2 nagyobb, 2 kisebb szoba, előszoba, konyha, cselédszoba, padlás és pince,
- főfelügyelő, felügyelők és a rendőroktató: 2 nagyobb, 1 kisebb szoba, előszoba, konyha, cselédszoba, padlás és pince,
- altisztek: 2 szoba, konyha, padlás és pince,
- I. osztályú rendőrök: szoba, konyha, padlás.⁵⁷⁴

Az ingyenes lakhatás csupán az állomány egy kis részének kiváltsága volt. Az őrszemélyzet több éve szolgáló altisztjeinek és rendőreinek alapilletményük mellett lakbértámogatást (lakpénzt) is folyósítottak. A lakhatási gondok alapvetően a legénységi ranglétra alsó fokán álló, tényleges szolgálatuk első néhány évét töltő II. osztályú rendőröket (757 fő) és a laktanyákban elszállásolt lovasrendőröket (141 fő) érintette. Ezeknek a többségében nős és gyermekes embereknek nem járt lakbértámogatás, a laktanyai elszállásolással pedig fizikailag elszakadtak családjuktól. *„Tehát éppen a nős, családos emberek, akiknek legnagyobb szükségük van minden garasra, a csekély 420 frt fizetésükből még lakást is kénytelenek tartani. S ez a körülmény, szemben a nagy drágasággal, csaknem elviselhetetlenné teszi a megélhetési viszonyukat, életük csak tengődés, adósságokba keverednek, lakást pedig a távoli kültelkeken, sőt a közeli falvakban kénytelenek fogadni, ami megint csak nem válik a szolgálat előnyére”* – panaszolta 1899-ben Rudnay Béla főkapitány a belügyminiszter felé küldött éves jelentésében. Az érintett rendőrök száma ekkor 898 fő volt, tehát a rendőr legénység mintegy kétharmada nem részesült semmilyen lakhatási támogatásban.⁵⁷⁵

⁵⁷³ Működés (1895) 32. old.; Működés (1900) 56. old.; Jelentés (1909) 14. old.

⁵⁷⁴ A magasabb rendfokozat természetesen nagyobb felelősséggel és megalkuvással járt. A kerületi rendőrfelügyelők részére a szabályzat előírta: ha valamelyikük nem élvez természetbeni lakást, úgy köteles volt az általa irányított kerületben lakni, lakóhelyéről való eltávozás esetén értesítenie kellett környezetét tartózkodási helyéről, a fővárost pedig csak főparancsnoki engedéllyel hagyhatta el. Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 17-18. és 54-55. old.

⁵⁷⁵ Működés (1900) 51–52. és 56. old.

Bár a tapasztalatok szerint a nős rendőrök alkották az őrszemélyzet megbízható, szolgálatban hosszabb ideig megmaradó részét, azonban a lakpénz hiányából fakadó súlyos anyagi és családi gondok (pl. rossz lakáskörülmények, az ebből származó megbetegedések, házastársi viszálykodás) visszahatottak a szolgálatra és a rendőri létszám állandóságára. Egyes rendőrök a szolgálatban lustává, kedvtelenné válhattak, és a legszigorúbb ellenőrzés és felügyelet mellett is előfordult, hogy könnyebben elhagyták őrhelyüket, vagy szándékosan követtek el fegyelmi vétséget azért, hogy elbocsássák őket. Mindez természetesen a szolgálat és a kincstár kárára történt, mert a már betanított, rendőriskolát végzetek helyére ismét újoncok kerültek, a taníttatásukra fordított költség, idő és fáradozás pedig kárba veszték. A gyalogos rendőrök többségének szolgálati helyétől távol estek a fővárosi laktanyák, az őrszobák pedig csak pihenőhelyként szolgálhattak (azokban elegendő fekhely sem volt minden rendőr számára). A rendőri vezetők nem várhatták el, hogy a rendőr a családjától elkülönítve lakjon, mégis gyakori esetnek számított, hogy a családfő anyagi megfontolásból kénytelen volt hozzátartozóit vidékre hazaküldeni. Mivel egymaga így sem tudott minden esetben fenntartani egy magánlakást, a nős rendőrök rendszerint alacsonyabb társadalmi osztályú családokkal közös lakásban, a nőtlenek pedig leginkább „magányos nőszemélynél” ágyrajáróként laktak. A főkapitányi beszámolók külön kitérnek arra, hogy ez az életmód olyan erkölcsi züllésnek és devianciáknak engedhet utat, amelytől meg kell óvni a rend katonáját: „*A rendőri állás tekintélyével semmikép sem fér össze, hogy rendőreink akárhányszor rendőrileg kifogás alá eső egyénnel is egy lakásba, sok esetben nem is lakásnak nevezhető – a főváros kültelekein és a közeli falvakban – különösen a nős, családos rendőrök – szűk helyiségekben összezsúfolva rendszerint kifogásolható magaviseletű mindenféle néppel együtt lakjanak [...] a fővárosban ijesztő módon emelkedő nagy drágaság mellet adósságba keverednek, ezenfelül a nőtlen rendőrök rendszerint vadházasságban élnek, ily módon rendőreink egy része elzüllik, a szolgálatra is hasznavehetetlenné válik akkorára, mire a mai előléptetési viszonyok mellett 8-10 év múlva a rangsor alapján lakbéres rendőrré lenne előléptethető s így az ily rendőröket a testületből legtöbb esetben el kell távolítani, mielőtt hasznát venni lehetett volna.*” A főkapitány feltétlenül szükségesnek tartotta, hogy a véglegesítésük napjától kezdve kivétel nélkül minden rendőr lakáspénzt kapjon, „*hogy ilykép a nős, családos rendőrök elviselhetetlen helyzetén segítve s ezzel a szolgálat érdeke biztosítva legyen*”.⁵⁷⁶

⁵⁷⁶ Uo.; Jelentés (1901) 60. old.; Jelentés (1902) 57. old.; Jelentés (1903) 68–69. old.

A kormányzat végül 1904-ben törvényi és rendeleti úton szabályozta az állami alkalmazottaknak⁵⁷⁷ – köztük a budapesti államrendőrség tagjainak – járó személyi pótlék mértékét. A II. osztályú rendőrök és a lovasrendőrök lakpénzpótlékát a jogszabály évi 240 koronában állapította meg.⁵⁷⁸ Az 1909-ban kiadott illetményszabályzat szerint már rendfokozati különbség nélkül, évi 400 korona lakpénzt folyósítottak előleges negyedéves részletekben minden olyan rendőr számára, aki nem nyert természetbeni elhelyezést.⁵⁷⁹ A főkapitányi éves jelentések ezt követően nem tettek említést lakhatási nehézségekről, így a lakbérrendezés feltételezhetően elérte célját, és hatékony javulást eredményezett a budapesti rendőr őrszemélyzet életkörülményeiben – ezt az állítást erősíti meg a következő mikrovizsgálat eredménye is.

4.2.3. Rendőrlakások a Citadellán

Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc leverését követő megtorlás időszakában az osztrák parancsnokság elhatározta, hogy erődöt emelnek a Gellért-hegyre (a korábbi harcokban a honvédtüzérség innen is lőtte a budai vár osztrák őrségét). A Citadella építése 1850 áprilisától 1854 júniusáig tartott. Az építmény robusztus falai 3-4 méter szélesek és 12-16 méter magasak voltak. A vízellátást az udvarban lévő 80 méter mély ciszterna biztosította a fellegvár lakóinak. Hosszas egyezkedés után 1899. február 23-án vonult ki a katonaság a „gellérthegyi Bastille”-ből.⁵⁸⁰

Az erődjellel megszűnésével, már 1899-1900 folyamán új lakók költöztek a Citadellába: „A főváros az óriás épülettel nem tudott mit kezdeni s hogy üresen ne álljon, megengedte, hogy a Gellérthegyen állomásozó rendőröknek ott legyen a tanyája. Ez az engedelem nagy népszerűséget keltett a rendőrök között a Czitadella iránt.”⁵⁸¹ 1900 őszén már 23 rendőr család élt az erődben. Mindeközben a főváros egy nagyobb infrastrukturális fejlesztésébe kívánta

⁵⁷⁷ A vidéki rendőrségeknél 1904 után is gondot jelentett, hogy az állomány részére nem tudtak önálló rendőrlakásokat biztosítani, mivel ők nem tartoztak az állami alkalmazottak körébe. Aradon sok rendőr a városháza alatti bűzös, egészségtelen pincelakásokban húzta meg magát, ezért 1912-ben a rendőrfőkapitány felhívást intézett a polgármesterhez kilakoltatásuk ügyében. Egy pécsi rendőr 1913-ban arról számolt be az egyik rendőrségi folyóiratban, hogy a sokgyermekes rendőröknek a legtöbb háziúr nem ad ki lakást, így a város külterületein álló viskókat, pincelakásokat, penészes, nedves szuteréneket kénytelenek kibérelni. Rendőrlakások a pinczében (1912). *Az Ujság*, 266. szám, 14. old.; Páhok István: Hol lakhatik a családos rendőr? (1913). *A rendőr*, 8. szám, 87-88. old.

⁵⁷⁸ 1904. évi I. törvénycikk az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról; 1904. évi 530. M. E. számú rendelet az állami alkalmazottak részére pótlékok engedélyezése tárgyában

⁵⁷⁹ Illetményszabályzat (1909) 85. old.

⁵⁸⁰ Róbert Péter: 125 éve határozták el a Citadella lebontását (2020). *Budapest*, 10. szám, 6. old.

⁵⁸¹ A Czitadella sorsa (1903). *Magyarország*, 191. szám, 11. old.

bekapcsolni a Gellérthegy területét, amellyel úgy számoltak, hogy 10-20 éven belül Budapest központjához fog tartozni, ezért műszakilag is be kellett olvasztani annak esztétikai képének egységébe. Számos terv felmerült az évek során: szerpentinúttal történő összekapcsolása a belvárossal, sikló, nemzeti panteon, világfürdő, kert, mulatóhely felépítése a rossz emlékű „osztrák kajánság szimbólumának” helyén – ebből azonban semmi nem valósult meg.⁵⁸² 1903-ban már komplett rendőrkaszárnnyáról írnak az újságok az erődjellegét elhagyó Citadellában. Az itt élő 29 rendőr család (29 rendőr, 28 asszony és 80 gyermek) a régi kazamatában lévő legénységi szobákat használta lakóhelyül, a családfők többsége Budán teljesített szolgálatot: „Egész kolónia van ott a czitadellában és a falakon, melyekről valamikor érczagyuk szája tátongott a fővárosra, most vidám gyermekcsereg játszadozik.” A főváros vezetése úgy határozott, hogy amíg nem jutnak végleges döntésre a hírhedt fellegrvár sorsát illetően, „merő humanitásból ingyenes hajlékul engedi át a közbiztonság szegényesen dotált őreinek leginkább azért, hogy a hegyvidék személy- és vagyonbiztosságát emelje.”⁵⁸³

A Budapesti Cím- és Lakjegyzék lakásnévsora szerint 1904-1905 folyamán a rendőrlakók száma 2 főre csökkent le, 1908-tól pedig már csak Árpásy Ferenc rendőr neve szerepel a Citadella erődjébe bejegyezve. Ennek egyik kiváltó oka valószínűleg a teljes körben elrendelt rendőrségi lakbértámogatás bevezetése volt, ugyanakkor ekkor kezdődött el a gellérthegyi viskóikból kilakoltatott, hajléktalanná váló szegények csoportjának önkényes beköltözése az erőd falai közé, amely ellen a városi tanács nem is emelt kifogást.⁵⁸⁴ A Citadella szegénymenedékké alakult át: 1905-ben a kolera elleni védekezés miatt az I. és VI. kerületi szükséglakások lakóit is ide költöztették át.⁵⁸⁵ A lapok szocioriport jellegű beszámolóit szerint szinte egy kis független „köztársaság” jött létre az erőd falai között, mígnem 1916-ban az erőd akkori 300 lakóját kénytelenek voltak kiköltöztetni, hogy helyükre orosz hadifoglyokat szállásoljanak el.⁵⁸⁶

⁵⁸² Buda fejlesztésének programja (1900). *Műszaki Hetilap*, 43. szám, 338. old.; A citadella új lakói (1904). *Pesti Hírlap*, 197. szám, 18-19. old.

⁵⁸³ Rendőrkaszárnnya a czitadellában (1903). *Független Magyarország*, 388. szám, 7. old.; A Czitadella sorsa (1903) 11. old.

⁵⁸⁴ A citadella új lakói (1904) 18-19. old.

⁵⁸⁵ A kolera (1905). *Budapesti Hírlap*, 248. szám, 12. old.

⁵⁸⁶ Mi van a Citadellában? (1909). *Pesti Hírlap*, 193. szám, 7. old.; Várkonyi Titusz: A citadella lakói (1916). *Uj Idők*, 17. szám, 418-419. old.

4.2.4. A rendőrök lakhatási gondjai és megoldási kísérletek az 1920-as években

Az őrszemélyzet rendszeresített létszámát a rendőrség már a békeévekben sem tudta teljes mértékben feltölteni. 1918-tól már évi 600-800 főnyi hullámzó, de inkább emelkedő hiány mutatkozott, amely 1921 végére több mint 42 %-ra emelkedett – ekkor az előirányzott 4500 fő helyett a tényleges létszám csupán 2609 fő volt. A főváros területén a létszámhiány miatt a rendőrőrszemek túlszolgálatra annyira terhessé vált, hogy a közrendvédelem összeroppanásától kellett tartani. Dr. Marinovich Jenő főkapitány⁵⁸⁷ ennek okaként a fővárosnak a vidékhez képest lényegesen nehezebb megélhetési viszonyait, elsősorban a lakáshiányt jelölte meg.⁵⁸⁸

A világháborús hadiesemények során a várost előzőnlő menekültek tömegével, valamint az átvonuló katonaság beszállásával (1915-ben ez utóbbi kb. 215 ezer fő elhelyezését jelentette) megszorodott a főváros lakosság száma és lakásigénye. Az építkezések leálltak, ráadásul a háború hatalmas bürokráciájának terjeszkedésével a különböző gazdasági központok irodái és hivatalai meglévő lakások százait foglalták le, s még Budapest egyes nagy szállodáit is igénybe vették.⁵⁸⁹ A budapesti rendőrlaktanyák és őrszobák, amelyek nagysága a békekorszak igényeinek feleltek meg, már nem nyújtottak elegendő férőhelyet. „*A jó békevilágban, amikor minden kapun ott himbálta a szél a lakáskiadó hirdetőcéduláit, nem volt szükség arra, hogy a családok rendőrök számára is laktanyát építsenek, mert akkor még a legényember is pompás szállást kapott olcsó pénzért.*”⁵⁹⁰ 1919 után a rendőri vezetésnek tudomásul kellett vennie azt a magától értetődő igényt is, hogy a vidéki ember ugyanazért a fizetésért szívesebben szolgált az otthonához közelebb fekvő és kedvezőbb, olcsóbb megélhetést biztosító városok rendőrségein, mint Budapesten. A városi származású jelentkezőket (jellemzően ipari és egyéb szakmunkásokat) továbbra is fenntartással kezelték, ugyanis a tapasztalatok szerint ők a rendőri pályát csak átmeneti megélhetési forrásnak tartották, és ha jobb elhelyezkedésre volt kilátásuk, akár fegyelmi eljárás árán is, de menekültek a testületből.⁵⁹¹

⁵⁸⁷ Dr. Marinovich Jenő (1868-1942): 1892-ben kezdte meg szolgálatát a budapesti rendőrségen, büntetőjogászként a főkapitányság bünyügyi osztályán dolgozott, 1922. július 5-től 1927. december 31-ig Budapest rendőrfőkapitánya.

⁵⁸⁸ Jelentés (1921) 47. old.; Jelentés (1922) 13. old.

⁵⁸⁹ Spira – Vörös (1978) 742. old.

⁵⁹⁰ Az idézet nem a hamis nosztalgiából táplálkozik: egy 1893. évi lakásstatisztika szerint a fővárosban egy egyszobás (konyha nélküli) lakás évente átlag 168 koronába, egy szoba-konyhás lakás átlag 246 koronába, a két szobából és konyhából álló lakás pedig 334 koronába került. 1906 körül a lakbérstatisztika ugyanezeket a kategóriákat városszerte átlagosan 260-400 korona közé teszi. A rendőri őrszemélyzet arra jogosult tagjai 1893-ban 240-300 korona, 1909-ben pedig 400 korona lakpénzt élveztek. Ferenczi (1906) 108. és 111. old.; A budapesti rendőrök lakásviszonyai (1925). *A Rend*, 21. szám, 2. old.

⁵⁹¹ Jelentés (1922) 14. old.

„Kevesen tudják, hogy a béke harcos hősei, elszakítva otthonuktól és családjuktól, egy idegen Babel zavarában, hajléktalanul is, tömeglakásokba zsúfoltan vagy magányos zugokban meghúzódva, teljesítik kötelességüket. Nem várja őket a szerető hitves, nem repesnek feléjük apró gyermekkacsók, nincs meleg otthonuk, mert nincsen lakásuk.” – írja 1925-ben a hivatalos rendőri lap. A lakástalan rendőrök jobb híján valóban dohos pincékben, padlásokon, tömeglakásokban zsúfolódtak össze. A lakáshiány jelenségével együtt jelent meg az ágyrajáró (magánlakásokon alkalmi fekhelyet bérlő) rendőrök fogalma. 1919 és 1925 között összesen 6000 embert képeztek ki rendőrnek a fővárosban, amelyből mindössze 3916 fő maradt meg a testületnél, mert a többiek leginkább a lakáshiány miatt elbocsátásukat kérték.⁵⁹² Mivel az őrszemélyzet tagjait legnagyobb számban továbbra is a vidéki földműves rétegből válogatták ki, nyilvánvalóvá vált, hogy a létszámot addig nem lehet teljesen feltölteni, amíg azt a lakáshiány akadályozza. Ennek az egzisztenciális hiánynak erkölcsi tekintetben is káros hatásai voltak, hiszen a rendőrök családjaiktól elszakítva tengődtek Budapesten, ráadásul a csekély fizetésükből lehetetlen volt két háztartást fenntartani, amely így könnyen egészségtelen anyagi függőséget alakíthatott ki: „A rendőr, ki fizetésének nagyobb felét a vidéken lévő családjára küldi el, a megmaradt néhány pengőből legfeljebb csak táplálkozni tud. [...] Így hát a lakása lesz a legutolsó, amire pénzt fordít, itt akar takarékoskodni és fölkeresi azokat a szállásokat, ahol a legkevesebbet kell fizetnie. Útja a kültelki tömeglakásokra, nyomortanyákra vezet, ahol aránylag mégis csak drága pénzen, a társadalom legalsó rétegeihez tartozó egyének társaságában, tehát éppenséggel nem hozzáillő környezetben tölti el szabad éjszakáit. Elképzelhetjük, hogy a rendőr jelenléte nem fog épületes hatást gyakorolni a hálótársakra, hanem ellenkezőleg: a kétes egzisztenciájú háló- és lakótársak mértelkeznek meg a tisztességes gondolkozású, derék rendőr puritán lelkét. Az ilyen kikezdett rendőr pedig a testület szellemére is ártalmas! A tömeglakásokban, albérleti helyeken egyedül, vagy családjukkal együtt meghúzódó rendőrök alig-alig bírják az ilyen páriák kiuzsorázásából élő szállásadók által követelt béreket, eladósodnak a szállásadónál, a fűszeresnél, a hentesnél. Függő viszonyba kerülnek éppen azokkal az egyénnel, akiket ellenőrizni vannak hivatva!”⁵⁹³

A felsorolt fájdalmas és lehangoló körülmények a rendőri szolgálaton is nyomot hagyott. Az őrszemélyzet tagjai több olyan fegyelmi vétséget követtek el, amelyek lakhatási problémájukra vezethető vissza. Nem volt egyedülálló eset, hogy a Budapesten szolgáló újoncrendőr vidéken

⁵⁹² A budapesti rendőrök lakásviszonyai (1925) 1. old.

⁵⁹³ Akció a budapesti rendőrőrszemélyzet lakásinségének megszüntetésére (1927). *Rendőr*, 7. szám, 7-8. old.

hagyott felesége mihasznának nevezte férjét, amiért az nem tudott megfelelő fővárosi lakást találni. A családfő tehetetlenségében alkoholba fojtotta bánatát, amely később családon belüli erőszakhoz vezetett. Egyes rendőrök Pesten élő rokonaik tanácsára illegális lakásfoglalókká, vagy élelmes lakáscsalók és felelőtlenül kötött bérleti szerződések áldozataivá váltak. A felsorolt esetekben a fegyelmi ügyekkel foglalkozó szakemberek kiemelték a lakáshiány családbololó hatását: a férj az italhoz nyúl, a feleség hűtlenné válik, a gyerekek elzülnek. Egy másik csoportot képviseltek azok, akik kivárták, amíg előljáróik közbenjárásával lakáshoz jutottak, majd rögtön más foglalkozás után néztek, így ezek a lakáshivatal által kiutalt otthonok gyakorlatilag elvesztek a rendőrség számára.⁵⁹⁴

Az állam már 1918-tól lakásépítő programot hirdetett meg, melynek végrehajtása az újonnan létesült Országos Lakásépítő Miniszteri Biztosság feladata volt. 1920-ig mintegy 2500 szükséglakást épült a fővárosban, elsősorban, de nem kizárólag a vagonlakók fedél alá juttatása érdekében. Főleg katonai létesítményeket, így például az Augusztia és a Mária Valéria barakk-kórházakat alakítottak át szükséglakásokká, továbbá a város külterületein a Juranics utcában és a Kőbánya határán fekvő Pongrác utcában épült fel három nagy bérház, ezen kívül munkálatok folytak többek között a cinkotai Ehmann telepen, az Üllői úton, Újpesten és Budán is.⁵⁹⁵ A lakásépítési akció keretében a Belügyminisztérium és a Népjóléti Minisztérium a lehetőségekhez mérten felkarolta a hajléktalan rendőrök ügyét is. Intézkedéseiknek köszönhetően a Gyáli úti Zita hadikórház területén három barakkot építtetett fel, illetve tett lakhatóvá, továbbá a kőbányai Augusztia telepen, a cinkotai Ehmann telepen, a Mária Valéria telepen⁵⁹⁶ és a kispesti Wekerle telepen is mintegy 120-150 lakást létesítettek a rendőrök számára.⁵⁹⁷ A kormány 1921 áprilisában kiadott lakásrendeletére hivatkozva – amely az új épületek háztulajdonosainak szabad rendelkezést biztosított a bérlők kijelölésére – a főváros vezetése és Marinovich Jenő rendőrfőkapitány együttesen léptek fel annak érdekében, hogy a

⁵⁹⁴ Benedek Géza (1925): Lakásinség és fegyelem. *A Rend*, 80. szám, 3. old.

⁵⁹⁵ A lakásnyomorúság megoldása (1920). *Magyarország*, 219. szám, 3. old.; Épülő szükséglakások (1920). *Világ*, 224. szám, 4. old.

⁵⁹⁶ A mai József Attila lakótelep helyén, az Üllői út, a Gyáli út, a kispesti Határ út és az Ecséri út által határolt, másfél kilométer hosszú és öt-hatszáz méter széles területen fekvő barakktelep – amely Ferenc József legkisebb lányáról, Mária Valériáról kapta a nevét – 1916-ra épült fel. A 120 sebtében összeácsolt, kőpillérekre épített barakkok a IV. számú tartalék hadikórháznak adtak otthont. Az 1920-as évek elején, a rendőrképzés átalakulásakor a 300 fős rendőrtanostály települt ide, illetve 64 darab egyszoba-konyha-kamrás rendőrlakás épült fel. A hadikórházból fokozatosan szükséglakóteleppé, majd hírhedt nyomortanyává váló épületegyüttes lakóinak rendkívül vegyes hátterük volt: frontról hazatért fővárosi katonák, munkáscsaládok, a megszállt területekről elmenekült hivatalnokok. A házak minősége szerint három élesen elkülöníthető részre tagolódott telep északnyugati részén álló, a legjobb állapotúnak számító 16 pavilonépület alkotta a „rendőrtelep”. Rokob Tibor (2015): A barakk-kórházból nyomortelep. A Mária Valéria telep története. *Budapest*, 7. szám, 24-27. old.

⁵⁹⁷ Akció az őrszemélyzet lakásinségének enyhítésére (1927). *Rendőrr*, 1. szám, 3. old.

háztulajdonosok lehetőleg rendőröket alkalmazzanak házfelügyelőknek, így őket és családjukat lakáshoz juttatnák, és továbbá növelnék otthonuk és utcájuk biztonságát.⁵⁹⁸ 1928-ban kb. 300 rendőr élt valamelyik átmeneti menedékhelyen szolgáló – a lakásideáltól messze álló – állami lakótelepen vagy barakktelepen. Szerencsésebbnek számítottak azok a bajtársak, akik a már említett házfelügyelői munka, takarítás vagy kertgondozás fejében szereztek maguknak és családjuknak albérletet.⁵⁹⁹

Anyagi források híján a Belügyminisztériumnak nem állt módjában nagyszabású lakásépítkezésbe fogni. A rendőrségi személyügyben illetékesek több alkalommal sürgették rendőrlakások építését Angyalföld vagy a Fehérvári út üres telkein, ahol a vidéki gyökerű rendőrök számára megpróbálták volna egykori otthonaikra emlékeztető környezetet kialakítani, fenntartva és ápolva a rendőri összetartozás szellemét: „...adjanak ezekhez kertet, hol a földművelőből lett rendőr, ha módja van a gazdálkodásra, konyhaszerű gazdaságot üzhessen, zöldséget termelhessen, baromfit tenyészthessen, disznót hizlalhasson és akkor nem igen fog visszakiváncosni falujába.”⁶⁰⁰ 1924-től a szociális érzékenységeről ismert új főparancsnok, dr. Török János⁶⁰¹ komoly erőfeszítéseket tett a fővárosi kislakásépítő akciója során, hogy beosztottjai számára minél több, állásukhoz méltó lakást szerezzen, s hogy ezzel megszüntesse a családjaiktól való különélést, valamint kiemelje a tömegszállások fertőző légkörébe szorult bajtársakat. A lakásbíróságon a főkapitányságtól kirendelt lakáshivatali összekötőtiszt, Szilaveczy Aladár rendőrtanácsos képviselte a rendőrök érdekeit. Ő tett igényléseket a bejelentett üres lakásokra, hogy azokat rendőrök kapják meg, illetve figyelemmel kísérte, s ha kellett, sürgette a már folyamatban lévő lakásigénylések elintézését. Értékes szolgálatának köszönhetően rengeteg rendőr jutott tiszta, megfelelő lakáshoz. A rendőrség használatában lévő kincstári épületekben, ott, ahol ez lehetséges volt, a hivatalos célokra szolgáló helyiségek számát csökkentették, és az így felszabadult szobákat alakították ki lakásoknak, mint például az I. kerületi rendőrkapitányság Fortuna utcai épületében, a Mosonyi laktanyában és a főkapitányság Ferenc József téri központi épületében.⁶⁰² A minisztériumok és a rendőri felsővezetés közbenjárásának köszönhetően 1919 és 1925 között 777 rendőr elhelyezését sikerült megoldani, mindez azonban nem tudta teljes körűen orvosolni a rendszerszintű

⁵⁹⁸ 2.300/1921. M. E. sz. rendelet a lakásügy rendezéséről; Tanácsi határozatok (1922). *Fővárosi Közlöny*, 42. szám, 2210-2211. old.

⁵⁹⁹ Székely (1928) 6. old.

⁶⁰⁰ A létszám felénél kevesebb a rendőr (1921). *Az Ujság*, 235. szám, 5. old.

⁶⁰¹ Dr. Török János (1882-?): 1906-ban lépett a budapesti rendőrség kötelékébe. Jogi végzettségével sokáig fogalmazó karbeli tisztviselőként dolgozott. 1924 és 1943 között az őrszemélyzet rendőrfőparancsnoka.

⁶⁰² Akció a budapesti rendőrőrszemélyzet lakásinségének megszüntetésére (1927) 7-8. old.

problémát. Míg 1923-1924 folyamán 1000 hajléktalan rendőrrel készült nyilvántartás, 1925-ben még mindig 467, 1927 nyarán pedig már 550 olyan nős, családos rendőrrel tesznek említést a statisztikák, akiknek nem volt állásukhoz méltó, rendezett lakása.⁶⁰³ Kilián Zoltán 1925-ben publikált, budapesti kerületi rendőrkapitányságokat ismertető cikkei – amelyeket szerzőjük komplett sorozatnak szánt, ám végül csupán az I. és II. kerületről szóló írások jelentek meg – rámutatnak arra, hogy még szomszédos városrészek esetében is komoly különbségek mutatkoztak a lakhatási viszonyokban. Az I. kerület 338, többségében nőtlen rendőre (a létszám körülbelül Debrecen rendőrségének felelt meg) állásához megfelelő albérletekben lakott – ebben közrejátszhatott, hogy a kerületi elöljáróság a Tabán házaiban segített rendőrlakásokat teremteni. A II. kerületi osztályparancsnokság őrszemélyzete (123 rendőr, 90 %-ában már „új”, 1919 után érkezett személyek) rosszabb körülmények között élt. Bár a rózsadombi és hűvösvölgyi villatulajdonosok előszeretettel alkalmazták házmesternek a közeli őrszobák rendőreit, kilenc lakástalan, nős rendőr volt, akik két-háromhetente hazautazni kényszerültek családjukhoz Somogy és Zala vármegyébe. Ideiglenes minőségű rendőrökként a vasút számukra nem biztosított kedvezményes viteldíjat, így utazásaik havonta két-háromszázezer koronát emésztettek fel.⁶⁰⁴

4.2.5. Az állami rendőrség országos építkezései

1926-ra a magyar korona stabilizálásával megszűnt a gazdasági bizonytalanság, helyreállt az állami költségvetés egyensúlya, és a kiadások már alig haladták meg a bevételt. A kormány a népszövetségi kölcsön igénybevételével jövedelmet teremtő, nagyszabású állami építkezéseket indított el (pl. állami bérházak, iskolák), amellyel a fennálló munka- és keresetnélküliség, általánosságban a nyomor csökkentését kívánták elősegíteni. Dr. Rakovszky Iván⁶⁰⁵ belügyminiszter a rendőrség elhelyezési nehézségeinek megszüntetésére szintén országos építési, illetve épülettartozási programot dolgozott ki, amelyet Szelecsényi Andor miniszteri titkár, a Belügyminisztérium rendőri főosztályának építésügyi referense is ismertetett a rendőri szaklapokban. A program elindításakor a Belügyminisztérium felmérést készített a vidéki városi rendőrségek és a budapesti kerületi rendőrkapitányságok ingatlanjainak állapotáról, s

⁶⁰³ Uo.; A budapesti rendőrök lakásviszonyai (1925) 1. old.

⁶⁰⁴ Kilián Zoltán (1925a): Budapest kerületi rendőrkapitányságai. Az első kerület. *A Rend*, 43. szám, 1. old.; Kilián Zoltán (1925b): Budapest kerületi rendőrkapitányságai. A második kerület. *A Rend*, 47. szám, 3. old.

⁶⁰⁵ gróf nagyrákói és kelemenfalvi dr. Rakovszky Iván (1885–1960): 1920 és 1935 között Egységes párti országgyűlési, illetve nemzetgyűlési képviselő, 1922. június 16. és 1926. október 15. között a Bethlen-kormány belügyminisztere, majd 1928-tól 1935-ig a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke, 1941-től a Közigazgatási Bíróság elnöke és felsőházi tag, 1944. augusztus 29. és 1944. október 16. között a Lakatos-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere.

ennek megfelelően tatarozásokat végeztetett el, vagy újabb épületeket vett bérbe, azonban több rendőrhatalóság megfelelő elhelyezését kizárólag építkezéssel lehetett biztosítani. A vidéki fejlesztések közül kiemelendő Székesfehérvár, Salgótarján, Gyula, Makó, Pápa, Zalaegerszeg, Nyíregyháza, Balassagyarmat és Vác újonnan épült többemeletes rendőrkapitányságai. Épületbérlettel és tatarozással oldódtak meg a veszprémi, mezőtúri, szentendrei és gyöngyösi rendőrkapitányságok elhelyezési gondjai. Budapesten az 1886-ban átadott Mosonyi utcai laktanyán kívül az állami rendőrség negyven esztendő alatt egyetlen újjépítésű ingatlannal sem bővült, így itt is komoly beruházásokra volt szükség. A rendőrfőparancsnokság épületét 1927-ben egy harmadik emeleti résszel bővítették ki, amire az őrsemélyzeti létszám felemelése, illetve a kerékpáros és motoros osztályok kibővítése miatt volt szükség. A szomszédos toloncház szintén egy emelettel bővült. A Conti utcai hadbírószáki épületben működő VIII. kerületi rendőrkapitányság részére 1929-re a Víg utca 26. szám alatt építettek fel egy háromemeletes székházat, ellátva a legmodernebb technikai-műszaki felszerelésekkel (házitelefon, riasztóberendezés, központi fűtés, orvosi rendelő, fürdőszobák, stb.). A rossz körülmények között működő II. kerületi osztályparancsnokságot a Markovics Iván utcában bérelt új helyiségekbe költöztették át, a főkapitányság erkölcsrendészeti osztályának Ó utcai épületét pedig tatarozták. Sok rendőrőrszoba egészségügyi és szolgálati szempontból sem felelt meg a kívánalmaknak, ezeket kivétel nélkül új, bérelt helyiségekben helyezte el a kincstár.⁶⁰⁶ A fővárosi rendőrtisztviselők lakáshelyzetének javítása érdekében, a Belügyminisztérium Kivándorlási Alapjának töketöbbletéből épült fel 1926 júliusára egy négyemeletes bérpalota az Attila körút 12. szám alatt (ma: Attila út 29./Váralja u 25.), amelyet az építkezést elrendelő belügyminiszter után „Rakovszky Iván-udvarnak” nevezték el. A Várhegy lábánál 480 négyzetméteren elterülő ingatlan lakói a belügyi tárca és az alá tartozó egyes közbiztonsági szervek (rendőrség, csendőrség, folyamőrség) tisztviselői lettek, a családok részére öt családi, a „legényemberek” részére huszonnyolc garzonlakással, utóbbiból tizenkettő szolgált rendőrtisztviselők otthonául.⁶⁰⁷

⁶⁰⁶ Szelecsényi Andor (1926b): A m. kir. rendőrség építkezési programja. *A Rend*, 75. szám, 3-4. old.; Szelecsényi Andor (1929): A m. kir. állami rendőrség anyagi ellátásának fejlődése. *Rendőrr*, jubileumi szám, 99-102. old.

⁶⁰⁷ A bérpalota négy emeletén és magasföldszintjén egy-egy négyszobás, konyhával és mellékhelyiségekkel ellátott családi lakás, két-két kétszobás, előszobás és mellékhelyiséges, továbbá három-három egyszobás, hálófülkés, előszobás és mellékhelyiséges garzonlakás épült fel. Minden lakás központi melegvízfűtéssel volt ellátva. A palota szuterénjében lakott a kiszolgálószemélyzet, illetve minden emeleten volt egy-egy inaszoba. A kiszolgálószemélyzetet szintén belügyi, rendőrségi, csendőrség altisztek és szolgák alkották. Minden emeleten közös étkező-, társalkodó- és fogadóterem állt a lakók rendelkezésére. Szelecsényi Andor (1926a): Fölvatták a kivándorlási alap Attila-körúti bérpalotáját. *A Rend*, 58. szám, 1-2. old.

4.2.6. Rendőr lakótelepek – kertvárosi falanxok?

Az 1926-ban elindított országos szanálási program első hulláma csak az állami rendőrség hivatalos épületeit érintette, és a politikai felszólalásokban ellenzéki oldalról egyre többen hívták fel a figyelmet a budapesti rendőrök elviselhetetlen életkörülményeire. 1927 májusában a belügyi tárca költségvetésének tárgyalásán az egyik felszólaló képviselő, Pakots József szerint Budapesten még mindig 700 rendőr kénytelen ágyat bérelni és rendőri felügyelet alatt álló nők és férfiak között élni, egyes örszobákon pedig a közegek kétóránként egymást váltva tudnak csak ugyanabban az ágyban pihenni. Beszédében Pakots több konkrét adatot és példát is felhozott: „*A Grassalkovich ucca 18. számú ház egy pincéjében Gazdag János rendőr kénytelen együttlakni egy nővel, annak nagy leányával, egy pincérrel, egy másik nővel, annak két gyermekével és ez az asszony be sincs jelentve és neve nem állapítható meg. [...] Kovács XXIX. István rendőr egy fél konyhában lakik ötödmagával. Gerencsér János rendőr a Dévény ucca egyik házában lakik ötödmagával egy fél konyhán. Máté József rendőrőrmester a Kelenföldi úttól autón is messze eső helyen egy fűskamrában lakik családjával együtt. [...] egy rendőrőrmester hosszú évek óta olyan nedves odúban lakott héttagú családjával, hogy ezalatt az idő alatt három gyermeke tüdővészben elpusztult, azóta egész családja tüdővész, ebből őket már nem lehet kigyógyítani előrehaladott állapotuk miatt.*”⁶⁰⁸ Scitovszky belügyminiszter pontosan ismerhette rendőrei lakáskörülményeit, és válaszában hangsúlyozta, hogy a kormány anyagi lehetőségeihez mérten igyekszik folyamatosan enyhíteni a – már csak erkölcsi szempontból sem megengedhető – helyzet súlyosságán. Scitovszky a pénzügyminisztertől igényelt 1.1 millió pengőnyi hitelösszezből első lépésként kanadai mintára kertvárosias jellegű, 100-150 lakásból álló villaszerű, egyemeletes rendőrotthonokat akart létesíteni. A belügyminiszter a tömeglakások építését ugyanakkor elvetette: szerinte legfeljebb a nőtlen rendőröket lehetne ilyen módon, kaszárnyaszerűen elhelyezni.⁶⁰⁹

A rendőri lakáskérdés hatékony megoldásaként már 1920-ban felmerült az a terv, hogy a családos rendőrök számára olyan telepeket kell létrehozni, amelyekkel az elhelyezést 99 %-os arányban biztosítani lehet.⁶¹⁰ Mindehhez azonban nem volt meg a kellő anyagi háttér. Később egy 1925-ben megjelent szakcikk újra felvetette a rendőr lakótelep ötletét, rávilágítva annak szolgálati szempontból praktikus jellegére: „*Ideális volna egy rendőrtelep megteremtése, ahol*

⁶⁰⁸ Képviselőházi napló. IV. kötet (1927). Budapest, Athenaeum, 2. old.; Pakots József megdöbbentő adatai a rendőrlégénység helyzetéről (1927). *Az Est*, 108. szám, 4. old.

⁶⁰⁹ Képviselőházi napló (1927) 6-7. old.

⁶¹⁰ Jelentés (1922) 14. old.

*a homogén rendőrelem, távol minden téveszmétől, a felforgatás miazmáinak fertőző levegőjétől, olyan erőt képviselne az együttélő rendőrkolónia, mely a társadalmi rend szempontjából felbecsülhetetlen volna. Nem kellene hirtelen szükség esetén a város különböző részeiből összetoborozni a rendőröket, hanem azok egy tömegben, megingathatatlan falanx gyanánt állhatnának az első hívó szóra, a köz védelmének szolgálatára.*⁶¹¹ Az első ilyen rendőrtelep felépítését először a Maglódi út melletti, mintegy 9600 négyzetméteres városi telekrészt szemelték ki, majd 1927 nyarán végleges helyszíneként már a Fehérvári út és a Kanizsai út környékét említették. Összesen öt-hat ilyen telepet terveztek létesíteni a főváros határának különböző pontjain (ezt követően pedig a nagyobb vidéki városokban is), amelyek szociális céljaikon felül közbiztonsági és rendészeti funkcióval is rendelkeztek volna. Az elképzelés szerint a telepeken nagyobb létszámban élő rendőrök egyfajta tartalékcsoportként tömegmozgalom vagy bármilyen más veszélyhelyzet esetén percek alatt készenlébe helyezhetők és karhatalmi szolgálatként mozgósíthatók. Szintén előnyös tulajdonságként könyvelték el, hogy az itt lakó rendőrök különböző napszakokban történő rendszertelen, gyakori közlekedése visszatartó hatással lehet a helyi bűnözőkre és csavargókra, így a külterületek közbiztonsági viszonyai is jelentősen javulhatnak.⁶¹² A budapesti rendőrök lakáskérdésének hosszútávú rendezése végül 1928-1929 folyamán valósult meg, két önálló rendőr lakótelep felépítésével.

Az első rendőrtelep építkezése az I. kerület lágymányosi részén, a Fehérvári út, Kanizsai út, Fadrusz utca és a bécsi vasúti töltés által határolt 6000 négyszögölnyi (21 580 négyzetméternyi) kincstári telken kezdődött el 1928. április 23-án. A terveket Gerlóczy Gedeon budapesti építész készítette, a kivitelezéssel a belügyminiszter Czillér Antal építőmestert bízta meg. A hivatalos nevén Horthy Miklós rendőri lakótelep Kelenföld egyik leggyorsabban fejlődő részén állt, ahol „amerikai tempóban” épültek fel egymás után a hatalmas bérpaloták. A telep hét különálló, egyemeletes épületrészt foglalt magába. A hat szárnyépületben a családos rendőrök részére összesen 80 darab kétszoba-konyhás, kamrás, előszobás, a modern higiéniai követelményeknek mindenben megfelelő (udvarra néző erkélyekkel, tágas belső térrel, nagy ablakokkal, fürdőberendezéssel ellátott) lakást alakítottak ki. A hetedik, központi fűtéssel rendelkező főépület, amely 1929 tavaszára készült el, 40 nőtlen rendőr elhelyezésére szolgáló tetőtéri garzonlakásokat, közös fürdő- és tusolóhelyiségeket, dísztermet, könyvtárt, olvasószobákat, sporttermet és orvosi rendelőket foglalt magába. A kerítéssel körbevett telep beépítetlen

⁶¹¹ A budapesti rendőrök lakásviszonyai (1925) 2. old.

⁶¹² Akció a budapesti rendőrőrszemélyzet lakásínségének megszüntetésére (1927) 8. old.

területét fásították és parkosították, a szabadidő kellemes eltöltését sporttelep és gyermekjátszóter biztosította. A belügyminiszter felhatalmazása alapján Török rendőrfőparancsnok válogatta ki érdemesség és a rászorultság mértékét (családi körülmények, lakásviszonyok) figyelembe véve a családi lakásokra igényt benyújtó rendőröket. Az 1928 novembere folyamán beköltöztetett rendőrök a lakások bére fejében teljesösszegű, illetményszerű lakásbérüket voltak kötelesek befizetni, ezen felül csak a közüzemi költségek terhelték őket (villany- és gázfogyasztás, fűtés).⁶¹³ 1929 novemberében a telep egy nyolcadik épületrésszel bővült, amelybe a rendőrség legújabb szolgálati-kommunikációs fejlesztését, a Belügyminisztérium rendőri rövidhullámú rádióállomását helyezték el.⁶¹⁴

Már 1928 novemberében kezdetét vette a második rendőr lakótelep építése a fennmaradt 350-400 lakás nélküli rendőr végleges elhelyezésére. Helyszínét a Belügyminisztérium a pesti oldalon, közvetlenül a Duna-part mellett, a külső-lipótvárosi Dagály utca két oldalán, 7000 négyszögölnyi (25 180 négyzetméternyi) területen jelölte ki. Ez a telep méretei és befogadóképessége folytán egyfajta kis rendőr városnak is tekinthető, amely tömegközlekedési eszközökkel is könnyen megközelíthető volt. Két háromemeletes és négy kétemeletes lakóépületet (A-F betűkkel jelölt pavilonokat) húztak fel, 280 családos és 150 nőtlen rendőr elhelyezésére az alábbi beosztásban: 1 db négyszobás lakás a telep főgondnoka számára; 8 db egyszoba-konyhás, kamrás lakás; 34 db kétszoba-konyhás, előszobából és hallból álló lakás a gondnoki feladatokat ellátó rendőrtisztek és a legnagyobb létszámú rendőr családok számára; 236 db kétszoba-konyhás lakás, mindegyik villannyal, vízzel és gázzal felszerelve. Utóbbiak lakásokban az előszobából nyílt a konyha, a kamra és a mellékhelyiség, a két szoba (hálószoba és ebédlő) pedig egymásba nyílt. Egy lépcsőházból minden emeleten négy-négy lakás nyílt, amelyeknek a lépcsőházban külön bejáratú közös fürdőszobája volt. A konyhákhoz tágas, tetszetős loggiák is épültek. A rendőrtelep külön vezetőség működtette. A belügyminiszter főgondnokká Csapó Béla rendőr főfelügyelőt, a tanosztály parancsnokát nevezte ki, aki mellett minden pavilonban egy-egy beköltöztetett felügyelő karbeli rendőrtiszt végezte a gondnoki teendőket. A 150 nőtlen rendőröket kettősével helyezték el egy-egy szobában a törzsepületnek

⁶¹³ A 80 beköltöztetett családos rendőr névsorából kitűnik, hogy a lakásválság nem csak az őrszemélyzet alacsonyabb fizetésű tagjait, hanem minden rendfokozatú rendőrt érintett, ideiglenes minőségű rendőrtől a felügyelőhelyettesig. Megindult az első rendőri lakótelep építkezése (1928). *Rendőrr*, 17. szám, 12. old.; A budapesti rendőrlakások építkezése (1928). *Rendőrr*, 39. szám, 9. old.; Felépült a rendőrtelep (1928). *Magyar Detektív*, 23. szám, 8-9. old.; A lágymányosi rendőrtelep átadták rendeltetésének (1928). *Rendőrr*, 46. szám, 10. old.

⁶¹⁴ Szentirmay Endre (1930): Halló! Halló! Itt a belügyminisztérium rádióállomása! *Magyar Detektív*, 1. szám, 3-6. old.

számító E-pavilonban. A Fehérvári úti rendőrtelephez hasonlóan a Dagály utcai házakba is bevezették a villanyt, vizet és gázt, a lakók létszámához igazítva több közös helyiséggel és szolgáltatással. Éttermek, társalgószobák, könyvtár, olvasótermek, a 26. számú rendőrőrszoba és 22 (!) üzlethelyiség is helyet kapott a rendőr kolóniában. A telepen két hatalmas zöldterületet is kialakítottak sportteleppel és gyermekjátszóterrel. A lakásokba 1929 novemberében költözhetek be a lakók, amely valóságos népvándorlásnak tűnhetett, tekintettel az átlagosan 2-3 gyerekes rendőr családokra. Az 1930-as évek elején az újonc rendőrök képzését irányító és felügyelő tanosztályt is a Dagály utcai rendőr lakótelepen helyezték el. A lakások évi bére itt sem volt magasabb a rendőrök illetményeszerűen megállapított lakbérénel, amelyből a főváros területén lehetetlen lett volna ilyen minőségű ingatlanokhoz jutniuk: „*Ma, amikor egy szoba bérösszege ezer pengő egy esztendőre és amikor egy hetedik fizetési osztályba sorolt tisztviselő lakáspénzéből csak kétszobás lakást tud tartani magának. A rendőrök átlagos lakáspénze évi hatszáz pengő Budapesten. Abból pedig sehol nem lehet még egyszobás »proletárlakást« sem bérelni.*”⁶¹⁵ A két lakótelep felépítése nagyon sokat segített a rendőr családok sorsán, valódi otthont, egzisztenciális biztonságot és nyugodt életkörülményeket biztosítva számukra.

Fontos megjegyezni, hogy a két világháború közötti időszakban a korábbinál jóval nagyobb mértékben vált meghatározóvá a lakóhely, amely nagyobb választóvonalnak számított az egyes társadalmi rétegek életkörülményei között, mint az anyagi és társadalmi helyzet. Ez a megállapítás fokozottan érvényes a falusi környezetből Budapestre költöző és szolgálatot vállaló rendőrökre, akiknek életviszonyait alapjaiban határozta meg az urbanizáltság foka. Az 1930-as évekre egyrészt a lakásviszonyok javulásnak indultak, másrészt ekkor már a fővárosi lakóházak 83 %-a rendelkezett villanyvilágítással, 85%-a pedig vízvezetékekkel.⁶¹⁶ „*A fővárosi ember számára, - legyen bár csak egyszerű munkás – aki a közszolgáltatások bőségét kapja, aszfaltos jó utat, világítást, közlekedést stb. s aki nagyobb hányadában a Magyarországon fellelhető legmagasabb életforma dinamizmusát élheti és érezheti maga körül...*” – írja 1939-ben a *Magyar Szemle* egyik cikkírója.⁶¹⁷ Az 1930-as évekre a lakásviszonyok is javulásnak indultak, és egyre több albérlet vált a rendőrök számára megfizethetővé. Ágoston József rendőr

⁶¹⁵ A m. kir. kormány 1928. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv (1930). Budapest, Athenaeum, 24-25. old.; A m. kir. kormány 1929. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv (1931). Budapest, Athenaeum, 41-42. old.; Benedek Géza (1929): A Dagály-utcai rendőri lakótelep. *Magyar Detektív*, 20. szám, 25-28. old.; Szelecsényi (1929) 103. old.; Tető alatt áll a Dagály-utcai rendőrtelép (1929). *Rendőrtelép*, 20-21. szám, 23-25. old.

⁶¹⁶ Ekkor Magyarországon a lakóházaknak csupán 18%-ban villanyvilágítás, és csak 5.6%-ban vízvezeték. L. Nagy (1995) 203–204. old.

⁶¹⁷ Somogyiné Ötves Lenke (1939): Összinté szó a magyar filmről. *Magyar Szemle*. XXXVI. kötet. Budapest, A Magyar Szemle Társaság kiadása, 252. old.

főtörzsőrmester 1935-ben írt cikkében már teljesen indokolatlannak tartotta, hogy társai még mindig olyan, gyermektelenséghez kötött lakásba költözzenek feleségeikkel, ahol lakbérükön felül további, a rendőri tekintéllyel nehezen összeegyeztethető munkákra fogják őket.⁶¹⁸

4.2.7. A nyugállományba helyezett rendőrök lakóhelyének kérdése

A budapesti rendőr őrszemélyzet lakásproblémája a két rendőr lakótelep létesítésével 1930-ra teljeskörű megoldást nyert, a sokáig nyomasztó jelenség gyakorlatilag megszűnt. A *Magyar Rendőr* lapjain egy másik, lakhatással kapcsolatos kérdés bontakozott ki: hol töltse jól megérdemelt nyugdíjas éveit a szolgálatától megváló rendőr?

Egy 1935-ben közölt cikksorozat ismeretlen szerzője a vidékre (haza)költözés mellett, a természetes budapesti asszimilációs folyamat ellen tör pálcat. Írása arra a szerinte egészségtelen állapotra mutat rá, hogy a rendőri pályára lépő vidéki földművesek többsége túlad falusi házán, földjén, elszakadva eredeti környezetétől, s ahelyett, hogy anyagiakban, tudásban, tapasztalatban megerősödve visszatérnének a magyar gazdaságszerveletbe, végleg letelepednek a főváros külső részein, számukra „idegen és mostoha” környezetben. Ezzel a cselekedettel nem csak a falu társadalmi gyengül meg, egyúttal a fővárost sem erősíti, mert a rendőrök gyermekei sem tér(het)nek vissza „ösi földjükhöz”, hanem Budapest ipari munkásságának máról holnapra élő, elégedetlen tömegeit szaporítják. A szerző a falu és a főváros közötti egészséges vérkeringést abban látja, ha a vidékre visszavonult nyugdíjas, gazdálkodó rendőr apák helyére fiaik kerülnek, akik már serdülőkoruktól fogva a rendőri pályára készülnek.⁶¹⁹ Szintén a vidékre költözés mellett érvelt Pozsonyi Kálmán r. főtörzsőrmester némileg pragmatikusabb hangvételű cikke. A szerény nyugdíjból sokkal nehezebb volt Budapesten megélni, s ha az illető rendőrnek nem volt saját, tehermentes háza, a lakbér kifizetése érdekében gyakran kellett újabb, a rendőri állásában szerzett tekintélyével össze nem egyeztethető állást vállalnia, illetve ezzel kapcsolatban nemkívánatos egyénekkal üzleti összeköttetésben állni vagy velük barátságot kötni. A hosszú éveken, évtizedeken keresztül folytatott szolgálat után a nyugdíjazott nehezen szokott bele a civil mindennapokba, amelyek így céltalanná, unalmassá válhattak, főleg ha azokat egy pesti bércaszárnya szoba-konyhás lakásában töltötte. Ennél több perspektívával kecsegtetett a fővároson kívüli (akár agglomerációs) környezet, ahol már sokkal kedvezőbb területárák mellett teleképítésre, konyhakert kialakítására, gyümölcsstermesztésre is lehetősége

⁶¹⁸ Ágoston József (1935): Gyermektelen rendőrházaspár, takarításért... *Magyar Rendőr*, 6. szám, 16. old.

⁶¹⁹ A rendőr házatája (3. rész) (1935). *Magyar Rendőr*, 15. szám, 18. old.; A rendőr házatája (4. rész) (1935). *Magyar Rendőr*, 16. szám, 14. old.

volt. Falura költözés esetén rendőri tapasztalatának köszönhetően hamar az adott közösség közmegebecsülésben álló és közszeretnek örvendő tagjává válhatott. Több esetben a nyugdíjas rendőrök vagy csendőrök községi bírói státust nyerhettek, s ezt követően a falusiak hozzájuk fordulhattak ügyes-bajos dolgaikkal.⁶²⁰ A Barabás István rendőrfőparancsnok-helyettessel beszélgető riporter bevezetőjében a folyamat megfordítását preferálta: a magyar parasztság előtt meg kell nyitni a középosztály felé vezető utakat. A rendőrökhöz hasonlóan a Budapesten élő egyéb állami altisztek – köztük postások, vasutasok – szintén főképp a faluból kerültek a fővárosba, azonban ők már gyökeret tudtak verni itt, s gyermekeik iskoláztatása mellett (amely szintén a középosztályhoz történő felzárkózást segítette elő) a Pest környékén egyre szaporodó apró családi házak egy tekintélyes hányadának is ők voltak a tulajdonosai. Ezzel szemben a főváros „*legmagyarabb rétegének*” számító rendőrök közel fele nyugdíjazása után néhány középiskolai osztályt végzett gyermekeivel együtt visszament falujába, így „*a feleútról visszatérnek oda, ahonnan elindultak*” (nyugdíjazásuk után a rendőri lakótelepekről is ki kellett költözniük az ott lakó rendőröknek). Barabás szerint lakbértörlesztés útján lehetne elősegíteni a rendőr legénység számára már aktív szolgálatuk alatt a családi házszerzés lehetőségét – egyúttal ügyelve arra, hogy ezek az ingatlanok a budapesti rendőrség működési területén (Újpesten, Kispesten, Rákospalotán vagy Pesterzsébeten), villamosvonalak közelében épüljenek rendőrlakóik gyors mobilizálhatósága érdekében.⁶²¹

4.3. Rendőri egészségügy

4.3.1. A rendőrorvosi szolgálat kialakulása

Az 1881. évi XXI. törvénycikkkel megszervezett fővárosi rendőrség egyik legelsőként létrehozott és működésében részletesen leírt szolgálati ága a rendőrorvosi intézmény volt. Ennek előzményeként kell megemlíteni az 1876. évi XIV. törvénycikket, amely a fővárosi rendőrség hatáskörébe sorolt bizonyos közegészségügy-felügyeleti teendőket.⁶²² Az 1881-es rendőrségi törvény szövegében a tiszti személyzet állományában már említést tesz a „rendőri orvosokról”⁶²³. Illetményük ekkor még jóval csekélyebb volt az egyenruhás tisztviselőkéhez képest, ráadásul az állami javadalmazásokat rendező, fizetési osztályokat megállapító 1893. évi

⁶²⁰ Pozsonyi Kálmán (1938): Pesten, vagy vidéken?... *Magyar Rendőr*, 8. szám, 183. old.

⁶²¹ Családi házat a rendőrlegénységnek (1936). *Szabadság*, 51-52. szám, 19. old.

⁶²² 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről

⁶²³ 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről

IV. törvénycikk már nem is tett említést róluk. Ezt a visszas helyzetet Boda Dezső főkapitány szüntette meg 1908-ban, amikor – egyéb újító intézkedései mellett – az addigi tiszteletdíjat beszüntetve a rendőrfőorvost a VI., a 25 rendőrorvost pedig a VII. és VIII. fizetési rangosztályokba sorolta.⁶²⁴ A fővárosihoz hasonló rendőrorvosi intézmény sehol máshol nem épült ki az országban. A rendőrség 1919-1920-as országos államosításakor nem gondoskodtak az addig is csak tiszteletdíjjal fizetett vidéki orvosi állások állami állásokká történő átszervezéséről, így a rendőrorvosi teendőket az egyes városokban továbbra is csak megbízott orvosok látták el, m. kir. állami rendőrorvosok pedig kizárólag az állami rendőrség budapesti főkapitányságának területén működtek.⁶²⁵

A rendőrorvosok pontos feladatairól először 1885-ben két belügyminiszteri körrendelet intézkedett, rögzítve az államrendőrségi főorvos hivatalos ügykörét⁶²⁶ és a kerületi rendőrorvosoknak szóló utasítást.⁶²⁷ A rendőrorvosok a kerületi kapitányságok és a főkapitányi hivatal mellé rendelt szakközegeknek számítottak, akik „*orvosi ügyekben a fennálló utasítások és a rendőrfőorvos különleges és részletes utasításai szerint*” jártak el. A rendőrség személyzetére vonatkozóan a rendőrorvosoknak két fontos teendője volt: a testülethez felvételre jelentkező személyek alkalmassági vizsgálata, valamint a megbetegedett rendőrök gyógykezelése és időszakos felülvizsgálata.

4.3.2. Felvételi vizsgálat és időszakos alkalmassági vizsgálatok

A rendőri szolgálatra jelentkezőket minden esetben előzetes, alapos orvosi vizsgálatnak vetettek alá a fizikai és szellemileg megkívánt követelmények alapján. Az egyes szolgálati állománykategóriák különbözősége szerint természetesen más elbírálás alá estek a csapattiszti, őrszemélyzeti és detektívszolgálatra jelentkezők, illetve a javarészt irodai munkát végző fogalmazói, orvosi, számvevőségi és segédhivatali tisztviselői és díjnoki, kézbesítői és hivataltiszti állásra pályázók. A rendelkezésre álló források kizárólag az őrszemélyzeti állományra vonatkozóan közölnek adatokat, ugyanakkor ezek részletes tájékoztatást adnak a rendőr legénységet érintő hivatalos egészségügyi eljárásokról.

⁶²⁴ Jelentés (1909) 9. old.; Az 1931. státuszrendezési rendelet a m. kir. rendőrorvosok számát 36 főben állapította meg, és őket a V-X. fizetési osztályokba sorolta. 600/1931. M. E. sz. rendelet. Az állami közigazgatás egyes ágazatainál és az állami üzemeknél a tisztviselők és egyéb alkalmazottak új létszámának megállapítása

⁶²⁵ Bíró Béla (1931): A rendőrorvosi szolgálatra vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye. Budapest, Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, 9. old.

⁶²⁶ 341/1885. min. bizt. sz. rendelet. A fővárosi rendőrség főorvosának hivatalos ügyköre

⁶²⁷ 341/1885. min. bizt. sz. rendelet. Utasítás a kerületi rendőrorvosok számára

A fizikailag megterhelő szolgálat, amely során a rendőrközeg az időjárás viszontagságainak is ki volt téve, erős szervezetet kívánt meg. A rendőrök felvételi vizsgálatát a rendőrfőorvos végezte, aki személyes felelősség terhe mellett kiállított bizonyítványban igazolta, hogy a jelentkező tökéletesen egészséges, és erős testalkattal rendelkezik. Az orvosi vizsgálat során figyelembe vették a jelölt testmagasságát⁶²⁸, mellbőségét, tüdőkapacitását, valamint hallásának és látásának minőségét. Akinek mellbősége a testmagasságának legalább felét nem érte el, azt még abban az esetben sem vették fel rendőrnek, ha egyébként teljesen egészségesnek számított. Szintén ezekkel az értékekkel kellett arányban állnia a tüdő vitálkapacitásának, amelyet a Hutchinson-féle spirométerrel vizsgáltak meg. A vizsgálóorvos feladata volt feltárni a fennálló betegségeket és testi hátrányokat (pl. a színvakságot) is. Amennyiben a kitudódott betegség gyógyítható volt, az illetőt arra utasították, hogy felgyógyulása után jelentkezzen ismét felvételre. Ha azonban testalkatából fakadóan betegségre hajlamosnak mutatkozott, vagy valamilyen szervi betegségben szenvedett, alkalmatlannak minősült a rendőri szolgálatra. Természetesen kizárólag katonaviselt férfiak képezték a rendőrség „alapanyagát”, viszont egy időközben kialakult testi vagy lelki betegség esetén a nem tökéletes szervezetű újonc hamar kidőlhetett a sorból, így addigi képzése és ellátása csak felesleges terhet rótt az államkincstárra. Akit korábban a katonaorvos szolgálatra alkalmasnak ítélt, nem biztos, hogy automatikusan átment a rendőrorvosi vizsgálaton, amely során egészen más szempontok számítottak: *„A rendőri szolgálat folytonos és igen megerőltető szolgálat. Napban, esőben, vízben, viharban, metsző szélben, fagyban és izzó hőségben folytonos, tehát megerőltető! A rendőr mindig háborúban és harcban áll, a katona pedig a békében előkészül a háborús viszontagságokra. Aki gondolkodik könnyen megítélheti a rendőri szolgálat nehezebb voltát.”*⁶²⁹ Egy egyszerű visszértágulat is komoly gondot okozhatott, ha emiatt a rendőr nem bírta négyórai őrszemes szolgálata alatt a folytonos állást, vagy éppen a sok járást. Rédey Miklós szerint különösen a csendőrségtől érkezőket kellett alaposabb vizsgálat alá vetni, mert legtöbbjük rokkantság miatt hagyta ott korábbi szolgálatát.⁶³⁰ A rendőrújoncokra 6 (később 12) hónapos próbaszolgálatuk után, közvetlenül véglegesítésük előtt újabb orvosi felülvizsgálat várt, s ha egészségi állapotuk

⁶²⁸ Az elvárt minimális testmagasságra a felvételi követelmények között az 1910-es évektől találhatóak források. Ez a szám (165-170 cm) nagyjából megfelelt a hazai átlagos férfi testmagasságnak. 1887-ben az őrszemélyzet 30,5%-a csupán 155-165 cm magas volt. Az alacsony termetről panaszkodott 1929-ben Benczák Lajos szegedi rendőroktató is: *„Igen gyakran nehéz helyzetbe kerül a felvételt végző rendőrtiszt és rendőrorvos, mert egy-egy toborzáson 100-300 ember közül alig akad 8-10 olyan jelentkező, ki az előírt követelményeknek megfelelne és 170-175 centiméternél magasabb lenne. A magas emberek közül, rendszerint sok a lúdtalpú, gyenge tüdejű, vékonylábú, (általános testi gyengeség) stb.”* Rózsaffy Alajos: A fővárosi m. kir. államrendőrség főorvosi hivatalának jelentése az 1883-1887. évről (1889). Budapest, Rudnyánszky A. Könyvnyomdájából, 3. old.; Benczák Lajos (1927): Milyen ember való rendőrnek? *A Rend*, 5. szám, 2. old.

⁶²⁹ Türr László (1927): Újoncfelvétel a rendőrségen. *Magyar Detektív*, 18. szám, 7. old.

⁶³⁰ Rédey (1916) 4-5. old.

nem nyújtott kellő biztosítékot arra, hogy a közbiztonsági szolgálatot továbbra is elláthadják, el kellett őket bocsátani.⁶³¹

A rendőrorvosok időszakosan továbbra is ellenőrizték a rendőröket, akik szolgálatuk során megbetegedtek vagy balesetet szenvedtek. Ideiglenes szolgálatképtelenség esetén meg kellett vizsgálni annak okát és nyilatkozni annak előrelátható időtartamáról, végelbánás alá vonás (a szolgálati idő letelte előtti nyugdíjazás vagy végkielégítéssel történő elbocsátás) vagy nyugdíjazás felmerülésekor pedig ismét az alkalmasság kérdéséről kellett döntenie.⁶³²

4.3.3. A beteg rendőrök gyógykezelése

A rendőri alkalmazottak gyógykezeléséről korabeli források szintén csak az őrszemélyzetet érintően állnak rendelkezésre. Esetükben az orvosi kezelés, ápolás és gyógyszerellátás ingyenes volt, két kivételtől eltekintve. Rüh és bujakor (szifilisz) esetén az illető rendőr, ha az ezek keletkezésétől (illetve észrevételétől) számított 48 órán belül nem jelentette be betegségét, köteles volt az állam helyett saját maga viselni az ezzel járó gyógyköltségeket.⁶³³ Az ingyenes ellátás a rendőr testület azon érdekét képviselte, hogy minden rendőr olyan erőben és egészségi állapotban legyen, hogy szolgálatát minden körülmények között egész emberként láthassa el, amely egyúttal nem lehet anyagi megfontolás kérdése: „*Ne a rendőr akaratától függjön, hogy gyógyíttatja-e magát, ha beteg és egy rendőrnek az egészsége se legyen kötve ahhoz, hogy bírja-e a zsebe az orvost és a drága orvosságokat.*”⁶³⁴ Megbetegedés esetén a rendőr köteles volt közvetlen előljáróját a lehető leghamarabb, személyesen értesíteni (amennyiben a betegségének természete ezt nem akadályozta). Olyan könnyebb megbetegedés esetén, amely a mindennapos szolgálatellátást nem akadályozta, a rendőrök járóbetegként a lakóhelyük szerint illetékes kerületi rendőrorvoshoz fordulhattak. Kivételes esetekben, családos rendőrök néhány napon keresztül saját lakásukon részesülhettek kezelésben.⁶³⁵ Minden más esetben, a súlyosabb betegségektől szenvedő rendőröket a rendőrkórházba utalták be.

A fővárosi rendőrségi egészségügy fordulópontját jelentette az önálló rendőrkórház felállítása. A beteg rendőrök részére kezdetben 1881 és 1886 között a – valószínűleg Eötvös utcai –

⁶³¹ Bíró (1931) 30. old.

⁶³² Ua. 11. old.

⁶³³ Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára (1893) 32. old.

⁶³⁴ A rendőrségi alkalmazottak gyógykezelése (1927). *Rendőr*, 3. szám, 4. old.

⁶³⁵ Rózsaffy Alajos: A fővárosi rendőrség főorvosi hivatalának az 1882-ik évről szóló jelentése (1883). Budapest, Idősb Poldini Ede és társa, 7-11. old.; A székesfővárosi m. k. állami rendőrség rendőrorvosi intézményének ismertetése (1894). Budapest, Neumayer Ede, 9. old.

rendőrlaktanya földszintjén található 332 négyzetméteres „gyengélkedő szoba” állt rendelkezésre. Két nagy ablaka a belső udvarra nyílt, berendezése nyolc ágyból és a szükséges kórházi eszközökből állt. Itt a néhány napi pihenést vagy minimális orvosi kezelést igénylő gyengélkedők, illetve a rövidebb lefolyású, nem ragályos betegségben szenvedők kaptak elhelyezést, akik egyúttal egymás ápolásáról is gondoskodtak (!). Az 1882. évi főorvosi jelentés szerint „*a gyengélkedők ápolását a gyengélkedők közül mindig az végzi, ki nem ágyban fekvő*”.⁶³⁶ A hozzájuk kirendelt kerületi rendőrorvos feladata abból állt, hogy a reggeli órákban a laktanyában megjelent, a betegnek jelentkező rendőröket megvizsgálta, ezután az egyes eseteket osztályozva meghatározta, ki milyen további ellátásban részesüljön (gyengélkedő szobán maradás, valamelyik közkórházba küldés, járóbetegként gyógyítás). 1886-ban ez a betegszoba az újonnan felépült Mosonyi utcai rendőrlaktanyába költözött át. Mindezek után 1890 novemberében Rózsaffy Alajos rendőrfőorvos kezdeményezésére a szomszédos rendőrségi tolonc- és fogházban 1890 novemberében – eredetileg ideiglenes jelleggel – rendőrségi kórház létesült.

Bíró Béla rendőrorvos-tanácsos a külföldi példákat összehasonlítva arra a megállapításra jutott, hogy saját rendőrségi kórház kiépítése Európában először „*magyar agyvelőkben érlelődött ki*”. 1931-ben írt adatközlése szerint Németországban és Ausztriában csak 1919 után, Párizsban 1929-ben létesült hasonló intézmény, míg Olaszországban és Csehországban még nem volt rá példa.⁶³⁷ 1929-ben a 15 000 főt számláló londoni rendőr őrszemélyzet rendelkezésére csupán 30 ágy állt a Szent Tamás Kórházban.⁶³⁸ A budapesti rendőrkórház felállításának igényét Bíró Béla három fő okra vezette vissza. Az európai nagyvárosok kórházairól általánosságban elmondható volt, hogy túlszűfoltóságuk miatt a betegek elhelyezése nehézségekbe ütközött. Hazánkban az Országos Társadalombiztosító Intézet külön hivatalt volt kénytelen felállítani, amelynek orvosai igyekeztek segíteni az általuk kórházba utalt személyek férőhelyhez jutásához. Az egyes rendőrök és a szolgálat érdeke is megkívánta továbbá, hogy a bajtársak szolgálatképtelensége (szolgálattól való elvonása) minél rövidebb ideig tartson. A gyógyulás érdekeit az állandó szakkórházi ápolás szolgálta, ahol fokozottan figyeltek arra, hogy csakis az egészség helyreállításához szükséges ideig tartsák távol a szolgálattól a beteget. A színlelt bajokkal jelentkezőket azonnal elutasították, továbbá a hosszabb ideig betegeskedők részére

⁶³⁶ Rózsaffy (1883) 7. old

⁶³⁷ Bíró ugyanitt elismeri, hogy toloncházak orvosi szolgálattal más európai rendőrségeknél is fellelhetők, azonban a fekvőbetegeket Budapest kivételével mindenhol közkórházakba kénytelenek szállítani, mert a külföldi rendőrségeknek nincs rabkórháza. Bíró (1931) 4. old.

⁶³⁸ Moylan, J. F. (1929): Scotland Yard and the Metropolitan Police. London, G. P. Putnam's Sons, 113-114. old.

alaposabb orvosi szakvéleményt kellett adni a felülvizsgálatot végző rendőrfőorvosi hivatalnak. Harmadszor, a rendőri tekintéllyel összeférhetetlen volt a közkórházi civilekkel közös kórteremben történő ápolás. Ilyen esetben a szerző szerint felmerülhetett a veszélye annak, hogy a beteg rendőr gondolkozásmódját, lelkivilágát is befolyásolhatja a nem megfelelő társaság. Ugyanígy nem volt elfogadható az a körülmény sem, hogy pl. egy véresebb utcai tüntetést követően szomszédos kórágynon fekszen a rend védelmezője és annak támadója, akik talán éppen egymást sebesítették meg.⁶³⁹ A rendőrkórház intézménye lehetővé tette, hogy „*a beteg rendőrök egymás között – megkímélve a sokszor lealázó közkórházi beteganyag szomszédságától – ápoltatnak*”.⁶⁴⁰

A kórház személyzet kezdetben egy kórházi orvosból és négy irgalmasrendi betegápoló nővérből állt. Az ambuláns betegek naponta jelentkeztek az orvosi rendelésen, a fekvőbetegek pedig két nagy teremben kaptak elhelyezést, 30-40 ágygal. A kórtermek mellett állt a nővérek szobája és konyhája, valamint az orvosi vizsgáló és rendelőszoba. A szükséges gyógyszereket a kórház számára az állammal szerződésben álló gyógyszertár-tulajdonos szállította, ugyanígy az élelmiszerellátást is szerződéses vállalkozó biztosította.⁶⁴¹ Az 1890-es években a „rendőri kórosztály” folyamatos bővülése tapasztalható: 1897-ben már négy helyiségben 50 ágy volt biztosítva a beteg rendőrök és rendőrtisztviselők részére, nőtt az ápolók száma és a kórházat vezető főorvos mellé már egy segédorvos is alkalmazást nyert. A kibővítés során új bútorzatot, orvosi műszereket és segédeszközöket szereztek be.⁶⁴² 1905-ben a rendőrségi kórtermek egyikét – mivel az sosem volt teljesen „feltöltve” betegekkel – a tolonc- és fogházi férfi rabok ápolására engedtek át, s ezzel párhuzamosan a Mosonyi utcai laktanya II. emeletén egy 20 ágyas, előszobával ellátott kórtermet alakítottak ki.⁶⁴³ A laktanyai kórterem távolabbi fekvése megnehezítette a betegek gondozását és étkeztetését, ezért indokoltá vált a rendőri kórház számára önálló épületet biztosítani. Már 1900-ban, majd 1908-ban is folytak tárgyalások az új rendőrkórház helyének kijelöléséről és telekvásárlásról, azonban ezek – anyagi akadályok és közegészségügyi megfontolások következtében – végül nem valósultak meg.⁶⁴⁴ A kórházi beteglátogatás csak délután 14.00 és 15.00 között volt engedélyezve, de az intézeti fegyelem és

⁶³⁹ Bíró Béla (1929): Külföldi benyomások. *Rendőr*, 46. szám, 4. old.

⁶⁴⁰ Működés (1896) 195. old.

⁶⁴¹ A székesfővárosi m. k. állami rendőrség rendőrorvosi intézményének ismertetése (1894) 8-10 old.; Működés (1895) 243. és 248. old.

⁶⁴² Működés (1898) 200-201. old.

⁶⁴³ Jelentés (1906) 141. old.

⁶⁴⁴ A székesfőváros 1900. évi április hó 18-án tartandó rendes közgyűlésének tárgysorozata (1900). *Fővárosi Közlöny*, 32. szám, 496-497. old.; Rendőrségi kórház (1908). *Az Ujság*, 121. szám, 9. old.

a házirend határain belül egyéb kedvezményekben is részesülhettek a beteg rendőrök.⁶⁴⁵ A rendőr-kórház iránító orvosa, aki egyúttal a rendőri tolonc- és fogház egészségügyi felügyeletét is ellátta, naponta délelőtt és délután tartott beteglátogatásokat és járóbeteg rendelést.⁶⁴⁶

4.3.4. A rendőri szolgálattal összefüggő betegségtípusok

A fővárosi rendőrség működésének leírásából a különböző intézmények között a főorvosi hivatal is kivette a részét. Az 1882 és 1921 közötti időszakra vonatkozóan a rendőrorvosi munka teljes statisztikája rendelkezésre áll. A részletes adatokat a főorvosi hivatal naplóiból és a rendőrorvosok havi jelentéseiből foglalták össze a belügyminiszter részére. Ezekből a forrásokból pontos képet kaphatunk a rendőri alkalmazottak általános egészségügyi gondjairól, illetve a szolgálati és életkörülményekből adódó betegségfajtákról (a továbbiakban az egyes betegségek nevei a közérthetőség kedvéért mai alakjukban szerepelnek). A rendőrorvosi statisztikák betegségei nem sokban különböztek egy közkórházétól. A kimutatások szempontjai időnként természetesen változtak (pl. egymással rokon betegségeket összevonva közöltek), azonban az egészségügyi problémák így is széles skálán mozogtak, számuk 60 és 90 között mozgott. Az 1906. évi főorvosi jelentés az alábbiak szerint csoportosította ezeket⁶⁴⁷:

- légzőszervek betegségei,
- vérkeringési szervek betegségei,
- emésztési szervek betegségei,
- máj-és epeutak betegségei,
- húgyszervek betegségei,
- ivarszervek venereás betegségei,
- idegrendszer betegségei,
- bőrbetegségek,
- mozgási szervek betegségei,
- fertőző betegségek,
- anyagforgalom betegségei (cukorbetegség),
- elmebetegségek,
- erőszakos behatásoktól eredő belbetegségek (akut és krónikus mérgezések),

⁶⁴⁵ Működés (1896) 196. old.

⁶⁴⁶ Működés (1898) 79. old.

⁶⁴⁷ Jelentés (1907) 192-195. old.

- sebészeti esetek.

A rendőrorvosi jelentések általános jelenségeként számolnak be arról, hogy a rendőrök szervezete már 15-20 évnyi szolgálat alatt tönkrement, és szinte senki nem töltötte ki a teljesösszegű nyugdíjjogosultsághoz szükséges 40 esztendő (lásd 5. és 6. számú táblázat).⁶⁴⁸ A korai „elöregedés” fő oka tehát a fárasztó szolgálat, illetve az abból következő rendszertelen életmód és a hiányos táplálkozás volt.⁶⁴⁹ A testület számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a vidéki földművesréteg fiataljai általában erősebb testalkatúak, kevésbé betegeskednek, így az őrszemélyzet „hasznavehetőbb” részét képezték, mint városi származású társaik.⁶⁵⁰ Az újonnan felvett, rövidebb ideje szolgáló rendőrök, akik korábbi kényelmesebb polgári foglalkozásukat a megerőltető rendőri szolgálattal cserélték fel, a szokatlan életmódváltás következtében nagyobb gyakorisággal betegedtek meg.⁶⁵¹ A lovasrendőrök egészségi állapota általában jobb volt gyalogos bajtársaikhoz képest, hiszen idejük nagyrészt állás helyett nyeregben töltötték, így sokkal hosszabb ideig maradtak szolgálatképesek.⁶⁵² Az 1909. évi főkapitányi jelentés lesújtó viszonyokról számol be: *„Húsz éven felül ma az egész létszámnak mindössze 4%-a szolgál és az őrszemélyzetnek 48%-a olyan, mely még öt évig sincs a testületnél. Úgyszólván újoncszámbamenők adják a testület zömét azért, mert a túlterhes szolgálat egy évtized múltán már többé-kevésbé rokkanttá, a szolgálatra képtelenné teszi a rendőrt”*.⁶⁵³

A betegségek többsége a szolgálati viszonyokra vezethető vissza. A folytonos létszámhiánnyal küzdő testület legénységének közrendvédelmi szolgálata hatalmas területet fedett le, amely a szabadnapok gyakori elvonásával járva (főleg tüntetések, felvonulások, gyűlések alkalmával) hamar kimerüléshez, nem múló feszültséghez vezetett. A legtöbb rendőr szolgálati helyétől távol lakott, emiatt pihenésük és étkezésük rendszertelen volt, csekély fizetésük miatt pedig ételeik sem feleltek meg az egészséges táplálkozás követelményeinek, aminek következtében emésztőszervi megbetegedések (pl. akut gyomor- és bélhurut) alakulhattak ki. A többórás,

⁶⁴⁸ Jelentés (1902) 165. old.

⁶⁴⁹ Működés (1896) 196. old.; 1882-ben, egy év leforgása alatt az újonnan megalakult 620 fős őrszemélyzet 2%-át (13 főt) kellett elbocsátani szolgálatképtelenség miatt, többnyire a test túlzott kifáradásából és az időjárási viszonyokból kialakult betegségek (pl. tüdőbántalmak, ízületi reuma) miatt. Rózsaffy (1883) 6. old.

⁶⁵⁰ Rózsaffy (1889) 3. old.

⁶⁵¹ Működés (1897) 252. old.; Jelentés (1901) 179. old.

⁶⁵² Jelentés (1901) 178. old.; Ritka kivételként említhető Mandák Pál lovas szakaszvezető, aki 1898-ban, 78 évesen bekövetkezett haláláig, 50 éven át szolgált a rendőrségnél: *„...ő volt az egyetlen aki ily hosszú időt megért ennél a terhes szolgálatnál. Ezt különben szívós természetén kívül annak tulajdoníthatjuk, hogy ő volt az a határbiztos, aki Budapestet csak párórára látta mindig s könnyen élt a friss levegőn.”* A legöregebb rendőr (1898). *Rendőri Lapok*, 27. szám, 323. old.

⁶⁵³ Jelentés (1910) 12. old.

hosszú, megerőltető állást jelentő őrszomszolgálat kemény talajon, szabad ég alatt, télen mínusz 10-15 fokos hidegben egyrészt a lábak statikai rendellenességeihez vezettek, másrészt az egyes testrészek átfázásával, meghűléssel járt, amely következtében légzőszervi bántalmak (pl. hörghurut, tüdőtágulat, tuberkulózis), különböző szívproblémák, mozgásszervi bajok (pl. reumás izomgyulladás, lábfeltörés), fertőző betegségek (pl. malária, hastífusz) léptek fel.⁶⁵⁴ Az időjárással összefüggő betegségek kialakulásához olykor maga a rendőr által viselt egyenruha is hozzájárult, amely nem mindig nyújtott védelmet a hideg ellen – a legtöbb megbetegedés ennek megfelelően a téli, míg a legkevesebb a nyári hónapokra esett. 1903 telén több rendőr fül- vagy lábfagyással került a rendőrkórházba.⁶⁵⁵ A részükre rendszeresített nyári viselet sem felelt meg az elvárásoknak, mivel – a bélést leszámítva – ugyanolyan szövetből és szabással készültek, mint télen.⁶⁵⁶

Más fegyveres testületekhez képest nagyobb számmal fordultak elő a fáradtsággal és kimerüléssel összefüggő vérkeringési bántalmak, amelyek már a szolgálat első 2-3 évében felléphetek, azonban csak előrehaladottabb korban zavarták meg a szolgálatképességet. Az 1897. évi jelentés szerint évente 2-3 rendőr halt meg őrhelyén hirtelen szélütés következtében.⁶⁵⁷ Foglalkozási ártalomnak volt tekinthető az ideg- és elmebántalmak (pl. bémulás, könnyebb-súlyosabb idegkimerülés) kifejlődésére való hajlam. A kórházi statisztika számon tartotta az intézkedések során szerzett, sebészeti beavatkozást igénylő sérüléseket is (őrszolgálatok, tüntetések, sztrájkok alkalmával). Az 1895. évi egészségügyi jelentés az anyagai javadalmazás emelését, több szabadság engedélyezését (minden negyedik helyett minden harmadik napon), valamint a szolgálati követelményeknek a rendőr családi viszonyaival történő összhangba hozatalát javasolta annak érdekében, hogy az őrszemélyzet egészségét és szervezetének ellenállóképességét a folyamatos szolgálatellátásra alkalmassá tegyék.⁶⁵⁸ A szolgálati túlterheltség, a rendetlen életmód és az anyagi gondok egyes rendőrök idegkimerülésével (neurasthénia) vagy más idegrendszeri betegséggel (gerincvelősorvadás, agysorvadás) is járhatott.⁶⁵⁹

⁶⁵⁴ Rózsaffy (1889) 14. old.; Jelentés (1901) 177. old.

⁶⁵⁵ A hideg s a rendőrség egyenruhája (1903). *Rendőri Lapok*, 1. szám, 13. old.

⁶⁵⁶ Rózsaffy (1889) 19. old.; A tisztviselők és az őrszemélyzet részére csak 1936-ban rendszeresítettek könnyített szövetű fehér nyári egyenruházatot.

⁶⁵⁷ Működés (1898) 212. old.; Jelentés (1900) 180. old.

⁶⁵⁸ Működés (1896) 196. old.

⁶⁵⁹ Jelentés (1902) 165. old.; Jelentés (1908) 229. old.

A túlfeszített munka a rendőrtisztviselőket sem kímélte. 1897-ben az állományukban előforduló betegségek háromnegyede valamilyen idegbajhoz kapcsolható, 6-8 fő volt idegkimerülés miatt tartósan szabadságolva, egy évvel később egy alig 6 esztendeje szolgáló segédfogalmazó elmeógyógyintézetbe került.⁶⁶⁰ Az ideg-és gyomor bajok gyökere a túlterheltség és a hosszasan éjszakai felügyeleti szolgálatok voltak, amikor a tisztviselők néha 24-30 órán át látták el feladataikat egészségük rovására, egyesek súlyos betegségeik miatt hosszú hónapokra estek ki a szolgálatból.⁶⁶¹

Az egészségügyi problémák között folyamatosan feltűntek a különböző nemibetegségek, amelyeket előrehaladottságuktól függően „járólag” vagy kórházban kezelték, költségeit azonban – ha 48 órán belül nem jelentkezett betegségével az orvosnál –, a rendőr fizetéséből vonták le. A jelenség okairól – minden valószínűség szerint a téma kényes volta miatt – nem áll rendelkezésre cikk vagy tanulmány, azonban a rendőri szolgálati és életkörülmények általános jellemzői együttesen táptalajul szolgálhattak az ilyen jellegű betegségek kialakulásának: a bordélyházak és kéjnök ellenőrzését végző közegek, akik gyakran vidéken hagyták családjukat, illetve szűkebb lakókörnyezetüknek többi szereplőjét nem válogathatták meg (külső kerületek, rosszhírű környékek, ágyrajárás jelensége), könnyen bűnös viszonyba keveredhettek.⁶⁶² A „bujakórban” szenvedők igyekeztek eltitkolni, ezáltal elhanyagolni betegségüket, hiszen a kórházi költségek kényszerű megtérítése gyakran eladósodáshoz, ez pedig a testületből való kilépéshez vezetett. A rendőrorvos a nemibeteg rendőrök nagy száma miatt kénytelen volt arról intézkedni, hogy „*a rendőrök hónaponként kétszer nemző részük egészségi állapotára nézve megvizsgáltatnak*”.⁶⁶³ A folyamatos orvosi ellenőrzéssel igyekeztek megakadályozni a különösen hosszú ápolási időt igénylő⁶⁶⁴ nemibajok kialakulását, illetve azt, hogy a rendőr a családjába „hurcolja” betegségét. Az 1920-as években már a rendőrnek

⁶⁶⁰ Működés (1898) 14. old.; Jelentés (1900) 14. old.

⁶⁶¹ Működés (1899) 15-16. old.; Jelentés (1907) 19. old.

⁶⁶² Kemény Béla II. kerületi rendőr 1941-1942 folyamán egy titkos prostitúciót folytató férjzett takarítónővel, később bejegyzett kéjnökkel huzamosabb ideig viszonyt folytatott, és vele más kéjnök által látogatott lebuja, kocsmákba járt szórakozni, egyenruhában (!). A rendőr az ellene indított fegyelmi eljárást megelőző vizsgálat hírére elbocsátási kérelmet nyújtott be, indoklása szerint „*egy titkos kéjnök káros hatású befolyása alá került, akitől a legnagyobb igyekezete ellenére sem tud szabadulni, s inkább kiválik a testületből, mint arra szégyent hozzon*”. BFL VI.13.b 269/F.1943. Még hosszabb bűnlajstromot tudhatott magáénak Bíró Antal ideiglenes minőségű rendőr, aki 1927-ben a szolgálati őrhelye környékén működő hivatasos kéjnökkel került közelebbi kapcsolatba. Az ellene lefolytatott fegyelmi vizsgálat iratai szerint téli őrszemszolgálati alatt a helyi kéjnötelepre járt be melegedni, egy alkalommal egy Teleki téri kocsmában kéjnökkel táncolt, egyszer pedig a kéjnötelepet polgári ruhában meglátogatva az ott folytatott közöslést követően nem fizetett partnerének. BFL VI.13.b 297/F.1940.

⁶⁶³ Rózsaffy (1883) 10. old.

⁶⁶⁴ 1897-ben a rendőrkórház 3354 ápolási napjának majdnem kétharmada esett a különböző venerikus és ivarszervi megbetegedésekre. Működés (1898) 212. old.

jelentkezők felvételi eljárásánál is lehetőség nyílt ezek kiszűrésére vérvizsgálat útján – a pozitív eredmény természetesen azonnali elutasítással járt.⁶⁶⁵

Az orvosi jelentések betegségüket színlelő rendőrökről is említést tesznek. Ezek a személyek a vagy rövidebb-hosszabb ideig tartó szolgálat alóli felmentést, szabadságot próbáltak ilyen módon szerezni, vagy a végkielégítéssel történő elbocsátatásukat, illetve nyugdíjazásukat elérni. A jelentés beszámol a rendőrorvos azon tapasztalatáról is, hogy járóbeteg rendeléseken a rendőrök „nem bírnak nagy érzékkel egészségük ápolásához s betegségeiket gyakran elhanyagolják a szakavatott orvosi kezelés előli indokolatlan félelem miatt”.⁶⁶⁶

4.3.5. A rendőrség egészségügyi viszonyainak fejlődése a két világháború között

Az első világháborút követő években a mérhetetlen veszteségek a takarékoság gondolatát helyezték előtérbe, felerősítve az egészségügyi megelőzés eszméjét is, amely szerint az orvostudomány feladata elsősorban nem a betegségek gyógyítása, hanem azok megelőzése. „Minden egészséges, a vállalt munkáját teljességgel ellátni tudó ember érték az őt alkalmazó közület részére, míg minden betegnap, a munkaképességnek hiányos kifejtése, a korai megrokkulás, időelőtti kidőlés veszteséget képez [...] A rendőri szolgálat kiváltképpen olyan, hogy gyakorlója ép szervezetű, egészséges legyen, mert különben a szolgálat, a kieső szolgálatot ellátni kénytelen kartársak sínylik meg s az előirányzott szolgálati idő előtti végelbánások az államkincstár súlyos megterhelését jelentik” – írja tanulmányában dr. Bíró Béla.⁶⁶⁷ A megelőzés eszméje végigkísérte a két világháború közötti időszakot, és irányelvül szolgált a továbbiakban részletezett egészségügyi reformok megalkotásakor.

Az egészségügyi viszonyok feltérképezésekor 1921 után – hivatalos források hiányában – kizárólag a rendőri szaklapok írásaira hagyatkozhatunk. A világháború és a forradalmak után egyes betegségtípusok határozottan visszaszorultak. Köszönhető volt ez elsősorban az őrsemélyzeti létszám sikeres feltöltésének (az 1918. évi 2275 fő 1925-re közel 4000 főre nőtt), illetve a nemibetegségek és rüh-esetek visszaszorulásának. A rendőrkórház fekvőbeteg-forgalmát 1918-1925 között szemléltető táblázat első öt helyén továbbra is a „foglalkozási megbetegedések” szerepeltek: évi átlagban gyomor- és bélhurut 92, hörghurut 85,

⁶⁶⁵ Türr (1927) 7. old.

⁶⁶⁶ Működés (1897) 253. old.; Működés (1898) 213. old.

⁶⁶⁷ Bíró Béla (1929): Az egészségügyi megelőzés jelentősége a rendőrségi szolgálatban. Az időszakos (periodikus) orvosi vizsgálat. *Rendőrr*, 36. szám, 3. old.

mandulagyulladás 66, ízületi gyulladás 51, tuberkulózis 44 esetben. Fontos megjegyezni, hogy az 1919 utáni legénységi állomány, amelynek többsége a háború alatt fel volt mentve a katonai szolgálat alól, szinte teljesen kicserélődött, az új emberanyag azonban már a frontot megjárt, egészségügyileg megviselt férfiakból állt.⁶⁶⁸ A *Magyar Rendőr* hasábjain minden hónapban beszámolt a rendőrfőorvosi felülvizsgálatokról, ahol a szolgálatra alkalmatlannak ítélt rendőröket a rendőrfőparancsnok leszereltette, és nyugdíjazásukig a tartalékosztályhoz, a végelembánál állók csoportjába helyeztette át.⁶⁶⁹

Az 1920-as évektől kerülhetett sor a Mosonyi utcai rendőrkórház nagyobb mértékű fejlesztésére a Belügyminisztérium anyagi támogatásával. Az intézmény területének kibővítésére vagy elköltöztetésére továbbra sem mutatkozott lehetőség, azonban több alkalommal kerülhetett sor kitarozására és átalakítására a korszerű kórházhygiéniai követelményeknek megfelelően. 1921-ben 7 rendőrorvos és 2 ideiglenes napidíjas segédorvos látott el kórházi szolgálatot, mellettük egy rendőri röntgenológus (évi tiszteletdíjjal) és egy rendőr legénységi fogorvos (teljesen ingyen foglalkoztatva) képezte az állomány részét.⁶⁷⁰ A beteg rendőrök ápolását, gyógyszerekkel és gyógyászati segédeszközökkel történő ellátása továbbra is az állam vállalta magára, kivéve a fogászati kezelések költségeit.⁶⁷¹ A kórház 1927-ben belgyógyászati, urológiai és sebészeti osztályokkal rendelkezett, összesen 80 ágygal, műtővel, vizsgálóval, fertőtlenítőhelyiségekkel, modern Röntgen-laboratóriummal és egyéb orvosi felszereléssel, valamint a rendőrtisztviselők részére fenntartott különszobákkal.⁶⁷² A beutalt fekvőbetegek kórházban tartózkodásuk alatt táppénz helyett teljes fizetésüket (!) élvezték, beleértve az étellemezési adagváltásuk összegét is. Az intézmény a Budapestre látogató külföldi rendőrségi szakemberek legnagyobb elismerését váltotta ki.⁶⁷³ A gazdasági világválság kitörésével a belügyminiszter takarékosági megfontolásból, a rendőrtisztviselői létszámcsökkentéssel

⁶⁶⁸ Bíró Béla (1926): Miféle betegségekben betegednek meg leggyakrabban a rendőrök? *A Rend*, 41. szám, 3. old.

⁶⁶⁹ Lásd például: Felülvizsgálat (1937). *Magyar Rendőr*, 12. szám, 286. old.

⁶⁷⁰ Jelentés (1922) 179. old.

⁶⁷¹ A rendőr anyagi erejét meghaladó fogászati beavatkozás alkalmával a belügyminiszterhez intézett, szolgálati úton benyújtott kérvényben folyamodhatott pénzbeli segélyért, amelynek szükségességét és pontos összegét a kérelmező egyéni és családi viszonyait figyelembe véve bírálta el. A kérvényen a rendőrfőorvosi hivatalnak kellett igazolnia, hogy a kezelőorvos által javasolt fogkezelés a szolgálat érdekében is szükséges. Kérdések és feleletek (1928). *Rendőr*, 36. szám, 12. old.

⁶⁷² A rendőrségi alkalmazottak gyógykezelése (1927) 4. old.

⁶⁷³ 1929-ben a párizsi rendőrfőnök, Jean Chiappe így nyilatkozott tapasztalatairól: „*A magyar rendőrségi intézmények elsőrendűek [...] A kitűnő felszerelésen és modern szervezeten túl olyan szociális és jóléti intézményeik vannak, amelyeket Londonban és Párizsban is nélkülözünk. Így elsősorban a pompás és célszerű rendőri lakótelepek és a rendőrkórház. Ezeket nem csak humanitárius szempontból tartom fontosnak, hanem azért is szükség van rájuk, hogy a nehéz szolgálatot teljesítő rendőrlegénység lássa, mennyire törődnek a jólétével!*” Külföldi rendőrvendégek Budapesten (1929). *Magyar Detektív*, 21. szám, 25. old.

párhuzamosan 1931-ben megszüntette a rendőrkórházat, az oda beosztott rendőrorvosokat pedig rendelkezési állományba helyezte. A Mosonyi utcai laktanyában ezután délelőttöként rendőrségi ambulanciát létesítettek a rendszeres betegellátás és gyógykezelés érdekében. Déltől másnap reggel 8 óráig állandó rendőrorvosi ügyeletet tartottak, ahol a rendőrök sürgős esetekben orvosi vizsgálatban és elsősegélyben részesülhettek. A kórházi kezelést igénylő betegek a fővárosban működő – olcsóbb fenntartási költségekkel működő – három honvéd- és közrendészeti kórház valamelyikébe kerülhettek be.⁶⁷⁴

Az 1920-as évek második felében a m. kir. állami – tehát nem kizárólag csak a budapesti – rendőrség őrszemélyzetének tüdőbajban és reumában szenvedő tagjai részére további egészségjavító intézkedést fogantatosítottak. A világháborút követően a rendőrség részére szállított gyenge minőségű, a hideg ellen nem védő egyenruházati cikkek az elkövetkező években növelték a tüdőbetegségekben szenvedő rendőrök számát, és nem volt ritka az ebből fakadó haláleset sem.⁶⁷⁵ A fővárosban tapasztalható általános „lakásínség”, a dohos bérkaszárnnyák szobáiban ágyat bérlő rendőrközegek nagyrészt sújtó egészségtelen lakókörnyezet is a légzőszervi betegségek melegágyának számított. 1925-ben, amint arra anyagi lehetőség nyílt, Török János budapesti rendőrfőparancsnok mozgalmat indított annak érdekében, hogy a tüdőbetegséggel diagnosztizált őrszemélyzeti tagok elbocsátásuk helyett hónapokig tartó, gondos ápolásban részesüljenek. A József Kir. Herceg Tüdőbetegszanatórium Egyesülettel történő megállapodás értelmében a debreceni Augusztá-szanatóriumban gyógyhónapok biztosításával egyszerre 20 rendőr beutalásához járult hozzá. Ők az erdős, tiszta levegőjű környezetben, részükre elkülönített ötszobás pavilonban átlagosan 2-6 hónapot töltöttek el orvosi kezeléseik és felügyelet mellett, szigorú napirend szerint. A tüdőbeteg rendőrök gyógyítására az állam minden évben tekintélyes összeget áldozott, hiszen ő viselte a betegek oda- és visszautazását, ápolását, ellátását és gyógyköltségeit. Dacára a körültekintő gondoskodásnak, a megszokott környezetükbe és életmódjukhoz visszatérő ápoltak a tapasztalatok szerint többnyire újra megbetegedtek, a bajok forrása ugyanis a hajlamosító

⁶⁷⁴ Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter egy képviselőházi felszólalásra adott válaszában indokolta meg intézkedését: míg a rendőrkórház napi ápolási díja 10 pengő volt, addig a helyőrségi kórházakban jelentősen olcsóbb, csupán 3.50 pengő. Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Nyolcadik kötet (1932). Budapest, Athenaeum, 144. old.; Nagyselmeczy (1937) 32-33. old.

⁶⁷⁵ Borbély–Kapy (1942) 123. old.; Lásd pl.: Egy rendőr hősi halála az őrhelyen (1929). *Rendőrr*, 16. szám, 11. old.

tényezők – az elégtelen, helytelen táplálkozás, túlhajszoltság, egészségtelen lakás, időjárási körülmények, szeszfogyasztás – folyamatos jelenléte volt.⁶⁷⁶

A reumatikus bajokban (akut és krónikus neuralgia, bénulás, gyulladás, ízületi és izomcsúz, isiász, köszvény) szenvedő rendőri alkalmazottak speciális gyógyítására, rehabilitációjára 1925-ben Hévízen megnyitotta kapuit a Rakovszky Iván-üdülőtelep. A fenyves-parkos környezetben fekvő főépületben három 10-10 ágyas legénységi és egy 4 ágyas altiszti hálóterem, továbbá 14 tisztviselő befogadására alkalmas, különböző nagyságú szobák kaptak helyet, valamennyi helyiség villanyvilágítással és vízvezetékkel felszerelve. A lakószobákon kívül a főépület két magas, fedett teraszt, két étkezdét, (közadakozásból feltöltött) könyvtárat és társalgószobát foglalt magában. Az üdülőtelep minden évben május 15-től szeptember 15-ig üzemelt, összesen öt, 3-3 hetes gyógyidőszakkal. Az üdülő parancsnoka a rangban legidősebb beutalt beteg tisztviselő volt, a gazdasági és adminisztratív teendőket a Belügyminisztériumból kivezényelt tisztviselők látták el. A beutalást minden véglegesen kinevezett rendőrségi alkalmazott megigényelhette rendőrorvosi, illetve hatósági orvosi bizonyítvány bemutatásával. Ha elég hely állt rendelkezésre, a rendőri tisztviselők feleségei és 16 éven felüli gyermekeik is igénybe vehették az üdülőt. A szolgáltatások (étkeztetés, fürdőkúrák, gyógyszer- és kötszerellátás) költségeit az őrszemélyzeti tagok számára természetesen az állam fedezte, leszámítva az oda-vissza utazást.⁶⁷⁷ Az 1931. évi beutaltak névsora alapján az öt turnusra osztott időnyben 105 tisztviselő és családtagjaik, valamint 268 őrszemélyzeti tag látogatta meg az üdülőtelepet⁶⁷⁸, amely idővel kicsinek bizonyult: Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter kezdeményezésére 1942-ben külön a rendőrtisztek számára 20 ágyas gyógyház épült.⁶⁷⁹

Az 1920-as évek elejétől az egészségügyi megelőzést szolgálta az őrszemélyzet egészségügyi oktatása is, amely már a tanosztályon elkezdődött. Az éveken keresztül tartó, monoton és megerőltető szolgálatot ellátó rendőr saját egészségének megőrzése – ahogy azt egy 1921-ben kiadott tankönyv írja – kötelessége volt önmagával, családjával és a társadalommal szemben. A egészségmegőrzést elősegítő felvilágosító előadások célja volt kialakítani a rendőrökben

⁶⁷⁶ Tüdőbeteg rendőrök üdülése (1925). *A Rend*, 75. szám, 1-2. old.; Türr László (1928): A tüdőbaj kérdése a rendőrségnél. *Rendőr*, 51. szám, 15-16. old.; Bíró Béla (1929): A tuberkulózis kérdése a rendőrségnél. *Rendőr*, 4. szám, 3. old.

⁶⁷⁷ A m. kir. rendőrség balatonhévizi Rakovszky Iván-üdülőtelepe (1925). *A Rend*, 45. szám, 3. old.; Megnyílt a hévízi rendőri üdülőtelep (1926). *A Rend*, 43. szám, 4. old.

⁶⁷⁸ Tisztviselők és őrszemélyzeti tagok beutalása a Balaton-hévízi „Rakovszky Iván” üdülőbe (1931). *Rendőr*, 19. szám, 341-342. old. és 20. szám, 357. old.

⁶⁷⁹ Szilágyi Béla (1942): Megnyitották Hévízen az új rendőrtiszti gyógyházat. *Magyar Rendőr*, 15. szám, 311. old.

az egészséges életmód szeretetét, a betegségek megelőzésének és az orvoslátogatásnak az igényét, illetve a kuruzsló gyógy módok elutasítását. A főbb témakörök között szerepeltek az alapvető higiéniai szokások (pl. az étkezések előtti szappanos kézmosás, fürdés), a helyes táplálkozás, a tiszta otthon (napfényes, szellőztetett lakás), a nemi betegségek elleni védekezés és a szeszes ital fogyasztásának káros hatásai. Dr. Séthy Ernő rendőrorvos-tanácsos 1936-ban tankönyvben rögzítette a vonatkozó tananyagot, hét előadásra osztva, az egyes előadások végén rövid kérdés-válasz függelékkel segítve az olvasottak elsajátítását.⁶⁸⁰

4.3.6. A rendőri családtagok betegbiztosításának reformja: az ORBA

Az egészségügyi ellátási rendszer régóta húzódnó hiányossága volt, hogy az államkincstár terhére történő ingyenes gyógykezelésben csak a tényleges szolgálatban álló rendőri alkalmazottak részesülhettek, közvetlen családtagjaikról és a nyugállományú bajtársakról azonban nem történt gondoskodás. A rendőrkórház orvosai hosszú évtizedeken keresztül, a főkapitányság hallgatólagos jóváhagyásával, nem hivatalos formában évente több száz esetben tartottak járóbeteg rendelést a rendőrök és rendőrtisztviselők családtagjai részére, egyes esetekben még otthonaikban is meglátogatták a fekvőbeteg családtagokat, saját lakásukon pedig naponta egy órán át ingyen rendeltek.⁶⁸¹ *„Egyik-másik gyógyszerárban fél áron készítik a vényt (sic!), ami még így is elég gyakran nagy anyagi gondot okoz a kifizetésű, megélhetését alig biztosítani tudó rendőrnek. Nem ritka az az eset sem, amikor a rendőr szabadnapját arra használja fel, hogy uniformisban beteg feleségével vagy gyermekével végigházalessza a fővárosi kórházakat, hogy elhelyezze a súlyos beteget és bizony a kórházak túlszűfolttsága mellett sűrűn történik, hogy elutasító választ kap.”*⁶⁸² A közkórházi ápolási költségek akár hosszú hónapokra vagy évekre adósságokba sodorhatták a rendőr családját. A fentiek tükrében jogosan összegezte így a rendőrök helyzetét egy újságcikk: *„A rendőrök már hosszú idő óta panaszzolják, hogy éppen ők az állam mostohái, s beteg családtagjaik éppen, hogy az irgalmat ismerő rendőrorvosok jószívűségének vannak kitéve”*.⁶⁸³

⁶⁸⁰ Laky (1921) 199-200. old.; Séthy Ernő (1936): „Amit a rendőrnek saját szervezetéről, az egészséges életéről és embertársainak nyújtandó segélyről tudni kell.” Egészségtan és első segélynyújtás a rendőrlegénység számára. Budapest, k. n.

⁶⁸¹ Működés (1898) 213-214. old.; Jelentés (1905) 168. old.; A rendőrkórház sebészeti osztályán a női hozzátartozók részére nőgyógyászati vizsgálatokat is teljesítettek. Az államrendőrségi kórház sebészeti osztályának 1922. évi forgalma (1923). *Budapesti Orvosi Újság*, 11. szám, 175. old.

⁶⁸² Rendőrök panasza (1913). *Pesti Napló*, 286. szám, 14. old.

⁶⁸³ Uo. 14-15. old.

Az őrsemélyezettől eltérően az összes többi rendőrségi alkalmazottnak (rendőrtisztviselők, díjnokok, hivatali altisztek és szolgák) gyógykezelési költségeinek fedezésére 1921-ben létesített, a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium kezelésében lévő Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alapba (OTBA) kellett belépniük. A tagság fejében az alkalmazottak fizetésének 1%-át kitevő havi járulékot vontak le biztosítási alapként.⁶⁸⁴ Az OTBA miniszteri rendeletekkel megállapított szabályok szerint működött, az állami alkalmazottak ennek az alapnak a terhére részesültek a különböző műtéti, szülési, gyógyszerátogatási segélyekben, illetve innen utalványozták a kórházi ápolási díjakat, temetési járulékokat. Az OTBA terhére utalványozott összegek az esetek többségében nem fedezték a gyógykezelések tényleges költségeit, ráadásul mindezt magának az alkalmazottnak kellett megelőlegeznie, az alap csak utólag térítette meg ezeket az összegeket. 1927-től az évente befolyt mérsékelt jövedelem hatására a népjóléti miniszter korlátozta az OTBA igénybevételét: a közalkalmazottak kizárólag műtetre és az azzal járó orvosi költségek után kaphattak gyógykezelési segítséget és gyógyszermegterítést, továbbá a kórházi ápolás igénybevételének is szigorú keretet szabott. Hiányosságai ellenére egy hatalmas előnye azonban volt a tagságnak: a beteg alkalmazotton kívül mindazon családtagja, akik után családi pótlékot élvezett, részesültek az egészségügyi ellátásban és juttatásokban.⁶⁸⁵

A rendőr őrsemélyzeti családtagok megbiztosításának ügye az 1920-as években vett új lendületet, és számos szakcikk értekezett a kérdés megoldásának sürgősségéről.⁶⁸⁶ Scitovszky Béla belügyminiszter intézkedéseinek keretében – anyagi források hiányában – általános gyakorlattá vált, hogy ha valamelyik rendőr családtagja kórházi ápolást igényelt, annak elhelyezéséről az illetékes osztályparancsnokság gondoskodott. A szociális érzékenységről ismert Török János budapesti főparancsnok saját elhatározásából minden egyes esetben személyesen is közbenjárt a Népjóléti Minisztériumban, hogy a felmerülő ápolási díjak alól mentesítse a fővárosi rendőr legénység tagjait.⁶⁸⁷

A kb. 8000 fős országos rendőr őrsemélyzet hozzátartozóinak teljeskörű egészségügyi ellátását a korszakban irreális elvárás lett volna az állami költségvetésre terhelni (ilyen

⁶⁸⁴ 51.191/1921. N. M. M. sz. rendelet. Az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap tárgyában intézkedő 1921:XLVI. t.-cikkre vonatkozó rendelkezések végrehajtása

⁶⁸⁵ Bíró Béla (1927): A rendőrőrsemélyzet gyógyszerellátása. *Rendőr*, 15. szám, 9-10. old.; Korlátozták a tisztviselői betegsegélyezési alap igénybevételét (1927). *Reggeli Hírlap*, 162. szám, 2. old.

⁶⁸⁶ A rendőrségi alkalmazottak és hozzátartozóik gyógykezelése (1927). *Rendőr*, 17. szám, 4-5. old.; Ganzler Árpád (1935): Az őrsemélyzet és családtagjainak megbiztosítása. *Magyar Rendőr*, 10. szám, 14. old.

⁶⁸⁷ A belügyminiszter válasza a budapesti rendőrlegénységnek (1929). *Népszava*, 289. szám, 4. old.

kedvezményeket más ágazati alkalmazottak sem élveztek). 1928-ban például a budapesti őrszemélyzet esetében 3699 rendőr feleséggel és 5471 gyermekkel kellett számolni.⁶⁸⁸ Hosszútávon két megoldás kínálkozott a probléma orvoslására. Egyrészt felmerült annak a lehetősége, hogy a rendőr családtagok egy már fennálló munkás- vagy betegbiztosító intézményhez csatlakozzanak. A korabeli magyar társadalomban számos ilyen, többnyire betegsegélyező, nyugdíjpótló vagy nyugdíjbiztosító pénztár jött létre, jellemzően egy-egy szakma vagy hivatáskör munkatársai részére.⁶⁸⁹ Bíró Béla rendőrorvos elvetendőnek tartotta ezt az ötletet, ugyanis munkahelyi tapasztalata szerint a rendőr a számára ismerős rendőrorvosok között, a rendőrkórházban „érzi otthon magát”, így családtagjai gyógyellátását is inkább azokra bízta, akik őt magát is kezelik, és a rendőr családok is szívesebben honorálják őket (a budapesti rendőrorvosok többsége magánorvosi gyakorlatot is folytatott).⁶⁹⁰ Bíró ezzel szemben azt javasolta, hogy a rendőrök maguk alakítsanak egy alkalmas szervezettel rendelkező, a felettes hatóságok ellenőrzése alatt álló, nyilvános számadásra kötelezett betegsegélyező egyletet, példaként felhozva a MÁV, a Duna-Száva-Adria Vasút és a M. Kir. Posta egyesületét, illetve szűkebb körből a Detektívek Nyugdíjpótló és Segélyző Egyesületét. A szolidaritás alapelvét követve egy önálló rendőrségi betegségbiztosító intézet létrehozását csak a mindenki számára (beleértve a nőtlen rendőröket is) kötelező belépés mellett lehetett megvalósítani. Ez egyben a sikeres működés záloga is volt, mert a nagyobb taglétszám biztosíthatta az intézmény jövedelmezőségét, kedvező gazdasági helyzetét.

1934-1935 folyamán a kérdés újra napirendre került a testületen belül, és a budapesti őrszemélyzet nyugdíjpótló egyletének elnöke is sürgetőleg jegyezte meg: *„Az állam már minden egyes dolgozó polgárának és ezek családtagjainak gyógykezeltetéséről és betegellátásáról intézményesen gondoskodott, csak a rendőrszemélyzet tagjairól nem történt ilyirányú intézményes gondoskodás”*.⁶⁹¹ A belügyminiszter 1935 decemberében értesítette a budapesti és a vidéki főkapitányon keresztül az őrszemélyzetet, hogy rövidesen törvényjavaslatot nyújt be hozzátartozóik betegellátásának biztosításáról (1936 februárjában ez meg is történt). A kormányzat egységes rendezési elgondolását tükrözi az 1936. évi VIII. törvénycikk, amely a magyar állami rendfenntartás két legfontosabb pillérét alkotó rendőrség és csendőrség legénységének hozzátartozói számára a Belügyminisztérium kezelésében álló

⁶⁸⁸ Bíró Béla (1928): Az új rendőrségi kórház. *Rendőrr*, 51. szám, 7. old.

⁶⁸⁹ Ilyen volt a régebb óta működő Országos Munkásbiztosító Pénztár mellett például a posta, az államvasutak, a közforgalmú magánvasutak, a m. kir. Dohányjövedék betegségi biztosító intézetei.

⁶⁹⁰ Bíró Béla (1927): A rendőrségi alkalmazottak és hozzátartozóik gyógykezeltetése. *Rendőrr*, 17. szám 5. old.

⁶⁹¹ Patay József (1935): A betegbiztosítás kérdése. *Magyar Rendőrr*, 1. szám 19. old.

betegsegélyezési alap létesítését rendelte el, és július elsejei hatállyal megkezdte működését az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap (ORBA) és a Csendőrlegénységi Ellátásban Részesülők Betegsegélyző Alapja (CSERBA).⁶⁹²

A rendőrségre vonatkozó rendelet értelmében az ORBA-tagságért a rendőr legénység összes aktív szolgálatban álló és nyugállományú tagja (mindkét kategóriában a családosok és a nőtlenek is egyaránt), kegydíjasai, életjáradékosai, valamint a rendőr legénység tagjainak ellátásban részesülő özvegyei és árvái készpénzben kapott rendszeres járandóságaik havi bruttó 2%-ának megfelelő összeget voltak kötelesek befizetni betegsegélyezési járulékként. Az ORBA szolgáltatásaira igényjogosultak voltak:

- a tényleges szolgálatban álló rendőr legénység családtagjai,
- a rendőr legénység nyugállományú tagjai és ezek családtagjai, továbbá a rendőrség kegydíjasai és életjáradékosai,
- a tényleges szolgálatban vagy a nyugállományban elhalt rendőr legénységi tagok ellátásban részesülő özvegyei és szülőtlen árvái, továbbá az ellátásban részesülő rendőr legénységi özvegyek családtagjai.

Az ORBA-rendelet pontosan megállapította az igényjogosultságon belül a családfő és a családtag fogalmát: családtagnak számított minden olyan hozzátartozó, aki után a családfő (akinek járandóságaiból az ORBA javára betegsegélyezési járulékot vontak le) családi pótlékban (családi pótlék-segélyben) vagy nevelési járulékban részesült. Az ORBA-szolgáltatások igénybevételekor a családfőnek fel kellett mutatnia az ebből a célból részére kiállított igényjogosultsági igazolványt, amely tartalmazta az igényjogosult családtagok nevét is. Az igényjogosultaknak a következő egészségügyi ellátások és segélyek jártak: ingyenes háziorvosi ellátás, családtagonként évente két ingyenes és a szükségesnek megfelelő számú kedvezményes szakorvosi rendelés, ingyenes kórházi ápolás, műtéti segély, betegszállítási segély, valamint kedvezményes vegyi, szerológiai, bakteriológiai és a lehetőség szerint egyéb kedvezményes vizsgálatok. Az országosan kiépített ORBA rendszerében a háziorvosi

⁶⁹² 1936. évi VIII. törvénycikk rendőrlegénységi és csendőrlegénységi betegsegélyezési alap létesítéséről; 120.000/1936. B. M. számú rendelet. Az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap létesítése és szolgáltatásainak szabályozása; 130.800/VI. b. 1936. B. M. számú körrendelet. Betegsegélyző alap létesítése az ellátást élvező m. kir. csendőrlegénység és hozzátartozói számára; Utóbbiról lásd még: Parádi Ákos (2016): A CSERBA (Csendőrlegénységi Ellátásban Részesülők Betegsegélyző Alapja). In: *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 52. szám, 61-70. old.

teendőket és a szakorvosi rendeléseket az arra jelentkezett és a belügyminiszter által jegyzékbe foglalt orvosok végezték, akik közül az igényjogosultak szabadon választhattak.

Az ORBA félévet alig meghaladó működéséről szóló *Magyar Rendőr* cikk szerint az új egészségügyi rendszert örömmel fogadták az őrszemélyzetben. Két olvasói levél is arról számolt be, hogy az igényjogosultak által befizetett járulék mértéke a családi kasszából kigazdálkodható szerény összegnek számított a kapott ellenszolgáltatásokért. Az első levélíró rendőr három beteg gyermekének 89 napi kórházi, 7 szakorvosi és 90 háziorvosi kezelése és két mandulaműtétje összesen 686 pengőbe került volna (kétségbeejtő anyagi helyzet elé állítva a családot), azonban neki mindezért csupán 19 pengő 20 fillért vontak le tagdíjából. A másik levélíró 13 éves lánya hosszú ideje agydaganat okozta ideggörcsökben szenvedett, édesapja orvosról orvosra járt, míg gyermeke több egészségügyi beavatkozáson is átesett, utoljára egy életmentő agyműtéten: *„Az összes kórházi ápolási és műtéti költségek terhét az ORBA viselte, ami pedig még szerény számítás mellett is 1600 pengőt tett volna ki. Öten vagyunk, amellet elaggott, munkaképtelen szüleim eltartásáról is nekem kell gondoskodnom, így a kórházi és műtéti költségeket semmi körülmények között se tudtam volna viselni. Ezen idő alatt összesen 24 P ORBA-tagsági díjat fizettem s örök hálával gondolok úgy a tanár és tanársegéd urakra, mint az ORBA főorvos úrra és mindazokra az előljáróimra, akiknek az ORBA létrehozásában szerepük volt.”*⁶⁹³

Az ORBA-szolgáltatások köre 1936 és 1944 között folyamatos bővítéseken ment keresztül az igényjogosultak szükségait figyelemmel kísérve. Az újonnan megjelenő rendeletek szövegét mindegyik rendőrkapitányságon, rendőri kirendeltségen, a m. kir. tisztiorvosoknál és a községi előljáróságoknál is kihelyezték. Az első jelentősebb módosítás 1939 márciusában született meg, és az alábbi új ellátási formákat tartalmazta:

- **Gyermekágyi segély:** Az igényjogosult törvényes gyermekének születése esetén, ikerszületés esetén mindegyik újszülött után külön-külön. Halvaszületés esetén és akkor is engedélyezhető volt, ha a gyermek a családfő halála után született. A segély összege a gyermekszületés hónapjában a rendőr havi járandóságának 50 %-áig terjedhetett, de egy gyermek után 80 pengőnél több nem lehetett.

⁶⁹³ Az ORBA és az őrszemélyzet (1937). *Magyar Rendőr*, 5. szám, 110. old.

- Temetési segély: ORBA-igényjogosult elhalálása esetén a temetési költségek részbeni fedezésére volt engedélyezhető, a havi járandóság 55-60 %-ának megfelelő összegben (legfeljebb 130 pengő). A segély nyugállományú rendőr halála esetén nem volt engedélyezhető.
- Gyógyászati segédeszköz beszerzési segély: Olyan „egyszerű, de a célnak megfelelő kivitelben készült” gyógyászati segédeszközök beszerzése esetén volt engedélyezhető, amelyek az igényjogosult egészsége, munka- vagy mozgásképessége helyreállítására szükségesek, vagy számottevő fokozására alkalmasak (pl. különleges csiszolású szemüveg, művégtag, rögzítőfüző, sérvkötő, haskötő, járógép, térdrogzítógép, mankó, műtét utáni protézis).
- Műfogsor beszerzési segély: A beszerzési költségek részbeni fedezésére volt engedélyezhető, meghatározott tulajdonságú műfogsorra (legalább 8 fogból áll, a szájból kivehető, és a rágóképesség helyreállításához feltétlenül szükséges).
- Fizikális és vízgyógyintézeti kezelési segély: Különböző besugárzások kezelése, tornagépek, szénsavas fürdő, iszappakolások és iszapfürdő igénybevételekor a kezelési költségek részleges megtérítésére.
- A tényleges szolgálatban álló rendőr legénység családtagjai évenként és fejenként már három alkalommal vehettek részt ingyenes szakorvosi rendelésen.
- A kórházi (klinikai) ápolás időtartamát egy naptári éven belül 4 hétről 6 hétre emelték. Az ápolás lehetett folytatódó, vagy történhetett megszakításokkal. Ha 6 héten túl terjedő ápolás szükségessége merült fel, a belügyminiszter engedélyt adhatott annak további 6 héttel, különös méltánylást érdemlő esetekben pedig még ennél is hosszabb időre való meghosszabbítására.⁶⁹⁴

1939 novemberétől a cukorbetegségben szenvedő igényjogosultak részére a munkaképességük fenntartásához szükséges inzulinmennyiséget szintén az ORBA terhére szerezhették be.⁶⁹⁵ Az egészségügyi szolgáltatások újabb kiterjesztése az 1940. évi VI. törvénycikk rendelkezéseire köthető.⁶⁹⁶ A korszak népbetegségének számító gümőkór és a nemibetegségek terjedésének megakadályozása érdekében hozott intézkedések megtételét olyan közfeladatként határozta meg a törvény, „amelyet az állam, a törvényhatóságok és a községek, a biztosító intézetek, biztosító szervek, valamint az ilyen célú egyesületek és intézmények közreműködésével lát el”.

⁶⁹⁴ 136.225/1938. B. M. sz. rendelet. Az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap (ORBA) létesítése és szolgáltatásainak szabályozása tárgyában kiadott rendelet kiegészítése és módosítása

⁶⁹⁵ 80.269/1939. B. M. sz. rendelet. Az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap (ORBA) létesítése és szolgáltatásainak szabályozása tárgyában kiadott rendelet újabb kiegészítése

⁶⁹⁶ 1940. évi VI. törvénycikk a gümőkór és a nemibetegségek elleni védekezésről, valamint a közegészségügyi törvények egyes rendelkezéseinek módosításáról

A jogszabály célkitűzései és megvalósítási keretei meghatározták a haladás irányát az ORBA számára is. Az igényjogosultak a korábbi ingyenes vagy kedvezményes egészségügyi ellátásokon kívül az ORBA egészségvédelmi szolgáltatást is rendszeresített, amely elsősorban az örökítő és fertőző betegségek leküzdésére irányuló megelőző tevékenységeket látta el: a betegségek felkutatását, valamint az igényjogosultak általános higiéniai állapotának, tápláltságának, alkati hajlamosságának és általános veszélyeztetettségének ellenőrzését. Az ORBA házi orvosai az igényjogosultakat minden évben kötelező általános orvosi vizsgálatban részesítették, a szükségessé váló kiegészítő szakorvosi rendeléseket, továbbá a vegyi, szerológiai, bakteriológiai és egyéb vizsgálatokat a lakhely szerinti tüdő- és nemibeteg gondozó intézetek és az ezzel megbízott kórházi laboratóriumok is végezhetik.⁶⁹⁷ Kitérőt figyelmet fordítottak a fokozottan veszélyeztetett rendőr gyermekek egészségmegőrzésére is szervezett nyári üdültetésekkel, amelyekben házi orvosai javaslat birtokában lehetett részt venni. Külön kiemelendő, hogy a családfőket kifejezetten megkérték, jelentsék a nyaralással kapcsolatos észrevételeiket az Alap központi hivatala felé (a gyermek megfelelő gondozásban, ápolásban részesült-e, a nyaralás kedvezően hatott-e az egészségére és kedélyére, mennyi súlygyarapodással tért vissza, stb.).⁶⁹⁸

Az ORBA-szolgáltatások fejlődésének a háborús időszak sem vetett gátat. 1942 májusában az addig kiadott kiegészítő rendelkezéseket az alaprendelettel együtt egységesen szabályozták. A tárgyalt korszakban történő utolsó rendelkezést 1944 márciusában adták ki az igényjogosultak kedvezményes gyógyszerellátásának tárgyában. A gyógyszerek beszerzésénél a rendelés szerint készített és a mintaszerűleg rendelt gyógyszerek után 50%, az egységes összetételű gyógyszerek és a gyógyszerkülönlegességek után pedig 25% kedvezményt írt elő a belügyminiszter.⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ 102.862/1940. B. M. sz. rendelet. Az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap (ORBA) létesítése és szolgáltatásainak szabályozása tárgyában kiadott rendelet újabb kiegészítése; Bánsági Károly (1941): Az ORBA közleményei. *Magyar Rendőr*, 1. szám, 8-9. old.

⁶⁹⁸ Az első alkalommal, 1940-ben az ORBA öt, egyenként háromhetes turnusban 360 gyermeket (6-12 éveseket) nyaraltatott az Országos Gyermekvédő Liga üdülőtelepein (Zebegényben, Balatonszabadin és Balatonlellén) az alap költségén, a fiúkat és a lányokat külön csoportokba osztva. Biztosították a gyermekek napi ötszöri bőséges étkezését, egészségés elhelyezését, orvosi és nevelői felügyeletét. Az ORBA fedezte ezen ellátások, valamint az oda-visszautaztatások költségeit is (fejenként és naponként 2 pengőt). Az ORBA gyermeknyaraltatása (1940). *Magyar Rendőr*, 11. szám, 141. old.

⁶⁹⁹ 142.894/1944. B. M. sz. rendelet. Az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap (ORBA) létesítése és szolgáltatásainak szabályozása tárgyában kiadott 150.400/1942. B. M. számú rendelet kiegészítése és módosítása

4.4. A fejezet összegzése

A budapesti rendőri alkalmazottak a vizsgált időszak társadalmában egyértelműen a középréteg alsóbb szintjén, a kispolgárság, azon belül az állami altisztek kategóriájába tartoztak. Vidéki földműves-paraszti családok sarjaiként az otthoni környezetükből való tartós kitörésre és jobb egzisztencia-teremtésre a fővárosba költözéssel, illetve a rendszeres fizetéssel és státussal járó közszolgálati állás vállalásával volt lehetőségük. A nagyvárosi környezet hatására otthonról hozott identitásuk is „urbanizálódott”, gyermekeik számára pedig biztos kiindulást jelentett a „kisfixes” családi háttér a további társadalmi feljebb jutáshoz. A rendőrök szolgálati idejükön kívüli magatartását már a kezdetektől fogva a szolgálati szabályzatban lefektetett előírások határozták meg. Magánemberként (már ha esetükben beszélhetünk ilyen státusról) is kínosan ügyelniük kellett a mintapolgári életvitelre, hiszen az esetlegesen előforduló hanyagság, züllött életmód és rendezetlen családi körülmények károsan hatottak a testület tekintélyére, szabadideje felett javarészt feljebbvalói rendelkeztek. A rendőri előjárók figyelme – a fegyelem és a feddhetetlenség megszilárdítása jegyében – 1922-től kezdve arra is kiterjedt, hogy beosztottaik milyen háttérrel rendelkező nőkkel kötnek házasságot. Bár a nőülés körülményeit és feltételeit szigorúan szabályozó belügyminiszteri rendeletek a hivatalos narratíva szerint magát a házasodni szándékozót védték (elsősorban a meggondolatlan párválasztástól, továbbá az ebből fakadó egzisztenciális és/vagy magánéleti problémák kialakulásától), tartalmuk olyan paternalista szemléletet tükröz, amely a korabeli társadalmi rétegek közötti merev differenciálódást kívánta fenntartani, jogot formálva az egyik legfontosabb magánéleti döntésbe (házasság) való beavatkozásra. A megkérdőjelezhető motivációtól függetlenül az előjárók nagy figyelmet fordítottak beosztottaik családi és életkörülményeinek feltérképezésére és figyelemmel kísérésére, a vezetőség álláspontját hirdető rendőri szaklapok pedig megfontolandó életvezetési tanácsokkal látták el a testület tagjait a családfői szerep betöltését, a házaseletet és a gyermeknevelést illetően is. A fejezet második és harmadik része az 1919 után újjászervezett budapesti személyi állomány két rendkívül súlyos, a dualizmus időszakából „megörökölt” szociális problémáját, a rossz lakhatási körülményeket és a rendőri egészségügyben tapasztalható, a megerőltető szolgálatból fakadó megbetegedések megakadályozását érintő reformokat ismerteti részletesen. A világháború alatt megdrágult lakásárak fedezésére már nem volt elegendő a rendőrök illetményeibe tartozó lakpénz. Az 1920-as évek közepétől, amint anyagi lehetőség nyílt rá, a rendőrség országos építkezésekbe és felújításokba fogott, amelynek keretében 1928-1929 folyamán két központi rendőr lakótelep felépítésével sikerült felszámolni a rendőri „lakásínség” jelenségét. A rendőri egészségügy intézményeit és intézkedéseit vizsgálva megállapítható, hogy

az állam mindent elkövetett, hogy a rendőri alkalmazottakat – akiket tüzetes, lelkiismeretes orvosi vizsgálatot követően fogadott a testületbe – egészségükben, szolgálatra alkalmas állapotukban megtartsa és ha kell, gyógyíttassa. Munkaerejüket értéként kezelve egészségügyi ellátásuk állami érdek volt. A rendőrkórház felállításával és működtetésével, a speciális gyógyintézményi lehetőségekkel, a rendőrök hozzátartozóiról és a nyugdíjas bajtársakról történő gondoskodással erős, biztonságot nyújtó szociális háló épült ki, növelve a testület megtartó erejét.

A KUTATÓMUNKA ÖSSZEGZÉSE

Összefoglalás

Az elérhető források felkutatásával, rendszerezésével és értelmezésével a budapesti rendőrség személyi állományának humán viszonyait sikerült a korábbi tudományos munkáknál jelentősen részletesebben megismernem és bemutatnom. A rendőri intézmények működéséről, hatékonyságáról és fejlődéséről csak az őket működtető személyi állomány megismerésével kaphatunk teljességre törekvő, árnyalt képet. Bár a kutatás alapjául szolgáló dualizmus és a két világháború közötti időszak egymástól jól elkülöníthető történelmi korszakok, a rendőrség szervezetének fejlődési ívét tekintve mégis egységesség figyelhető meg. A személyi állomány viszonyainak történeti forrásokon keresztül történő feltárása a szervezeten belül jelentkező problémákra adott válaszok, megoldási kísérletek mentén történt. Ilyen volt például a hiányos szakképzést érintő reformok, az elégtelen létszámviszonyok, az illetményrendszer fejlesztése, a lakáshiány mértékének fokozatos csökkentése és a rendőri egészségügyi ellátórendszer reformja.

Kutatómunkám összegzését az előzetesen megfogalmazott hipotézisekre adott válaszok és következtetések adják:

- 1. A tárgyalt korszakban a rendőri hivatás a változó körülményekhez igazodó, következetes feltételrendszer mentén kialakított, kiszámítható életpályát nyújtó állami közszolgálati állásnak tekinthető.*

A rendőrség működése törvényeken, rendeleteken és egyéb írott intézkedéseken alapult, amelyeket a különböző szervezeti és szolgálati szabályzatok foglaltak össze, szabatos, lényegretörő megfogalmazásban. A felvételi követelményrendszer, a szolgálati feladatok, az előmeneteli lehetőségek, az illetmények pénzbeli és természetben kapott formái, a nyugdíjjogosultság és annak mértéke már a közszolgálati pályán elinduló próbarendőrök számára is ismert információk voltak, a részükre kiadott tankönyvek mindezt tartalmazták. A karrierív a rögzített előmeneteli szabályok és a rangsorban betöltött hely tudatában előre kiszámítható volt. A rendőrségnek a belső fegyelem szempontjából alapvető érdeke volt az állandó létszám biztosítása érdekében az alkalmazottak folyamatos, hosszútávú foglalkoztatása. A gazdasági nehézségekkel terhelt időszakokban a rendőri juttatások hamar értéküket veszítették, a kormányzat – az ország aktuális teherbíró képességéhez igazodva – ilyenkor is igyekezett a

lehetőségéhez mérten cselekedni és támogatni a testület tagjait (pl. háborús segélyekkel, kislakásépítő programokkal). Az állomány tagjai fizetésükön kívül lakhatási támogatást, családi és egyéb pótlékokat, ételmezést, ruhaellátást, ingyenes egészségügyi (köztük kórházi és gyógyszer-) ellátást, fix összegű nyugdíjat élveztek, továbbá olyan különböző juttatásokban és kedvezményekben részesültek, amelyek kiterjedtek a velük egy háztartásban élő családtagjaikra is. Az illetmények pótlására és kiegészítésére, az 1890-es évektől megjelentek a rendőrség állománycsoportjaiban a különböző gazdasági szerveződések, önsegélyező egyesületek formájában.

- 2. A személyi állomány tagjainak szociális problémái kihatottak a mindennapi szolgálatellátásra, ezért a rendőrség irányítóinak legfontosabb feladatai közé tartozott a rendőrök hivatásukban megtartó szociális intézkedések előkészítése, kidolgozása és végrehajtása.*

A budapesti rendőrség működését létrehozásától egészen az 1920-as évekig a szolgálatellátáshoz, a főváros lakosságához és területéhez viszonyítva elégtelen rendőri létszám határozta meg, amely nagymértékű fluktuációval párosult. Ennek egyik oka az alacsony fizetés mellett a túlterhelt személyi állomány idő előtti megbetegedése, lerokkanása és szolgálatképtelenné válása volt. A testületből történő távozás másik indikátorának a világháborút követő általános lakáshiány tekinthető. A kettős probléma megoldásának folyamata az ország pénzügyi helyzetének stabillá válásával, az 1920-as évek közepétől vette nagyobb lendületet. A rendőrség országos építkezési programjának keretén belül két nagyméretű rendőr lakótelep épült a rendőr családok számára (1928-1929), amellyel sikerült felszámolni a lakásnélküliséget és a rendőri álláshoz méltatlan életkörülményeket. Az egészségügyi vonalon tapasztalható fejlődés szintén a testület tagjait védő szociális hálót erősítette. Az 1880-as évektől működő rendőrkórház fejlesztése és bővítése, a folyamatos orvosi alkalmassági vizsgálatok, az üdülőtelepek létrehozása, a tüdőbeteg rendőrök gyógykezelése és más speciális gyógyintézményi lehetőségek igazolják, hogy a rendőrszemélyzet munkaerejére olyan értéknek tekintettek, amelynek megtartása állami érdeknek számított. Az egészségügyi reform csúcspontjaként, az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap (ORBA) létrehozásával gondoskodás történt a rendőrök hozzátartozóiról és a már nyugállományban lévő bajtársakról is.

3. *A kormányzati, a rendőrségi és a polgári sajtó is nyomon követte a rendőrség személyi állományának szociális körülményeit, felhívta a figyelmet és javaslatokat tett az ezekkel kapcsolatos problémák megoldására.*

A kutatás során feltárt sajtóforrások egyértelműen igazolják a hipotézispontban megfogalmazott állítás jogosságát. A napilapok kritikai attitűdjük mellett a rendőrség szociális problémáit is folyamatosan figyelemmel kísérték, többnyire hiteles képet alkotva a személyi állomány szolgálati viszonyairól és életkörülményeiről. A korábbi rendőrség-történeti kutatások nagyrészt figyelmen kívül hagyták a komoly forrásértékkel bíró rendőri szakfolyóiratok vizsgálatát, holott ezek nem csak klasszikus tudósító és információátadó funkcióval bírtak, hanem a testületen belüli szakmai vitafórumként is szolgáltak. Tartalmi áttekintésükkel a kutató közelebb kerülhet a rendőrségen belüli szociális folyamatok megfigyeléséhez és megértéséhez.

4. *A rendőri őrszemélyzet tagjai számára a rendőrség szakképzési rendszere biztosította a korábbi alacsony társadalmi helyzetükből való kitörést, a szervezeten belüli előmenetelüket, továbbá anyagiak és műveltség tekintetében a kispolgársághoz történő felzárkózásukat.*

A rendőrújonc-felvétel hosszú évtizedes tapasztalatai rávilágítottak arra, hogy rendőrnek a vidéki paraszti társadalom tagjai voltak a legalkalmasabbak. A jobb munkalehetőség reményében a fővárosba költöző, jellemzően a 4-6 elemi iskolai osztállyal rendelkező férfiak állami alkalmazásba jutása már önmagában társadalmi státuszváltással járt. A szolgálati előmenetelt biztosító szakmai fejlődést, és a magasabb rendfokokkal járó magasabb illetményeket a strukturált keretben működő rendőrképzés biztosította. A rendőrtanfolyamot záró vizsga eredménye határozta meg az előléptetés szempontjából kulcsfontosságú rangsorhelyet. A képzés során jó eredményeket produkáló rendőrközegeknek az előírt szolgálati évek teljesítésével lehetősége nyílt az egyre magasabb fizetésekkel járó állások elérésére, az altiszti és törzsaltiszti kategóriába történő bekerülésre. Az egyre nagyobb követelményeket támogató, rendőrtisztek helyettesítésére felkészítő szakképzések során mélyebb tudásra tehettek szert a rendőri szolgálatellátásban és a jog különböző ágaiban, amely egyúttal magasabb szellemi nívót és intelligenciát is feltételezett a tanfolyamok hallgatóitól.

Új tudományos eredmények

A kutatás kezdetén megjelölt problémafelvetések, vizsgálati célkitűzések és hipotézisek kutatási eredményekkel történő összevetésével megfogalmazódott új tudományos eredmények az alábbi pontokban foglalhatók össze:

1. Feltártam a korábban marginális kutatási témaként kezelt, a budapesti rendőrség személyi állományának jelentős részét kitevő őrszemélyzet demográfiai hátterének és életkörülményeinek általános jellemzőit, amely során bizonyítottam, hogy a korszakra jellemző merev, kasztosodott társadalmi rétegződés ellenére a rendőrség szervezetében bizonyos mértékben lehetőség nyílt a társadalmi mobilitásra. Kisebb, nem reprezentatív mértékben ugyanez az állítás igaz más állománycsoportok képviselőire is (tisztviselők, detektívek).
2. A dualizmus időszakára vonatkozóan a mintegy 20 esztendő felölelő rendőrfőkapitányi jelentések statisztikáinak vizsgálatával kvantitatív módon sikerült rekonstruálni a budapesti rendőrség szolgálati körülményeit, illetve a mindennapi szolgálatellátásban jelentkező problémákat és az ezeket prezentáló rendőrségi narratívát, értékes és részletes korlenyomatát adva a testület működésének.
3. A kutatás elemei a legkülönbözőbb, köztük eddig kevésbé vizsgált forrástípusokon alapulnak. Különösen fontosnak tartottam a hivatalos rendőrségi szabályzók mellett a testület szaklapjaiban megjelenő, rendészeti szakíróként működő tisztviselők, rendőroktatók, rendőrorvosok, illetve más közigazgatási szakemberek által írt értekezések és gondolatok tudományos igényű feltárását is, hiszen csak így lehet hű képet adni a korabeli humán viszonyokat alakító folyamatokról és jelenségekről. Ennek érdekében több mint nyolcvan év rendészeti kommunikációját vizsgáltam meg és elemeztem.
4. A teljességre törekedve, átfogóan tártam fel és ismerttettem a budapesti rendőrség illetményrendszerét, segélyezési formáit, ezek különböző komponenseinek megjelenését és bővülését a tárgyalt korszakban, továbbá más korabeli fizetésekkel összevetve kontextualizáltam a rendőri javadalmazások összegeit – mindezekre más rendőrség-történeti kutatásban még nem került sor.

5. Feltártam a rendőri alkalmazottak szociális ellátottságának körülményeit és lehetőségeit. Vizsgálatom során bizonyítottam, hogy a rendőrségen belüli szociális háló fejlesztése a tartós szolgálatellátás lehetőségét, az ahhoz szükséges biztonságos egzisztencia megteremtését, illetve általában a testület megtartó erejének növelését segítette elő. A téma vizsgálata során feltárásra került a rendőri alkalmazottak lakhatási lehetőségeinek és egészségügyi ellátottságának elemzése is, amely szintén ismeretbéli hiánypótlásnak tekinthető.
6. Feltártam a korabeli rendőri szervezet teljes állományára vonatkozó szakképzési struktúra fejlődését, az egyes állománycsoportokra vonatkozó tanfolyamok és egyéb képzési formák legfőbb jellemzőit, amely során bizonyítottá vált, hogy a testületen belül az élethosszig tartó tanulás mint vezérelv érvényesült. A rendőri ranglétrán történő feljebb jutás (és az ezzel járó illetménynövekedés) nem csupán az eltöltött szolgálati évek, hanem az ehhez szükséges, egyre nehezebb képzési formák sikeres elvégzésének függvénye volt.

A kutatási eredmények gyakorlati felhasználhatósága

A kutatás során megfogalmazódott új tudományos eredmények több tudományterület számára is hasznosíthatók. Bár a vizsgálatot alapvetően a rendészeti jelleg határozza meg, interdiszciplináris vonatkozásai miatt nem csak a rendőrség és a fegyveres társszervek történetének további kutatásaihoz adhat támpontot, hanem a hazai társadalom- és életmódtörténet, vezetélmélet és szociológia kutatói számára is szolgálhatnak hiánypótló információkkal. A jelenlegi alapkutatás a későbbiekben további, eddig még feltáratlan részterületek vizsgálatára is ösztönzőleg hathat (például a tárgyalt időszak rendőrtisztviselőinek demográfiai összetételének genealógiai feltérképezésére), illetve hasonló témájú kutatásokhoz adatbázisként, jelentős hivatkozási pontként használható.

Javaslom a kutatás jól hasznosítható, releváns hivatástörténeti elemeinek szakmai-ismeretterjesztő bemutatását a rendészeti felsőoktatásba történő integrálásával, továbbá érdemes figyelembe venni más felsőfokú alap- és mesterképzési tantárgyak (társadalom- és életmódtörténet, szociológia) oktatása, illetve oktatási anyagok készítése során. A vizsgálatból egyértelműen látható, hogy a budapesti rendőrség szervezetének fejlődését a nemzetközi és belpolitikai válságok (az első világháború, az őszirózsás forradalom, a Tanácsköztársaság időszaka, gazdasági világválság) sem akadályozhatták meg hosszútávon. Mindez nem

történhetett volna meg a személyi állomány kitartása és hivatástudata nélkül, amely a mai rendészeti oktatásban pozitív szakmai példaként állítandó a következő rendőrgenerációk elé, akárcsak a szakképzésben maradandót alkotó, sajnálatos módon kevésbé ismert rendőri szakírók: Dorning Henrik, Rédey Miklós és Laky Imre munkássága.

Tekintettel arra, hogy a hiánypótló vizsgálat eddig kevésbé, vagy csak áttekintő jelleggel kutatott témaköröket dolgoz fel és elemez, indokoltá teszi a kutatási eredmények önálló monográfiaként történő megjelentetését, amellyel a hazai rendőrség-történeti szakirodalom új információkat magában hordozó kötettel gazdagodhat.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

FORRÁSOK

Levéltári források

Budapest Fővárosi Levéltár

- BFL IV.1407.b. 644/1886-22. A Mosonyi utcai rendőrlaktanya lakhatósági engedélye
- BFL VI.13.b 648/F.1939. A budapesti rendőrfőkapitánynak címzett névtelen feljelentés
- BFL VI.13.b 297/F.1940. Bíró Antal rendőr fegyelmi iratai
- BFL VI.13.b 174/F.1942. Horváth 16. Sándor rendőr fegyelmi iratai
- BFL VI.13.b 698/F.1942. Simon 14. János rendőr törzsőrmester fegyelmi iratai
- BFL VI.13.b 269/F.1943. Kemény Béla rendőr fegyelmi iratai
- BFL VI.13.b 401/F.1944. Barócsi Andor rendőr fegyelmi iratai

Készenléti Rendőrség Rendőrmúzeum (Dokumentum-gyűjtemény)

- Dr. Dorning Henrik főkapitány-helyettes köszönőlevele dr. Kelety Géza főkapitány-helyettesnek, 1925. július 24. (Kelety-hagyaték)
- Kinevezés rendőrségi gyakornokká, 1900. március 31. (Kelety-hagyaték)
- Kinevezés fizetés nélküli rendőrségi segédfogalmazóvá, 1902. március 27. (Kelety-hagyaték)
- Kinevezés valóságos rendőrségsegédfogalmazóvá, 1907. március 20. (Kelety-hagyaték)
- Kinevezés rendőrségi fogalmazóvá, 1909. június 20. (Kelety-hagyaték)
- Főkapitányhelyettesi cím adományozása, 1922. április 15. (Kelety-hagyaték)

Jogszabályok

1. Törvények

- 1872. évi XXXVI. törvénycikk Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről
- 1876. évi XIV. törvénycikk a közegészségügy rendezéséről
- 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről
- 1881. évi XXI. törvénycikk a Budapest-fővárosi rendőrségről
- 1883. évi I. törvénycikk a köztisztviselők minősítéséről
- 1885. évi XI. törvénycikk az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról
- 1886. évi XV. törvénycikk a budapesti fővárosi m. kir. államrendőrség részére Budapesten építendő laktanyáról
- 1889. évi XLVI. törvénycikk a Budapest fővárosi rendőrség hatáskörének kiterjesztéséről Uj-Pest és Rákos-Palota községek területére
- 1893. évi IV. törvénycikk az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról, és a megyei törvényhatóságok állami javadalmazásának felemeléséről
- 1897. évi XXIV. törvénycikk az állami hivataloknál alkalmazott díjnokok szolgálati és anyagi helyzetének javításáról
- 1903. évi VIII. törvénycikk a határrendőrségről
- 1904. évi I. törvénycikk az állami alkalmazottaknak engedélyezendő pótlékokról
- 1908. évi XXXVI. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról

- 1908. évi XLVIII. törvénycikk Budapest székesfőváros fejlesztéséről s a háztartásának rendezése végett teendő állami intézkedésekről
- 1912. évi LX. törvénycikk a Budapest székesfővárosi m. kir. államrendőrség hatáskörének Erzsébetfalva, Kispest és Pestszentlőrinc községek területére való kiterjesztéséről
- 1912. évi LXV. törvénycikk az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról
- 1916. évi XXXVII. törvénycikk a fiumei m. kir. állami rendőrségről
- 1920. évi I. törvénycikk. Az alkotmányosság helyreállítására irányuló rendelkezések
- 1920. évi XI. törvénycikk az állami, államvasúti és vármegyei tisztviselőkre és egyéb alkalmazottakra vonatkozó egyes intézkedésekről
- 1922. évi VII. törvénycikk a m. kir. állami rendőrség és a m. kir. csendőrség létszámának kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról
- 1936. évi VIII. törvénycikk rendőrlegénységi és csendőrlegénységi betegsegélyezési alap létesítéséről
- 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről
- 1939. évi IV. törvénycikk a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról
- 1940. évi VI. törvénycikk a gümőkór és a nemibetegségek elleni védekezésről, valamint a közegészségügyi törvények egyes rendelkezéseinek módosításáról

2. Rendeletek, utasítások és egyéb kormányiratok

- 43.972/1884. B. M. számú rendelet a fővárosi rendőrség számára kiadott Utasítás tárgyában
- 341/1885. min. bizt. sz. rendelet. A fővárosi rendőrség főorvosának hivatalos ügyköre
- 341/1885. min. bizt. sz. rendelet. Utasítás a kerületi rendőrorvosok számára
- 1904. évi 530. M. E. számú rendelet az állami alkalmazottak részére pótlékok engedélyezése tárgyában
- 4600/1906. M.E. rendelet az állami alkalmazottak részére pótlékok engedélyezéséről
- 4544/1911. B. M. eln. számú körrendelet. Közigazgatási és igazságügyi tisztviselők továbbképző tanfolyama
- 5047/1919. M. E. rendelet. A rendőrség államosítása
- 64.552/1920. VI. a. B. M. rendelet. Őrszemélyzet próbaidejének, ideiglenes alkalmazásának meghosszabbítása
- 80.269/1920. VI. a. B. M. rendelet. Tájékoztató vizsga rendszeresítése a rendőrtisztviselők részére
- 2.300/1921. M. E. sz. rendelet a lakásügy rendezéséről
- 39.820/1921. B. M. rendelet. A m. kir. állami rendőrség szervezetének és szolgálatának szabályozása
- 63.515/1921. VI. a. B. M. rendelet. Ideiglenes szabályzat a m. kir. államrendőrség tagjainak egyenruhaviseléséről
- 51.191/1921. N. M. M. sz. rendelet. Az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap tárgyában intézkedő 1921:XLVI. t.-cikkre vonatkozó rendelkezések végrehajtása
- 3720/1922. M. E. rendelet. A rendőri szolgálat fogalmazói és felügyelői szakában való alkalmazáshoz szükséges kellékek és ezek joghatálya
- 9720/1922. M. E. rendelet. A m. kir. állami rendőrségnél alkalmazott detektívektől megkívánható elméleti és gyakorlati képzettség megállapítása és az ezzel kapcsolatos intézkedések
- 35.000/1922. VI. a. B. M. számú utasítás. Őrszemélyzet rendfokozatai
- 66.898/1922. B. M. rendelet. A 3720/1922. M. E. sz. rendeletnek az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos m. kir. állami rendőrségi segédfogalmazók és segédfelügyelők próbaszolgálatára vonatkozólag tett intézkedések végrehajtása

- 66.899/1922. B. M. rendelet. A 3720/1922. M. E. sz. rendeletnek a rendőrtisztviselői tiszti tanfolyamra és a rendőrtisztviselői tiszti vizsgára vonatkozó intézkedései végrehajtása
- 66.900/1922. B. M. rendelet. A 3270/1922. M. E. sz. rendeletnek a rendőrtisztviselőket továbbképző tanfolyamra és a rendőrtisztviselői felső tiszti vizsgára vonatkozó intézkedései végrehajtása
- 73.349/1922. B. M. számú rendelet. Nősülési szabályzat a m. kir. államrendőrség egyenruha- és fegyverviselésre jogosított tagjai számára
- 1540/1923. VI. a. B. M. rendelet. A magyar királyi állami rendőrség részére rendszeresített rendőrtiszti egyenruha viselésének általános kötelezővételére
- 18.880/1923. B. M. számú rendelet. Utasítás a m. kir. állami rendőrség országos szaktanfolyamainak szervezetére, az országos szaktanulmányi felügyelő hatáskörének szabályozására és a tanfolyamok fegyelmi rendtartására vonatkozólag
- 18.881/1923. B. M. utasítás. A 9270/1922. M. E. sz. rendeletnek a detektív tanfolyamra és a detektív szakvizsgára, a detektív felügyelői tanfolyamra és a detektív felügyelői vizsgára, valamint a detektív főfelügyelői minősítő vizsgára vonatkozó intézkedései végrehajtása
- 37.585/1923. B. M. rendelet. A m. kir. állami rendőrség őrszemélyzetének altisztjeitől megkívánható elméleti és gyakorlati képzettség megállapítása és azzal kapcsolatos intézkedések
- 74.565/1923. B. M. rendelet. Utasítás az országos rendőr-törzsaltisztképző tanfolyam szervezetének, ügyvitelének és a törzsaltiszti vizsga rendjének megállapítása
- 175.337/1923. B. M. rendelet. Egyenruházati szabályzat az ideiglenes minőségű próbaszolgálatos m. kir. állami rendőrségi segédfoglalmazók és segédfelügyelők részére
- 600/1931. M. E. sz. rendelet. Az állami közigazgatás egyes ágazatainál és az állami üzemeknél a tisztviselők és egyéb alkalmazottak új létszámának megállapítása
- 9.100/1931. M. E. számú rendelet. A gyakorlati közigazgatási vizsga
- 2.300/1934. M. E. számú rendelet. A gyakorlati közigazgatási vizsga szabályozása
- 2.310/1934. M. E. számú rendelet. A gyakorlati közigazgatási vizsgát megelőző közigazgatási gyakorlat szabályozása
- 120.000/1936. B. M. számú rendelet. Az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap létesítése és szolgáltatásainak szabályozása
- 123.000/1936. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrség egyenruházati és felszerelési szabályzata
- 123.400/1936. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrség őrszemélyzetének előléptetési szabályzata
- 130.800/VI. b. 1936. B. M. számú körrendelet. Betegsegélyző alap létesítése az ellátást élvező m. kir. csendőrlegénység és hozzátartozói számára
- 142.112/1937. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrőrszemélyzet rendőrképesítő, előkészítő és altisztképző tanfolyamainak szervezeti és tanulmányi szabályzata
- 136.225/1938. B. M. számú rendelet. Az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap (ORBA) létesítése és szolgáltatásainak szabályozása tárgyában kiadott rendelet kiegészítése és módosítása
- 80.269/1939. B. M. számú rendelet. Az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap (ORBA) létesítése és szolgáltatásainak szabályozása tárgyában kiadott rendelet újabb kiegészítése
- 95.400/1940. B. M. számú rendelet. Nősülési szabályzat a m. kir. rendőrség tisztikara, detektívtestülete és őrszemélyzete számára
- 102.862/1940. B. M. számú rendelet. Az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap (ORBA) létesítése és szolgáltatásainak szabályozása tárgyában kiadott rendelet újabb kiegészítése

- 4.000/1941. M. E. számú rendelet. A közszolgálatban álló tisztviselők és egyéb alkalmazottak illetményei, továbbá a nyugdíjasok, özvegyek és árvák ellátási díjai (1. kimutatás)
- 2.300/1944. B. M. számú rendelet. A m. kir. rendőrség átszervezéséről
- 142.894/1944. B. M. sz. rendelet. Az Országos Rendőrlegénységi Betegsegélyezési Alap (ORBA) létesítése és szolgáltatásainak szabályozása tárgyában kiadott 150.400/1942. B. M. számú rendelet kiegészítése és módosítása

Egykorú kiadványok

- A fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrségének rendeltetése és hatásköre. I. füzet (1893). Budapest, Athenaeum
- A magyar királyi rendőrség őrszemélyzetének nyugdíjpótló és önszegélyező egyesülete alapszabályai (1940). Budapest, Mucsányi Pál
- A székesfővárosi m. k. állami rendőrség rendőrorvosi intézményének ismertetése (1894). Budapest, Neumayer Ede
- Általános szolgálati utasítás a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára. III. füzet (1893). Budapest, Athenaeum
- Baksa János szerk. (1923): Rendőrségi almanach. Budapest, Stephaneum
- Barcza Pál (1928): A magyar királyi állami rendőrség szervezete és ügyvitele. Budapest, A M. Kir. Állami Rendőrség Országos Szaktanfolyamainak kiadása
- Barcza Pál (1939): A magyar királyi állami rendőrség szervezete és ügyvitele. 3. kiadás. Budapest, Stádium
- Barcza Pál (1940): A magyar királyi állami rendőrség szervezete és ügyvitele. 5. kiadás. Budapest, a M. Kir. Rendőrség országos szaktanfolyamainak kiadása
- Barcza Pál (1943): A magyar királyi állami rendőrség szervezete és ügyvitele. 8. kiadás. Budapest, a M. Kir. Rendőrség országos szaktanfolyamainak kiadása
- Bokelberg Ede szerk. (1911): Budapesti Utmutató. Rendőrségi zsebkönyv. Budapest, Pallas Részvénytársaság
- Borbély Zoltán – Kapy Rezső szerk. (1942): A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941. Budapest, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat
- Concha Győző (1888): Ujkori alkotmányok. II. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia
- Dietz Károly (1920): Októbertől – augusztusig. Emlékirataim. Budapest, Dr. Rácz Vilmos Könyvkiadóvállalata
- Dorning Henrik (1922): A rendőrség intézményének fejlődése. Különös tekintettel a magyar királyi állami rendőrségre és a magyar rendőri szakoktatásra. Budapest, Budapesti Hírlap Ny.
- Endrődy Géza szerk. (1898): Magyarország rendőrsége az államosítás előtt. Gyula, Dobay János Könyvnyomdája
- Ferenczi Imre (1906): A munkáslakás kérdése (Részlet). In: Litván György (szerk.) (1974): Magyar munkásszociográfiák (1888-1945). Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 101-115. old.
- Fosdick, Raymond B. (1915): European Police Systems. New York, The Century Co.
- Gazdászkezelési utasítás a székesfővárosi m. kir. államrendőrség őrszemélyzetének főparancsnoksága és alosztályai részére (1901). Budapest, Franklin
- Illetményszabályzat a Székesfővárosi Magyar Királyi Államrendőrség számára (1909). Budapest, k. n.
- Jegyzék a Mosonyi-utcai rendőri közétkezdő könyvtárában meglévő és olvasásra kapható könyvekről (1905). Budapest, Rózsa Kálmán és neje könyvnyomdája

- Kedvessy György (1872): Az országos és pestvárosi rendőrügyi szabályrendeletek. Pest, Első M. Egyesült Ny.
- Kosztolányi Dezső (1999): Alakok. Budapest, Seneca Kiadó
- Krecsányi Kálmán (1894): Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye, kiegészítve a székesfővárosi m. kir. állami rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal. Budapest, szerzői kiadás
- Laky Imre (1906): Rendőrközegek tankönyve. Budapest, Pátria
- Laky Imre (1926): Rendőrökről rendőröknek. Laky Imre emlékkönyve. Budapest, Ráth
- Laky Imre szerk. (1921): Szervezési és egyéb szabályzatok. Budapest, Pátria
- Mártonffy Károly (1936): A magyar közszolgálati jog rendszere. In Mártonffy Károly szerk.: A mai magyar közigazgatás (A korszerű közszeleulat útja 2.). Budapest, Állami Nyomda, 197–222. old.
- Moylan, J. F. (1929): Scotland Yard and the Metropolitan Police. London, G. P. Putnam's Sons
- Nagyselmeczy László (1937): A szolgalati szabályzat tankönyve. II. kiadás. Budapest, a M. Kir. Rendőrség országos szaktanfolyamainak kiadása
- Palágyi Kálmán szerk. (1905): Kézikönyv a rendőrségi őrszemélyzet részére. Budapest, Pátria
- Pázmándy Dénes (1876): A brüsseli és a párisi rendőrség. Budapest, Kilián Frigyes Egyet. Könyvkereskedése
- Pichler Nándor (1876): Nézetek a rendőrségről általában és különösen a fővárosi rendőrségről. Budapest, Stolp Károly Bizománya
- Pótjegyzék a Mosonyi-utcai rendőri közétkezde könyvtárában meglevő és olvasásra kapható könyvekről (1909). Budapest, Rózsa Kálmán és neje könyvnyomdája
- Rédei Miklós (1892): Magyarország városi rendőrsége és annak újjászervezése tekintettel a közigazgatás államosítására. Győr, Surányi János Könyvnyomda-intézete
- Rédey Miklós (1897-1902): Rendőri eljárás körébe vágó rendeletek és utasítások gyűjteménye. Budapest, k. n.
- Rédey Miklós – Laky Imre szerk. (1903): Rendőrségi lexicon. Budapest, Stephaneum
- Rédey Miklós (1916): A rendőri szolgalat vezérfonala. Budapest, Pátria
- Séthy Ernő (1936): „Amit a rendőrnek saját szervezetéről, az egészséges életről és embertársainak nyujtandó segélyről tudni kell.” Egészségtan és első segélynyujtás a rendőrlegénység számára. Budapest, k. n.
- Szervezési szabályzat a fő- és székvárosi m. kir. államrendőrség őrsége számára. II. füzet (1893). Budapest, Athenaeum
- Szolgalati utasítás a pestvárosi rendbiztosok számára (1864). Pest, Egyesült Ny.
- Tisza Miksa (1913): Magyarország rendőrségének története. Igló, Szepesi Lapok Nyomdavállalat
- Tisza Miksa (1925): Magyarország rendőrségének története. 2. bővített kiadás. Pécs, Haladás
- Vécsey Leó szerk. (1926): A 40 éves budapesti detektívtestület jubiláris albuma. Budapest, M. Kir. Államrendőrség Detektívtestülete

Forráskiadványok⁷⁰⁰

⁷⁰⁰ A forráskiadványok feltalálási helyei: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Rendőrmúzeum Könyvtára, Nemzeti Szakértői és Kutató Központ Könyvtára, Arcanum Digitális Tudománytár

- A budapesti fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése 1894. évben (1895). Budapest, Pesti Lloyd-társulat
- A budapesti fő- és székvárosi állami rendőrség 1895. évi működése (1896). Budapest, Pesti Lloyd-társulat
- A budapesti fő- és székvárosi állami rendőrség 1896. évi működése (1897). Budapest, Pesti Lloyd-társulat
- A budapesti fő- és székvárosi állami rendőrség 1897. évi működése (1898). Budapest, Rózsa Kálmán és Neje Könyvnyomdája
- A budapesti fő- és székvárosi állami rendőrség 1898. évi működése (1899). Budapest, Rózsa Kálmán és Neje Könyvnyomdája
- A m. kir. kormány 1928. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv (1930). Budapest, Athenaeum
- A m. kir. kormány 1929. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv (1931). Budapest, Athenaeum
- A Pallas nagy lexikona. XIV. kötet (1897). Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt.
- Az 1872-ik évi szeptember 1-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. II. kötet (1872). Buda, Magyar Királyi Államnyomda
- Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. XVII. kötet (1881). Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt.
- Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés naplója (1920). I. kötet. Budapest, Athenaeum
- Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés naplója (1922). XVII. kötet. Budapest, Athenaeum
- Az 1922. évi június hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés naplója (1923). XI. kötet. Budapest, Athenaeum
- Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Nyolcadik kötet (1932). Budapest, Athenaeum
- Állami költségvetés a Magyar Korona országai részére az 1892. évre (1891). Budapest, Magyar Királyi Államnyomda
- Állami zárszámadás 1908 (1909). Budapest, Magyar Királyi Állami Nyomda
- Bíró Béla (1931): A rendőrorvosi szolgálatra vonatkozó törvények és rendeletek gyűjteménye. Budapest, Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1899. évi működéséről (1900). Budapest, Rózsa Kálmán és Neje Könyvnyomdája
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1900. évi működéséről (1901). Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1901. évi működéséről (1902). Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság
- Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1902. évi működéséről (1903). Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság
- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1904. évi működéséről (1905). Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság
- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1905. évi működéséről (1906). Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság
- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1906. évi működéséről (1907). Budapest, Országos Központi Községi Nyomda Részvény-társaság
- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1907. évi működéséről (1908). Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete
- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1908. évi működéséről (1909). Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete

- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1909. évi működéséről (1910). Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete
- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1910. évi működéséről (1911). Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete
- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1911. évi működéséről (1912). Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete
- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1914. évi működéséről (1915). Budapest, Radó Izidor Nyomdai Műintézete
- Jelentés a budapesti állami rendőrség 1918-1920. évi működéséről (1921). Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete
- Jelentés a budapesti államrendőrség 1921. évi működéséről (1922). Budapest, Radó Izor Nyomdai Műintézete
- Képviselőházi irományok 1878–1881. XXI. kötet (1881). Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság
- Képviselőházi napló. IV. kötet (1927). Budapest, Athenaeum
- Magyar Minerva. VI. kötet. 1930-1931 (1932). Budapest, Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ
- O'sváth Pál (2010): „Pandúrkorom emlékei”... és egyéb írások. Budapest, Helikon
- Rózsaffy Alajos (1883): A fővárosi rendőrség főorvosi hivatalának az 1882-ik évről szóló jelentése. Budapest, Idősb Poldini Ede és társa
- Rózsaffy Alajos (1889): A fővárosi m. kir. államrendőrség főorvosi hivatalának jelentése az 1883-1887. évről. Budapest, Rudnyánszky A. Könyvnyomdájából
- Urbányi János szerk. (1940): A Pestszentlőrinci M. Kir. Állami Fiú Felső Kereskedelmi Iskola és a Pestszentlőrinci Községi Női Kereskedelmi Szaktanfolyam évkönyve az 1939-40. iskolai évről. Pestszentlőrinc, Kiadta az iskola igazgatósága

Sajtó

- A III. törzsaltisztképző tanfolyam megnyitása (1927). *Rendőr*, 18. szám, 10. old.
- A IV. országos detektív tanfolyam (1927). *Magyar Detektív*, 10. szám, 9. old.
- A belügyminiszter válasza a budapesti rendőrlegénységnek (1929). *Népszava*, 289. szám, 4. old.
- A budapesti detektívtestület fejlesztése (1911). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 34. szám, 427. old.
- A budapesti m. kir. rendőrség rendőrképző iskolája (1925). *A Rend*, 37. szám, 1. old.
- A budapesti m. kir. rendőrség jóléti intézményei I. (1926). *A Rend*, 8. szám, 3. old.
- A budapesti m. kir. rendőrség jóléti intézményei II. (1926). *A Rend*, 10. szám, 3. old.
- A budapesti rendőrlakások építkezése (1928). *Rendőr*, 39. szám, 9. old.
- A budapesti rendőrök lakásviszonyai (1925). *A Rend*, 21. szám, 1–2. old.
- A budapesti rendőrség kerékpárososztálya keretén belül felállított közlekedési rendőrség szervezeti és szolgálati szabályzata (1926). *A Rend*, 74. szám, 7–8. old.
- A budapesti rendőrség legénységi nyugdíjpótló egyesülete (1926). *A Rend*, 13. szám, 2. old.
- A citadella új lakói (1904). *Pesti Hírlap*, 197. szám, 18-19. old.
- A Czitadella sorsa (1903). *Magyarország*, 191. szám, 11. old.
- Adakozások (1912). *Világ*, 124. szám, 7. old.
- A detektív főiskola (1927). *Magyar Detektív*, 5. szám, 1. old.
- A dr. Farkasházy Zsigmond ügyvéd által felajánlott jutalomdíj (1924). *A Rend*, 70. szám, 5. old.
- A film a rendőri nyomozás szolgálatában (1921). *A Rend*, 10. szám, 3. old.

- A film bevonulása az állami rendőrség történetébe (1924). *A Rend*, 35. szám, 1–2. old.
- A fővárosi államrendőrség javadalmazási és ellátási viszonyai (1896). *Rendőri Lapok*, 2. szám, 6–7. old.
- A fővárosi rendőrök tanára (1875). *Politikai Ujdonságok*, 2. szám, 17. old.
- A hideg s a rendőrség egyenruhája (1903). *Rendőri Lapok*, 1. szám, 13. old.
- A huszonötéves stáció. Laky Lajos dr. rendőrfőtanácsos, detektívfőnök negyedszázados szolgálati jubileuma (1930). *Magyar Detektív*, 10. szám, 2. old.
- Ajtay-Heim Jenő (1934): A baleseti járőrök szolgálata. *Magyar Rendőr*, 2. szám, 15–16. old.
- Akció a budapesti rendőrőrszemélyzet lakásinségének megszüntetésére (1927). *Rendőr*, 7. szám, 7-8. old.
- Akció az őrszemélyzet lakásinségének enyhítésére (1927). *Rendőr*, 1. szám, 3–4. old.
- A képviselőház ülése május 3-án (1886). *Nemzet*, 1319. szám, 1. old.
- A kiállítási rendőrség (1895). *Fővárosi Lapok*, 210. szám, 2444. old.
- A kolera (1905). *Budapesti Hírlap*, 248. szám, 12. old.
- A lakásnyomoruság megoldása (1920). *Magyarország*, 219. szám, 3. old.
- A lágymányosi rendőrtelpep átadták rendeltetésének (1928). *Rendőr*, 46. szám, 10. old.
- A legöregebb oktató rendőrtiszt halála (1913). *A Rendőr*, 1. szám, 10. old.
- A legöregebb rendőr (1898). *Rendőri Lapok*, 27. szám, 323. old.
- A létszám felénél kevesebb a rendőr (1921). *Az Ujság*, 235. szám, 5. old.
- A Lyka Döme Alapítvány (1934). *Magyar Rendőr*, 1. szám, 15. old.
- A „Magyar Rendőr” szavazást rendez: milyen legyen az új rendőrségi egyenruha? (1934) *Magyar Rendőr*, 4. szám, 21. old.
- Ambrus rendőrkapitány temetése (1894). *Budapesti Hírlap*, 184. szám, 4. old.
- A m. kir. rendőrség balatonhévizi Rakovszky Iván-üdülőtelepe (1925). *A Rend*, 45. szám, 3. old.
- A mosolygó biztos úr (1934). *Tolnai Világlapja*, 39. szám, 34–35. old.
- A nyomoruság lopásra készíti a rendőrt (1916). *Népszava*, 327. szám, 10. old.
- A pesti rendőrök jutalmazása (1930). *Rendőr*, 44. szám, 849. old.
- Apró tragédiák (1916). *Világ*, 34. szám, 1. old.
- A REND pályázata (1925). *A Rend*, 59. szám, 3. old.
- A rendőr családalapítása (1942). *Magyar Rendőr*, 24. szám, 561–562. old.
- A rendőrgyermekek karácsonya (1926). *A Rend*, 100–101. szám, 3. old.
- A rendőrgyermekek karácsonya (1931). *Magyar Detektív*, 1. szám, 7–9. old.
- A rendőrgyermek és az iskolák (1927). *Rendőr*, 9. szám, 5–6. old.
- A rendőrgyermek utja (1936). *Magyar Rendőr*, 23. szám, 551–552. old.
- A rendőr házatája (1935). *Magyar Rendőr*, 13. szám, 14. old.
- A rendőr házatája (3. rész) (1935). *Magyar Rendőr*, 15. szám, 18. old.
- A rendőr házatája (4. rész) (1935). *Magyar Rendőr*, 16. szám, 14. old.
- A rendőri szakképzés ügye (1929). *Rendőr*, jubileumi szám, 91–94. old.
- A rendőri testnevelés és sport egységes szabályozása (1929). *Rendőr*, 35. szám, 12–13. old.
- A rendőri törzsaltisztképzés célja (1927). *Rendőr*, 20. szám, 4. old.
- A rendőrlegénységi sport bevezetése (1924). *A Rend*, 82. szám, 1. old.
- A „Rendőr” olvasóihoz (1931). *Rendőr*, 43-44. szám, 681. old.
- A rendőrök valláserkölcsei oktatása (1925). *A Rend*, 1. szám, 3. old.
- A rendőrreform (1922). *A Rend*, 48. szám, 1. old.
- A rendőrség doktorai (1910). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 13. szám, 151. old.
- A rendőrségi alkalmazottak és hozzátartozóik gyógykezelése (1927). *Rendőr*, 17. szám, 4-5. old.
- A rendőrségi alkalmazottak gyógykezelése (1927). *Rendőr*, 3. szám, 4–5. old.

- A rendőrségi egyenruha (1885). *Budapesti Hírlap*, 78. szám, 5. old.
- A rendőrségi kvóta (1904). *Pesti Napló*, 146. szám, 13. old.
- A rendőrségi őrszemélyzeti sportszakosztályok megalakulása (1925). *A Rend*, 6. szám, 3. old.
- A rendőrőrszemélyzet egyenruhaellátása (1927). *Rendőr*, 5. szám, 5–6. old.
- A rendőrőrszemélyzet sportja (1934). *Magyar Rendőr*, 3. szám, 23. old.
- A rendőrőrszemélyzet sportja...(1937). *Magyar Rendőr*, 8. szám, 190. old.
- A rendőr szerelme (1922). *A Rend*, 91. szám, 1. old.
- A rendőrtisztek iskolája (1925). *Magyarság*, 145. szám, 6. old.
- A rendőrtisztikar és rendőrlegénység húsvéti szentáldozása (1943). *Magyar Rendőr*, 9. szám, 200–201. old.
- A rendőrtisztviselők egyenruhát kapnak (1884). *Budapesti Hírlap*, 74. szám, 6. old.
- A szavazás eredménye (1935). *Magyar Rendőr*, 4. szám, 13–14. old.
- A székesfőváros 1900. évi április hó 18-án tartandó rendes közgyűlésének tárgysorozata (1900). *Fővárosi Közlöny*, 32. szám, 496-497. old.
- A tisztképző tanfolyam (1912). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 4. szám, 37. old.
- Attilakölcsönzés esküvőre (1938). *Magyar Rendőr*, 16. szám, 381. old.
- Az 1659-es temetése (1897). *Budapesti Hírlap*, 195. szám, 6. old.
- Az állami rendőrtisztviselők helyzete (1901). *Rendőri Lapok*, 27. szám, 217–218. old.
- Az államvizsga reformja (1911). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 44. szám, 546–547. old.
- Az államrendőrségi kórház sebészeti osztályának 1922. évi forgalma (1923). *Budapesti Orvosi Újság*, 11. szám, 175–176. old.
- Az államrendőrségi tisztviselők nyugdíjpótló és segítő egyesülete (1901). *Rendőri Lapok*, 15. szám, 125. old.
- Az „egyke” minálunk (1928). *Rendőr*, 1. szám, 4. old.
- Az ellenőrzés nem hiányzott (1936). *Magyar Rendőr*, 3. szám, 61–62. old.
- Az első országos detektívfelügyelői tanfolyam (1927). *Magyar Rendőr*, 8. szám, 1–2. old.
- Az illetmények gazdaságos beosztása (1935). *Magyar Rendőr*, 3. szám, 15. old.
- Az ORBA és az őrszemélyzet (1937). *Magyar Rendőr*, 5. szám, 110. old.
- Az ORBA gyermeknyaraltatása (1940). *Magyar Rendőr*, 11. szám, 141. old.
- Az osztrák állami tisztviselők fizetése (1901). *Rendőri Lapok*, 29. szám, 234. old.
- Az őrszemélyzeti pályázat eredménye (1931). *Rendőr*, 25. szám, 446–448. old.
- Az őrszemélyzet testnevelésének és sportjának bevezetése (1943). *Magyar Rendőr*, 17. szám, 403–404. old.
- Az őrszemélyzet úszókiképzése és úszótréningje (1928). *Rendőr*, 28. szám, 12. old.
- Az új rendőri laktanya (1886). *Pesti Napló*, 317. szám, 6. old.
- Az utolsó budai darabont (1898). *Rendőri Lapok*, 4. szám, 42. old.
- Ágoston József (1936): Az egyke elleni küzdelem. *Magyar Rendőr*, 1. szám, 14. old.
- Ágoston József (1941): Az élettársválasztás kérdése. *Magyar Rendőr*, 18. szám, 318–321. old.
- Ágoston József (1938): Az ifju rendőr házassága. *Magyar Rendőr*, 23. szám, 547–548. old.
- Ágoston József (1935): Gyermektelen rendőrházaspár, takarításért... *Magyar Rendőr*, 6. szám, 16. old.
- Áthelyezések a rendőrségnél (1917). *Az Est*, 194. szám, 7. old.
- Balla Ernő (1920): Harangozó István rendőr élete és küzdelmei. *Pesti Napló*, 5. szám, 4. old.
- Bánsági Károly (1941): Az ORBA közleményei. *Magyar Rendőr*, 1. szám, 8-9. old.
- Beköszöntő (1926). *Magyar Detektív*, 1. szám, 1. old.
- Benczák Lajos (1927): Milyen ember való rendőrnek? *A Rend*, 5. szám, 2. old.

- Benedek Géza (1929): A Dagály-uccai rendőri lakótelep. *Magyar Detektív*, 20. szám, 25-28. old.
- Benedek Géza (1934): A karhatalmi zászlóalj. *Magyar Rendőr*, 1. szám, 14. old.
- Benedek Géza (1927): A közlekedési tanfolyamok rendszerezítése. *Rendőr*, 10. szám, 3-4. old.
- Benedek Géza (1930): A rendőr házatája. *Rendőr*, 39. szám, 747-748. old.
- Benedek Géza (1925): Lakásinség és fegyelem. *A Rend*, 80. szám, 3. old.
- Benedek Géza (1928): Ujjoncfelvétel a rendőrségen. *Rendőr*, 17. szám, 9-10. old.
- Békenivón áll Budapest rendőrsége (1921). *Nemzeti Ujság*, 144. szám, 3. old.
- Bíró Béla (1927): A rendőrőrszemélyzet gyógyszerellátása. *Rendőr*, 15. szám, 9-10. old.
- Bíró Béla (1929): A tuberkulózis kérdése a rendőrségnél. *Rendőr*, 4. szám, 2-3. old.
- Bíró Béla (1929): Az egészségügyi megelőzés jelentősége a rendőrségi szolgálatban. Az időszaki (periodikus) orvosi vizsgálat. *Rendőr*, 36. szám, 3-5. old.
- Bíró Béla (1928): Az új rendőrségi kórház. *Rendőr*, 51. szám, 7-9. old.
- Bíró Béla (1929): Külföldi benyomások. *Rendőr*, 46. szám, 4. old.
- Bíró Béla (1926): Miféle betegségekben betegednek meg leggyakrabban a rendőrök? *A Rend*, 41. szám, 3-4. old.
- Bodnár József (1940): Az egyenruhánkról. *Magyar Rendőr*, 23. szám, 284. old.
- Buda fejlesztésének programja (1900). *Műszaki Hetilap*, 43. szám, 338. old.
- Bűnügyi megbeszélések (1907). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 14. szám, 112. old.
- Családi házat a rendőrlegénységnek (1936). *Szabadság*, 51-52. szám, 19. old.
- Csepy Pál (1869): Irány eszmék az országos rendőrség szervezéséhez. *Közbiztonság*, 7. szám 25-26. old.
- Csepy Pál (1870): Maradjunk-e vagy haladjunk? *Közrendészeti Lap*, 16. szám, 1. old.
- Dactyloscopia (1905). *Rendőri Lapok*, 8. szám, 93-94. old.
- Dicséretes rendőri intézkedések (1937). *Magyar Rendőr*, 7. szám, 158. old.
- Dicséretes rendőri intézkedések (1938). *Magyar Rendőr*, 8. szám, 184. old.
- Dorning Henrik (1929): A budapesti rendőrség vázlatos története 1848-tól 1928-ig. *Rendőr*, jubileumi szám, 9-27. old.
- Dorning Henrik (1917): A pillantás viszonzása. *Jogtudományi Közlöny*, 4. szám, 37-38. old.
- Dorning Henrik (1926): „A Rend” és a rendőri szakoktatás. *A Rend*, 92-93. szám, 5. old.
- Dorning Henrik (1911): Útban. *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 40. szám, 504. old.
- Drága lett a vissza nem adott kincstári ruha (1926). *A Rend*, 70. szám, 5. old.
- Dr. Hetényi Imre főkapitányhelyettes ünneplése (1931). *Rendőr*, 21-22. szám, 375. old.
- Egy budapesti rendőr levele a megélhetésről (1915). *Az Est*, 226. szám, 8-9. old.
- Egy elfelejtett sír (1895). *Fővárosi Lapok*, 307. szám, 2868. old.
- Egy magyar mesterdetektív mesterművei (1939). *Az Est*, 90. szám, 7. old.
- Egy rendőr hősi halála az őrhelyen (1929). *Rendőr*, 16. szám, 11. old.
- Elismerés (1935). *Magyar Rendőr*, 13. szám, 1. old.
- Előadások detektívek számára (1897). *Rendőri Lapok*, 50. szám, 606. old.
- Előléptetések a rendőrségen (1918). *Magyarország*, 221. szám, 8. old.
- Elrendelte a kormány a rendőri fogalmazói és felügyelői felsőtiszti tanfolyam felállítását (1926). *A Rend*, 29. szám, 5. old.
- Epilógus (1912). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 15. szám, 169-170. old.
- Erdélyi János (1928): A vallás a rendőri életben. *Rendőr*, 18. szám, 9-10. old.
- Ez bizony nemcsak magánügy! (1937) *Magyar Rendőr*, 8. szám, 179-180. old.
- Épülő szükséglakások (1920). *Világ*, 224. szám, 4. old.
- Felépült a rendőrtelep (1928). *Magyar Detektív*, 23. szám, 8-9. old.
- Felülvizsgálat (1937). *Magyar Rendőr*, 12. szám, 286. old.

- Forster József (1870): Rendészeti iskola. *Közbiztonság*, 2. szám, 1–2. old.
- Fővárosi ügyek (1884). *Pesti Hírlap*, 118. szám, 2. old.
- Fővárosi ügyek (1886). *Pesti Hírlap*, 104. szám, 4. old.
- Ganzler Árpád (1936): Az őrszemélyzet előléptetése és rendfokozatai. *Magyar Rendőr*, 1. szám, 11–13. old.
- Ganzler Árpád (1935): Az őrszemélyzet és családtagjainak betegbiztosítása. *Magyar Rendőr*, 10. szám, 14. old.
- Gargyi Bálint árvái (1917). *Az Est*, 287. szám, 5. old.
- Gargyi Bálint temetése (1917). *Budapesti Hírlap*, 283. szám, 6. old.
- Gegus Dániel (1895): Egy agyonhallgatott eszme. *Rendőri Lapok*, 11. szám, 1. old.
- Gegus Dániel (1914): Halottaink, hőseink. *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, karácsonyi szám, 19. old.
- Gegus Dániel (1909): Török vendégeink. *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 44. szám, 518–519. old.
- Gyalóky Lajos (1895): A m. kir. államrendőrség tisztii egyenruházata. *Rendőri Lapok*, 3. szám, 1–2. old.
- Hajós László (1938): A józan takarékoság. *Magyar Rendőr*, 3. szám, 65–66. old.
- Hajós László (1938): A rendőrök takaré- és hitelszövetkezete, célkitűzéseinek átütő sikere. *Magyar Rendőr*, 2. szám, 41–42. old.
- Hajós László (1937): Rendőr-asszony a családban. *Magyar Rendőr*, 8. szám, 183–184. old.
- Hegedüs József (1913): A budapesti rendőrök szociális intézményei. Első közlemény. *A rendőr*, 1. szám, 5–7. old.
- Hegedüs József (1913): A budapesti rendőrök szociális intézményei. II. közlemény. *A rendőr*, 2. szám, 18–20. old.
- Hivatalos rész (1918). *Budapesti Közlöny*, 262. szám, 2–3. old.
- Honvédsportoktatói tanfolyamra vezénylesek (1927). *Rendőr*, 18. szám, 12. old.
- Idegenforgalom és őrszemélyzet (1935). *Magyar Rendőr*, 10. szám, 17. old.
- Idegennyelvoktatás az őrszemélyzet részére (1927). *Rendőr*, 18. szám, 11. old.
- Idegennyelvű tanfolyam a budapesti főkapitányság őrszemélyzete részére (1928). *Rendőr*, 43. szám, 12. old.
- Idegennyelvű tanfolyamok rendőrtisztviselők részére a budapesti főkapitányságon (1924). *A Rend*, 91. szám, 5. old.
- Írja meg, biztos úr! (1937). *Magyar Rendőr*, 8. szám, 185. old.
- Képviselőház (1884). *Fővárosi Lapok*, 293. szám, 1890–1891. old.
- Kérdések és feleletek (1928). *Rendőr*, 36. szám, 12. old.
- Kérdések-feleletek (1935). *Magyar Rendőr*, 6. szám, 9. old.
- Kérdés-felelet verseny (1943). *Magyar Rendőr*, 3. szám melléklete, 1. old.
- Két kis gyermek a Dunába fult ... (1918). *Népszava*, 145. szám, 9. old.
- Kilián Zoltán (1924): A magyar királyi rendőrség országos szaktanfolyamai. *A Rend*, 96. szám, 1–2. old.
- Kilián Zoltán (1925a): Budapest kerületi rendőrkapitányságai. Az első kerület. *A Rend*, 43. szám, 1. old.
- Kilián Zoltán (1925b): Budapest kerületi rendőrkapitányságai. A második kerület. *A Rend*, 47. szám, 3. old.
- Kilián Zoltán (1926): Búcsúzó a nyugalomba vonuló Laky Imrétől. *A Rend*, 50. szám, 1–2. old.
- Kilián Zoltán (1925): Miért kell detektívképzés? *A Rend*, 86. szám, 1. old.
- Kilián Zoltán (1928): Nagyvárosi magyarság. *Magyar Szemle*. IV. kötet. Budapest, A Magyar Szemle Társaság kiadása, 292–294. old.
- Kolos Lajos (1870): Feladatunk. *Közrendészeti Lap*, 1. szám, 1. old.

- Korlátozták a tisztviselői betegsegélyezési alap igénybevételét (1927). *Reggeli Hírlap*, 162. szám, 2. old.
- Költekezés, eladósodás (1937). *Magyar Rendőr*, 13. szám, 301–302. old.
- Közlekedési tanfolyamra kirendelések a vidéki állomáshelyekről (1927). *Rendőr*, 15. szám, 11. old.
- Krónika (1937). *Magyar Rendőr*, 4. szám, 76. old.
- Külföldi rendőrvendégek Budapesten (1929). *Magyar Detektív*, 21. szám, 25. old.
- Laky Imre (1914): A rendőri szakirodalom és a szakoktatás. *Rendőrségi Lapok*, 16. szám, 254–257. old.
- Laky Imre (1913): Tóth János. *A Rendőr*, 1913. 3. szám, 1. old.
- László Berthold (1908): Jelentés egy „jelentés”-ről. *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 25. szám, 294. old.
- Legveszélyesebb intézkedésem (1935). *Magyar Rendőr*, 18. szám, 19. old.
- Leleplezték a lovasrendőr síremlékét (1913). *Pesti Napló*, 259. szám, 11. old.
- Megindult az első rendőri lakótelep építkezése (1928). *Rendőr*, 17. szám, 11–12. old.
- Megnyílt a hévízi rendőri üdülőtelep (1926). *A Rend*, 43. szám, 4. old.
- Mire neveljük gyermekeinket (1937). *Magyar Rendőr*, 2. szám, 39–40. old.
- Mit tehetünk a rendőrgyermekekért? (1934). *Magyar Rendőr*, 3. szám, 20. old.
- Mi van a Citadellában? (1909). *Pesti Hírlap*, 193. szám, 7. old.
- Molnár Ferenc (1913): Egy rendőrvizsga tanulságai. *Pesti Hírlap*, 177. szám, 33. old.
- Nagycsaládú rendőrök karácsonyi segélyezése a budapesti rendőrfőparancsnokságon (1928). *Rendőr*, 1. szám, 10–11. old.
- Nagy Valér (1921): A jövő és a rendőrség. *A Rend*, 3. szám, 2. old.
- Nagy Valér (1936) A rendőrfogalmazógyakornoki tanfolyam és tájékoztató vizsga szabályai. *Magyar Rendőr*, 9. szám, 203–204. old.
- Nagy Valér (1928): Van-e külön rendőri tudomány? *Rendőr*, 6. szám, 11–12. old.
- Nemes Sándor detektív főfelügyelő húszéves szolgálati jubileuma (1928). *Rendőr*, 50. szám, 6. old.
- Nem lesz drágasági pótlék! (1895) *Rendőri Lapok*, 52. szám, 7. old.
- Nyílt válasz egy zárt levélre (1942). *Magyar Rendőr*, 1. szám, 16–17. old.
- Oktatás a budapesti rendőrségen II. (1911). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 46. szám, 572–573. old.
- Országos rendőrség (1884). *Pesti Hírlap*, 212. szám, 1–2. old.
- „Öreg csatár” (1938): Panaszkodnak az asszonyok. *Magyar Rendőr*, 14. szám, 323–325. old.
- Ötvenhárom főből fog állni a fehérkarszalagos budapesti közlekedési rendőrség (1926). *A Rend*, 72. szám, 3. old.
- Pakots József megdöbbentő adatai a rendőrlegénység helyzetéről (1927). *Az Est*, 108. szám, 4. old.
- Panaszok a Rendőrtiszti Szaktanfolyamok ellen (1924). *Magyarság*, 258. szám, 11. old.
- Patay József (1935): A megbiztosítás kérdése. *Magyar Rendőr*, 1. szám 19. old.
- Patay József (1931): A kötelesség teljesítése. *Rendőr*, 21. szám, 389. old.
- Páhok István: Hol lakhatik a családos rendőr? (1913). *A rendőr*, 8. szám, 87–88. old.
- Pályázat detektív állásra (1910a). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 23. szám, 265. old.
- Pályázat detektív-állásra (1910b). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 24. szám, 276. old.
- Pekáry Ferenc (1911): A rendőrségi intézmények. *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 42. szám, 521–527. old.
- Pozsonyi Kálmán (1938): Pesten, vagy vidéken?... *Magyar Rendőr*, 8. szám, 183. old.
- Rendelet a rendőrség katonásításáról (1944). *Magyar Távirati Iroda*, június 25., 1. old.
- Rendőri szaktanfolyam (1911). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 48. szám, 598–600. old.

- Rendőri testnevelés (1927). *Rendőrr*, 1. szám, 8. old.
- Rendőrkaszárnya a czitadellában (1903). *Független Magyarország*, 388. szám, 7. old.
- Rendőrlakások a pinczében (1912). *Az Ujság*, 266. szám, 14. old.
- Rendőrlegénység úszótréningje (1928). *Rendőrr*, 6. szám, 15. old.
- Rendőrnapi (1919). *Budapesti Hírlap*, 152. szám, 5. old.
- Rendőr-napi (1920). *Uj-Somogy*, 10. szám, 1. old.
- Rendőrök a katedrán (1908). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 6. szám, 66. old.
- Rendőrök panasza (1913). *Pesti Napló*, 286. szám, 14–15. old.
- Rendőrségek tankönyve (1906). *Rendőri Lapok*, 30. szám, 239. old.
- Rendőrségi díszfelvonulás Kozma Miklós belügyminiszter előtt (1935). *Pesti Hírlap*, 158. szám, 13. old.
- Rendőrségi kórház (1908). *Az Ujság*, 121. szám, 9. old.
- Rendőrségi laktanya Budapesten (1886). *Pesti Hírlap*, 106. szám, 4. old.
- Rendőrségi szakkönyvtár (1915). *Rendőrségi Lapok*, 50. szám, 7. old.
- Rédey Miklós (1894): A fővárosi államrendőrség I. *Rendőri Lapok*, 1. szám, 6–7. old.
- Rédey Miklós (1896a): A rendészeti hatóságok alanyi szervezése a központosításnál. *Rendőri Lapok*, 35. szám, 9. old.
- Rédey Miklós (1896b): A rendészeti hatóságok alanyi szervezése a központosításnál. *Rendőri Lapok*, 36. szám, 4–5. old.
- Rédey Miklós (1894): A rendőri szakoktatás. *Rendőri Lapok*, 5. szám, 1–2. old.
- Rédey Miklós (1897): A rendőrtisztviselők képesítése. *Rendőri Lapok*, 47. szám, 554–555. old.
- Rédey Miklós (1915): Rendőrségi szakkönyvtárat kérünk. *Rendőrségi Lapok*, 42. szám, 3. old.
- Rövid hírek (1894). *Fővárosi Lapok*, 237. szám, 2033. old.
- Saly Károly (1895): A detektívek segélyalapja. *Rendőri Lapok*, 51. szám, 14–15. old.
- Schreiber Dániel (1922): Szakoktatás a bécsi rendőrségen. *A Rend*, 22. szám, 1. old.
- Somogyiné Ötves Lenke (1939): Őszinte szó a magyar filmről. *Magyar Szemle*. XXXVI. kötet. Budapest, A Magyar Szemle Társaság kiadása, 251–259. old.
- Szakképzés és továbbképző előadások a budapesti államrendőrségnél (1912). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 3. szám, 29–30. old.
- Szaktanfolyam a budapesti rendőrségen (1911). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 50. szám, 621–622. old.
- Szállítások a m. kir. rendőrség számára (1925). *A Rend*, 8. szám, 4. old.
- Szelecsényi Andor (1926b): A m. kir. rendőrség építkezési programja. *A Rend*, 75. szám, 3-4.
- Szelecsényi Andor (1929): A m. kir. állami rendőrség anyagi ellátásának fejlődése. *Rendőrr*, jubileumi szám, 95–106. old.
- Szelecsényi Andor (1926a): Fölvatták a kivándorlási alap Attila-körúti bérpalotáját. *A Rend*, 58. szám, 1-2. old.
- Szentirmay Endre (1930): Halló! Halló! Itt a belügyminisztérium rádióállomása! *Magyar Detektív*, 1. szám, 3-6. old.
- Szerkesztő postája (1943). *Magyar Rendőr*, 4. szám, 88. old.
- Szerkesztő postája (1943). *Magyar Rendőr*, 14. szám, 332. old.
- Székely Vladimír (1928): A lágymányosi rendőrtelep. *Pesti Hírlap*, 270. szám, 6. old.
- Szilágyi Árpád (1937): Németül – egyszerűen, de alaposan. *Magyar Rendőr*, 4. szám, 89. old.
- Szilágyi Béla (1942): Megnyitották Hévízen az új rendőrtisztgyógyházat. *Magyar Rendőr*, 15. szám, 311. old.

- Szöllősy Alfréd (1927): Adatok az államrendőrség szervezésének történetéhez. *A Rend*, 19. szám, 1–2. old.
- Sztraka György (1869): Pár szó a tervezett rendészet szervezésére vonatkozólag. *Közbiztonság*, 14. szám, 53–54. old.
- Sztraka György (1869): Pár szó a tervezett rendészet szervezésére vonatkozólag II. *Közbiztonság*, 15. szám, 57. old.
- Takarékoság és eladósodás (1937). *Magyar Rendőr*, 2. szám, 35–36. old.
- Takáts Sándor (1938): Egyéni racionalizáció a rendőri szolgálatban. *Magyar Rendőr*, 15. szám, 343–344. old.
- Tallián József (1930): Az őrszemélyzeti minősítésekről. *Magyar Rendőr*, 51–52. szám, 1001–1002. old.
- Tanácsi határozatok (1922). *Fővárosi Közlöny*, 42. szám, 2210-2211. old.
- Tandíjkedvezmények a m. kir. közbiztonsági szervek tagjainak (1925). *A Rend*, 47. szám, 2. old.
- Tanfolyamok, értekezletek (1912). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 7. szám, 75. old.
- Tető alatt áll a Dagály-utcai rendőrtelep (1929). *Rendőr*, 20-21. szám, 23-25. old.
- Tisza Miksa (1920): A fegyelem. *Rendőrségi Lapok*, 18. szám, 2–3. old.
- Tisztviselők és őrszemélyzeti tagok beutalása a Balaton-hévízi „Rakovszky Iván” üdülőbe (1931). *Rendőr*, 19. szám, 341-342. old.
- Tíz rendőralhadnagyi állást szerveznek (1931). *Rendőr*, 7. szám, 128. old.
- Török János dr. rendőrfőparancsnok tízesztendős jubileuma (1934). *Magyarság*, 182. szám, 4. old.
- Travers, J. (1894): A rendőrség népszerűsítése. *Rendőri Lapok*, 10. szám, 1–2. old.
- Tüdőbeteg rendőrök üdülése (1925). *A Rend*, 75. szám, 1-2. old.
- Türr László (1928): A tüdőbaj kérdése a rendőrségnél. *Rendőr*, 51. szám, 15-16. old.
- Türr László (1927): Újoncfelemlés a rendőrségen. *Magyar Detektív*, 18. szám, 5–7. old.
- Üzenetek (1908). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 9. szám, 102. old.
- Vaday László (1898): A Detektívek. *Rendőri Lapok*, 9. szám, 105. old.
- Vajda József (1913): A budapesti rendőrök szociális intézményei. *A rendőr*, 4. szám, 41–43. old.
- Várkonyi Titusz: A citadella lakói (1916). *Uj Idők*, 17. szám, 418-419. old.
- Várnai Aladár (1935): Maradj velünk Uram! A magyar rendőr imádságos könyve. *Magyar Rendőr*, 9. szám, 2. old.
- Vendégjárás a budapesti rendőrségen (1909). *Közbiztonság (Rendőri Lapok)*, 36. szám, 428. old.
- Vékásy Lajos (1942): Az éremnek két oldala van. *Magyar Rendőr*, 6. szám, 115–116. old.
- Vékásy Lajos (1935): Minősítés előtt. *Magyar Rendőr*, 24. szám, 15–16. old.
- Zlinszky Károly (1894): Rendőri szaktanfolyam. *Rendőri Lapok*, 4. szám, 2. old.
- Zsámbokréthy István (1870): A rendőrség szervezésének kérdéséhez. *Közrendészeti Lap*, 29. szám, 2. old.

SZAKIRODALOM

- Abonyi Magdolna (2016): A magyar rendőri szaksajtó kezdetei: a Közbiztonság. *Magyar Rendészet*, 6. szám, 155–168. old.
- Androvicz Gábor (2017): A Rendőrmúzeum története és szerepe a rendészeti képzésben. In Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 275–278. old.

- Artner Ramóna (2015): A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának nősülése. In: Boda József – Parádi József et al. (szerk.): *Tanulmányok a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelem-történetéből*. Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság, 21–30. old.
- Beránné Nemes Éva – Hollós Ervin szerk. (1977): *Megfigyelés alatt...Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből 1920–1944*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Christián László (2011): *A rendészet alapvonalai, önkormányzati rendőrség*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft.
- Czaga Viktória et al.(1995): *A fővárosi rendőrség története (1914-ig)*. Budapest, Budapesti Rendőr-főkapitányság
- Emsley, Clive (2009): *The Great British Bobby. A History of British Policing from the 18th Century to the Present*. London, Quercus
- Ernyes Mihály (2020): Akik a Magyar Királyi Rendőrség vidéki főkapitányai voltak 1932-1944. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 59–60. szám, 15–90. old.
- Finszter Géza (2018): *Rendészettan*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó
- Gyáni Gábor – Kövér György (2003): *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Budapest, Osiris Kiadó
- Hollós Ervin (1971): *Rendőrség, csendőrség, VKF 2*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó
- Kaiser Ferenc (2002): *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány
- Katona Géza (1984): *Közbiztonság-védelem Magyarországon az I. világháborúig*. Budapest, BM Könyvkiadó
- Katona Géza (2003): A rendészet fogalma és tagozódása. *Magyar Rendészet*, 4. szám, 11–19. old.
- Király Sándor (2015): A társadalmi mobilitás lehetőségei a Horthy-korszak felsőoktatási rendszerében. *Gerundium: egyetemtörténeti közlemények*, 3-4. szám, 47–71. old.
- Klein, Joanne (2010): *Invisible Men. The Secret Lives of Police Constables in Liverpool, Manchester, and Birmingham, 1900–1939*. Liverpool University Press
- Kozári Monika (2009): Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjának kialakulása és szabályozása az I. világháború előtt. *Múltunk*, 3. szám, 124–170. old.
- L Nagy Zsuzsa (1995): *Magyarország története 1918-1945. Egyetemi jegyzet*. Debrecen, Multiplex Média Debrecen
- Molnár Katalin–Szakács Gábor–Krémer Ferenc–Valcsicsák Imre (2010): A rendészeti foglalkozási kultúra átalakítása – stratégiai koncepció. *Rendészeti Szemle*, 58. szám, 269–306. old.
- Parádi Ákos (2016): A CSERBA (Csendőrlegénységi Ellátásban Részesülők Betegsegélyző Alapja). *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 52. szám, 61-70. old.
- Parádi József szerk. (1996): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, Rendőrtiszti Főiskola
- Parádi József (1997): Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. *Belügyi Szemle*, 4. szám, 101–109. old.
- Parádi József (2008): A magyar rendvédelem személyi állományának szociális viszonyai 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 17. szám, 57–64. old.
- Perényi Roland (2012): *A bűn nyomában. A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896-1914*. Budapest, L'Harmattan
- Pintér István (1973): *Rendnek muszáj lenni...Budapest, Táncsics Kiadó*
- Rokob Tibor (2015): *A barakk-kórházból nyomortelep. A Mária Valéria telep története*. Budapest, 7. szám, 24-27. old.
- Romsics Ignác (2017): *A Horthy-korszak*. Budapest, Helikon

- Romsics Ignác (2010): Magyarország története a XX. században. Budapest, Osiris Kiadó
- Róbert Péter: 125 éve határozták el a Citadella lebontását (2020). *Budapest*, 10. szám, 6–8. old.
- Sallai János (2015): A magyar rendészettudomány története. Egyetemi jegyzet. Budapest, NKE
- Sallai János (2016): Rendőr-, rendőraltiszti-, rendőrtörzsaltiszti-képzés a m. kir. rendőrség államosítása után. *Magyar Rendészet*, 6. szám, 169–178. old.
- Sallai János (2017): A magyar rendészeti képzés története 1922-2017. In Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes szerk.: Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozat. 86–123.
- Sallai János (2018): Beköszöntő a Rendőrségi Tanulmányok első számához (Rendőrségi szakfolyóiratok a „Közbiztonság”-tól napjainkig). *Rendőrségi Tanulmányok*, 1. szám, 7–14. old.
- Sallai János (2019): A magyar rendészet története. Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa
- Sallai János (2020): A municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig: 100 éve centralizálták, államosították a magyar rendőrséget. *Rendőrségi Tanulmányok*, különszám, 8–39. old.
- Sallai János (2022): 140 éves-e a BRFK, és ha igen, akkor miért nem. *Magyar Rendészet*, 1. szám, 225–230. old.
- Spira György – Vörös Károly (1978): Budapest története a márciusi forradalomtól az őszirózsás forradalomig (IV. kötet). Budapest, Akadémiai Kiadó
- Szabolcs Ottó (1963): Budapest tisztviselőrétegei az ellenforradalmi rendszer első évtizedében. In: *Tanulmányok Budapest múltjából XV.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 599–636. old.
- Szakács Gábor (1995): A rendőrképzés helyzete a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 6. szám, 104–121. old.
- Szilvási Ferenc (1986): Rendőrlaktanya a Mosonyiban (1886–1986). Budapest, BM Könyvkiadó
- Tátrai Viktor (2021): Társadalmi határok átlépése: a detektívek kollektív mobilitása. *Fons*, 2. szám, 179–216. old.

Internetes hivatkozások

- Javaslat nevelési pótlék engedélyezésére Ambrus Kamill fővárosi kerületi kapitány árvái részére (1895). In: *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek*, 29. ülés 38. pont.
<https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944>
- Nagy Zsolt (2003): A magyar jogi oktatás történeti áttekintése a második világháborúig. *Jogelméleti Szemle*, 2. szám.
jesz.ajk.elte.hu (a letöltés dátuma: 2018.01.17.)
- Nyugdíj és nevelési pótlék felemelése Antal András államrendőrségi volt lovasrendőr özvegye és árvái részére (1897). In: *Minisztertanácsi jegyzőkönyvek*, 23. ülés 7. pont
<https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944>

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

Táblázatok

1. A budapesti rendőrség személyi állományának létszáma, 1881-1939
2. A budapesti rendőrség tisztviselői állományának rendfokozatai fizetési osztályok szerint, 1883-1919
3. A budapesti rendőrség tisztviselői állományának rendfokozatai fizetési osztályok szerint, 1919-1944
4. A budapesti rendőri őrszemélyzet rendfokozatai, 1893-1944
5. A budapesti rendőrtisztviselők létszamaránya a betöltött szolgálati évek szerint, 1896-1911
6. A budapesti rendőri őrszemélyzet létszamaránya a betöltött szolgálati évek szerint, 1896-1911
7. A budapesti rendőri őrszemélyzet családi állapotának százalékos megoszlása, 1895-1911
8. A Mosonyi utcai rendőrkórház betegforgalmi statisztikája, 1895-1911

Képek jegyzéke

1. Pályázati hirdetmény a budapesti rendőrség őrszemélyzeti állományába (1907). *Rendeleti Közlöny a Magyar Kir. Honvédség számára*, 45. szám, 427. old.
2. A Mosonyi utcai rendőrlaktanya élete (1929). *Képes Pesti Hírlap*, 160. szám, 2. old.
3. Dr. Ferenczy Tibor budapesti rendőrfőkapitány beiktatási ünnepélye a főkapitányság fogadótermében (1932). Rendőrmúzeum tulajdona
4. *Délutáni „szabadfoglalkozás” a kisrendőrök laktanyájában. Sakkoznak, muzsikálnak, olvasnak és szórakoznak a jövő rendőrei.* Kisrendőrök iskolája (1938). *Tolnai Világlapja*, 4. szám, 39. old.
5. Szalai 3. Mihály budapesti próbarendőr zsinórírásos jelentése (1940). Rendőrmúzeum tulajdona
6. Gál Dániel rendőrségédfelügyelő tisztviselői tiszti tanfolyami bizonyítványa (1923). Rendőrmúzeum tulajdona
7. A M. Kir. Állami Rendőrség második országos tisztviselői tiszti tanfolyamának tablója (1923/1924). Rendőrmúzeum tulajdona
8. A M. Kir. Állami Rendőrség országos szaktanfolyamainak tanári kara (1924-1925 körül). Rendőrmúzeum tulajdona

9. Palotai József rendőr őrmester és családja (1936). *Tolnai Világlapja*, 17. szám, címlap
10. A Dagály utcai rendőr lakótelep távlati képe (1929). *Rendőr*, jubileumi szám
11. A Dagály utcai rendőr lakótelep (vitéz Benedek Géza felvétele) (1933). Rendőrmúzeum tulajdona

Mellékletek

I. számú táblázat

A budapesti rendőrség személyi állományának létszáma, 1881–1939⁷⁰¹

Év	Tisztikar	Detektívek	Őrszemélyzet	Egyéb alkalmazott	Összlétszám
1881	44	50	620	63	777
1883	47	50	620	94	807
1885	59	50	733	55	897
1887	80	37	913	111	1141
1889	80	37	913	114	1143
1891	87	37	993	121	1238
1893	91	48	1105	122	1366
1895	197	86	1466	150	1899
1897	220	100	1672	162	2154
1899	223	109	1672	178	2182
1901	268	122	1675	192	2257
1903	276	122	1714	222	2334
1905	268	122	1712	231	2333
1907	275	132	2055	228	2690
1909	298	130	2217	231	2876
1911	289	190	2308	234	3021
1913	312	240	2581	277	3410
1915	327	246	2310	264	3147
1917	330	258	2278	289	3155
1919	569	550	3435	437	4991
1921	560	648	2609	601	4418
1923	569	637	3809	725	5740
1925	595	645	4031	565	5836
1927	597	632	4061	413	5703
1929	610	627	4043	491	5771
1931	617	620	4062	514	5813
1933	617	606	4123	454	5800
1935	557	585	4048	469	5659
1937	578	583	4593	506	6260
1939	652	755	5160	470	7037

⁷⁰¹ Borbély Zoltán – Kapy Rezső szerk. (1942): A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941. Budapest, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 518–519. old.

2. számú táblázat

A budapesti rendőrség tisztviselői állományának rendfokozatai
fizetési osztályok szerint, 1883–1919

Fiz. oszt.	Fogalmazó tisztviselők	Csapattisztek	Orvosi szak	Számvevőségi és pénztári szak	Kezelő tisztviselők
V.	főkapitány	-	-	-	-
VI.	főkapitányhelyettes, r. főtanácsos	-	r. főorvos	-	-
VII.	r. tanácsos	r. főparancsnok	r. orvos	főszámtanácsos	-
VIII.	kerületi kapitány	r. főfelügyelő	r. orvos	számtanácsos, pénztárnok	-
IX.	r. fogalmazó	r. felügyelő	r. orvos, állatorvos	számvizsgáló, pénztári ellenőr, csapat számvívő	segédhivatali igazgató, levéltárnok
X.	r. segédfogalmazó	r. felügyelő	-	számellenőr, csapat másodszámvívő	hivataliszt
XI.	r. írnok (kb. 1908-ig)	-	-	számtiszt, pénztári tiszt, telefonkezelő	hivatali segédtszt

3. számú táblázat

A budapesti rendőrség tisztviselői állományának rendfokozatai
fizetési osztályok szerint, 1919–1944

Fiz. oszt.	Fogalmazói kar	Felügyelői kar	Orvosi kar	Számvevőségi és pénztári kar	Kezelő tisztviselők és detektívek
IV.	főkapitány	-	-	-	-
V.	főkapitány-helyettes	r. főparancsnok	főorvos	-	-
VI.	r. főtanácsos	r. főfelügyelő	r. orvos-főtanácsos	I. oszt. főszámtanácsos	detektív-főfelügyelő
VII.	r. tanácsos	r. főfelügyelő	r. orvos tanácsos, állatorvos	II. oszt. főszámtanácsos, főpénztárnok	detektív-főfelügyelő
VIII.	r. kapitány	r. főfelügyelő	kerületi r. orvos	számtanácsos, pénztári főellenőr	segédhivatali igazgató, detektívfelügyelő
IX.	r. fogalmazó	r. felügyelő	r. orvos	számvizsgáló	hivatali főtiszt, detektív
X.	r. segédfogalmazó	r. felügyelő	-	számellenőr, pénztári tiszt	hivataliszt, detektív
XI.	-	r. segédfelügyelő	-	számtiszt	hivatali segédtszt, detektív

4. számú táblázat

A budapesti rendőri őrsemélyzet rendfokozatai, 1893–1944

1893–1922		1922–1936	1936–1944
Altisztek		Altisztek	Altisztek
<i>Gyalogos</i>	<i>Lovas</i>	r. alhadnagy (1931-től)	r. alhadnagy
őrmester	őrmester	I. oszt. felügyelőhelyettes	r. tiszthelyettes
ellenőr	ellenőr (1911-től)	II. oszt. felügyelőhelyettes	Legénység
	szakaszvezető (1911-ig)	III. oszt. felügyelőhelyettes	r. főtörzsőrmester
	tizedes (1911-ig)	Legénység	r. törzsőrmester
Legénység		r. főtörzsőrmester	r. őrmester
I. osztályú rendőr	lovasrendőr	r. törzsőrmester	rendőr
II. osztályú rendőr		r. őrmester	próbarendőr
próbaidős rendőr		rendőr	
		ideiglenes minőségű rendőr	
		próbaidős rendőr	

5. számú táblázat

**A budapesti rendőrtisztviselők létszamaránya
a betöltött szolgálati évek szerint, 1896–1911⁷⁰²**

Év	Létszám megoszlása szolgálati évek szerint (%)			Összlétszám (fő)
	20 éven túl	10-20 év között	10 év alatt	
1896	8.6	33.5	57.9	209
1897	9.2	40	50.7	207
1898	4.6	34	61.4	215
1899	5	34	61	218
1900	5.4	33.3	61.3	243
1901	7.5	35.6	56.9	267
1902	8.3	36.6	55.1	265
1903	9.8	36.5	53.7	275
1904	10.5	36.5	53	274
1905	11.5	34.2	54.3	269
1906	12	42	46	269
1907	16	35	49	275
1908	16	34	50	274
1909	16	36	48	287
1910	18	34	48	298
1911	19	33	48	289

⁷⁰² A budapesti rendőrfőkapitány éves jelentésköteiteinek vonatkozó adatai 1896-1911 között

6. számú táblázat

**A budapesti rendőri őrszemélyzet létszámaránya
a betöltött szolgálati évek szerint, 1896–1911⁷⁰³**

Év	Létszám megoszlása szolgálati évek szerint (%)					Összlétszám (fő)
	20 éven túl	15-20 év	10-15 év	5-10 év	5 év alatt	
1896	2.4	6.1	16	17.9	57.6	1690
1897	2.6	6.6	16	18.5	56.3	1672
1898	3.3	7.8	15.3	19.7	53.9	1673
1899	3.4	14.8	16.2	24.9	40.7	1673
1900	3.6	11.5	13.5	34.4	37	1676
1901	4.8	11.3	15.6	44.3	24	1662
1902	4.8	10.8	16	44.3	24.1	1680
1903	5.8	10.7	16.7	41.6	25.2	1714
1904	5.3	11.4	20.7	36.6	26	1714
1905	6	9	26.5	29.1	29.4	1710
1906	5.4	8.6	33.2	19.6	33.2	1718
1907	4.3	7.6	28.1	16.6	43.4	2055
1908	4.5	7.6	25	15.9	47	2156
1909	4.9	9.8	21.7	15.7	47.9	2227
1910	4.9	13	17.2	17.2	47.7	2222
1911	5.6	17.1	11.5	18.8	47	2308

⁷⁰³ A budapesti rendőrfőkapitány éves jelentésköteiteinek vonatkozó adatai 1896-1911 között

7. számú táblázat

A budapesti rendőri őrszemélyzet
családi állapotának százalékos megoszlása, 1895-1911⁷⁰⁴

Év	házas		nőtlen		özvegy	
	teljes létszámból	próbaidős rendőrök	teljes létszámból	próbaidős rendőrök	teljes létszámból	próbaidős rendőrök
1895	68.5	62.6	29.4	37.4	2.1	-
1896	71.2	81.3	24.8	15.3	4	3.4
1897	84.5	29.7	13.4	69.2	2	1.1
1898	84	35.6	14	64.4	1.9	-
1899	82	39.6	16	60.4	2	-
1900	86	54.8	12	42.8	2	2.4
1901	85.3	52.6	12.7	47.4	2	-
1902	86.6	47	11.7	53	1.7	-
1903	86	58	11.7	42	2.3	-
1904	86.6	28.3	11.7	71.7	1.7	-
1905	86	38	12	62	2	-
1906	87	32	11.2	66.7	1.8	1.3
1907	83.6	31.4	15	68.6	1.4	-
1908	79.2	33	19.7	67	1.1	-
1909	84.4	56.2	14.2	43.8	1.3	-
1910	85.7	86.8	13.1	11.7	1.2	1.5
1911	82.1	43	16.2	56.4	1.7	0.6

⁷⁰⁴ A budapesti rendőrfőkapitány éves jelentésköteteinek vonatkozó adatai 1895-1911 között

8. számú táblázat

A Mosonyi utcai rendőrkórház betegforgalmi statisztikája, 1895-1911⁷⁰⁵

Év	Ápolási eset	Ápolási napok	Gyógyult (%)	Halálozás (%)
1895	587	8333	515 (87.7)	3 (0.5)
1896	541	8318	442 (81.7)	7 (1.3)
1897	560	8944	447 (79.8)	1 (0.2)
1898	520	8843	424 (81.7)	2 (0.4)
1899	554	9249	443 (78.2)	2 (0.4)
1900	516	8771	419 (81.2)	3 (0.6)
1901	494	8895	377 (76.3)	1 (0.2)
1902	478	9474	377 (78.8)	4 (0.8)
1903	482	9420	394 (77.6)	2 (0.4)
1904	484	9228	379 (78.3)	5 (1)
1905	465	8468	364 (78.3)	2 (0.4)
1906	465	9350	348 (74)	3 (0.6)
1907	561	10492	433 (77.2)	3 (0.5)
1908	457	6481	389 (87.3)	2 (0.4)
1909	464	6091	418 (90)	3 (0.6)
1910	nincs adat			
1911	762	8484	629 (82.5)	1 (0.1)

⁷⁰⁵ A budapesti rendőrfőkapitány éves jelentésköteteinek vonatkozó adatai 1895-1911 között

Pályázati hirdetés

az 1873. évi II. t.-cz. által a hosszasan szolgált altisztek számára fentartott,
s jelenleg üresedésben lévő szolgálati alkalmazásokra.

136201/20. A budapesti m. kir. államrendőrség őrszemélyzetének létszámába az 1908. év folyamán előreláthatólag 250—280 egyén lesz rendőrnek felveendő.

A rendőri állások javadalmazása a következő:

A II. osztályú rendőr fizetése: 1000, 1100, 1200 korona, vagyis kezdődik 1000 koronánál és öt évenként emelkedik 100—100 koronával. Lakpénz 240 korona.

Az I. osztályú rendőr és a lovasrendőr fizetése 1200, 1300, 1400, 1500, 1600 korona, vagyis a kezdő 1200 kor. fizetés öt évenként 100—100 koronával emelkedik. Lakpénz 300 korona.

A lovasrendőrnek ezenkívül évi 500 kor. lótartási átalány is jár.

Minden rendőr a kincstártól ruházatot, illetve a megfelelő egyenruházat beszerzésére ruha-átalányt kap és pedig:

a gyalogrendőr: első felszerelésre 120 kor. és évente 90 koronát.

a lovasrendőr: első felszerelésre 260 kor. és évente 120 koronát.

Ugy a gyalog, mint a lovasrendőrök, a magánosok, társulatok, egyletek stb. kérelmére teljesített rendkívüli szolgálatuk után ételmezési költségben részesülnek, mely mellékjövedelem évente 60—80 koronára tehető.

Ezenkívül még a mulatóhelyekre, színházakba, temetésekre stb. történt kirendelésekért járó ételmezési díj is kitesz évente 150 koronát.

A rendőri állás elnyerésének feltételei a következők:

A katonai altiszti rendfokozat. Írás, olvasás és fogalmazásban való jártasság. Ép erős testalkat és legalább 170 centiméter magasság.

A lovasrendőrnél ezenkívül megkívánatik, hogy megfelelően tudjon lovagolni és hogy rendelkezék a szolgálati ló beszerzéséhez szükséges pénzüsszeggel, mert az állam által adott 300 korona lóbeszerzési előleg nem elégséges, azért a lovasrendőri állásra pályázónak legalább 3—400 koronával kell bírnia. Lófelszerelést a kincstár ad. Lovát a rendőr maga tartozik ápolni és gondozni. Lovasrendőrré kivételesen 170 centiméternél alacsonyabb egyének is felvétetnek.

Felvételre mindenkinek személyesen kell jelentkezni és pedig minden hó 12., 13., 14., 26., 27. és 28-án a VIII. ker. Mosonyi-utca 5. szám alatti rendőrlaktanyában tartandó felvételi napokon.

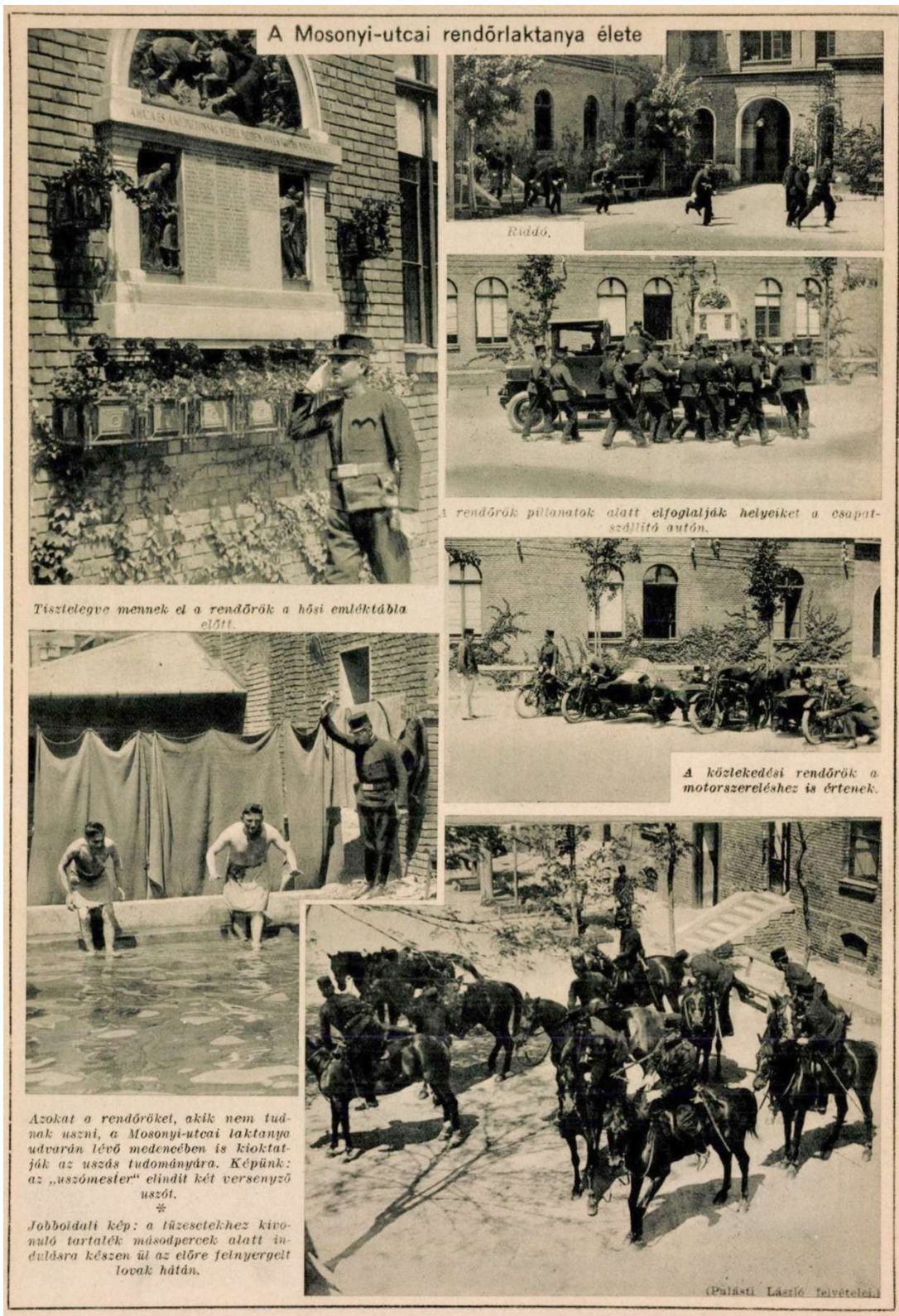
A jelentkezők írásbeli feladatot készítenek, s ha ez megfelelő, főorvosi vizsgálat alá bocsátatnak és azok kik orvosilag is alkalmasak, előjegyzésbe vétetnek. Ezen előjegyzettek lesznek azután üresedés esetén szolgálattételre behíva.

A behívás tényleges szolgálatra évenként négyszer történik és pedig: január hó 1-én, április hó 1-én, július hó 1-én és október hó 1-én.

Minden rendőr 6 hónapig mint próbaidős rendőr szolgál, mely időből körülbelül 3 hónapig kizárólag iskolát hallgat, ezután vizsgát tesz és annak sikeres letétele után gyakorlati szolgálatra osztatik be. Ezen 6 hónap alatt évi 600 korona fizetést élvez. Azon igazolványos vagy 12-ik szolgálati évükben álló altisztek, a kik próbaszolgálaton még nem voltak, ezen hat havi szolgálat alatt az 1873. évi II. t.-cz. végrehajtása tárgyában ugyanazon évi április hó 8-án 13566/IV. szám alatt kiadott körrendelet 10. pontja (és az «illeték szabályzat» I. rész 57. §. 2. c) pontja értelmében a fentjelzett fizetésük és a tényleges illetékük össz-mennyisége [az altiszti szolgálati jutalomdíjat is beleszámítva] közötti különbözetet havonta előlegesen megkapják).

1. sz. képmelléklet

Pályázati hirdetés a budapesti rendőrség őrszemélyzeti állományába, 1907

2. sz. képmelléklet
A Mosonyi utcai rendőrlaktanya élete, 1929.

3. sz. képmelléklet
Dr. Ferenczy Tibor budapesti rendőrfőkapitány
beiktatási ünnepélye a főkapitányság fogadótermében, 1932.

4. sz. képmelléklet
Délutáni „szabadfoglalkozás” a kisrendőrök laktanyájában. Sakkoznak, muzsikálnak, olvasnak és szórakoznak a jövő rendőrei, 1938.

Detektív felhívásra bekiadva

A M. KIR. RENDŐRSÉG
BUDAPESTI FŐKAPITÁNYSÁGA

.....szám
.....óraszoba

Jelentés

1940. év december hó 12-én.

Tekintetes XIV. ker. Kapitány-ság!

Jelentem, hogy 1940. évi december hó 12-én
d. é. 9 órákor a XIV. ker. Erzsébet királyi- és Csé-
ndia kerületiről önkormányzatom tel-
jesítési körben Agoston férrefelügyelő/
bíróval a XIV. ker. Kapitány-sághoz / Kiss
Sándor ardatörővel / Abonyban 1906. évi
szeptember hó 16-án született nem kelti vall. nével-
tek XIV. ker. Árkád-u. 6. sz. sz. lakt. / ezzel a lakt. /
hogy a XIV. ker. Kapitány-sághoz kérészem be-
Agoston felügyelő a bekezdés okát ve-
lem nem hárította.

Agoston felügyelőt nem ismerem

Mus. 122. — Budapesti Hírlap nyomdája. 7645.

Szalai 3. Mihály
3409. sz. próbarendőr

Jelentés (koronás)

5. sz. képmelléklet
Szalai 3. Mihály budapesti próbarendőr zsinórfáros jelentése, 1940.

1140/2 szám.
1923

Bizonyítvány.

Gál Dániel

ideiglenes minőségű próbaszolgálatos m. királyi állami rendőrségi
segédfelügyelő ur, aki Tékcházán
született 1897 évi szeptember hó 1. é n, református vallású, az
1922/3 évi rendőrtisztviselői tiszti tanfolyamot szabályszerűen bevégezvén,
a mai napon a rendőrtisztviselői tiszti vizsgára bocsátatott és azon

sötétbőrséggel teljesen képesítettnek

ítéltetett.

Erről neki a m. kir. állami rendőrség országos szaktanulmányi
felügyelőjének pecsétjével és saját aláírásunkkal ellátott jelen bizonyítványt
kiadjuk.

Kelt Budapesten, 1923 évi június hó 14 é n

[Handwritten signatures]
Mikolavay
Karlaysenöly
a vizsgabizottság tagjai

P. H.

[Handwritten signature]
a vizsgabizottság elnöke.

[Handwritten signatures]
a vizsgabizottság tagjai.

6. sz. képmelléklet
Gál Dániel rendőrségdfelügyelő tisztviselői tiszti tanfolyami bizonyítványa, 1923.

7. sz. képmelléklet

A M. Kir. Állami Rendőrség második országos tisztviselői tiszti tanfolyamának tablója, 1923/1924.

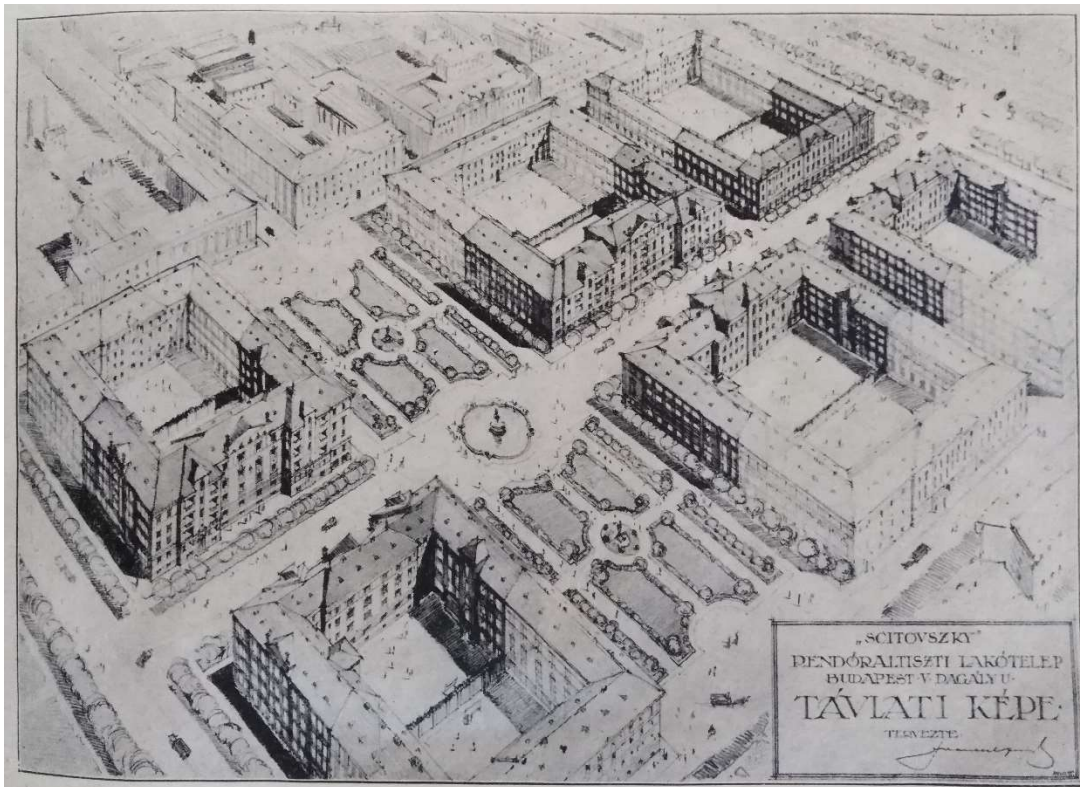

8. sz. képmelléklet

A M. Kir. Állami Rendőrség országos szaktanfolyamainak tanári kara, 1924-1925 k.

9. sz. képmelléklet
A Tolnai Világlapja 17. számának címlapja (Palotai József rendőr őrmester és családja), 1936.

10. sz. képmelléklet
A Dagály utcai rendőr lakótelep távlati képe, 1929.

11. sz. képmelléklet
A Dagály utcai rendőr lakótelep, 1933.

A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉKE

- A Rendőrmúzeum története és szerepe a rendészeti képzésben (2017). In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán szerk.: Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig. Pécs, Magyar Hadtudományi Társaság, 275–278. old.
- Androvicz Gábor (2018): A magyar rendőrképzés fejlődése a dualizmus időszakában. In: Magyar Rendészet, 1. szám, 29–37. old.
- Androvicz Gábor (2019): A budapesti államrendőrség képzési, előmeneteli rendszere és ruházati ellátása 1873-1944. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet
- Androvicz Gábor (2019): A Budapesti Magyar Királyi Állami Rendőrség hősi halottjai a dualizmus időszakában. In: Rendvédelem-történeti Füzetek, 57. szám, 15–26. old.
- Androvicz Gábor (2019): A fővárosi rendőrség 20 éve (1894-1914). In: Jámbor Orsolya Ilona – Lénárt Máté – Tarján G. Gábor szerk.: A Rendőrakadémiától az egyetemig. Rendészettörténeti tanulmányok. Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 133–152. old.
- Androvicz Gábor (2019): Katonai vonások a budapesti államrendőrség szolgálati és személyi viszonyaiban (1873-1944). In: Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 1. szám, 83–104. old.
- Boda József főszerk. (2019): Rendészettudományi Szaklexikon. Budapest, Dialóg Campus (különböző szócikkek megírása)
- Androvicz Gábor (2020): A budapesti államrendőrség személyi állományának konszolidációja 1919 és 1922 között. In: Rendőrségi Tanulmányok különszám, 68–86. old.
- Androvicz Gábor (2020): A rendőrség államosításának folyamata (1919-1921). In: Jámbor Orsolya Ilona – Tarján G. Gábor szerk.: Megvalósult szükségszerűség. Az állami rendőrség megszervezése. Rendészettörténeti tanulmányok 3. Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 8–39. old.
- Androvicz Gábor – Sallai János: A budapesti állami rendőrség tagjainak javadalmazása és illetményei 1881 és 1944 között (2021). In: Globális kérdések – globális válaszok: Rendészettudomány a hallgatók szemével. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Hallgatói Tagozat, 10–22. old.
- Androvicz Gábor (2021): A budapesti rendőri őrszemélyzet szolgálati elhelyezése és lakáskörülményei az 1880-as évektől az 1930-as évekig. In: Bűnözésföldrajzi Közlemények, 1-2. szám, 9–20. old.
- Androvicz Gábor (2021): A magyar rendőrség első napilapja: *A Rend* (1921-1927) In: Magyar Rendészet, 1. szám, 129–140. old.
- Sallai János – Androvicz Gábor (2021): Laky Imre, a magyar rendőri szakoktatás úttörője. In: Ünnepi tanulmányok a 75 éves Németh Zsolt tiszteletére. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 445–456. old.
- Androvicz, Gábor (2021): Service placement and housing conditions of the Budapest police staff from the 1880s to the 1930s. In: Criminal Geographical Journal, Number 1-2, 9–20. old.
- Sallai János – Androvicz Gábor (2022): A budapesti állami rendőrség személyi állományának egészségügyi ellátása 1945 előtt. In: Kovács István – Frigyer László – Tirts Tibor szerk.: Multidiszciplinaritás: A rendészettudomány sokszínűsége. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság, 7–18. old.